

Hodnotiaca správa
Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny
o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a
o používaní jazykov národnostných menšín
za obdobie rokov 2021 – 2022¹

Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny
2023

¹ Správa je spracovaná v súlade s čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

Obsah

Úvod.....	4
Štruktúra hodnotiacej správy.....	7
BULHARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	10
Podpora kultúry bulharskej národnostnej menšiny	10
Používanie jazyka bulharskej národnostnej menšiny	20
ČESKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	22
Podpora kultúry českej národnostnej menšiny	22
Stav národnostného školstva českej národnostnej menšiny	38
Používanie jazyka českej národnostnej menšiny.....	39
CHORVÁTSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	41
Podpora kultúry chorvátskej národnostnej menšiny.....	41
Stav národnostného školstva chorvátskej národnostnej menšiny.....	48
Používanie jazyka chorvátskej národnostnej menšiny	51
MAĎARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	53
Podpora kultúry maďarskej národnostnej menšiny	53
Stav národnostného školstva maďarskej národnostnej menšiny	64
Používanie jazyka maďarskej národnostnej menšiny.....	73
MORAVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	80
Podpora kultúry moravskej národnostnej menšiny	80
NEMECKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	92
Podpora kultúry nemeckej národnostnej menšiny.....	92
POLSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	102
Podpora kultúry poľskej národnostnej menšiny	102
Stav národnostného školstva poľskej národnostnej menšiny.....	111
Používanie jazyka poľskej národnostnej menšiny.....	111
RÓMSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	113
Podpora kultúry rómskej národnostnej menšiny	113
Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny	120
Používanie jazyka rómskej národnostnej menšiny	124
RUSÍNSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	127
Podpora kultúry rusínskej národnostnej menšiny.....	127
Stav národnostného školstva rusínskej národnostnej menšiny.....	158
Používanie jazyka rusínskej národnostnej menšiny	166
RUSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	174

Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka.....	174
ruskej národnostnej menšiny	174
SRBSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	179
Podpora kultúry srbskej národnostnej menšiny.....	179
Používania jazyka srbskej národnostnej menšiny	187
UKRAJINSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	189
Podpora kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny	189
Stav národnostného školstva ukrajinskej národnostnej menšiny	193
Používanie jazyka ukrajinskej národnostnej menšiny	196
ŽIDOVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	198
Podpora kultúry židovskej národnostnej menšiny.....	198
Stav národnostného školstva židovskej národnostnej menšiny	206
Používanie jazyka židovskej národnostnej menšiny	207
Zoznam autoriek a autorov	209
Stanoviská rezortov štátnej správy	210

Úvod

Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny (ďalej len „výbor“) je stálym odborným orgánom Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (ďalej len „rada“) pre otázky týkajúce sa národnostných menšín a etnických skupín a ich príslušníkov. Jeho postavenie a pôsobnosť určuje štatút.

Jednou z hlavných činností výboru v zmysle čl. 3 písm. f) štatútu je pravidelné dvojročné vypracovanie hodnotiacej správy o podpore kultúr národnostných menšín, stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín.

Cieľom Hodnotiacej správy o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 – 2022 (ďalej len „Hodnotiaca správa“), ktorá je už ôsma v poradí, je monitorovať oblasť kultúry, národnostného školstva a používania jazyka jednotlivých národnostných menšín za uvedené dvojročné obdobie z perspektívy reprezentantov národnostných menšín.

Predkladaná Hodnotiaca správa v oblasti kultúry mapuje kultúrne inštitúcie uchovávajúce a rozvíjajúce kultúrne hodnoty príslušnej menšiny a definuje hlavné a najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy, ktoré boli v sledovanom období zrealizované. Taktiež informuje o finančnej a nefinančnej podpore jednotlivých inštitúcií pôsobiacich v oblasti kultúry.

V oblasti národnostného školstva Hodnotiaca správa v sledovanom období popisuje z pohľadu príslušníkov národnostných menšín možnosti vzdelávania príslušníkov národnostných menšín v jazykoch národnostných menšín. U tých menšín, u ktorých je to relevantné, popisuje úrovně vzdelávania, možnosti vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov podieľajúcich sa na výchove a vzdelávaní príslušníkov národnostných menšín. Aj vzhľadom na to, že viaceré národnostné menšiny žijúce v Slovenskej republike nemajú inštitucionálne zabezpečenie v oblasti školstva, predkladaná Hodnotiaca správa mapuje aj neformálne vzdelávanie v oblasti osvojenia si prípadne zdokonalenia sa v jazyku tej-ktorej národnostnej menšiny. V oblasti národnostného školstva sú výrazné rozdiely medzi jednotlivými menšinami, aj preto je časť Hodnotiacej správy, ktorá sa zaoberá národnostným školstvom, u niektorých národnostných menšín veľmi stručná, alebo len spomenutá.

V oblasti používania jazykov národnostných menšín analyzuje možnosti používania jazykov národnostných menšín vo verejnom živote, v tlači, médiách a kultúrnom živote.

Miera používania jazykov národnostných menšín je odlišná, čo odráža aj rozdielny rozsah Hodnotiacej správy.

Prípravou Hodnotiacej správy sa výbor zaoberal na svojom 48. zasadnutí, ktoré sa uskutočnilo 6. marca 2023. Na predmetnom zasadnutí výbor prerokoval Informáciu o príprave Hodnotiacej správy za obdobie rokov 2021 – 2022 (návrh postupu) a v nadväznosti na prednesenú informáciu výbor zobral na vedomie informáciu o príprave Hodnotiacej správy Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 – 2022 (návrh postupu), a zároveň odporučil predsedovi Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny zriadiť pracovnú skupinu zloženú zo zástupcov jednotlivých národnostných menšín a zástupcov štátnej správy – Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstva kultúry SR, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstva spravodlivosti SR, Úradu vlády SR, Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny pri Výbore pre národnostné menšiny a etnické skupiny na vypracovanie hodnotiacej správy Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny podľa čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za roky 2021 – 2022.

Dočasná pracovná skupina na vypracovanie Hodnotiacej správy výboru o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 – 2022 podľa čl. 7 ods. 2 Štatútu výboru (ďalej len „pracovná skupina“) bola zriadená 24. apríla 2023 na obdobie od 1. mája 2023 do 30. septembra 2023.

Pracovná skupina pozostávala zo 16 zástupcov a zástupkýň národnostných menšín (autorov a autoriek Hodnotiacej správy), pričom za maďarskú národnostnú menšinu mala pracovná skupina dvoch autorov, za rusínsku národnostnú menšinu mala pracovná skupina dvoch autorov, a rovnako za židovskú národnostnú menšinu mala pracovná skupina dvoch autorov. Členky a členov pracovnej skupiny za národnostné menšiny nominovali členky a členovia výboru. Pracovná skupina ďalej pozostávala z vedúcej pracovnej skupiny za Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny (ďalej len „úrad splnomocnenca“) a 10 zástupcov a zástupkýň štátnej správy. Členky a členovia pracovnej skupiny sa stretli na pracovnom zasadnutí, ktoré sa uskutočnilo 21.6.2023 online formou.

Harmonogram prípravy hodnotiacej správy nebol v dôsledku objektívnych príčin na strane niektorých autorov dodržaný, a preto sa schvaľovanie Hodnotiacej správy presúva na 51. zasadnutie výboru.

Autori a autorky za každú národnostnú menšinu na záver každej z troch mapovaných oblastí Hodnotiacej správy formulovali najvýraznejšie nedostatky, ktoré v týchto oblastiach v sledovanom období zaznamenali. Taktiež identifikovali svoje priority pre každú z troch oblastí Hodnotiacej správy na nasledujúce obdobie.

Hodnotiaca správa odráža názory jej autoriek a autorov za národnostné menšiny. Texty prešli čiastočnou formálnou a jazykovou úpravou sekretariátom výboru. Stanoviská zástupcov štátnej správy k podstate dokumentu (napr. možné nezhody, doplňujúce informácie, aktualizácia údajov a pod.), ktoré boli zastúpené v dočasnej pracovnej skupine, sú neoddeliteľnou súčasťou Hodnotiacej správy vo forme samostatnej prílohy.

Ak nie je stanovené inak, v celom dokumente sa pri použití osobných podstatných mien myslia ženy aj muži bez ohľadu na gramatický rod použitý v texte.

Štruktúra hodnotiacej správy

Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny

podľa čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny

o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 - 2022.

Podpora kultúry národnostných menšín

1. Kultúrne inštitúcie

Aké inštitúcie pôsobia v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny?

- zoznam všetkých existujúcich inštitúcií bez ohľadu na právnu formu, aj organizácií bez právnej subjektivity;
- delenie podľa oblasti pôsobenia (napríklad folklór, hudba, divadlo, atď.);
- databáza s aktuálnymi údajmi organizácií (ak existuje).

2. Štruktúra systému národnostných inštitúcií

- charakteristika postavenia jednotlivých inštitúcií;
- ktoré inštitúcie sú najvýznamnejšie a prečo, aké je ich poslanie;
- aké sú vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom, aké sú vzťahy medzi týmito inštitúciami a materskou krajinou, vzťahy so slovenskými podobnými inštitúciami a vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami.

3. Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika aktivít:

- aktivity s dlhoročnou tradíciou, aktivity, ktoré priťahujú veľký počet príslušníkov danej národnostnej menšiny alebo iným spôsobom majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny.

4. Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika foriem podpory:

- štátna podpora;
- podpora z komunálnej sféry – miestne samosprávy, VÚC;
- podpora z materskej krajiny;
- podpora z fondov EU, zahraničných nadácií.

5. Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Ktorých segmentov sa daný problém týka a aký má dopad na celkovú kultúru danej menšiny?

- zoznam problémov;
 - návrhy riešení.

6. Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?

Stav národnostného školstva

Možnosti vzdelávania vo Vašom menšinovom jazyku

Zoznam škôl a školských zariadení, vzdelávacích inštitúcií a ich stručná charakteristika:

- a) materské školy;
- b) základné školy, stredné školy;
- c) vysoké školy;
- d) iné druhy vzdelávania.

2. Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov Vašej národnostnej menšiny

- a) na úrovni ústrednej štátnej správy;
- b) na úrovni miestnej štátnej správy;
- c) na úrovni miestnych samospráv.

3. Vybavenosť škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom Vašej národnostnej menšiny alebo s vyučovaním jazyka Vašej národnostnej menšiny

- a) technické a materiálne vybavenie škôl;
- b) učebnice a učebné pomôcky.

4. Možnosti vzdelávania budúcich pedagógov a možnosti ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania Vo Vašom menšinovom jazyku

- a) možnosti vzdelávania budúcich pedagogických a odborných zamestnancov v rámci kontinuálneho vzdelávania
- b) možnosti ďalšieho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov v rámci kontinuálneho vzdelávania

5. Špecifiká výchovy a vzdelávania detí príslušníkov Vašej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským

- a) charakteristika špecifik;
- b) riešenie špecifických otázok za súčasných podmienok;
- c) nedostatky v riešení špecifických otázok;
- d) návrhy riešení.

6. Vzťah škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom slovenským a škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom Vašej národnostnej menšiny

- a) spoločné programy alebo iné spôsoby spolupráce.

7. Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?

Používanie jazykov národnostných menšín

1. *Oblasti výskytu menšinového jazyka*

Kde a v akej miere sa používa menšinový jazyk?

- a) v úradnom styku;
- b) v obchodnej, ekonomickej, sociálnej sfére;
- c) v kultúre;
- d) v náboženstve;
- e) v iných oblastiach;
- f) jeho vzťah k štátnemu jazyku.

2. *Informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné, dôležité informácie v menšinovom jazyku*

- a) kde sa uvádzajú a v akej forme?

3. *Možnosti používania menšinového jazyka v styku s orgánmi verejnej správy*

- a) ovládanie jazyka menšiny zamestnanci obcí, miestnych orgánov štátnej správy;
- b) možnosti komunikácie v jazyku menšiny;
- c) dostupnosť informácií v jazyku menšiny;
- d) používanie označení v jazyku menšiny: na dopravných značkách označujúcich začiatok obce a koniec obce, iných označení, používanie jazyka menšiny v obecnom rozhlase a v iných oblastiach.

4. *Výskyt menšinového jazyka v tlači, v médiách a v kultúrnom živote*

Uveďte príklady a štatistiky na výskyt menšinového jazyka v týchto oblastiach:

- a) písaná tlač;
- b) televízia a rozhlas;
- c) elektronické médiá.

5. *Možnosti na používanie menšinového jazyka v sociálnej sfére*

Uveďte príklady a štatistiky na výskyt menšinového jazyka v zdravotníckych zariadeniach a zariadeniach sociálnej služby alebo zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

6. *Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?*

BULHARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Denitza Sekoulitchka

Podpora kultúry bulharskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Osem organizácií reprezentuje Bulharskú národnostnú menšinu na Slovensku. Zameriavajú sa na organizáciu rôznych podujatí regionálneho charakteru, od neformálnych stretnutí, cez folklórne večierky, hudobné a divadelné predstavenia, literárne večery, vydávanie periodickej tlače aj podujatia s medzinárodnou účasťou.

Názov organizácie: Bulharský kultúrny zväz

Adresa: Obchodná 21, 811 06 Bratislava

IČO: 42133050

Kontaktná osoba: Denitza Sekoulitchka

Kontakt: dsekoulitchka@gmail.com

Názov organizácie: OZ priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave

Adresa: Záporožská 8, 851 01 Bratislava

IČO: 30853575

Kontaktná osoba: Ivan Majerčak, predseda Angelina Machová, podpredseda

Kontakt: amachova@hotmail.com

Názov organizácie: Terra Culta

Adresa: Pri lesostepi 3840/9, 84110 Bratislava-Devín

IČO: 52023524

Kontaktná osoba: Radostina Doganova

Kontakt: radostina.doganova@gmail.com

Názov organizácie: OZ Bulharov žijúcich na Slovensku Ján Krstiteľ

Adresa: Panská 9, Bratislava

Kontaktná osoba: Nikolaj Andonov

Kontakt: orthodox.bul@azet.sk

Názov organizácie: Dom národov - *RADUANA* (nástupnícka organizácia Kultúrneho združenia Bulharov v Banskobystrickom kraji Montana)

Adresa: Nové Kalište 33, 974 04 Banská Bystrica

IČO: 42305586

Kontaktná osoba: Gana Guitcheva

Kontakt: ganagt@gmail.com

Názov organizácie: Bulharský klub Košice

Adresa: n.o. Krivá 18, Košice

IČO: 35582154

Kontaktná osoba: Stafen Peytchev

Kontakt: peytchev@zoznam.sk

Názov organizácie: Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev

Adresa: Panská 9, Bratislava

IČO: 30842778

Kontaktná osoba: Milko Milkov

Kontakt: bulhari@bulhari.sk

Názov organizácie: Občianske združenie Klub bulharských intelektuálov

Adresa: Landauova 1, Bratislava

IČO: 42414881

Kontaktná osoba: Emil a Mariana Iantchevi

Kontakt: marianajanceva@bpp.sk

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

Inštitúcie a organizácie, ktoré sú štátne, mimo oblasti menšinových organizácií, ale prispievajú k šíreniu národnostných hodnôt, jazyka, kultúry a tradície našej menšiny:

- Veľvyslanectvo Bulharskej republiky na Slovensku - JE Vasil Petkov
- Bulharský kultúrny inštitút - Vania Radeva, riaditeľka
- Súkromná bulharská základná škola a gymnázium Christa Boteva v Bratislave - Dobrina Banova, riaditeľka
- Univerzita Komenského v Bratislave (Bulharský jazyk a kultúra, Študijný odbor: filológia so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo) - Miglena Mihajlova, lektor z Bulharska

- Spolok Slovákov z Bulharska - Katarína Kolláriková, predseda
- SAV či ďalšie vzdelávacie inštitúcie na Slovensku

Menšinové organizácie pôsobia samostatne a nemajú medzi sebou žiaden hierarchický vzťah. Vyvíjajú rôznorodé aktivity prevažne regionálneho charakteru, bez špeciálneho zamerania na niektorú oblasť kultúry.

Bulharský kultúrny zväz je najväčšou a najstaršou mimovládnu neziskovou organizáciou bulharskej menšiny na Slovensku. Zväz založili bulharskí záhradníci v 50. rokoch minulého storočia, čo odzrkadľovalo potrebu vtedajšej bulharskej spoločnosti zachovať bulharský jazyk a kultúru. Prudko rastúca bulharská prítomnosť v Československu ako jadro pozostávala hlavne zo záhradníkov, ale prišli aj vysoko vzdelaní ľudia, študenti, učitelia, ktorí so sebou priniesli vtedajšiu modernú kultúru vlasti, ako aj príležitosti na vytvorenie a udržanie takejto organizácie. V priebehu času BKZ vytvára seriózne členstvo, ktorého záujem je založený na serióznom a stabilnom priebehu rokov. BKZ dodnes úspešne udržiava a rozvíja všetko, čo bolo rokmi vybudované a zdedené, a to zachovanie bulharského jazyka a ducha, bulharských zvykov a kultúry. Neustále sa vylepšuje svojím každoročným programom a to ukážkou novej a súčasnej bulharskej kultúry a umenia, mladých autorov a talentov v oblasti kina, literatúry, remesiel atď. Bulharský kultúrny zväz pôsobí predovšetkým v Bratislave a regióne. Na akciách sa však často zúčastňujú Bulhari a ich slovenskí priatelia z celého Slovenska. Zväz udržiava tradične dobré vzťahy so zväzmi Bulharov v Českej republike a Maďarsku, pričom občas vytvára spoločné akcie. BKZ je spravidla príjemcom väčšiny štátnych financií z fondov menšinovej podpory na Slovensku, čo je podporené celoročným bohatým, kvalitným a zaujímavým kultúrnym programom. BKZ tradične úspešne spolupracuje nielen s bulharským veľvyslanectvom, Bulharským kultúrnym inštitútom, BSS Christo Botev, ale aj s radom miestnych štátnych inštitúcií, štruktúr a organizácií. V roku 2021 spolupracovalo aj s BKIS v Rámci kultúrneho leta Bratislavy.

OZ priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave. Časť činnosti tohto združenia je financovaná FPKNM vo forme projektov. Jeho prioritným cieľom je šírenie bulharskej kultúry a tradícií medzi žiakmi bulharskej školy, škôlky a ich rodinnými príslušníkmi. Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva, je zároveň zriaďovateľom Súkromnej materskej školy Christa Boteva, ktorú navštevuje priemerne 50 detí bulharskej, slovenskej a iných národností.

Terra Culta je nezisková organizácia výtvarníčky Radostini Doganovej. Hlavným cieľom organizácie je propagovať umenie pani Doganovej, v spolupráci s dirigentom Konstantinom Ilievskim. Financovanie prostredníctvom ročných tvorivých štipendií a ich prezentácia verejnosti ako výstavy a koncerty je podporovaná z FPKNM vo forme projektu.

OZ Bulharov žijúcich na Slovensku Ján Krstiteľ- bohoslužby a iné obrady v Kaplnke sv. Ladislava v Primaciálnom paláci sa vykonávajú v bulharskom jazyku.

OZ Klub bulharských intelektuálov. V posledných rokoch nepoberajú financovanie z FPKNM, ale organizácia má svoj vlastný ateliér, kde sa Bulhari schádzajú pri pohári bulharského vína a bulharských jedál.

Dom národov – RADUANA. Jedno z mála mimo bratislavských bulharských združení so sídlom v Banskej Bystrici. V rokoch 2021-2022 bez aktivít.

Bulharský klub Košice. Najväčšou organizáciou mimo hlavného mesta je Bulharský klub v Košiciach, ktorý združuje Bulharov na východnom Slovensku. Klub sa pri realizácii svojich aktivít spolieha na finančnú pomoc FPKNM, ako aj na spolufinancovanie svojich členov.

Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev. Keďže žiadna z bulharských organizácií, ani bulharské štátne inštitúcie nikdy neboli pozvané a vítané na podujatiach organizovaných touto organizáciou, činnosť tohto klubu nemožno hodnotiť.

Organizácie iné ako menšinové organizácie, ktoré významne prispievajú k zachovaniu a šíreniu bulharskej kultúry, jazyka, zvykov a tradícií, sú tieto:

Bulharský kultúrny inštitút - organizuje celoročné výstavy, divadlá, kiná, koncerty, literárne čítania a ďalšie. Aktívne sa zúčastňuje a sprostredkúva kontakty medzi rôznymi organizáciami, inštitúciami a zariadeniami. Štatút a činnosť Bulharského kultúrneho inštitútu v Bratislave sú určené platnou Dohodou medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Bulharskej ľudovej republiky o kultúrnych a informačných strediskách, ktorá bola podpísaná 10. apríla 1978 a obnovená 3. júla 1981.

Bulharská škola Christa Boteva - navštevuje ju približne 100 žiakov bulharského a slovenského pôvodu. V Slovenskej republike má štatút súkromnej školy. Žiaci sa aktívne zúčastňujú kultúrnych programov vyššie uvedených menšinových organizácií.

Spolok Slovákov z Bulharska - je dobrovoľným združením Slovákov remigrovaných hlavne po II. svetovej vojne do bývalej Československej republiky, ako aj ďalších občanov Slovenskej a Českej republiky, stotožňujúcich sa s cieľmi Spolku Slovákov z Bulharska. Hlavným cieľom spolku je viesť členov k prehĺbovaniu slovanského národného povedomia. Väčšina podujatí je za účasti a podpory Bulharského veľvyslanectva na Slovensku.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika najdôležitejších kultúrnych aktivít, podujatí a výstupov v r. 2021-2022:

Organizácia Bulharský kultúrny zväz

-Festival bulharského umenia

Festival sa koná tradične počas jesenného obdobia už od roku 2016. Hostami sú súčasní moderní umelci z Bulharska, ktorí prezentujú svoje diela ako pred bulharským, tak aj pred slovenským publikom. Cieľom projektu je oboznámiť Bulharov na Slovensku s novým a zaujímavým z kultúrnej oblasti v našej krajine, Bulharsku. Festival sa skladá zo 4 podujatí - Koncert, Divadlo, Bulharský film a Tvorivá dielňa v Bulharskej folklórnej tematike.

Program v r.2021 spočíval z 2 podujatí z dôvodu ešte stále trvajúcej Covid pandémie: Koncert "Hudba z obľúbených bulharských filmov" Účinkujúci - Dobrin Vekilov, Michaela Marinova, Ivan Letchev. Koncert bol súčasťou kultúrneho leta Bratislavy. Konal sa na otvorenej scéne v Sade Janka Kráľa.; Divadelné predstavenie "Žarty ktoré si z nás Boh robí"- Dimitar Bakalov. Miesto konania - Malá scéna STU.

Program r.2022 Koncert "Večné hity Bulharska" Účinkujúci - Margarita Hranova, Stefan Ilchev. Miesto konania - Zichyho palác.; Premiéra bulharského filmu "Čistá pravda o skupine Žigulík" a diskusia s režisérom Victor Bojinov - Kino Mladost'; Divadelno-hudobné predstavenie "Baj Rock". Účinkujúci: Filip Avramov, Juraj Szalek SK (bicie), Cvetan Andreev (gitara), Michail Shishkov (klavír) a Mariyana Dobрева-Veleva (basgitara). Miesto

konania - Zámocký dom. Podujatia sa tešili vysokej účasti zástupcov národnostnej menšiny a ich hostí.

-Pamätné dni bulharskej kultúry a písomnosti

Projekt zameraný na udržiavanie cyrilo-metodskej tradície a bulharskej písomnosti. Tradičné stretnutie Bulharov na Devíne pred pomníkom svätého Cyrila a Metoda v dvore kostola Svätý kríž. Príhovor veľvyslanca Bulharskej republiky na Slovensku, riaditeľky Bulharského kultúrneho inštitútu, Riaditeľky Bulharského kultúrneho zväzu, program deti z Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave. V r. 2021 a 2022 okrem programu štátnych Bulharský inštitúcií, ani jedno z menšinových organizácií nemalo možnosť zapojiť sa s kultúrnym programom, keďže prostriedky s FPKNM, vďaka ktorým všetky organizácie fungujú, dostávajú koncom leta alebo na začiatku jesene.

-Časopis Sanarodnik (Krajan)

Časopis Sanarodnik nadväzuje na dlhoročnú tradíciu vydávania periodickej tlače bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku, ktorá sa datuje od roku 1972. Časopis vychádza 4-krát do roka v rozsahu 400 ks. Distribuuje sa viacerým regionálnym organizáciám Bulharov žijúcich na Slovensku, ako aj jednotlivcom. Časopis zasielame aj do Českej republiky, Maďarska a Bulharska. Časopis Sanarodnik (Krajan) dlhodobo prináša užitočné aj zaujímavé informácie o aktivitách Bulharov na Slovensku, predstavuje významné osobnosti, ktoré prispievajú k rozvoju bulharsko-slovenských vzťahov, mapuje život a prácu bulharských inštitúcií na Slovensku, sleduje a prináša zaujímavé správy z Bulharska a prispieva k zachovaniu kultúrnej identity a tradícií bulharského národa v slovenskom kultúrnom prostredí. V roku 2021 a 2022 vyšli všetky čísla Časopisu. V roku 2021 sa časopis stal súčasťou výstavy "Bulharské médiá vo svete", organizovaná Bulharskou telegrafickou agentúrou. V roku 2022 bola redaktorka časopisu prvýkrát pozvaná na "17. Medzinárodné stretnutie bulharských médií" v Izraeli, kde reprezentovala časopis Sanarodnik pred bulharskými médiami z 33 štátov.

-Hronský Beňadik

Deň bojovníkov padlých za slobodu počas Slovenského národného povstania, v Hronskom Beňadiku. Koncert Folklornej skupiny "Delinka", poklonenie sa a polozenie vencov pred pomník SNP a pred hrob padlých Bulharský študentov. Táto tradícia trvá už vyše 70 rokov. Daný projekt sa uskutočnil v rokoch 2021 a 2022. Úcta k predkom - Tradičný večer bulharskej kultúry a folklóru je už desaťročia obľúbenou udalosťou Bulharov aj ich slovenských priateľov. Podujatie postavené na bohatom folklórnom programe silno upevňuje národnostné cítenie Bulharov žijúcich na Slovensku a

prispieva k uchovávaní bulharských zvyklostí a folklórnych tradícií v prostredí rodín Bulharov žijúcich na Slovensku. Projekt z roku 2021 sa konal v roku 2022. Z dôvodu omeškania finančných prostriedkov z FPKNM, bola možnosť využiť dotáciu do 31.3.2022. Hostom programu boli Nina Nikolina a "Magické Hlasy". Koncert sa uskutočnil v deň štátneho sviatku Bulharska pod názvom "Mýty a legendy bulharského Folkloru" v kostole Klarisiek. Projekt z roku 2022 sa konal z toho istého dôvodu v roku 2023.

Organizácia Terra Culta :

-Slnovrat výtvarné umenie a Avantgardná súčasná hudba Radostina Doganova - maľba, Konstantin Ilievski - autor hudby

Organizácia Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave

-Tradície v súčasnosti

Projekt bol určený pre deti a žiakov z Bulharskej škôlky a školy Christa Boteva

-Folklórna dúha 2021-2022

Tento projekt je už tradíciou. Cieľom je organizovať nové kultúrno-vzdelávacie aktivity pre deti a mládež bulharského pôvodu zamerané na spoznávanie bulharských tradícií a rozvoj umeleckých zručností a umeleckého prejavu v oblasti národnostného folklóru. Pri práci s deťmi sa aktívne spolupracuje aj s rodičmi, čo vedie k šíreniu ľudových zvykov a folklórneho dedičstva medzi dospelými v rámci bulharskej komunity a pritom sa oslovuje aj široká verejnosť.

-Exteriérová učebňa

Na nádvorí Bulharskej školy v Petržalke, bola vybudovaná Exteriérové učebňa pre deti z Bulharskej školy a škôlky

Organizácia BULHARSKÝ KLUB KOŠICE,

-Stretnutie generácií

Večer Bulharskej kultúry, Tradičné stretnutie Bulharov v Košiciach. Folklórny program.

V rokoch 2021 – 2022 dve z hore vymenovaných menšinových organizácii nevyvíjali činnosť: Dom národov - Raduana a Občianske združenie - Klub bulharských intelektuálov. Ostatné organizácie v r. 2021 z dôvodu pretrvávajúcej Covid pandémie boli aktívne aj keď ich

počet aktivít bol ešte stále obmedzený. V r. 2022 sa už aktivita organizácii približovala situácii pred pandémie.

Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru Bulharskej národnostnej menšiny

Väčšina Bulharských menšinových organizácii sa úplne spolieha na finančnú dotáciu z FPKNM. Výnimkou je organizácia Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave, ktorá je zriaďovateľom súkromnej materskej školy, ktorú navštevuje priemerne 50 detí bulharskej, slovenskej a iných národností. Malým finančným zdrojom sú členské poplatky a dary na základe 2% daní z príjmov. Finančnú pomoc, bulharský štát neposkytuje menšinovým organizáciám, avšak na ich vyžiadanie im vie poslať propagačné materiály o Bulharsku, CDčka s filmami a hudbou. Vďaka však treba prejaviť Bulharskej ambasáde a Bulharskému kultúrnemu Inštitútu, ktorí podporujú projekty menšinových organizácií, morálne, logistický občas aj finančné. Veľká časť akcií hlavne Bulharského Kultúrneho Zväzu sa robí pod záštitou veľvyslanca, čím ukazuje svoju podporu organizáciám, dáva akciám väčšiu morálnu hodnotu, väčšiu viditeľnosť a často aktivity majú možnosť navštíviť aj diplomatický korpus na Slovensku. Bulharský kultúrny inštitút disponuje priestorom v centre mesta, ktorý v prípade potreby organizácie vždy môžu využiť na malé akcie, ako zapožičiavanie im hudobných zariadení, miesto na propagáciu programov organizácii atď. Menšinové organizácie pri niektorých podujatiach nachádzajú spoluprácu a podporu aj v meste Bratislava a Banská Bystrica, poskytnutím priestoru na akciu, za lepších podmienok, či zadarmo.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Ako bolo vyššie spomenuté, skoro všetky menšinové organizácie sa úplne spoliehajú na finančnú dotáciu z FPKNM, tým pádom hlavné problémy ich fungovania pochádzajú práve odtiaľ.

1. Vážne meškanie finančných prostriedkov. Na základe schválených projektov, ročný grant je k dispozícii organizáciám vždy s vážnym oneskorením. Každý rok sa finančné prostriedky posielajú najskôr v júli, t.j. prvý polrok nemôže žiadna organizácia fungovať pre nedostatok financií. Časopis bulharskej menšiny Sanarodnik vychádza s vážnym oneskorením, prvé dve čísla vychádzajú naraz koncom leta a to následne posúva vydanie aj ďalších čísiel .

2. Druhým veľkým problémom je komunikácia s fondom. Existuje iba 2 hodinové okno denne, v ktorom je možné sa telefonicky spojiť s fondom. Tel. linky sú často zaneprázdnené alebo nikto neodpovedá. Z toho dôvodu je komunikácia neefektívna a náročná. Podateľňa

funguje 2 hodiny denne v doobedňajších hodinách. Priestory fondu sa nachádzajú v budove, ktorá nie je bezbariérová prístupná pre invalidov a ľudí s detským kočíkom je nemožné dostať sa do podateľne. Tým, že je fond preplnený poštou sa podľa slov referentiek pošta otvára aj s viac ako mesačným oneskorením.

3. Informovanosť zo strany fondu. Nie je žiaden presný ročný harmonogram výziev. To znamená, že ak organizácia nesleduje nonstop webovú stránku fondu, tak nevie, kedy bude výzva zverejnená. Upozornenie prostredníctvom e-mailu daným organizáciám, by ušetrilo množstvo nedorozumení a opomenutí.

4. Vyúčtovanie projektov

Kontrola vyúčtovania projektov je s obrovským oneskorením. V roku 2022 sa kontrolujú projekty z roku 2018 !!!

5. Štatutári organizácií, ktorí sa uchádzajú o finančné prostriedky, štipendium alebo dotáciu, by nemali byť v odbornej rade, ktorá hodnotí a rozdeľuje finančné prostriedky fondu! Aj keď štatutár je vyzvaný aby opustil priestor vo chvíli, keď je hodnotený jeho projekt, tento člen hodnotiacej skupiny ovplyvňuje rozhodnutia komisie a je to v konflikte záujmov. To vedie k nespravodlivému rozdeľovaniu finančných prostriedkov a k nekomfortnej situácii pre ostatných členov komisie. Fond to toleruje a tvrdí, že to nie je v rozpore s ich pravidlami.

Z dôvodu hore uvedených problémov, osoby z predstavenstva klubov odchádzajú z národnostných organizácií. Členovia týchto organizácií fungujú na dobrovoľnej báze a tieto problémy im spôsobujú veľký stres. Veríme, že ak sa neprijmú opatrenia na optimalizáciu a odstránenie aspoň niektorých problémov, v blízkej budúcnosti niektoré z najaktívnejších organizácie ukončia svoju činnosť.

Stav národnostného školstva bulharskej národnostnej menšiny

Neexistuje inštitúcia, ktorá by bola zaradená do systému národnostného školstva na Slovensku. Existuje však niekoľko možností vzdelávania sa v bulharskom jazyku na rôznych úrovniach, medzi ktoré patria:

-Súkromná materská škola Christa Boteva, Záporožská 8, 851 01 Bratislava, ktorej zriaďovateľom je Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave. Škôlku navštevuje vyše 50 detí bulharskej, slovenskej a inej národnosti.

-Súkromná bulharská základná škola a Súkromné bulharské gymnázium Christa Boteva, Záporožská 8, 851 01 Bratislava, ktorej história sa na Slovensku datuje až do roku

1948. Zriaďovateľom školy je Ministerstvo školstva a vedy Bulharskej republiky a na Slovensku je zaradená do siete súkromných škôl. Školu navštevuje približne 100 žiakov a študentov bulharskej, slovenskej, ale aj iných národností. Vyučovanie sa uskutočňuje v bulharskom jazyku, slovenský jazyk sa vyučuje podľa slovenských osnov a ako cudzí jazyk sa vyučuje anglický jazyk. Maturuje sa povinne zo slovenského jazyka a literatúry, bulharského jazyka a literatúry, z iného predmetu podľa výberu povinne, a je možné si vybrať aj štvrtý maturitný predmet. Maturanti dostávajú maturitné vysvedčenia v slovenskom a v bulharskom jazyku, s ktorými sa môžu uplatniť na slovenských, bulharských a iných vysokých školách v zahraničí.

-Katedra slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave si študenti okrem iných slovanských jazykov môžu vybrať aj štúdium bulharského jazyka, ktoré je zabezpečené v spolupráci s renomovanými lektormi z Bulharska. V roku 2021-2022 bola vyslaná bulharská lektorka doc. Miglena Michajlova.

-Prešovská univerzita v Prešove dlhoročne spolupracuje so Šumenskou univerzitou v Bulharsku. Na nej dlhé roky pôsobí lektorát bulharského jazyka.

Podpora výchovy a vzdelávania v menovaných vzdelávacích inštitúciách sa uskutočňuje výlučne na úrovni ústrednej štátnej správy, a to v intenciách príslušných zákonov vzťahujúcich sa na tieto inštitúcie v závislosti od ich štatútu.

Technické a materiálne vybavenie Súkromnej Bulharskej základnej školy a gymnázia Christa Botevaja štandardná škola plne vybavená potrebám na kvalitné vzdelávanie. Učebnice a učebné pomôcky sú zabezpečené Ministerstvom školstva Bulharskej republiky a sú v bulharskom jazyku.

Škola je kľúčovou inštitúciou pre život bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku. Jej spolupráca s menšinovými organizáciami je veľkým prínosom v šírení jazyka, tradícií a kultúry národnostnej menšiny v rámci regiónu. Z tohto dôvodu je pre bulharskú národnostnú menšinu budúcnosť Bulharskej školy a škôlky Christa Boteva prioritou.

Používanie jazyka bulharskej národnostnej menšiny

Bulharský jazyk na Slovensku.

V Bratislave žije najviac Bulharov. Tu sa nachádzajú aj všetky štátne aj menšinové organizácie, školy, univerzity..., tým pádom sa v tejto časti Slovenska používa najviac Bulharský jazyk. Na druhom mieste sú Košice a na treťom mieste, kde je najväčšia koncentrácia Bulharov je v okolí Martina.

Z regionálneho hľadiska sa preto v týchto troch oblastiach najčastejšie hovorí po bulharsky.

Bulharský jazyk sa používa na celom Slovensku:

- V domácnosti bulharsko hovoriacich rodinách.
- na podujatiach a pri činnosti organizácií, stretnutiach ich členov, ako aj pri neformálnych stretnutiach sa konajúcich v bulharčine.
- webové stránky a facebookové stránky organizácií v sociálnych médiách sú v bulharskom jazyku.
- časopisy a edície financované fondom - časopis Sanarodnik (Krajan), noviny a knihy OZ priateľov Bulharskej školy Christa Boteva.
- cirkevné bohoslužby v Kaplnke Primaciálneho Paláca.
- Bulharský jazyk sa používa na Veľvyslanectve Bulharskej republiky na Slovensku, Bulharskom kultúrnom inštitúte, Bulharskej škole Christa Boreva, Univerzite Komenského a Prešovskej univerzite.
- v RTVS sa štyrikrát ročne vysiela relácia Národnostní magazín – Bulharský.
- Zopárkrát bola vysielaná aj relácia “Dedovizeň” s bulharskou účasťou.

Staršia generácia bulharskej spoločnosti, je na Slovensku dobre integrovaná s ohľadom na používanie slovenského jazyka. Prvý prisťahovalci záhradkári sa jazyk naučili krátko po svojom príchode a postupom času ho zdokonalil na úroveň takmer rodného jazyka. Mnohí z nich nemali možnosť navštevovať špecializované kurzy alebo školu, ale napriek tomu ich túžba dobre zapadnúť do spoločnosti, ako aj skutočnosť, že boli dobre prijatí a ocitli sa v priateľskom, bratskom prostredí, začali relatívne rýchlo hľadať komunikáciu v slovenčine. Za všetky tie roky uzavreli zmiešané manželstvá, čo výrazne prispieva k ich jazykovému rozvoju, ale aj k vzniku mnohých detí, dedičov, ktorí ovládajú oba jazyky. Je známe, že deti od útleho veku, keď vyrastajú v dvojjazyčnom rodinnom prostredí, veľmi

rýchlo zvládajú pokrok v oboch jazykoch. To čo však sledujeme v poslednej dobe je že Bulhari, ktorí sú už 3 - 4. generácia na Slovensku už skôr Bulharský jazyk neovládajú. Ďalším zdrojom školenia slovenského jazyka pre Bulharov na Slovensku je BSS Christo Botev, kde jazyk študujú aj bulharské deti. Veľa bulharských študentov, najmä v minulosti, študuje na slovenských univerzitách. V dnešnej dobe je aj veľa bulharských študentov, ktorí prichádzajú na Erasmus na Slovensko, keďže v Bulharsku je tiež Katedra slovenského jazyka. Za posledných 15 rokov značný počet mladých ľudí, ktorí boli prilákaní prácou v medzinárodných korporáciách hlavne v Bratislave - počítačové spoločnosti zaoberajúce sa hardvérom a softvérom, firmy v automobilovom priemysle, chemickom priemysle a ďalšie. Tieto spoločnosti, v zásade medzinárodné organizácie, komunikujú výlučne v angličtine, čo do istej miery prispieva k jazykovému „pohodliu“ ich mladých zamestnancov bez toho, aby ich zaťažovalo učiť sa po slovensky. Navyše na Slovensku, a najmä v Bratislave, je v dnešnej dobe stále viac ľudí schopných komunikovať v angličtine takmer kdekoľvek. Treba poznamenať, že veľká časť Bulharov zamestnaných v týchto korporáciách pozerajú na Slovensko, ako na medzi zastávku, kde ostanú len na niekoľko rokov, a preto nemajú záujem sa naučiť jazyk. Hoci je slovenčina foneticky podobným jazykom, sa gramaticky bulharčine vôbec nepodobá. Pre Bulharov je zvládnutie Slovenskej gramatiky vážnym problémom, avšak takmer každý Bulhar na Slovensku zvládne jednoduchú komunikáciu v slovenčine.

ČESKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autorka: Hana Zelinová

Podpora kultúry českej národnostnej menšiny

Česká národnostná menšina bola na Slovensku oficiálne uznaná až v roku 1993, po rozdelení spoločného československého štátu (Česká a Slovenská Federatívna Republika), je teda menšinou relatívne mladou.

V dôsledku priebežných kontaktov vyplývajúcich z bezprostredného susedstva a viacerých migračných vln však bolo české etnikum na území Slovenska dlhodobo prítomné. K najvýraznejším migračným vlnám smerujúcim z územia Čiech na Slovensko patrili v 15. storočí príslušníci husitského hnutia (nábožensky, ale aj národnostne, sociálne a politicky motivovaného hnutia, ktoré vzišlo z českej reformácie, usilujúce sa o rozsiahlu reformu cirkvi) a následne bratrci (vojenské oddiely zložené z bývalých husitských bojovníkov). V 17. storočí prichádzali z územia dnešných Čiech na územie dnešného Slovenska exulanti - významná časť domácej českej šľachty, mocenských, spoločenských či náboženských elít a inteligencie, v období po porážke českého stavovského povstania v bitke na Bielej hore odchádzajúca pred následnou rekatolizáciou a hrozbou trestu za účasť či podporu stavovského povstania.

Aktéri týchto migrácií však na území dnešného Slovenska priebežne asimilovali. Za najvýznamnejšiu migráciu preto považujeme prílev českého obyvateľstva nasledujúci po roku 1918, kedy vznikla Československá republika ako spoločný štát Čechov a Slovákov.

České obyvateľstvo sa v tomto období na území Slovenska usídľovalo rozptýlene, prevažne v jeho administratívnych a priemyselných centrách. Z profesionálneho hľadiska smerovali najmä do oblastí štátnej správy, súdnictva, armády, pôšt, zdravotníctva, železnice, polície, významnú úlohu na Slovensku zohrala síce menej početná, ale veľmi významná profesijná skupina, ktorou boli českí učitelia.

Menej známa je skutočnosť, že v 20. rokoch 20. storočia prichádzali aj z územia Čiech a Moravy roľníci – *kolonisti*, aktéri doosídľovacieho procesu Žitného Ostrova (dnes prevažne okresy Dunajská Streda a Senec), realizovaného v rámci 1. československej pozemkovej reformy. Podieľali na budovaní nových administratívnych jednotiek – *kolónii* a skvalitnení hospodárskeho využitia pôdneho fondu. Predmetné kolónie v priebehu vývoja

administratívne splynuli s najbližšou obcou, mnohé sa však stali základom vzniku nových územných samosprávnych a právnych celkov – obcí.

V tomto období, Česi na území Slovenska, neboli príslušníkmi oficiálne uznanej národnostnej menšiny, pretože (tak ako Slováci) boli považovaní za jednu z dvoch vetiev umelo vytvoreného československého národa. Časť českého obyvateľstva prichádzajúceho na Slovensko po roku 1918 predpokladala, že po splnení úlohy, ktorou bola pomoc pri budovaní nového československého štátu sa vráti do Čiech. Napriek tomu sa počet českého obyvateľstva na Slovensku postupne zvyšoval (v roku 1910 žilo na území dnešného Slovenska spolu 7 947 obyvateľov hlásiacich sa k českej národnosti, v roku 1921 už 71 733 a v roku 1930 to bolo 120 926 obyvateľov).

V roku 1938 dochádza po Viedenskej arbitráži k strate južného Slovenska, v dôsledku čoho sa počet Čechov žijúcich na Slovensku znížil. Podľa Krajinského súpisu z 31. 12. 1938 žilo na Slovensku už len 77 488 osôb českej národnosti, z ktorých väčšina nemala na Slovensku domovské právo. Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 sa situácia Čechov na Slovensku ešte zhoršila, v roku 1943 bolo na Slovensku už len 31 451 Čechov žijúcich tu v cudzineckom režime.

Posledná významnejšia vlna migrácie smerujúca z Čiech na Slovensko sa viaže k obdobiu po skončení 2. svetovej vojny, najmä však po roku 1948, kedy migračný pohyb v súvislosti s industrializáciou Slovenska smeroval hlavne do oblasti priemyslu a armády. O tomto období však nie je možné uviesť relevantné údaje z oblasti etnicity, pretože česká národnosť nebola na Slovensku sledovaná.

V súčasnosti zaznamenávame opačný trend postupného znižovania počtu obyvateľov českej národnosti na Slovensku. V roku 1991 sa pri sčítaní ľudu k českej národnosti prihlásilo 59 326 obyvateľov Slovenska, v r. 2001 (teda po rozdelení Československa) sa na území Slovenskej republiky prihlásilo k tejto národnosti 44 620, v roku 2011 už len 30 367 občanov). Sčítanie ľudu realizované v roku 2021 tento trend potvrdilo, k českej národnosti sa prihlásilo spolu 28 996 občanov Slovenska. Toto sčítanie vyriešilo problém potomkov česko – slovenských rodín, ktorí mali po prvý krát možnosť uviesť si aj druhú národnosť - českú. Toto sčítanie prinieslo aj zaujímavý údaj o češtine ako materskom jazyku - jej používanie si uviedlo 33 864 občanov Slovenska, čo je číslo prekračujúce počet príslušníkov českej národnostnej menšiny. V každom prípade táto forma sčítania vytvára realistickejší obraz etnicity v podmienkach Slovenska.

Ako hlavný znak etnicity Čechov sa v minulosti nevnímal jazyk, ale konkrétne javy v spôsobe života a kultúre. Najčastejšie sa medzi nimi uvádza spravidla nižšia religiozita, emancipovanejšie postavenie ženy v rodine, aktívny spolkový a spoločenský život, iný spôsob využívania voľného času, rozdiely v kulinárnej kultúre a odlišný spevný repertoár. Pri výbere životného partnera Česi na Slovensku spravidla neuplatňovali princíp endogamie, čo je tiež, popri blízkosti jazyka a kultúry, dôvodom tendencie asimilácie českej menšiny na Slovensku. Hlavným atribútom národnostného povedomia Čechov na Slovensku je naďalej vedomie etnickej príslušnosti k českému národu alebo vedomie českého pôvodu predkov. V rodinách, kde sú českého pôvodu obaja rodičia sa udržiava aktívna znalosť českého jazyka, bežný je bilingvizmus. Pretrváva záujem o českú kultúru, čítanie kníh a časopisov v českom jazyku a sledovanie českých televíznych programov. České obyvateľstvo udržiava kontakty s príbuznými v materskej krajine, no v hodnotenom období ich frekvenciu negatívne ovplyvnili protipandemické opatrenia. V minulosti uvádzaná dostupnosť českej kultúry je aktuálne ohrozená možnosťou zrušenia vysielania českých televíznych staníc, čo české obyvateľstvo združené v českých spolkoch vníma veľmi negatívne a dokonca za týmto účelom písalo petíciu.

Kultúrne inštitúcie

a) štátne

Slovenské národné múzeum v Martine – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku

Jedinou štátnou inštitúciou orientovanou na dokumentáciu kultúry českého etnika na Slovensku je Múzeum kultúry Čechov na Slovensku. Vzniklo v roku 1999 v rámci Slovenského národného múzea v Martine. Špecificky múzejnými prostriedkami dokumentuje hmotné a duchovné bohatstvo českého etnika na Slovensku, vytvára zbierkový fond predmetov hmotnej kultúry, písomností, tlačí a výtvarných prejavov, buduje bázu dát, obrazových a zvukových nahrávok rozmanitých prejavov kultúry českého etnika a iniciuje výskum súvisiaci s prítomnosťou a pôsobením Čechov na Slovensku. Jeho činnosť je personálne zabezpečená 2 odbornými silami.

Aktivity múzea boli v roku 2021 poznačené protipandemickými opatreniami, v rámci ktorých bolo prevažnú časť roka pre verejnosť uzatvorené. Z uvedených dôvodov sa sústredilo na akvizíciu a svoj existujúci zbierkový fond rozšírilo o 128 zbierkových predmetov, prevažne dokumentujúcich pre českú menšinu typické fenomény - sokolské

hnutie a trávenie voľného času v prírode. Získané predmety boli následne odborne spracované v systéme ESEZ 4 G.

Z dôvodu pandémie nebol realizovaný ani jeden z plánovaných výstavných titulov.

V dňoch 17. – 18. júna sa konal odbornej verejnosti určený medzinárodný odborný seminár *Alice Masaryková a Slovensko. Emancipovaná žena v tieni veľkého otca*. Múzeum kultúry Čechov na Slovensku ho realizovalo v spolupráci s Masarykovým ústavom Akadémie vied v Prahe, Historickým ústavom SAV a Veľvyslanectvom Českej republiky na Slovensku.

Pre širokú verejnosť pripravilo spolu 3 koncerty (2 v rámci cyklu Odkazy II., jeden - Pocta českej hudbe - v spolupráci s Českým spolkom v Košiciach).

V roku 2022 obohatilo Múzeum kultúry Čechov na Slovensku svoj zbierkový fond o 134 predmetov, prevažne dokumentujúcich každodenný život príslušníkov českej komunity na Slovensku. Získané predmety boli následne odborne spracované v systéme ESEZ 4 G.

Zrealizované boli 2 výstavy (*T. G. Masaryk na sieti* – zapožičaná Masarykovým ústavom AV ČR v Prahe a *Tváre českej krajanskej komunity*, pripravená Veľvyslanectvom ČR na Slovensku). Pre verejnosť múzeum zorganizovalo spolu 7 koncertov (5 koncertov v rámci cyklu Odkazy, 2 koncerty pripravené v spolupráci s Českým spolkom v Košiciach) a 2 prezentácie aktuálne vydávaných publikácií českej proveniencie (Kosatík, P.: Slovenské stoly; Masaryková, Alice: Dětství a mládí). V rámci publikačnej činnosti múzeum zrealizovalo 7 odborných výstupov.

Múzeum kultúry Čechov na Slovensku trvale spolupracuje so subjektmi združujúcimi príslušníkov českej menšiny na Slovensku, osobitne s Českým spolkom v Košiciach a Českým spolkom v Martine.

Kontakt:

SNM – Múzeá v Martine, Múzeum kultúry Čechov na Slovensku

Moyzesova ul., č. 11, 036 01 Martin

043 24 56 111, 0905 723 653

cesi@snm.sk; hana.zelinova@snm.sk

České centrum Bratislava / Český dům

Od roku 1994 pôsobí v Bratislave České centrum Bratislava. Od roku 2019 sídli v Českom dome na Prepoštskej ulici, ktorý tiež spravuje a kde sídlia aj ďalšie štátne české agentúry. Pravidelne pripravuje výstavy, literárne čítania, filmové večery a ďalšie kultúrne

programy pre bratislavskú a širšiu slovenskú verejnosť a zároveň je partnerom českých firiem pri usporadúvaní tlačových konferencií a prezentačných podujatí. **Jeho priestory obsahujú aj multifunkčný priestor vhodný na podujatia komorného typu, stretávanie predstaviteľov českých krajských spolkov pôsobiacich na Slovensku a tiež priestory pre realizáciu krátkodobých výstav.**

Kontakt:

České centrum Bratislava / Český dům

Prepoštská 6

P.O.Box 348

814 99 Bratislava

+421 254 418 215

info@ceskecentrum.sk

Na území Slovenskej republiky v súčasnosti nepôsobí žiadny profesionálny divadelný, folklórny alebo iný umelecký súbor orientovaný na kultúru českej menšiny, resp. českú kultúru. Jediným amatérskym umeleckým telesom českej menšiny na Slovensku je Ženský zbor Českého spolku v Košiciach, ktorý tu pôsobí od roku 1998. Aj jeho činnosť bola v hodnotenom období predchádzajúcich dvoch rokoch negatívne ovplyvnená pandemickou situáciou, ktorá znemožnila nácvičky i prezentáciu.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

V roku 1993 bol ako reakcia na rozdelenie Českej a Slovenskej Federatívnej republiky na Ministerstve vnútra SR registrovaný Spolek Čechů na Slovensku, ktorý na svojom ustanovujúcom zhromaždení v roku 1994 zmenil názov na Český spolek na Slovensku (ČSnS) s tým, že nevyjadruje len národnosť svojich členov (teda nielen Čechov, ale aj Moravanov a Slezanov), ale vzťah k Českej republike. Vznik spolku podnietila skutočnosť, že české obyvateľstvo na Slovensku sa ocitlo v novej neistej situácii a zároveň sa oficiálne stalo národnostnou menšinou, v tom čase treťou najpočetnejšou.

Spolek bol tvorený regionálnymi organizáciami s právnou subjektivitou. Jeho cieľ bol definovaný nasledovne: združovať Čechov, Moravanov a Slezanov žijúcich na Slovensku a ich priaznivcov. Vo všetkej činnosti zachovávať princípy demokracie, plurality, humanizmu a tolerancie, uchovávať a kultivovať materinskú reč, českú kultúru a tradície, posilňovať národnú a kultúrnu identitu, organizovať a podporovať činnosti, ktoré prispievajú k rozvoju

spoločenského, kultúrneho a vedeckého života Čechov, Moravanov a Slezanov žijúcich na Slovensku, rozvíjať styky so zahraničnými združeniami podobného charakteru, pozdvihovať občianske povedomie českej národnostnej menšiny v Slovenskej republike, podieľať sa v rámci zákonom daných možností na tvorbe legislatívy v súlade s potrebami obyvateľov SR českej národnosti, formulovať ich potreby a to aj na regionálnej úrovni, poskytovať verejnosti kvalifikované stanoviská, odporúčania a rady, ktoré sa dotýkajú obyvateľov českej národnosti na Slovensku, organizovať pre členov Spolku poradenskú službu v otázkach sociálnych, právnych, kultúrno – spoločenských a poskytovať pomoc a oporu v rôznych životných situáciách a prispievať k dobrým a priateľským vzťahom medzi Českou a Slovenskou republikou a ich obyvateľmi.

Dnes je na Slovensku 6 organizácií - českých spolkov s označením oblasti pôsobenia v názve, občianskych združení, ktoré sú samostatnými právnymi subjektmi. Organizujú kultúrne a spoločenské podujatia zamerané na udržiavanie a prezentáciu českého jazyka a kultúry (kultúrne večery, prednášky, besedy, výstavy, koncerty). V rámci ich činnosti sú osobitne obľúbené turistické aktivity a mimoriadne dôležitá je práca s deťmi a mládežou. Hlavne za týmto účelom vznikol v roku 2018 v Košiciach ďalší spolok - Česká omladina na Slovensku, združujúca príslušníkov mladšej generácie, orientujúca svoje aktivity hlavne na príslušníkov najmladšej generácie. Organizáciou zastrešujúcou a koordinujúcou činnosť uvedených regionálnych organizácií, zároveň zastupujúcou českú menšinu aj v medzinárodných organizáciách je Český spolok na Slovensku, taktiež so sídlom v Košiciach.

V roku 1995 vznikol *Klub občanov Českej republiky žijúcich na Slovensku (KOČR)*. Je založený na etnickom princípe a združuje obyvateľov Slovenska, ktorí si po rozdelení Československa v r. 1993 ponechali české občianstvo.

Záujemcov o českú kultúru združuje *Kruh priateľov českej kultúry* so sídlom v Bratislave. Česko – slovenským kultúrnym vzťahom sa venuje aj *Slovak and Czech World Network*, ktorý nadväzuje na činnosť Slovensko – českého klubu, ktorého pobočka pôsobiaca v Košiciach však v hodnotenom období zanikla. V hodnotenom období prestal pracovať aj Český spolok v Žiline (časť jeho členov vytvorila pobočku – miestny klub ČS v Bratislave) a Český spolok v Trnave presunul svoje centrum do Piešťan.

Najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry českej národnostnej menšiny

V úvode je potrebné poznamenať, že hodnotené obdobie bolo poznačené pandémiou covidu a následnými proticovidovými opatreniami, v dôsledku ktorých bola časť plánovaných podujatí zrušená, prípadne časť preložená na ďalšie obdobie. České spolky teda nemohli plánované podujatia realizovať v plnom rozsahu. Uplynulé obdobie však potvrdilo pretrvávajúci záujem o organizovanie a návštevu živých podujatí, plniacich aj úlohu možnosti sociálnych kontaktov.

ČESKÝ SPOLEK BRATISLAVA, O.Z.

Záhradnícka 33, 811 07 Bratislava
Korešpondenčná adresa: Vrútocká 26, 821 04 Bratislava
Predsedníčka: Ing. Dagmar Večerná

2021

Podujatia Českého spolku v Bratislave sa konajú v spoločenskej sále budovy Csemadoku (na námestí 1.mája), spravidla v druhý alebo posledný utorok v mesiaci. Čas bezprostredne predchádzajúci podujatiu, je priestorom pre voľnú debatu, platenie členských príspevkov, prípadne dôležité oznámenia a otázky.

Výbor tohto spolku sa ešte v októbri roku 2020 rozhodol svoju činnosť prerušiť a sústredil sa na vydávanie informačného bulletinu. Na jeho stránkach si pripomínal výročia významné v kontexte českých dejín, informoval o nových publikáciách českej proveniencie, ale priniesol aj príspevok o vzniku českých úsloví a ďalšie zaujímavosti. Činnosť spolku sa podarilo obnoviť v druhom polroku 2021 a následne za 3 posledné mesiace roka zorganizoval spolu 10 podujatí. V októbri to bol Hudobný večer (koncert husľového Duo Lyrico z Brna: od sonát barokových skladateľov po tvorbu 20. storočia).

Tak ako každý rok, boli súčasťou programu spolku Tvorivé dielne v prírode s overenými inštruktormi - výtvarníkmi Evou L. Bachratou a Radkom Bachratým. K najobľúbenejším aktivitám tradične patrili 2 poznávacie zájazdy (hrad Šternberk, Pradědova galerie v Jiříkove a arborétum Paseka; Bystřice pod Hostýnem a Svatý Hostýn). Obsahom Kultúrneho večera bola prednáška publicistu Stanislava Motla na tému Stratený poklad Karlovej Univerzity v Prahe. S mimoriadnym záujmom sa stretla výstava České malířství klasiky a moderny (zo súkromnej zbierky Galerie u svätého Jakuba v Novom Bydžove), reінstalovaná aj v Dome umenia v Piešťanoch. 28. októbra sa členovia spolku ako každoročne zúčastnili tradičného kladenia kytíc k Pamätníku česko-slovenskej vzájomnosti

pri príležitosti výročia vzniku ČSR. Najreprezentatívnejšie podujatie tohto spolku - Vianočný koncert, bol po opätovnom zavedení proticovidových opatrení zrušený.

2022

Prvou akciou v roku 2022 bola beseda s Tomášom Tuhým, veľvyslancom ČR na Slovensku. V máji prednášal Ing. Milan Klubal o českých stopách v Bosne a Hercegovine a v závere roka Mgr. Zuzana Marková, veľvyslanecká radkyňa českej ambasády v Bratislave rozprávala o svojej diplomatickej službe a fungovaní českej diplomatickej služby vôbec.

V marci sa konal Hudobný večer slováckeho folklóru v podaní skupiny Burčáci, v júni večer operných melódií (sopranistka Jana Juríčková, barytonista Roman Krško, hudobný sprievod Milada Synková). Členovia sa mohli zúčastniť dvoch komentovaných prehliadok výtvarných výstav a dvoch tvorivých dielní pre deti aj dospelých. Spolok pripravil tri poznávacie zájazdy (v máji bol cieľom zájazdu zámok Konopiště, v júni Náměšť nad Oslavou a Třebíč, v septembri Hradec nad Moravicí a Opava). Vyvrcholením celoročnej činnosti bol Vianočný koncert (Komorný orchester Quattro s programom Vianočný sonet) a záverom sviatočné posedenie venované aj budúcnosti spolku. Spolu Český spolok v Bratislave pripravil v roku 2022 spolu 18 podujatí. Priebežne počas celého roka fungovala webová stránka www.cesi.sk.

ČESKÝ SPOLOK V KOŠICIACH – ČESKÝ SPOLEK V KOŠICÍCH

Hlavná 70, 040 01 Košice

Predsedníčka: MUDr. Dagmar Takáčsová

tel.: 055/6255 217

e-mail: csvk@mail.t-com.sk, dagmar.takacsova@outlook.sk

<https://www.ceskyspolek.sk/>

V dôsledku covidového obdobia museli byť v roku 2021 zrušené niektoré z programov viazaných na určité dni, resp. obdobia roka a programy s veľkou návštevnosťou. Výrazne obmedzená bola činnosť Ženského zboru Českého spolku v Košiciach.

2021

Mimoriadne významnou aktivitou Českého spolku v Košiciach je činnosť a koncertovanie vlastného umeleckého súboru – Ženského zboru Českého spolku v Košiciach. V roku 2021 však mohol v dôsledku proticovidových opatrení absolvovať len 3 vystúpenia.

Spolku sa ale podarilo zrealizovať 2 podujatia významným spôsobom obohacujúce spoločenský život v meste svojho pôsobenia - Záhradný koncert a Svatováclavské posvícení - koncert českého resp. moravského folklórneho kolektívu spojený so spoločenským stretnutím, ktorého sa každoročne zúčastňuje cca 120 návštevníkov.

V júli sa uskutočnila Spomienka na Majstra Jana Husa, realizovaná ako literárno-hudobný program. Ďalším mimoriadne úspešným realizovaným podujatím boli Dni českej kultúry. V rámci ich 28. ročníka sa v roku 2021 uskutočnilo 8 výstav, 7 koncertov a 1 prednáška. Význam tohto podujatia spočíva aj v jeho celoslovenskom presahu, pretože v jeho rámci sa koncerty, hudobno-literárne večery a prednášky konajú aj v ďalších mestách s výraznejším zastúpením českého obyvateľstva - Michalovciach, Starej Ľubovni, Trebišove a Martine, takže spolu majú Dni českej kultúry každoročne cca 2 600 – 2 800 účastníkov.

Tradičným úspešným podujatím spolku je cyklus vzdelávacích programov o vzťahu českej hudby a literatúry Už viem, čo čítať a počúvať. V rámci jeho 10. ročníka boli zrealizované 3 časti pre cca 180 účastníkov. Podobne je koncipovaný vzdelávací program o rôznych oblastiach českej kultúry, literatúry, umenia, histórie Slovo domova, pričom v roku 2021 bolo možné zrealizovať len jeho 3 časti. Spolok realizoval aj vzdelávacie cykly v Miestnom klube v Michalovciach na témy z českej histórie, literatúry a hudby (4 tematické celky, spolu 15 častí). 40 výtvarníkov – amatérov malo možnosť zúčastniť sa 6. ročníka Výtvarného seminára pre členov Spolku. Tradičný program slova a hudby České Vianoce bol v hodnotenom roku z dôvodu proticovidových opatrení zrušený.

V roku 2021 sa konalo Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, preto za týmto účelom realizoval ČS v Košiciach informačný videoklip a informačnú rozhlasovú a internetovú kampaň v rámci projektu Deklaruj českú národnosť.

2022

V roku 2022 sa podarilo v celom rozsahu obnoviť činnosť Ženského zboru Českého spolku v Košiciach (3 víkendové sústredenia + nácviky 2 hod. v týždni), vrátane realizácie 10 koncertov v Slovenskej republike.

Významnými spoločenskými udalosťami, presahujúcimi rámec spolku boli už 25 rokov konané podujatia Záhradný koncert a Svatováclavské posväcenie s vystúpením folklórneho súboru z Českej republiky.

V priebehu roka bol priebežne realizovaný 11. ročník vzdelávacieho programu o vzťahu českej hudby a literatúry Už viem, čo čítať a počúvať (spolu 3 časti, cca 180 účastníkov) a ďalší vzdelávací cyklus Slovo domova (venovaný rôznym oblastiam českej kultúry, literatúry, umenia a histórie) – uvedených bolo 7 častí pre spolu 200 účastníkov.

Aj v tomto roku sa konal Výtvarný seminár pre členov Spolku (7. ročník), ktorého sa zúčastnilo 40 účastníkov. Vyvrcholením činnosti Českého spolku v Košiciach bol aj v tomto roku 29. ročník Dní českej kultúry. Jeho jednotlivé programy (výstavy, koncerty, hudobno – literárne večery, prednášky) boli uvedené v mestách Košice, Michalovce, Stará Ľubovňa, Trebišov, Martin, pre cca 2 600 – 2 800 účastníkov. Úspešný bol program slova a hudby České Vianoce, v rámci ktorého bola v slovenskej premiére uvedená pastorálna skladba Jakuba Jana Rybu *Česká mše půlnocní* (2 krát uvedená v Košiciach, 2x v Gelnici raz v Martine). Počas oboch hodnotených rokov realizoval Český spolok v Košiciach vzdelávacie cykly na témy z oblasti českej kultúry, literatúry, umenia a histórie v Miestnom klube Českého spolku v Michalovciach.

Zároveň bol počas tohto obdobia vydávaný dvojmesačník Stříbrný vítr a funkčná bola aj webová stránka spolku <https://www.ceskyspolek.sk/>.

ČESKÁ OMLADINA NA SLOVENSKU

Hlavná 38/70 04001 Košice
Predsedníčka: Jitka Morvayová
e-mail: s.melda7@gmail.com

Aj toto občianske združenie pôsobí od roku 2018 v Košiciach. Jeho činnosť je mimoriadne záslužná, pretože sa orientuje predovšetkým na prácu s deťmi a mládežou.

2021

Základom činnosti tohto spolku sú pravidelné stretnutia (každú druhú sobotu v mesiaci). Obsahom stretnutí sú hry, súťaže, tvorba, čítanie českých kníh, hranie divadla. V rámci týchto aktivít si deti (ale aj ich rodičia) nenásilnou hravou formou osvojujú český

jazyk. Skúsenosti zo stretnutí boli podnetom pre vznik dlhodobej aktivity, cyklu Češi a čeština krok za krokom. Ide o cyklus 7 sobotných celodenných stretnutí v priebehu roka zameraných na poznávanie českej kultúry, histórie, známych osobností a hlavne češtinu. Ich cieľom je zvládnutie českého jazyka v slovnej aj písomnej podobe. Časť stretnutí sa koná v prírode, čo umožňuje nielen poznávanie rastlín a živočíchov, ale aj spoznávanie už zaniknutých detských hier a možnosť uplatnenia detskej fantázie pri práci s rôznym materiálom.

Deťom vo veku 5- 14 rokov bol určený projekt České zvyky a tradice, pozostávajúci z troch turnusov (tretí sa konal až v roku 2022). Okrem rozprávania o úkonoch viazaných na jednotlivé dni či obdobia v priebehu roka deti spracovávali prírodný materiál a hrali sa tradičné hry. Osobitnou témou bol tramping, ako špecifický český fenomén.

Na koniec augusta bol plánovaný letný pobytový tábor Chlapci a dívky od Bobří řeky, ktorý bol pre nedostatok financií zrušený. Jeho program však bol riešený formou – 4 sobotných stretnutí detí bez ubytovania. Stretnutia sa niesli v duchu kníh Jaroslava Foglara Hoši od Bobří řeky a Ryché šípy. Deti sa dočítali o dobrodružstvách svojich rovesníkov, ktorí im boli vzorom v odvahe, konaní dobrých skutkov, starostlivosti o prírodu a predovšetkým v priateľstve.

2022

Na jar roku 2022 sa konala tretia časť projektu České zvyky a tradice (presunutá z roku 2021), zameraná na české zvyky jarnej časti výročného zvykoslovia a Veľkú noc. Jej súčasťou bolo zhotovenie a vnesenie Moreny, výroba kraslíc a iných artefaktov súvisiacich s týmto obdobím. Vo večerných hodinách hrali deti rôzne spoločenské hry a čítali si české rozprávky.

Aj v tomto roku pokračoval vzdelávací cyklus Češi a čeština krok za krokom. Pozostával zo šiestich dní plných češtiny pre deti školského veku – výučby českej abecedy, pričom základy pravopisu sa deti učili formou hier, kvízov, krížoviek, divadla a práce s knihami. Deťom boli vysvetlené české štátne symboly, pričom lektorky pracovali s webovou stránkou www.mujstat.cz. Súčasťou projektu boli spoločenské hry a výroba vianočných drobností. Ďalšími témami stretnutí boli život a dielo českého výtvarníka a ilustrátora Josef Ladu a pražský Orloj. Na záver deti po dni plnom učenia češtiny, hier a

spoločného tvorenia spolu nocovali v základnej škole a od nasledujúceho rána pripravovali divadelné predstavenie.

Ďalším úspešným projektom bol cyklus Pověsti českých hradů a zámků. Prvý turnus sa konal počas letných prázdnin. Deti rozdelené do dvoch skupín si vymysleli názov svojho rodu, namaľovali vlajku a následne v lese stavali z prírodných materiálov hrad s kamennou vežou. Zoznámili sa s históriou najznámejších českých hradov - Bezdězu, Českého Krumlova a Českého Šternberku.

Obsahom druhého turnusu bolo spoznávanie hradov v Prahe a Doksoch. Doplnením aktivít bola výroba tričiek, výlet na Drienkovú skalú a hľadanie pokladu (ukrýval sa v hrade, ale jeho hľadaniu predchádzalo čítanie povestí a vyplnenie tajničky krížovky, ktorá deti k pokladu dovedla). Posledný turnus bol venovaný povestiam o hradoch Karlštejn a Kokořín. Hlavnou témou ale bola výroba divadelných kulís a kostýmov a príprava predstavenia na tému Kam zmizlo dieťa a čo na tom čarovnom mieste robilo. Detský letný tábor Lovci mamutů, plánovaný na koniec augusta nebol zrealizovaný z dôvodu neskorého prísunu financií z FNPKNM. Tieto prišli až v septembri, takže realizácia tábora už nebola možná. Program bude využitý nasledujúci rok pri realizácii tábora, riešeného dennou formou.

Nemalou súčasťou práce s deťmi je Dětská hlídka - dvojstránka pre deti v časopise Českého spolku v Košiciach Stříbrný vítr.

ČESKÝ SPOLEK LIPTOV

Predseda: Ing. Jaroslav Havel

hasanka102@gmail.com

<https://cslh-sk.webnode.sk/>

Tento subjekt je dlhoročným spoluorganizátorom podujatia Pietna spomienka na obeť Západných Tatier spojeného s kladením vencov na symbolickom cintoríne v Žiarskej doline, ktorého hlavným organizátorom je Český spolok na Slovensku a zúčastňujú sa ho členovia Českých spolkov z celého Slovenska.

Okrem stretnutí členov spolku viazaných na významné dni roka a pripomienku významných udalostí patrilo k aktivitám spolku v roku 2022 uvedenie publikácie *Malá kniha o velkých krajanoch* na pôde mestského úradu za účasti jeho excelencie Tomáša Tuhého, veľvyslanca ČR na Slovensku.

ČESKÝ SPOLEK - ČESKÝ SPOLOK MARTIN

Predsedníčka: Jana Rašmanová

jrasmanova@gmail.com

V roku 2021 spolok zorganizoval len jeden koncert, v roku 2022 bola jeho činnosť úspešne obnovená. Pozostávala z troch prednášok, besedy s českým spisovateľom Pavlom Kosátkom a uvedenia spomienkovej publikácie Alice Masarykovej (Dětství a mládí) organizovaných Múzeom kultúry Čechov na Slovensku. Spolok sa podieľal aj na organizovaní cyklu koncertov klasickej hudby Odkazy II. a III., v rámci ktorých boli uvedené koncerty venované výraznému odkazu českej kultúry v kontexte histórie a kultúry mesta Martin a regiónu Turiec a uvedení **Vianočného koncertu** pripraveného v spolupráci s Českým spolkom v Košiciach. Jeho ďalšou aktivitou boli vychádzky do okolia mesta a návštevy výstavných podujatí.

ČESKÝ SPOLOK V TRNAVSKOM REGIÓNE - MIESTNY KLUB PIEŠŤANY

Predsedníčka: Olga Mišíková

e-mail: omisikova@gmail.com

Do konca roku 2022 fungoval spolok ako Český spolok v Trnavskom regióne s pobočkami v Trnave a Piešťanoch. Pre indispozície vyplývajúce z vyššieho veku členskej základne v roku 2022 Trnavský klub ukončil svoju činnosť a v súčasnosti už pracuje len jeho klub v Piešťanoch. Za hodnotené obdobie rokov 2021 – 2022 sa členovia spolku sa stretávali pravidelne minimálne raz za mesiac, spoločne navštevovali divadelné a operné predstavenia a koncerty. Aktívne sa zapájali aj do organizácie výstav českých výtvarných umelcov v rámci česko – slovenského festivalu Piešťanské randezvous.

2021

V tomto roku zrealizoval spolok svoje tradičné podujatia – privítanie nového roku, oslavu Veľkonočných a vianočných sviatkov i Medzinárodného dňa žien. Zrealizoval viaceré prednášky a literárne večery na témy aktuálne v kontexte českej histórie a kultúry, pričom za najvýznamnejšie podujatia považuje 2 prednášky českého publicistu Stanislava Mottla – Hugo Haas a Mraky nad Barrandovem. V čase uvoľnenia protipandemických opatrení

absolvovali členovia spolku výlet do Uherského Ostrohu, Strážnice a Baťovoho kanála a výlet na zámok v Holešove a na pútne miesto Hostýn.

2022

Členovia spolku navštívili Český dům v Bratislave a stretli sa s jeho riaditeľkou. Pri tejto príležitosti navštívili výstavu venovanú J.A. Komenskému. Druhý zájazd smeroval do Brna na výstavu venovanú Rudolfovi II., tretí zájazd sa konal v októbri a jeho cieľom bol zámok v Mikulove a výstup na Svatý kopeček.

ČESKÝ SPOLOK V STAREJ LUBOVNI - ČESKÝ SPOLEK V STAREJ LUBOVNI

Predsedačka: Mgr. Ivana Šipošová

e-mail: ivanasiposova56@gmail.com

Pravidelnou aktivitou členov tohto spolu sú prednášky a besedy venované významným osobnostiam českej kultúry, umenia, vedy a techniky a významným udalostiam viažucim sa na českú menšinu v rámci regiónu.

Jeho členovia sa každoročne zúčastňujú pietneho aktu pri hrobe českých četníkov, ktorí zahynuli pri výkone služby a kladenia spomienkového venca pri príležitosti výročia vzniku Československej republiky. Súčasťou jeho činnosti sú edukačné výlety zamerané na pátranie po českej stope - vyhľadávanie Čechov, ktorí prispeli k rozvoju kultúry, školstva, zdravotníctva atď., na území regiónu, v ktorom spolok pôsobí. Vyvrcholením jeho celoročnej činnosti sú Dni českej kultúry, pripravované v spolupráci s Českým spolkom v Košiciach, pozostávajúce z koncertov a výstav. V roku 2022 spolok v spolupráci s Veľvyslanectvom Českej republiky na Slovensku inštaloval výstavu *Tváre českej krajanskej komunity*, slávnostne sprístupnenej za účasti jeho excelencie Tomáša Tuhého, veľvyslanca Českej republiky na Slovensku.

KRUH PRIATEĽOV ČESKEJ KULTÚRY

Hviezdoslavovo nám. č. 8, 811 02 Bratislava

Predsedačka: Ing. Katarína Vraštiaková

kpckba@gmail.com

Klub nie je založený na etnickom princípe, jeho členmi sú priaznivci českej kultúry. Založený bol v roku 1983 a v roku 1993 sa stal občianskym združením. **Jeho členovia sa stretávajú** na podujatiach spravidla organizovaných s jednomesačnou frekvenciou, ktorých obsahom sú filmové projekcie, prednášky na aktuálne témy (najmä pripomínajúce v českom kontexte významné výročia, príležitosti a osobnosti).

Aj v období protipandemických opatrení sa im podarilo zrealizovať temer všetky naplánované podujatia, vzhľadom k tomu, že dlhoročný vzťah s prenajímateľom priestorov im umožnil flexibilnú úpravu termínov realizácie programov. Stav členskej základne je stabilný, už niekoľko rokov ju tvorí cca 80 aktívnych členov, pre ktorých vzhľadom na fyzicky nenáročné aktivity združenia nie je prekážkou ani vyšší vek. Napriek tomu hľadá cesty pre aktivizáciu širšej verejnosti a získanie nových členov. KPČK vydáva štvrťročný programový bulletin Bohemia a pravidelne aktualizuje svoju webstránku.

2021

Kruh realizoval 14 z pôvodne 15 plánovaných podujatí v rámci celoročného cyklu Živé kontakty medzi českou a slovenskou kultúrou, ktorými bolo 11 filmových projekcií, 2 spoločné návštevy výstav a udeľovania filmových cien IGRIC, ktorého je kruh spoluorganizátorom.

2022

V rámci celoročného cyklu Živé kontakty medzi českou a slovenskou kultúrou zrealizoval kruh spolu 16 podujatí, ktorými bolo 12 filmových projekcií, 2 spoločné návštevy výstav, podiel na organizovaní odovzdávania cien IGRIC a udeľovaní Ceny Karla Čapka. Práve toto podujatie patrí k najvýznamnejším aktivitám organizácie – koná sa v dvojročnom cykle, pričom cena je udeľovaná za propagáciu života a diela bratov Čapkovcov a prehlbovanie a praktické uplatňovanie česko – slovenskej vzájomnosti. Spoluorganizátormi slávnostného odovzdávania sú Mesto Trenčianske Teplice, Slovenské liečebné kúpele, a.s. Trenčianske Teplice a Spoločnosť bratov Čapkovcov Praha. V roku 2022 boli na slávnostnom, ceremoniáli udelené ceny za rok 2020 aj za rok 2022. Slávnostného ceremoniálu sa v roku 2022 zúčastnilo cca 150 pozvaných hostí i návštevníkov, pričom spravidla 60 účastníkov tvoria členovia a priaznivci KPČK, 30 členov českej delegácie spolu s organizátormi a kúpeľnými hosťami.

Finančná podpora

České spolky na Slovensku sú financované formou daru Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky (ČS Bratislava, ČS Liptov, ČS Košice, Česká omladina na Slovensku, ČS Piešťany, ČS Stará Ľubovňa a Kruh priateľov českej kultúry), finančnej podpory z komunálnej sféry (ČS Košice – Košický samosprávny kraj, ČS Piešťany – mesto Piešťany, ČS Stará Ľubovňa – mesto Stará Ľubovňa) a Československého ústavu zahraničného (ČS Košice). Najvýraznejšiu finančnú podporu im poskytuje Fond na podporu kultúry národnostných menšín (Bratislava, Košice). Vzhľadom k vyššiemu veku členov väčšiny spolkov združujúcich príslušníkov českej menšiny na Slovensku, považujú spolky grantový systém FNPKNM za príliš zložitý a preto sa o jeho podporu neuchádzajú. Pre viaceré české spolky sú preto jediným zdrojom získavania financií členské príspevky. Formou podpory je aj poskytovanie priestorov pre aktivity spolkov, ako je tomu v prípade Českého spolku Liptov a Českého spolku v Martine.

Problémy

Ako aktuálny problém českej menšiny na Slovensku vidia jej príslušníci skutočnosť vysokého veku svojich členov, nezáujem mladej a strednej generácie o spolkovú činnosť a nedostatok osobností, ktoré by mali záujem život českej menšiny organizovať. Problémom je aj generačne odlišný spôsob trávenia voľného času – mladšie ročníky inklinujú k aktivitám súvisiacim s elektronickými médiami, staršie, v českej menšine prevládajúce, vítajú aktivity umožňujúce bezprostredný zážitok, osobné stretnutia a vôbec sociálne kontakty. Spolky by vzhľadom na podobnosť problémov, privítali aj viac možností vzájomného stretávania sa a vôbec spoločných podujatí.

Veľkým problémom je systém finančnej podpory aktivít subjektov združujúcich príslušníkov tej – ktorej národnostnej menšiny zo strany štátu prostredníctvom grantového systému Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, ktorej schvaľovací proces je príslušníkmi (v českých spolkoch prevládajúcej) staršej generácie vnímaný ako príliš zložitý.

Ďalším problémom je neskorý prísun schválených a zazmluvnených financií i skutočnosť, že z grantového systému Fondu na podporu kultúry národnostných menšín nie je možné hrať prevádzkové, administratívne a personálne náklady združení.

Predsedička Kruhu priateľov českej kultúry považuje podstatnú časť práce na zabezpečenie chodu združenia za neplatenú dobrovoľnícku prácu, pretože jedinými

financiami, ktoré môže tento subjekt získať, je dar Ministerstva zahraničných vecí ČR, pokrývajúci len nevyhnutné náklady súvisiace s činnosťou združenia. Konštatuje pri tom, že príjem z 2 % z daní je vzhľadom na vekový priemer členov stratový (tento problém sa týka prakticky všetkých českých spolkov pôsobiacich v Slovenskej republike). Zároveň uvádza: „ Aby bolo možné členom ponúkať zaujímavý program, je nutné aby sa našlo niekoľko aktívnych jedincov, ktorí sú vo svojom voľnom čase ochotní podieľať sa na príprave podujatí pre ostatných. Na aktivovanie nových dobrovoľníkov však neexistuje jednoduché a overené riešenie. Aktuálne masívny záujem dobrovoľníkov o pomoc, resp. organizovanie voľnočasových aktivít pre iných vyvolávajú len živelné katastrofy a pandémie“.

Ako veľký problém vnímajú príslušníci českej menšiny úvahy o možnom ukončení českého televízneho vysielania v SR, ktoré doteraz zabezpečovalo dostupnosť českých kultúrnych a programov a tým aj udržanie a podporu českého povedomia. Tento krok vnímajú nielen ako možnosť prerušenia kontaktov s aktuálnou českou literárnou tvorbou, hudobným, dramatickým a výtvarným umením, ale aj ako postupnú stratu vzájomnej zrozumiteľnosti českého a slovenského jazyka.

Riešenie - návrh

Ako riešenie členovia českých spolkov navrhujú zmeny v činnosti a pravidlách FNPKNM a navrhujú :

- posunúť termín podávania a schvaľovania projektov na Fond na podporu kultúry národnostných menšín tak, aby financie bolo možné čerpať v priebehu celého roka
- upraviť pravidlá čerpania Fondu tak, aby bolo možné hradiť prevádzkové, administratívne a personálne náklady združení

Zároveň apelujú na štát, samosprávu a kultúrne inštitúcie vo veci významnejšej prezentácie profesionálnej českej kultúry na Slovensku, osobitne v regióne východného Slovenska, a zachovania vysielania staníc Českej televízie na území SR.

Členovia českých spolkov si zároveň uvedomujú, že k riešeniu súčasnej situácie môžu napomôcť sami výraznejšou orientáciou svojich aktivít na deti a mládež.

Stav národnostného školstva českej národnostnej menšiny

Respondentmi otázky na problematiku národnostného školstva vo vzťahu k českej menšine boli členovia českých spolkov na Slovensku, ktorí nevnímajú ani nedeklarujú

potrebu inštitucionálneho riešenia problematiky národnostného školstva vo vzťahu k českej menšine na Slovensku.

V záujme uchovania vzájomnej jazykovej zrozumiteľnosti však navrhujú tak v Slovenskej, ako i v Českej republike v rámci vyučovacích osnov uplatniť ukážky jazyka a literatúry a základov histórie a poznávania reálií druhej strany, čím sa súčasne pokrývajú potreby českej menšiny a základné poznanie slovenských detí a mládeže v oblasti českého jazyka a kultúry.

Používanie jazyka českej národnostnej menšiny

Napriek právnej úprave používania českého jazyka v kontexte zákona č. 270/1995 Z.z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky je tento frekventovaný hlavne v rodinách i pri bežnej komunikácii na verejnosti, pričom v tých rodinách, kde je českej národnosti iba jeden z rodičov sa bežne uplatňuje bilingvizmus.

Priestorom pre užívanie českého jazyka sú aj české spolky a ich aktivity, osobitne v oblasti kultúry (kultúrne podujatia realizované vlastnou členskou základňou, príp. účinkujúcimi hosťami). V Košiciach sa český jazyk používa aj pri liturgii Cirkvi československej husitskej. Raz týždenne sa tu konajú aj české bohoslužby Rímskokatolíckej cirkvi a slávnostné bohoslužby k sviatku Sv. Jana Nepomuckého a Sv. Václava a každoročná bohoslužba za zomrelých členov českej menšiny.

V českom jazyku je realizovaný časopis Českého spolku v Košiciach Stříbrný vítr (EV 5754; ISSN 2644-464X, stibrny.vitr@gmail.com), ktorý vychádza s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. O činnosti Českého spolku v Bratislave informuje webová stránka www.cesi.sk, Český spolok v Košiciach spravuje stránku <https://www.ceskyspolek.sk/>.

Pre to, aby príslušníci najmladšej slovenskej generácie naďalej rozumeli českému jazyku (a českej slovenskému), navrhujú respondenti zaradiť spoločné detské a mládežnícke programy obsahujúce detské pesničky, hádanky a kvízy do vysielania verejnoprávnych médií. Aj z uvedeného vyplýva, že na udržiavanie českého jazyka výrazne vplýva možnosť sledovania českých rozhlasových a televíznych staníc. Perspektívu zrušenia ich prijímania na území Slovenska preto vníma česká menšina ako ohrozenie jej priameho kontaktu s českým jazykom a kultúrou.

S tlačenou verziou českého jazyka sa česká komunita stretáva prostredníctvom relatívne dostupných českých periodík a publikácií, no ponuku kníh v českom jazyku v knižniciach vníma ako obmedzenú a nie vždy aktuálnu.

Problémy pri používaní českého jazyka príslušníci českej menšiny nezaznamenali.

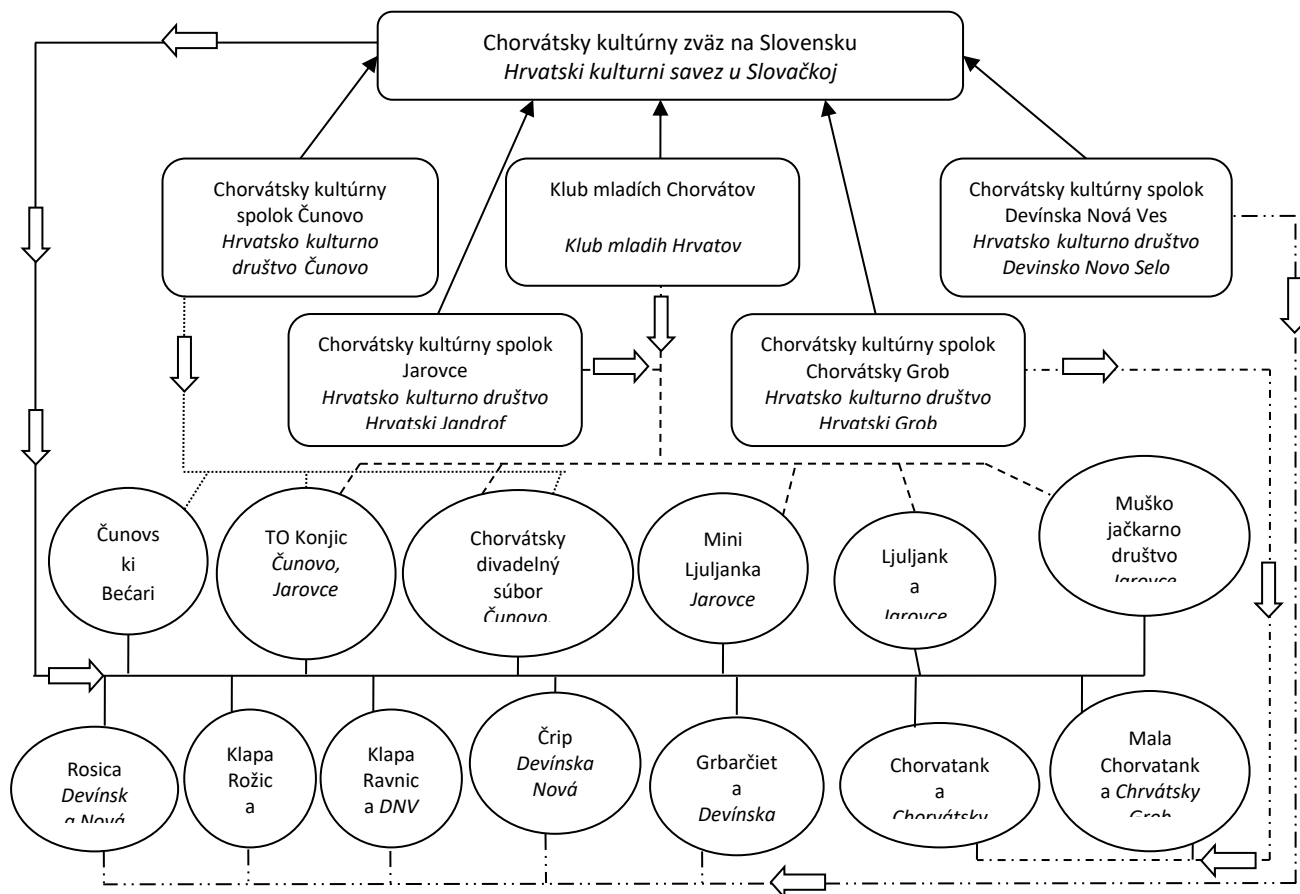
CHORVÁTSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Radoslav Jankovič

Podpora kultúry chorvátskej národnostnej menšiny

V oblasti rozpočtových a príspevkových organizácií pôsobí v rámci chorvátskej národnostnej menšiny Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku – Slovenské národné múzeum (ďalej len „SNM –MKCHS“), ktoré je samostatnou organizačnou zložkou Slovenského národného múzea so sídlom v BA - Devínskej Novej Vsi. V oblasti kultúry pôsobí občianske združenie zastrešujúce všetky miestne chorvátske kultúrne spolky v obciach od roku 1990, a to Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – *Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj* (ďalej len „CHKZS“), o.z., ktorý združuje Chorvátsky kultúrny spolok Čunovo – *Hrvatsko kulturno društvo Čunovo*, Chorvátsky kultúrny spolok Devínska Nová Ves - *Hrvatsko kulturno društvo Devinsko Novo Selo*, Chorvátsky kultúrny spolok Chorvátsky Grob - *Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Grob*, Chorvátsky kultúrny spolok Jarovce - *Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Jandrof* a Klub mladých Chorvátov – *Klub mladih Hrvatov*.

Organizačná štruktúra organizácií zaoberajúcich sa kultúrou Chorvátov na Slovensku:

→ Sú členovia Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku, volia jeho predstavenstvo a koordinujú spoločne svoju činnosť a aktivity.

⇒ Podporujú činnosť týchto súborov, ktoré pôsobia v oblasti zachovania a rozvoja živej kultúry v rámci Chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V oblasti uchovávania folklóru pôsobí momentálne dvanásť samostatných umeleckých súborov, a sú to:

- detské hudobno-tanečné folklórne súbory: „*Grbarčičeta*“ z Devínskej Novej Vsi (ďalej len „DNV“) „*Mala Hrvatanka*“ z Chorvátskeho Grobu a „*Mini Ljuljanka*“ z Jaroviec,
- hudobno-tanečný folklórny súbor: „*Ljuljanka*“ z Jaroviec,
- hudobno-spevácke folklórne súbory: „*Črip*“ z DNV, „*TS Čunovski Bečari*“ z Čunova, „*Chorvatanka (Hrvatanka)*“ z Chorvátskeho Grobu, Tamburášsky orchester „*Konjic*“ pôsobiaca v Jarovciach a Čunove, Mužský spevácky spolok Jarovce (*Muško jačkarno društvo Hrvatski Jandrof*), hudobno spevácky súbor „*Rosica*“ z DNV a „*Klapa Ravnica*“ z Devínskej novej Vsi, „*Klapa Rožica*“ z Devínskej novej Vsi.
- Chorvátsky divadelný súbor (*Kazališna grupa Hrvata u Slovačkoj*) pôsobiaci v Jarovciach a Čunove.

V prípade hudobno-tanečných, hudobných, a hudobno-speváckych súborov sa na hudobný sprievod spevu a tanca používajú predovšetkým chorvátske ľudové nástroje známe pod spoločným označením TAMBURICA.

V rámci systému národnostných inštitúcií, ktoré okrem SNM-MKCHS tvoria jednotlivé občianske združenia Chorvátov na Slovensku a chorvátske umelecké súbory, v rámci ktorých má v prípade chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku a jej príslušníkov od začiatku svojho pôsobenia najvýznamnejšie postavenie Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku, ako strešná organizácia Chorvátov na Slovensku.

SNM-MKCHS, ako súčasť Slovenského národného múzea predstavuje vo svojej oblasti pôsobenia špecializovanú inštitúciu, ktorá systematicky vyhľadáva, získava, uchováva a odborne spracúva hmotné a duchovné doklady o histórii, kultúre a tradíciách chorvátskeho etnika na území dnešného Slovenska, a tieto prezentuje verejnosti.

Jednotlivé miestne spolky predstavujú už spomínané miestne občianske združenia príslušníkov chorvátskeho etnika v jednotlivých obciach a mestských častiach Bratislavy, ktoré navzájom spolupracujú a koordinujú svoje činnosti v oblasti prezentácie a uchovania kultúry a jazyka Chorvátov na Slovensku.

Folklórne skupiny pracujú predovšetkým v oblasti prezentácie a uchovávaní pôvodného miestneho chorvátskeho folklóru v jednotlivých obciach, a to v rámci jednotlivých miestnych spolkov a svoje aktivity vyvíjajú v súčinnosti s miestnymi chorvátskymi spolkami a CHKZS.

CHKZS a SNM-MKCHS spolupracujú už od zriadenia SNM-MKCHS o čom svedčí aj množstvo spoločných podujatí uskutočnených predovšetkým v priestoroch Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku v DNV, v ktorých majú obe organizácie aj svoje sídlo. V rokoch 2021 a 2022 ich spolupráca priniesla aj spoločné projekty, ako: výstavu „30 rokov Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – 30 ljet Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj“ v roku 2021 a výstavu „JAČKA perla chorvátskej kultúry – JAČKA biser hrvatske kulture“ v roku 2022.

Spolupráca miestnych kultúrnych spolkov navzájom a CHKZS je koordinovaná na pravidelných zasadaniach Výkonného výboru CHKZS, ktorého sú členmi predstavitelia jednotlivých miestnych spolkov a CHKZS. V intervale štyroch rokov pravidelne CHKZS organizuje Chorvátsky kongres, na ktorom sa zúčastňujú zástupcovia delegovaní jednotlivými miestnymi spolkami, rokujú o ďalšom smerovaní chorvátskej menšiny na Slovensku a volia nové vedenie CHKZS. Dňa 26. novembra 2022 bol do Devínskej Novej Vsi zvolaný 14. Chorvátsky kongres na Slovensku, na ktorom delegáti z jednotlivých chorvátskych spolkov pôsobiacich na Slovensku zvolili nové vedenie CHKZS a rozhodli o ďalšom smerovaní činnosti CHKZS a prioritách chorvátskej menšiny na Slovensku na ďalšie štyri roky.

CHKZS je členom rôznych združení pôsobiacich v oblasti menšinových kultúr, ako napr.:

- „Hrvatski svjetski kongres“ Svetového kongresu Chorvátov (ďalej len HSK) (združenia chorvátskych národnostných organizácií zastupujúcich chorvátske národnostné menšiny v jednotlivých krajinách sveta);
- Euroregiónu Dunajskej Iniciatívy EDI (slovensko-rakúskeho regionálneho združenia);
- Koordinačného výboru gradišćanských Chorvátov, ktorý má pravidelné zasadnutia a združuje organizácie tzv. „gradišćanských Chorvátov“ žijúcich v Rakúsku, Maďarsku, Česku a na Slovensku.

CHKZS úzko spolupracuje s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku, inštitúciou „HRVATSKA MATICA ISELJENIKA“ v Záhrebe, ako aj s inými občianskymi združeniami v Chorvátsku. Spolupráca s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku je uskutočňovaná v mnohých oblastiach, ako:

- záštita jednotlivých podujatí prostredníctvom veľvyslanectva;
- podpora v oblasti výučby chorvátskeho jazyka u príslušníkov chorvátskej menšiny na Slovensku;
- finančná podpora prostredníctvom projektov na podporu chorvátskych menšín v zahraničí, cez *Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske*.

Jednotlivé miestne chorvátske spolky a folklórne skupiny rovnako spolupracujú s množstvom záujmových združení a folklórnych skupín v Chorvátsku. Ich spolupráca je orientovaná okrem materskej krajiny aj na miestne chorvátske spolky, chorvátske združenia, a chorvátske folklórne skupiny v Rakúsku, Maďarsku a Českej republike.

Medzi najdôležitejšie festivalové prehliadky v rokoch 2021 a 2022, z ktorých sa časť v roku 2021 kvôli zlej epidemiologickej situácii neuskutočnila, patrili:

- 32. Festival chorvátskej kultúry – *32. Festival hrvatske kulture* (ďalej len FHK) v DNV(preložený z roku 2020);
- 33. Festival chorvátskej kultúry – *32. Festival hrvatske kulture* (ďalej len FHK) v DNV(2022)
- 9. Festival „Dobrodošli“ v Bratislave, usporiadaní pri príležitosti príchodu Chorvátov na územie dnešného Slovenska(2021);
- 10. Festival „Dobrodošli“ v Bratislave, usporiadaní pri príležitosti príchodu Chorvátov na územie dnešného Slovenska(2022);
- 19. Festival zborového spevu – *19.Festival Zborov* (ďalej len „FZ“) v Jarovciach a Chorvátske dni v jednotlivých obciach (Čunovo, Devínska Nová Ves, Chorvátsky Grob, Jarovce)(2021);
- 20. Festival zborového spevu – *20.Festival Zborov* (ďalej len „FZ“) v Jarovciach a Chorvátske dni v jednotlivých obciach (Čunovo, Devínska Nová Ves, Chorvátsky Grob, Jarovce)(2022);
- 14. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku v Jarovciach(preložený na roku 2022);
- 15. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku v Jarovciach (2022); a pod.

Niektoré skôr uvedené festivaly v rokoch 2021 a 2022 tvoria tradičné chorvátske kultúrne podujatia pre príslušníkov menšiny a sú navštevované aj veľkým počtom ostatných obyvateľov a významnými hosťami.

Z ostatných významnejších kultúrnych aktivít treba osobitne spomenúť:

- projekt „Chorvátske ochotnícke divadlo 2021“, ktorý sa v roku 2021 kvôli zlej epidemiologickej situácii neuskutočnil a projekt „Chorvátske ochotnícke divadlo 2022 sa ukončil až začiatkom roku 2023;
- spomedzi niekoľkých organizovaných seminárov a výstav medzi najvýznamnejšie patrili: Seminár a výstava „30 rokov Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – 30 ljet Hrvatski kulturni savez u Slovačkej“(2021) a „JAČKA perla chorvátskej kultúry – JAČKA biser hrvatske kulture“ Značajni Hrvati u Slovačkej“ (2022) usporiadané v spolupráci CHKZS a SMN-MKCHS.

Finančné a nefinančné zdroje na podporu chorvátskej kultúry na Slovensku boli v rokoch 2021 a 2022 čerpané predovšetkým z nasledovných zdrojov, uvedených aj z účelu ich použitia v nasledujúcej tabuľke. Prostriedky z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín v roku 2021 predstavovali, rovnako ako v minulosti, najvýznamnejší zdroj na finančné zabezpečenie jednotlivých aktivít chorvátskej národnostnej menšiny v oblasti prezentácie a uchovania chorvátskej kultúry na Slovensku, a to v celkových výškach: v roku 2021 v sume 87,220,-Eur , z čoho bolo v roku 2021 skutočne použitých iba 58.828,34 Eur a v roku 2022 v sume 85.575,-Eur , z čoho bolo v roku 2022 skutočne použitých 78.441,62 Eur.

Zdroj finančnej podpory	Projekt	Použitie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	Časopis „HRVATSKA ROSA“	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	„Jandrofski jačkar – Jarovský spevník“ – kniha	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	„30. ljet MJD – 30 rokov MJD“ CD nosič	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	14. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	Hrvatski Božić – Chorvátske Vianoce	Podujatie nebolo realizované, kvôli zlej epidemiologickej situácii.
FPKNM– program Kultúra	Hrvatski Igrokaz –	Podujatie nebolo realizované,

národnostných menšín 2021	Chorvátske menšinové divadlo	kvôli zlej epidemiologickej situácii.
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	„30 ljet HKSS – 30 rokov CHKZS“ - výstava	Úhrada nákladov na výstavu
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	„Devínskonovomestský slovník – Novoselski rječnik“ – kniha	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	9.Festival DOBRODOŠLI v Bratislave	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	Tvorivé dielne chorvátskej kultúry	Podujatie nebolo realizované, kvôli zlej epidemiologickej situácii.
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2021	HRVATSKI DANI – Chorvátske dni v Chorvátskych obciach na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	Tvorivé dielne chorvátskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	Hrvatski Božić – Chorvátske Vianoce	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	10.Festival DOBRODOŠLI v Bratislave	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	HRVATSKI DANI – Chorvátske dni v Chorvátskych obciach na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	„JAČKA biser hrvatske kulture – JAČKA perla	Úhrada nákladov na výstavu

	chorvátskej kultúry“ - výstava	
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	33. Festival chorvátskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	14. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	Hrvatski Igrokaz – Chorvátske menšinové divadlo	Podujatie bolo realizované, kvôli zlej epidemiologickej situácii až začiatkom roka 2023.
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	„20 ljet HRVATSKA ROSA“ – kniha	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM– program Kultúra národnostných menšín 2022	Časopis „HRVATSKA ROSA“	Úhrada nákladov na vydanie

Okrem spomenutých finančných zdrojov boli v rokoch 2021 a 2022 zo strany Vlády Chorvátskej republiky prostredníctvom inštitúcie „Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske“ dofinancované všetky projekty uvedené v predchádzajúcej tabuľke.

Z fondov EU chorvátska národnostná menšina v rokoch 2021 a 2022 zdroje na svoje aktivity nečerpala.

Problémy v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory sú:

- zabezpečenie prostriedkov na chod, vybavenie a rozvoj jednotlivých chorvátskych folklórnych skupín;
- zlepšenie slabého až žiadneho finančného zabezpečenia pre činnosť a chod CHKZS;
- každoročné opätovné schvaľovanie nosných projektov pre chorvátsku menšinu.

Návrhy riešení problémov v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory:

- pripraviť v rámci štruktúry financovania kultúry národnostných menšín, čiže v rámci programu FPKNM – program Kultúra národnostných menšín, priestor na zabezpečenie

samotného chodu a prežitia jednotlivých miestnych folklórnych skupín. Vytvoriť v rámci podprogramu „živá kultúra“ oblasť „folklórne aktivity“, prostredníctvom ktorej jednotlivé menšinové folklórne súbory mohli priamo alebo prostredníctvom menšinových organizácií žiadať o podporu na vlastné aktivity a úhradu nákladov typu.: obstaranie krojového a hudobného vybavenia súboru, preprava na vystúpenie doma i v zahraničí, náklady s prípravou a nácvikom nového programu súboru (sústredenie, choreograf, skladateľ, aranžér a pod.). Podmienkou pre uznanie týchto nákladov by mohlo byť v prípade nového programu príslušnej menšinovej folklórnej skupiny povinnosť jej prezentácie folklórnou skupinou na niektorom vopred deklarovanom kultúrnom podujatí v rámci projektu schváleného v dotačnom systéme príslušnej národnostnej menšiny v danom roku;

- Vytvoriť predpoklady pre financovanie činností spojených so zabezpečením inštitucionálneho posilnenia Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku, ako strešnej organizácie zabezpečujúcej a koordinujúcej činnosť chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku v rôznych oblastiach kultúrneho a spoločenského života menšiny ako takej;
- zjednodušiť predkladanie každoročne sa opakujúcich projektov na Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Vytvoriť na základe údajov z minulých rokov a v súčinnosti s jednotlivými národnostnými združeniami zoznam projektov, ktoré by sa v prípade zachovania rovnakej úrovne ich rozpočtov (prípadne pri zohľadnení inflácie v rozpočte projektu), z minulých rokov iba prihlasovali do systému jednoduchým spôsobom. V podstate by sa okrem potrebných potvrdení zo zákona od príslušnej organizácie opätovne zahlasovali do určitého termínu. Vytvoril by sa jednoduchý formulár, s prehlásením o dodržaní minuloročného rozpočtu a zmenou ročníku podujatia, respektíve ročníka pri periodickej tlači. (uvádzam príklad pre chorvátsku menšinu „33. Festival chorvátskej kultúry → 34. Festival chorvátskej kultúry“, „časopis HRVATSKA ROSA 2022 → časopis HRVATSKA ROSA 2023“ a pod.)

Stav národnostného školstva chorvátskej národnostnej menšiny

Príslušníci chorvátskej národnostnej menšiny nemali ani v rokoch 2021 a 2022 možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku na žiadnom type materských, ZŠ a SŠ na Slovensku. Iba v prípade niektorých jednotlivcov z radov príslušníkov chorvátskej národnosti,

ich detí navštevujú základné školy v chorvátskych obciach v susednom Burgenlande, pričom treba poznamenať, že ide iba o jednotlivcov. Prvé kroky v tejto oblasti vzdelávania príslušníkov národnostných menšín na ZŠ boli uskutočnené v roku 2019. Za účasti splnomocnenca vlády SR, zástupcov MŠ SR, starostov jednotlivých chorvátskych obcí na Slovensku a predsedu CHKZS boli uskutočnené prvé stretnutia a realizácia tohto zámeru bola prerušená predovšetkým z dôvodu zlej epidemiologickej situácie na Slovensku a s tým spojenej komplikovanej situácii v samotnom školstve na Slovensku. Koncom roka boli v tejto oblasti vykonané zo strany Ministerstva školstva SR a splnomocnenca vlády SR ďalšie kroky, ktoré vyústili do schválenia Vzdelávacích štandardov a programov pre jazyky národnostných menšín MŠVVaŠ SR, vrátane jazyka chorvátskeho. 7. septembra 2022 boli schválené Vzdelávacie štandardy a programy aj pre jazyk chorvátskej národnostnej menšiny k štátnemu vzdelávaciemu programu pre primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy vzdelávacie štandardy pre vyučovanie chorvátskeho jazyka a literatúry, ktoré boli vypracované na základe záväzkov SR k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov. Taktiež boli vypracované vzdelávacie štandardy pre vyučovanie chorvátskeho jazyka a literatúry pre nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy, ktoré boli zverejnené v marci 2023. Uvedené dokumenty sú zverejnené na webovom sídle MŠVVaŠ. Niektoré základné školy v chorvátskych obciach už v minulosti prostredníctvom svojich starostov vyslovili podporu vyučovaniu chorvátskeho jazyka na základných školách v miestnej pôsobnosti, čo by mohlo v budúcnosti viesť v oblasti výučby chorvátskeho jazyka na základných školách k posunu vpred.

Pre upresnenie a vysvetlenie problematiky výučby chorvátskeho materinského jazyka v rámci príslušníkov chorvátskeho etnika na Slovensku je potrebné vziať do úvahy aj špecifiká chorvátskej menšiny, a to predovšetkým staro-chorvátsky jazyk, ktorý Chorváti na Slovensku dodnes používajú. Napríklad výučba na základných školách v susednom Rakúsku je v staro-chorvátskom jazyku tzv. „*gradišćansko-hrvatski*“, ktorý je aj materinským jazykom drvivej väčšiny príslušníkov chorvátskeho etnika na Slovensku.

Výučba spisovného chorvátskeho jazyka na stredoškolskej úrovni je možná na *Súkromnom Gymnáziu Žitavská 1v Bratislave* a na vysokoškolskej úrovni na *Katedre slavistiky Univerzity Komenského v Bratislave*. Pre príslušníkov chorvátskej národnostnej menšiny (ide predovšetkým o deti a mládež) je organizovaná výučba spisovného chorvátskeho jazyka prostredníctvom lektorky z Chorvátska. Výučba je raz za týždeň v každej obci, kde žijú Chorváti a je na dobrovoľnej báze pre záujemcov. Pedagóg pre túto výučbu je

sprostredkovaný a finančne zabezpečený prostredníctvom Ministerstva školstva Chorvátskej republiky. Okrem toho sú v rámci menšiny organizované aj iné dobrovoľné druhy výučby chorvátskeho jazyka pre záujemcov, napr. v Devínskej Novej Vsi, v Jarovciach a v Chorvátskom Grobe.

V oblasti vzdelávania pedagógov chorvátskeho jazyka, ktorí vyučujú chorvátsky jazyk v rámci voľno-časových aktivít v jednotlivých obciach sa každoročne zúčastňujú seminárov organizovaných inštitúciou „*HRVATSKA MATICA ISELJENIKA*“ v Chorvátsku.

Prioritou ostáva zabezpečiť výučbu chorvátskeho jazyka záujemcom, a to v najvyššej možnej miere formou dobrovoľných kurzov, seminárov a sústrezení. Ďalej pokračovať aj s výučbou chorvátskeho jazyka u detí a mládeže inou formou, ako napríklad prostredníctvom projektov, ako „*Jezik prez granic*“, ktorého sa aj v rokoch 2021 a 2022 zúčastnilo cca. 30 detí a mládeže, príslušníkov chorvátskej národnosti na Slovensku.

Prioritou je:

Využiť vypracované vzdelávacie štandardy pre vyučovanie chorvátskeho a jazyka a literatúry pre nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy, ktoré boli zverejnené v marci 2023. Uvedené dokumenty sú zverejnené na webovom sídle MŠVVaŠ. Niektoré základné školy v chorvátskych obciach už v minulosti prostredníctvom svojich starostov vyslovili podporu vyučovaniu chorvátskeho jazyka na základných školách v miestnej pôsobnosti, čo by mohlo v budúcnosti viesť v oblasti výučby chorvátskeho jazyka na základných školách k posunu vpred.

Prioritou, ktorá by pomohla udržať chorvátsku menšinu na Slovensku, ako tradičnú jazykovú a kultúrnu komunitu je riešenie jej postavenia v oblasti používania ich staro-chorvátskeho a chorvátskeho jazyka. Ide predovšetkým o mestské časti BA - Jarovce a BA - Čunovo. Treba v tejto oblasti spomenúť, že v oblasti náboženskej a liturgie používanej v nej sú obe obce považované za dvojjazyčne, čo znamená používanie slovenského a staro-chorvátskeho jazyka na rovnakej úrovni a v rovnakom množstve. Staro-chorvátsky jazyk používaný pri liturgii pochádza z 11. storočia a bol pôvodne písaný v hlaholike. Už len samotná skutočnosť používania tohto jazyka do dnes na Slovensku je jedinečná, nakoľko sa na území dnešného Chorvátska ani v okolitých krajinách nezachoval a je jedinečný a hodnotný, o čom svedčí aj prístup Rímsko-katolíckej cirkvi pri jeho používaní v rámci cirkevných obradov. Zaradenie spomenutých chorvátskych obcí do zoznamu dvojjazyčných

obcí, by prispelo k zníženiu asimilácie chorvátskej minoriti na Slovensku, asimiláciou ktorej príde Slovensko o kultúrne dedičstvo a jeden staro-slovanský jazyk používaný touto skupinou obyvateľstva, ktoré pretrvávajú na území dnešného Slovenska nepretržite už od začiatku 16.storočia až do dnes.

Používanie jazyka chorvátskej národnostnej menšiny

Chorvátsky jazyk sa používa medzi príslušníkmi chorvátskej národnosti navzájom pri ich vzájomnej komunikácií. Ústna komunikácia bola obvyklá aj v rokoch 2021 a 2022, napríklad aj v ústnom styku na úrovni miestnych samospráv mestských častí BA – Čunovo a BA-Devínska Nová Ves, kde sú dlhodobo starostovia príslušníkmi chorvátskej národnosti a hovoria chorváckym nárečím bežne používaným v obci. Chorvátčina sa bežne používa pri všetkých kultúrno-spoločenských podujatiach organizovaných chorváckymi spolkami a CHKZS v obciach. Používanie chorváckeho jazyka je bežné v náboženskom živote predovšetkým vo farnostiach BA- Čunovo a BA- Jarovce a od roku 2015 aj vo farnostiach v Chorvátskom Grobe a v Devínskej Novej Vsi. vo farnostiach BA- Čunovo a BA- Jarovce sú ešte dnes pravidelné Sv. omše a obrady uskutočňované v staro-chorváckom jazyku tzv. „*gradišćansko-hrvatski*“. Náboženská oblasť je posledným pravidelným miestom, kde príslušníci chorvátskej menšiny používajú svoj materinský jazyk bez obmedzení na všetkých úrovniach(modlitba, liturgia, spev a pod.), pričom v slovenskom jazyku je na príslušnom obrade iba kázeň, a to z dôvodu slovensky hovoriacich duchovných v obciach.

Chorvátčina sa na Slovensku v styku s verejnou správou nepoužíva. Jazyk sa používa iba v ústnej forme v niektorých hore uvedených obciach, v ktorých väčšina zamestnancov chorvácky komunikuje. Napríklad z poslancov miestneho zastupiteľstva BA- Čunovo chorvátčinu ovláda väčšina poslancov vrátane starostky.

V chorvátčine vychádza na Slovensku štvrt' ročník „*HRVATSKA ROSA*“ vydávaný CHKZS a distribuovaný miestnymi chorváckymi spolkami. Na Slovensku je distribuovaný chorvácky týždenník z Burgenlandu „*Hrvatske Novine*“ vydávaný v Eisenstadte a týždenník „*Glasnik*“ vydávaný biskupským úradom v Eisenstadte.

Slovenská televízia RTVS vysiela „Chorvátsky národnostný magazín“, ktorý nie je vysielať v pravidelných intervaloch, je vysielať asi raz do roka. Rozhlasové vysielenie v chorváckom jazyku na území SR je od roku 2015, a to „Chorvácky magazín“ vysielať rádio Patria. Niektorí príslušníci chorvátskej národnosti prevažne v Rakúskom pohraničí sledujú chorvácky národnostný týždenník vysielať ORF Burgenland „*Dobar dan Hrvati*“

a každodenné chorvátske národnostné rozhlasové vysielanie rádia Burgenland. V sociálnej oblasti a zdravotníckych zariadeniach na Slovensku sa chorvátčina oficiálne nepoužíva. V jednotlivých obciach, v ktorých žijú príslušníci chorvátskej národnostnej menšiny v najväčšom množstve nie sú zriadené domovy sociálnych služieb.

Prioritou je:

- zachovať používanie chorvátskeho jazyka pri cirkevných obradoch v spomenutých farnostiach, nakoľko predstavujú jedinú pravidelnú príležitosť pre používanie chorvátskeho materinského jazyka na verejnosti;
- v oblasti periodickej tlače zabezpečiť ďalšie vydávanie jediného na Slovensku vydávaného chorvátskeho štvrt' ročníka „HRVATSKA ROSA“;
- v spolupráci s RTVS a za pomoci Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny dojednať pravidelné vysielanie „Chorvátskeho národnostného magazínu“ na programe STV2 a „Chorvátskeho magazínu“ na frekvencii rádia PATRIA .

MAĎARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autori: Ábel Ravasz, Július Haraszti

Podpora kultúry maďarskej národnostnej menšiny

Autor : Ábel Ravasz

Maďarská národnostná menšina je svojou početnosťou najväčšia národnostná komunita na Slovensku. V sčítaní obyvateľstva v roku 2021 sa k tejto národnosti hlásilo celkom 456 tisíc obyvateľov. Zber údajov v oblasti národnosti sa vykonával novou metodikou, kde bolo respondentom umožnené značiť si aj druhú národnosť, z toho dôvodu sa finálny údaj 456 tisíc nedá mechanicky porovnať s údajom z roku 2011 (458 tisíc). Objektívnejšie je porovnávať počet tých, ktorí si maďarskú národnosť dali na prvé miesto – v celkovom počte 422 tisíc. V porovnaní s rokom 2011 je to pokles o 36 tisíc obyvateľov, takmer 8 %.

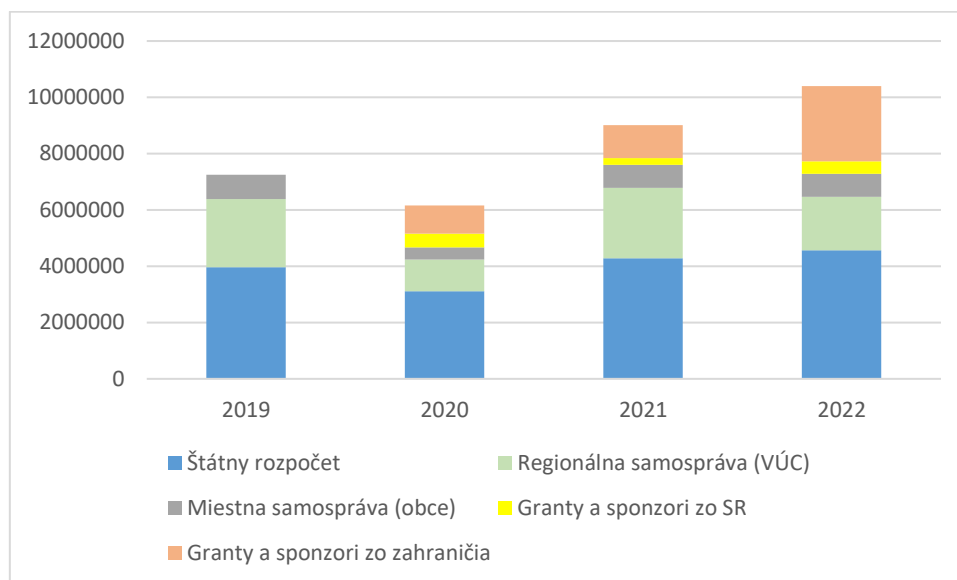
Maďarská národnostná komunita však zostáva aj po tejto zmene najväčšou národnostnou menšinou na Slovensku, ktorá má zároveň veľmi pestrú históriu aj prítomnosť. Pri popísaní kultúrneho života takejto veľkej skupiny sa preto nemôžeme spoliehať na taxatívne pomenovanie všetkých inštitúcií, ako v prípade niektorých menších komunit. Sústreďme sa na popis všeobecného rámca podpory maďarskej kultúry, na najdôležitejšie inštitúcie tejto komunity, ako aj na tendencie.

1. Základná štruktúra

Na Slovensku neexistuje kompletný taxatívny zoznam maďarských menšinových kultúrnych ustanovizní. Máme však dáta, ktoré nám hovoria o všeobecnej veľkosti maďarskej kultúrnej obce na Slovensku. Podľa pravidelného štatistického zistenia Ministerstva kultúry² SR existovalo v roku 2021 celkový počet 853 menšinových kultúrnych inštitúcií, z toho aktívnu činnosť vykonávalo 754 (88 %). V roku 2022 vidíme navýšenie na 867 inštitúcií, z toho aktívne fungovalo 825 (95 %). Správa nehovorí o presnej del'be týchto organizácií podľa národnostných menšín, na základe ďalších dát je možné sa domnievať, že väčšinu z nich tvoria práve maďarské organizácie.

² <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/>

Najjasnejším indikátorom rozsahu činnosti maďarskej kultúrnej obce na Slovensku je celkový rozpočet ich aktivít. V roku 2021 to bolo vyše 17 miliónov eur, v roku 2022 17,5 milióna eur. Je to výrazné navýšenie v porovnaní s obdobím skúmaným v predošlej hodnotiacej správe (2019/2020) – v roku 2019 to bolo 12,7 miliónov eur a v pandemickom roku 2020 iba 10,8 miliónov eur. Štatistiky z roku 2019 sa však nedajú úplne presne porovnať so súčasnými údajmi, nakoľko v nich nie sú uvedení súkromní sponzori, a rovnako ani granty. V roku 2020 nám dáta zase výrazne skresľuje pandémia.

Graf. Objem podpory maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku, 2019-2022.

Štátna podpora maďarskej menšinovej kultúry má – až na výnimku pandemického roku 2020 – rastúcu tendenciu na objeme, avšak klesajúcu tendenciu v rámci celkovej skladby podpory maďarskej menšinovej kultúry. V roku 2022 dosiahol objem štátneho financovania maďarských kultúrnych ustanovizní vyše 4,5 milióna eur, avšak je to iba 44 % celkového rozpočtu týchto organizácií. Hlavným dôvodom je rýchly rast objemu sponzoringu zo zahraničia, dá sa predpokladať, že najmä z Maďarska.

Maďarské kultúrne organizácie na Slovensku mali v roku 2021 celkový počet 5431 kultúrnych aktivít, a v roku 2022 6358 aktivít. Popri rastúcom trende treba poznamenať aj fakt, že to predstavuje väčšinu aktivít vykonaných všetkými menšinovými kultúrnymi organizáciami na Slovensku. V tomto porovnaní reprezentovali aktivity maďarských kultúrnych organizácií v roku 2021 74 % všetkých aktivít menšinových organizácií, a v roku 2022 68 %. Z „finančnej torty“ si maďarská menšina zobrala v roku 2021 53 % a v roku 2022

59 %. Hovorí to o tom, že aktivity tejto komunity sú priemerne nižšie financované, ako v prípade ostatných menšín. Priemerná podpora pre jednu aktivitu maďarských kultúrnych organizácií je niečo vyše 1600 eur (2021: 1659 eur, 2022: 1635 eur).

2. Významné kultúrne inštitúcie

2.1. Profesionálne telesá v zriaďovateľskej pôsobnosti štátu (MK SR)

Tanečné divadlo Ifjú Szivek je profesionálne teleso tradičného tanca a hudby. Od 1. januára 2017 je v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR. Je jednou z najvýznamnejších umeleckých dielní maďarského folklórneho hnutia a umeleckého života Maďarov na Slovensku. Najväčším prínosom telesa je prezentácia tradičnej hudobnej a tanečnej kultúry strednej Európy ako spoločenskej hodnoty, prostredníctvom divadelných predstavení doma i v zahraničí. Významnú časť práce venuje divadelnému spracovaniu tradičného ľudového tanca a ľudovej hudby Maďarov na Slovensku. Tradičná prezentácia hudby, tanca a krojov sa prelína aj produkciami, nabádajúcimi k premýšľaniu a pochopeniu zložitejších spoločenských javov.³

Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku je špecializované múzeum SNM s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré sa zameriava na dejiny a kultúru Maďarov na Slovensku. Poslaním múzea je cieľavedomé získavanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovávanie a sprístupňovanie múzejných zbierok a fondov dokladajúcich dejiny a vývoj hmotnej a duchovnej kultúry maďarského etnika na Slovensku. Múzeum sídli v priestoroch obnovej Brämerovej kúrie na Žižkovej ulici č. 18 v Bratislave. Vysunuté expozície má múzeum v Dolnej Strehovej a v Sklabinej.⁴

2.2. Profesionálne telesá v zriaďovateľskej pôsobnosti regionálnej samosprávy (VÚC)

Divadlo Thália v Košiciach tvorí a verejne predvádza divadelné predstavenia pre mládež a dospelého diváka v maďarskom jazyku na domácej scéne v rámci Slovenska a v zahraničí s dôrazom na všetky formy a žánre klasického, moderného a alternatívneho umenia. Je národnostným divadlom, ale okrem maďarského obecnstva Slovenska, sa snaží osloviť každého milovníka divadla, divadelného kritika, či diváka bažiacoho po zábave, či

³ <https://ifjuszivek.sk/sk/historia>

⁴ <https://www.snm.sk/muzea-snm/muzeum-kultury-madarov-na-slovensku/muzeum-kultury-madarov-na-slovensku/o-muzeu>

duchovnom alebo estetickom dobrodružstve na oboch stranách hraníc. V súčasnosti je najsevernejším maďarskojazyčným divadlom Európy. Je v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC Košice.⁵

Jókaiho divadlo v Komárne – Komáromi Jókai Színház je divadlo maďarskej národnostnej menšiny v Komárne. Popri divadle Thália v Košiciach je jedným z dvoch divadiel hrajúcich v maďarskom jazyku pôsobiach na Slovensku. Je nástupca Maďarského oblastného divadla (Matesz), založeného v roku 1952, a hrá dôležitú úlohu vo verejnom vzdelávaní Maďarov na Slovensku. Svoje súčasné meno prevzalo v roku 1990. Je v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC Nitra.⁶

2.3. Najväčšie mimovládne a neziskové organizácie (MNO) celoštátnej pôsobnosti

Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok je najväčšou MNO maďarskej menšiny na Slovensku. Bol založený 5. marca 1949 v Bratislave, ako štátom riadený kultúrno-spoločenský spolok pre maďarskú národnostnú menšinu žijúcu v Československu. Organizuje osvetovú a kultúrnu činnosť, rozvíja jazykovú kultúru Maďarov na Slovensku, obhajuje ich záujmy, zaujíma stanoviská k aktuálnym a spoločenským otázkam. Najlepšie sa dá pochopiť ako sieť základných organizácií, ktorých počet je dnes vyše 400.⁷ Až do roku 1995 hospodárila so štátnou podporou. Tento stav sa podaril navrátiť až v roku 2022, kedy bol schválený tzv. Zákon o Csemadok, ktorý ráta s každoročnou podporou 300 tisíc eur zo štátneho rozpočtu pre túto organizáciu.⁸ Dôležitou filiálkou organizácie je aj Maďarský osvetový inštitút na Slovensku, ktorý vykonáva odbornometodické činnosti v oblasti tradičnej kultúry.

Združenie maďarských pedagógov na Slovensku (SZMPSZ) je odborná organizácia na ochranu záujmov, rozvoj maďarských škôl a pedagógov. Bol založený v roku 1990, organizuje semináre a tréningy, vydáva publikácie a robí analytickú prácu v oblasti národnostného školstva. V roku 2003 bol založený analytický útvar tejto organizácie – Comenius Pedagogický inštitút.⁹

⁵ <http://www.thaliaszinhaz.sk/sk/szinhazunkrol/>

⁶ <https://www.jokai.sk/historia-divadla>

⁷ <https://csemadok.sk/intezet/kozmuvelodesi-adattar/csemadok-alapszervezetek/>

⁸ Zákon č. 182/2022 o finančnej podpore pre Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok

⁹ <https://szmpsz.sk/szovetsegunkrol/>

Zväz maďarských rodičov na Slovensku združuje maďarských rodičov a deti s cieľom podporiť výučbu v (maďarskom) materinskom jazyku. Združuje vyše 300 základných organizácií.¹⁰

Študentská sieť bola založená s cieľom ochrany záujmov, rozvoja vedomostí a koordinácie činností maďarských vysokoškolských študentov. Má svoje vlastné základné organizácie v univerzitných mestách Slovenska.¹¹

Zväz skautov maďarskej národnosti so sídlom v Dunajskej Strede je najväčšia organizácia na Slovensku, ktorá sa zaoberá s deťmi a mládežou maďarskej národnosti. Viac ako 1400 členov pôsobí v takmer 40 skautských spoločenstvách na južnom Slovensku od Bratislavy až po Veľké Kapušany.¹²

Fórum inštitút pre výskum menšín bol založený nadáciami Fórum a Katedra v roku 1996 v Dunajskej Strede. V súčasnosti funguje ako verejná nezisková mimovládna a servisná organizácia v Šamoríne a Komárne. Poslaním inštitútu je odborný výskum národnostných menšín žijúcich na Slovensku, dokumentácia ich dejín, kultúry, písomností a iných súvisiacich pamiatok.¹³

Tanečné fórum je odborná organizácia folklórnych súborov Maďarov na Slovensku. Cieľom združenia je rozvoj javiskového folklórneho hnutia, poskytnutie odborného zázemia a ochrana záujmov svojich členov.¹⁴

2.4. Regionálne kultúrne organizácie

Drvivú väčšinu stoviek maďarských kultúrnych inštitúcií tvoria tie fungujúce na lokálnej či regionálnej úrovni. Neexistuje žiadna databáza, z ktorej by sa dal vygenerovať kvalifikovaný odhad na ich početnosť, je dôležité ich však na tomto mieste spomenúť. Medzi lokálne ustanovizne miestnej kultúry patria rôzne kultúrne domy, tanečné zbory, spevácke súbory, kluby, knižnice, múzeá, osvetové strediská, domy tradičnej kultúry, pamätné izby a veľa ďalších. Tieto organizácie často tvoria základ miestnej maďarskej komunity v ich obciach. Ich zriaďovateľmi môžu byť obce, regionálne samosprávy alebo aj súkromné osoby.

¹⁰ <http://www.szmszsz.sk/szervezet.html>

¹¹ <https://diakhalozat.sk/#!>

¹² <https://www.szmcs.sk/sk/o-nas>

¹³ <https://foruminst.sk/o-nas/?lang=sk>

¹⁴ <https://www.tancforum.sk/>

2.5. Podujatia

Kultúrny život maďarskej národnostnej komunity na Slovensku je veľmi pestrý a patria do neho aj opakujúce sa podujatia. Tradičná kultúra je prezentovaná na folklórnych podujatiach. Patrí k nim **Celoštátny folklórny festival** v Želiezovciach, organizátorom je Csemadok; **Purpurová ruža**, ktorá je celoštátnou súťažnou prehliadkou maďarských ľudových súborov a sólistov v Dunajskej Strede s cca. 40-ročnou tradíciou; **Celoslovenská prehliadka gitarových súborov** v Nesvadoch s 20-ročnou tradíciou; **Súťaž v prednese ľudových rozprávok Arnolda Ipolyiho**, a veľa ďalších.

Javiskové formy kultúry reprezentujú **Podunajská jar** v Dunajskej Strede, **Jókaiho dni** v Komárne, **Celoslovenská súťaž amatérskych divadiel Béni Egressyho** v Moldave nad Bodvou, alebo aj **Celoslovenská súťaž Mihálya Tompu** v Rimavskej Sobote. V hudobnej sfére je z tradičných podujatí možné vyzdvihnúť **Kodályove dni** v Galante alebo festival **Znejúca pieseň** v Nových Zámkoch, a pridávajú sa novšie festivaly ako **Várlak** vo Filákovke alebo **Martfeszt** v Martovciach. Najväčším letným festivalom maďarskej mládeže je **Gombasecký letný tábor**, ktorý v jeho dnešnej forme existuje od roku 2008.

3. Masmediálna prítomnosť maďarskej národnostnej menšiny

3.1. Štátne médiá

Zákon o RTVS určuje povinnosť verejnoprávnych médií vysielat' „obsahovo a regionálne vyvážených programov pre národnostné menšiny a etnické skupiny v jazykoch národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky v časovom rozsahu zodpovedajúcom národnostnému a etnickému zloženiu obyvateľstva Slovenskej republiky podľa posledných výsledkov sčítania obyvateľov“.¹⁵ Výrobu a vysielanie programu zabezpečuje samostatná **Sekcia národnostného vysielania** so samostatným výrobným rozpočtom, ktorá má 4 organizačné jednotky – redakcie: Rádio Patria - redakcia maďarského vysielania, Rádio Patria – redakcia národnostného vysielania Košice, Redakcia národnostného vysielania RTVS Bratislava a Redakcia národnostného vysielania RTVS Košice.

Reálne časové pokrytie národnostného vysielania v RTVS nezodpovedá proporčnej reprezentácii podľa zákona, čo viedlo v skúmanom období – najmä kvôli novelizácii

¹⁵ Zákon č. 532/2010 o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 5 ods. 1 g).

masmediálnych zákonov – k viacerým verejným sporom. V roku 2021 sa RTVS podarilo rozšíriť rozsah národnostného magazínu, a avizovali aj ďalšie možné rozšírenia národnostného vysielania, avšak otázka proporčnej reprezentácie menšín v rámci vysielania RTVS zostáva v čase písania tejto správy nedoriešená.¹⁶

3.2. Neštátne médiá

V rámci svojho štatistického zisťovania sleduje Ministerstvo kultúry SR aj vývoj v oblasti mediálnych organizácií. V oblasti **periodickej tlače** môžeme cez prizmu tohto prieskumu navnímať meniaci sa charakter maďarského mediálneho priestoru na Slovensku. Môžeme ho charakterizovať vyrovnaným počtom hráčov, nízkiacim sa počtom nákladu vydaných periodík avšak obrovským nárastom financovania v tejto oblasti. Odhliadnuc od pandemického roku 2020, v roku 2019 sa vydávala maďarská periodická tlač na Slovensku vo vyše 87 tisíc kusoch, v roku 2021 vo vyše 90 exemplároch, v roku 2022 to však bolo už iba necelých 60 tisíc. Naopak, celkové financovanie tejto oblasti sa zvýšilo z 427 tisíc eur v 2019 a 376 tisíc v 2021 na vyše 1,1 milióna eur v roku 2022. Za navýšením jednoznačne stojí 767 tisíc eur „zahraničného financovania“ v tejto oblasti. Dá sa domnievať, že opäť zväčša môže ísť o prísun financií z Maďarska.

V oblasti **neperiodickej tlače** je situácia vyrovnaná. V roku 2019 vyšli v náklade 54 tisíc, v 2021 55 tisíc a v 2022 53 tisíc. Náklady na tieto produkty boli v 2019 na úrovni 298 tisíc, v 2021 356 tisíc a v 2022 321 tisíc.

Najvýraznejšie sa rozvíjajúci segment maďarského mediálneho priestoru na Slovensku sú **elektronické médiá**. Tieto neboli výrazne postihnuté ani pandemickou situáciou, a vykazujú nepretržitý rast v sledovanosti. Kým v roku 2019 bol priemerný objem obecnstva týchto médií 745 tisíc, v roku 2020 už 925 tisíc, v roku 2021 1,4 milióna a v 2022 už 2,0 milióny. V roku 2022 sa do tejto oblasti tiež dostali významné extra financie zo zahraničia: nárast v porovnaní s údajom 1,0 milióna eur v roku 2021 na takmer 1,8 milióna eur spôsobila jednoznačne kapitola zahraničných grantov v objeme 782 tisíc eur.

Z oblasti periodickej tlače je dôležité vyzdvihnúť jediný maďarský denník vychádzajúci v tlačenej forme, **Új Szó**, ktorý bol založený v roku 1948 a má vyše 10 tisíc predplatiteľov. Rovnaká redakcia prevádzkuje aj online portál a tiež týždenník Vasárnap.

¹⁶ <https://www.teraz.sk/kultura/rtvs-rozsiruje-vysielanie-pre-narodnos/577356-clanok.html>

Posilňuje sa media house **Ma7.sk**, ktoré vydáva týždenník v tlači a má silný online portál a vlastné štúdio. V online priestore fungujú ďalšie spravodajské portály ako Parameter.sk, Felvidek.ma, Bumm.sk, internetové televízie ako Hirek.sk a Televizio.sk, a desiatky ďalších špecializovaných portálov. Maďarské médiá na Slovensku majú prítomnosť aj na sociálnych médiách, tiež publikujú v maďarskom jazyku.

4. Finančná podpora maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku

4.1. Fond na podporu kultúry národnostných menšín

Od roku 2017 je hlavným zdrojom financovania menšinových kultúr na Slovensku **Fond na podporu kultúry národnostných menšín** (Kult Minor). Nie je to inak ani v prípade maďarskej komunity, ktorá má svoj vlastný rozpočet v rámci tohto fondu a tiež svoje vlastné komisie. Maďarská národnostná menšina spravidla využíva možnosť vytvorenia až troch komisií, ktoré sú podľa zákona delené na A. kultúrno-osvetová činnosť a vzdelávacia činnosť, veda a výskum; B. literárna, nakladateľská a vydavateľská činnosť; C. divadelné, hudobné, tanečné, výtvarné a audiovizuálne umenie. Komisie sú päťčlenné, z čoho traja sú volení národnostnými kultúrnymi organizáciami, a dvaja sú menovaní riaditeľom. Ich činnosť koordinuje tzv. koordinačná rada, ktorej prácou je najmä rozdelenie dostupných zdrojov medzi týmito tromi komisiami. V rámci skúmaného obdobia 2021/22 došlo k vypršaniu mandátu prvej várky členov týchto komisií, zvolených po vzniku Kult Minor. 19. novembra 2021 sa konali voľby do komisií maďarskej národnostnej menšiny a od januára 2022 nastúpila ďalšia garnitúra členov komisií. Voliť však už mohli iba organizácie, ktoré sa predtým zaregistrovali v tzv. evidencii kultúrnych organizácií národnostných menšín. Tento register vznikol v roku 2021 po zmene zákona, maďarských organizácií sa stihlo zaregistrovať 181. Ide najmä o osvetovo-kultúrne organizácie (127), v oblastiach literatúry (22) a audiovizuálneho a javiskového umenia (32) je ich počet oveľa menší.

Rok 2021. Zo zákona hospodári Kult Minor s fixným rozpočtom, ktorý je však v realite ovplyvnený hospodárskou situáciou z predošlého roka. Po pandemickom roku 2020 tak mal fond za rok 2021 reálne k dispozícii na podpornú činnosť až 8 541 021,40 eur. Zákon zafixuje podiel maďarskej menšiny v rámci podpornej činnosti na 53 %, a preto za rok 2021 mala táto menšina k dispozícii 4 552 475,60 eur. Táto suma bola koordinačnou radou rozdelená medzi komisiami v pomere: A 36 %, B 33 %, C 31 %. Fond následne vypísal niekoľko výziev pre jednotlivé národnostné menšiny; maďarská komunita sa mohla zapájať

do výziev č. 1/2021, 3/2021, 4/2021 a 5/2021. Na hodnotenie prišlo 1098 projektov, z čoho podporených bolo 869 (79 %), zazmluvnených 794 (72 %). Najviac podporených projektov bolo v oblasti A (osvetová činnosť a výskum: 501 projektov), v oblasti B (literatúra) ich bolo 209 a v C (audiovizuálne a javiskové) 159. Ku koncu roka došlo k vyplateniu dotácií v sume niečo vyše 4 milióna eur, naďalej k vyplateniu vyše 250 tisíc eur na žiadosti, ktoré boli schválené ešte v predošlom roku.¹⁷

Rok 2022. Zmenou zákona v roku 2021 došlo k navýšeniu rozpočtu Kult Minor na 8,3 milióna eur so zachovaním pôvodných pomerov medzi jednotlivými menšinami. Po vysporiadaní sa s výsledkom predošlého roka mal tak fond na rok 2022 k dispozícii takmer 9,0 miliónov eur na podpornú činnosť, a z toho maďarská komunita alikvotnú časť (53 %) 4,7 milión eur. Koordinačná rada sa rozhodla nastaviť delenie zdrojov medzi prioritnými oblasťami mierne inak, ako v roku 2021: a to v prospech osvetovo-kultúrnej činnosti (A: 37 %), v neprospech literárnej činnosti (B: 31.5 %) a v prospech javiskovej a audiovizuálnej kultúry (C: 31.5 %). Maďarské organizácie sa mohli následne hlásiť do výziev č. 1/2022 a 3/2022. Na hodnotenie prišlo celkom 1151 projektov, čo je o 5 % viac, ako v roku 2021. Podporených bolo 924 projektov (80 %), zazmluvnených 835 (76 %). Vyplatených bolo 4,2 milióna eur za rok 2022 a taktiež 415 tisíc za zvyškové dotácie z roku 2021. Najviac úspešných projektov bolo v oblasti A (544), menší záujem bol o oblasti B (199) a C (181).¹⁸

4.2. Iné zdroje podpory

Podľa štatistík Ministerstva kultúry SR bol štátny rozpočet najvýraznejším zdrojom financovania pre menšinové kultúrne organizácie. V roku 2021 financoval štát 47 %, a v roku 2022 44 % rozpočtu maďarských kultúrnych organizácií. Ako sme videli, ide prevažne o zdroje z Kult Minor.

Ďalším zdrojom financovania sú **samosprávne kraje**. Vyššie územné celky majú svoje vlastné zdroje na podporu kultúry na ich území. Maďarská komunita má výrazné zastúpenie na území piatich VÚC (Bratislava, Trnava, Nitra, Banská Bystrica a Košice). Dva z nich financujú aj regionálne divadlá prezentované v príslušnej sekcii hore. Podpora zo strany VÚC predstavila v roku 2021 2,5 milióna eur a v roku 2022 1,9 milióna eur.

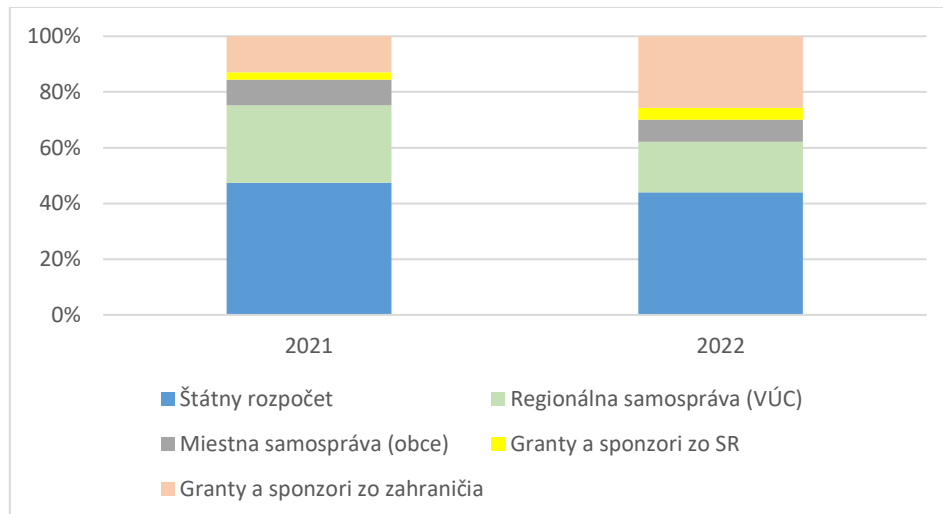
¹⁷ <https://kultminor.sk/attachments/article/490/Dodatok%20spr%C3%A1vy%20nez%C3%A1visl%C3%A9ho%20aud%C3%ADtora%20k%20v%C3%BDro%C4%8Dnej%20spr%C3%A1ve%202021.pdf>

¹⁸ <https://kultminor.sk/attachments/article/490/Audit%20a%20v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A1%20spr%C3%A1va%20FPKNNM%202022.pdf>

Z celkového rozpočtu maďarských kultúrnych organizácií to znamenalo 28 % resp. 18 % za dané roky.

Čím ďalej, tým výraznejším prvkom financovania maďarských kultúrnych organizácií na Slovensku je **podpora zo zahraničia**, presnejšie podpora z materskej krajiny. Kým v roku 2020 to bolo iba v objeme 1,0 milióna eur, a v roku 2021 1,1 milióna eur, v roku 2022 podpora zvýšila na 2,6 milióna eur. Iným vyjadrením, tento komponent zvýšil svoj podiel na financovaní maďarskej menšinovej kultúry na Slovensku z 13 % v 2021 na 26 % v 2022 – teda mal vyšší podiel, ako napr. podpora zo strany regionálnych samospráv. Hlavnou inštitucionálnou formou tejto podpory je **Bethlen Gábor Alap**, zriadený vyslovene na podporu organizácií zahraničných Maďarov s cieľom uplatnenia sa jednotlivcov a spoločností v rodnej krajine. Tento fond má svoju vlastnú kanceláriu v Komárne a vyvíja komplexnú činnosť na juhu krajiny. Inou formou podpory je priama dotácia od zahraničného (maďarského) partnera, resp. dlhodobé strategické partnerstvo medzi inštitúciami.

Doplňujúcimi prvkami podpory sú financie od **miestnej samosprávy** (obcí) (2021: 9 %, 2022: 8 %) a **súkromní sponzori** (2021: 3 %, 2022: 4 %).

Graf. Zdroje podpory maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku, 2021-2022.

5. Výzvy a návrhy

5.1. Chýbajúce definície

Na Slovensku dnes stále nie je schválený zákon o právnom postavení národnostných menšín. Bez takéhoto zákona sú analytické kategórie ťažko uchopiteľné a strategické plánovanie takmer nemožné. Preto odporúčame schváliť zákon ako právny rámec postavenia národnostných menšín na Slovensku. Takéto odporúčanie sa nachádza aj v hodnotiacej správe VNMES za maďarskú národnosť za roky 2019/20.

5.2. Inštitucionálne riešenie menšinových kultúr na MK SR

V roku 2020 bol zrušený odbor kultúry národnostných menšín MK SR , nahradený referentúrou. Dnes sa to javí byť nedostatočné riešenie pre plánovanie strategických krokov v oblasti menšinových kultúr. Preto odporúčame znovuzriadenie tohto organizačného útvaru. Takéto odporúčanie sa nachádza aj v hodnotiacej správe VNMES za maďarskú národnosť za roky 2019/20.

5.3. Agilnosť Kult Minor

Maďarské kultúrne organizácie hlásia problémy s rýchlosťou vyplácania podpory z Kult Minor, a taktiež s administratívnou záťažou v rámci tejto organizácie. Ak má byť Kult Minor priestorom pre kvalitnú podporu menšinových kultúr, organizácia potrebuje reformu smerom ku skvalitneniu procesov.

5.4. Financovanie chodu organizácii

Najväčším problémom maďarských menšinových kultúrnych organizácii je často financovanie ich bežného chodu. Nie je to možné zo štandardných grantových schém, čo ich navádza na projektové financovanie, financovanie projektov pre projekty. Preto by bolo dôležité zaviesť možnosti financovania režijných nákladov a bežných nákladov týchto organizácii. Takéto odporúčanie sa nachádza aj v hodnotiacej správe VNMES za maďarskú národnosť za roky 2019/20.

5.5. Menšinové relácie RTVS

RTVS sa permanentne nachádza v stave porušenia zákona kvôli neschopnosti zabezpečiť primeraný objem relácií v národnostných jazykoch, vrátane maďarského. Možným riešením je aj zmena zákona so znížením objemu menšinových relácií, za cenu dofinancovania tvorby existujúcich relácií v menšinových jazykoch.

5.6. Financovanie z Maďarska

Čísla ukazujú, že v roku 2022 explodovalo financovanie kultúrnych ustanovizní Maďarov na Slovensku zo strany Maďarska. 26 % ich celkového rozpočtu prichádza za zahraničia. Je to nežiadúci stav, čo môže spôsobiť otočenie sa Maďarov na Slovensku od Bratislavy k Budapešti. Je nutné, aby slovenské grantové schémy boli konkurencieschopné s tými, ktoré prevádzkuje Maďarsko na Slovensku.

Stav národnostného školstva maďarskej národnostnej menšiny

Autor : Július Haraszti

V hodnotiacich správach z predchádzajúcich rokov bola opakovane vyslovená požiadavka maďarskej národnostnej menšiny na zriadenie osobitnej pracovnej skupiny na komplexnejšie vypracovanie niektorých častí hodnotiacej správy o stave národnostného školstva. Kapacity dočasnej pracovnej skupiny určenej na vypracovanie hodnotiacej správy nepostačujú vzhľadom na rozvinutú sústavu škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom maďarským. Do predchádzajúcej správy za roky 2019–2020 dokonca nemohla byť časť o národnostnom školstve maďarskej menšiny zahrnutá vôbec, z dôvodu náhleho úmrtia člena výboru povereného vypracovaním správy. Naša nová správa za roky 2021–2022 preto obsahuje aj všeobecné štatistické údaje o stave národnostného školstva maďarskej národnostnej menšiny, pričom uvádza aj konkrétne, aktuálne informácie z praxe, ktoré sme získali od riaditeľov a učiteľov škôl s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej len „VJM“).

Sústava škôl a školských zariadení s VJM tvorí približne 10 % z celkovej sústavy škôl na Slovensku. Je oproti ostatným menšinovým školským sústavám špecifická tým, že nepoužíva slovenský jazyk ako jazyk výučby. Preto musíme na ňu hľadieť ako na jednotný podsystem, ktorý potrebuje podobnú, avšak nie rovnakú koordináciu a čiastočne odlišné učebné materiály ako školy s vyučovacím jazykom slovenským. Riadiace orgány, metodické

podporné centrá a ďalšie útvary školstva by na všetkých úrovniach mali mať paralelné zastúpenie a tiež osobitných špecializovaných odborníkov pre školy maďarskej národnostnej menšiny. Tak by sa pri rozhodovaní mohli byť zohľadnené špecifické potreby týchto škôl lepšie a príslušníci národnostnej menšiny by sa aj v oblasti vzdelávania mohli zapojiť do rozhodovania o záležitostiach, ktoré sa jej týkajú oveľa efektívnejšie.

Možnosti vzdelávania v maďarskom jazyku

Zoznam škôl a školských zariadení, vzdelávacích inštitúcií s VJM a ich stručná charakteristika:

a) materské školy;

K 15. septembru 2022 bolo zaradených do siete škôl a školských zariadení SR spolu 3 137 materských škôl (2 793 štátnych, 232 súkromných a 112 cirkevných), z toho 281 s vyučovacím jazykom maďarským. (Zdroj: MŠVVŠ SR)

Do siete škôl a školských zariadení SR je zaradená aj 1 špeciálna materská škola s vyučovacím jazykom maďarským, s počtom 28 detí.

b) základné školy, stredné školy;

Do siete škôl a školských zariadení bolo k 15. septembru 2022 celkovo zaradených 2 069 základných škôl, z toho 1 854 štátnych, 118 cirkevných a 87 súkromných s celkovým počtom 24 774 tried. V rámci siete základných škôl bolo k 15. septembru 2022 zriadených celkom 207 základných škôl s vyučovacím jazykom maďarským a 27 s vyučovacím jazykom maďarským aj slovenským.

Základné školy s vyučovacím jazykom maďarským navštevuje:

v štátnych školách 27 651 žiakov, z toho 13 054 žiakov v ročníkoch 1–4 a 14 597 žiakov v ročníkoch 5–9; v cirkevných školách 1 605 žiakov.

Počet špeciálnych základných škôl je v SR podľa vyučovacieho jazyka národnostných menšín: školy s vyučovacím jazykom maďarským 8, školy s vyučovacím jazykom slovenským aj maďarským 13. (Zdroj: MŠVVŠ SR)

Počet stredných škôl s dennou formou štúdia je 233 (z toho 144 štátnych, 39 súkromných, 50 cirkevných), z toho 25 s vyučovacím jazykom slovenským aj maďarským a 12 s vyučovacím jazykom maďarským. Počet stredných odborných škôl

s vyučovacím jazykom maďarským je 37 (s VJM 12, s vyučovacím jazykom slovenským aj maďarským 25).

Počet gymnázií a stredných športových škôl v SR s vyučovacím jazykom maďarským je 20, z toho s VJM 14 a s vyučovacím jazykom slovenským aj maďarským 6.

V mestskej časti Bratislava-Ružinov je podľa výkazov ministerstva školstva jedna súkromná základná škola s vyučovaním maďarského jazyka.

c) vysoké školy

Na Slovensku zostáva jedinou samostatnou verejnou vysokou školou, na ktorej prebieha výučba primárne v jazyku národnostnej menšiny – v maďarskom jazyku –, je *Univerzita J. Selyeho* v Komárne. Týmto, ako jediná vysoká škola, završuje kontinuálnu výchovu a vzdelávanie v tomto jazyku od materskej školy až po vysokú školu.

Na vybraných katedrách, inštitútoch a ústavoch vysokých škôl *Univerzity Komenského* v Bratislave (*Katedra maďarského jazyka a literatúry*), *Prešovskej univerzity* v Prešove (*Ústav maďarského jazyka a kultúry*) a na *Univerzite Konštantína Filozofa* v Nitre (*Ústav maďarskej jazykovedy a literárnej vedy* a *Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr na Fakulte stredoeurópskych štúdií*) je možné absolvovať vysokoškolské predmety v maďarskom jazyku.

Právo na vzdelávanie v materinskom jazyku je v Slovenskej republike zaručené ústavou a ďalšími zákonmi. Materinský jazyk národnostných menšín vo výchovno-vzdelávacom procese podporuje zachovanie a rozvoj kultúrnej a národnostnej identity a zabezpečuje lepšie študijné výsledky žiakov a lepší akademický výkon študentov. Na základe platných právnych predpisov je možné zriadiť okrem štátnych škôl aj súkromné alebo cirkevné školy s vyučovacím jazykom národností.

Rovnocennosť obsahu a rozsahu vedomostí žiakov v školách a školských zariadeniach, nezávisle od vyučovacieho jazyka, je na Slovensku zabezpečená prostredníctvom *Štátneho vzdelávacieho programu* pre jednotlivé stupne vzdelania (ďalej len „ŠVP“). MŠVVaŠ SR schválilo s účinnosťou od 1. 9. 2022 konsolidované znenie ŠVP pre základné školy v ich aktuálne platnom znení v zmysle neskorších dodatkov vydaných do 18.7.2022. Konsolidované znenie je doplnené aj verziou so sledovaním zmien a je zverejnené na webovom sídle MŠVVaŠ SR.

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny

Zabezpečovanie výchovno-vzdelávacieho procesu príslušníkov národnostných menšín zastrešuje MŠVVaŠ SR, konkrétne Sekcia národnostného a inkluzívneho vzdelávania. Kľúčové úlohy a kompetencie v oblasti výchovno-vzdelávacieho procesu príslušníkov národnostných menšín zabezpečujú aj Štátny pedagogický ústav (ďalej len „ŠPÚ“), Štátny inštitút odborného vzdelávania, Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (ďalej len „NÚCEM“), Štátna školská inšpekcia (ďalej len „ŠŠI“), IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, ako aj Metodicko-pedagogické centrum (ďalej len „MPC“).

Maďarská menšina na Slovensku využíva národnostné školské zariadenia, v ktorých sa výchovno-vzdelávací proces a odborné činnosti uskutočňujú v jazyku národnostnej menšiny, t. j. v maďarčine.

Občanom patriacim k národnostným menšinám a etnickým skupinám sa zabezpečuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na výchovu a vzdelanie v jazyku príslušnej národnostnej menšiny za podmienok ustanovených zákonom č. 245/2008 Z. z. o vzdelávaní (školský zákon).

Úlohy v oblasti zabezpečenia výchovno-vzdelávacieho procesu príslušníkov národnostných menšín plnia hlavne orgány územnej samosprávy a orgány miestnej štátnej správy (okresné úrady v sídle kraja), ktoré majú predovšetkým kompetencie v oblasti zriaďovania a zrušovania škôl, zabezpečovania priestorov ako aj materiálno-technického zabezpečovania výchovno-vzdelávacieho procesu.

Keďže zriaďovateľom škôl je väčšinou obec, miestna samospráva má dostatočný dohľad nad fungovaním škôl v mestách a obciach. Školy a školské zariadenia s vyučovacím jazykom maďarským zriadili aj štátom uznané cirkvi a právnické osoby. Tento systém zabezpečuje, aby boli vytvorené vhodné podmienky na rovnoprávne vzdelávanie všetkých občanov Slovenskej republiky vrátane národnostných menšín.

Slovensko má dlhodobú tradíciu a dobré skúsenosti s poskytovaním výchovy a vzdelávania občanom patriacim k národnostným menšinám v ich materinskom jazyku v školách a v školských zariadeniach s vyučovacím jazykom maďarským. Napriek tomu sú v tejto oblasti problémy, ktoré je potrebné riešiť. Ide najmä o chýbajúce učebnice, učebné texty

a učebné pomôcky vrátane voľne dostupného digitálneho vzdelávacieho obsahu v jazyku národnostných menšín, osobitne pre odborné predmety na stredných odborných školách. Nie je riešená problematika komplexnej koordinácie a zabezpečenia kvalitných prekladov učebníc do jazyka národnostných menšín, vrátane ich recenzie. Chýbajú tiež preklady a zabezpečenie školských legislatívnych noriem a súťažných úloh vyhlasovaných rezortom školstva do jazykov národnostných menšín.

Zabezpečiť učebnice, učebné texty a pracovné zošity, ako aj voľne šíriteľné digitálne učebné zdroje v jazyku národnostných menšín nie je jednoduché. Spôsob zabezpečovania učebných zdrojov je podobný ako pre školy s vyučovacím jazykom slovenským. Problémom je, že nie všetky predmety je vhodné zabezpečiť prekladom zo slovenského originálu. Práve pre nie najlepšie preklady a obsahové nezrovnalosti sú niekedy nútené školy s VJM si zaobstarat' učebnice a atlasy z Maďarska, ale v takýchto prípadoch vznikajú problémy s chýbajúcim obsahom, ktorý by zohľadnil slovenské špecifiká. Riadiace orgány školstva, hlavne ministerstvo by malo mať pracovnú skupinu, ktorá by dokázala pre školy odporučiť tie najlepšie učebné materiály aj z Maďarska.

Možnosť využitia zahraničných učebníc by bolo potrebné zabezpečiť aj pre odborné školy.

(Pozri návrh na diskusiu Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania Učiaci sa Slovensko, bod 1-05.02. https://www.minedu.sk/data/files/6987_uciace_sa_slovensko.pdf.)

Vybavenosť škôl a školských zariadení

Podobne ako v školách s vyučovacím jazykom slovenským, školy s VJM majú prístup k rovnakým grantom na zaobstaranie technického a materiálneho vybavenia škôl.

Učebnice a učebné pomôcky pre školy s VJM však nie sú dostatočne rozmanité, školy nemajú z čoho vyberať, lebo alternatívnych učebníc v maďarskom jazyku je málo. Učebné pomôcky pre predmety okrem slovenského jazyka pre školy s vyučovacím jazykom maďarským nie sú k dispozícii v dostatočnom počte a sortimente.

(<https://pomockypredeti.sk/kategoria-ucebnej-pomocky/ucebne-pomocky-v-madarskom-jazyku/>) Niektoré pomôcky si školy zabezpečujú aj z Maďarska, ale napríklad geografické pomôcky, atlasy a mapy nie sú pre nich najvhodnejšie, lebo neuvádzajú geografické názvy

v slovenskom jazyku. Prírodovedné publikácie a pomôcky pochádzajúce z Maďarska sa používajú tiež, v ich prípade však treba zabezpečiť preklad odborného názvoslovja aj do slovenčiny.

V rámci centrálného archívu digitálneho vzdelávania je priebežne zabezpečovaná dostupnosť digitálnych učebníc aj pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. Počas pandémie Covidu začalo ministerstvo v rámci projektu EduTV (<https://viki.iedu.sk/resources/browser/vzdelavacia-sekcia>) vytvárať obsah aj pre školy s VJM.

V čase písania tejto správy sú dostupné videoprednášky pre predmet Matematika pre 6. ročník ZŠ s VJM (66 videí), Maďarský jazyk a literatúra pre 6. ročník s VJM (74 videí) a trocha nekoncepčne, ale použiteľne aj úryvky z literárnych diel v podaní hercov Jókaiho divadla v Komárne (22 videí).

Vzhľadom na to, že pri takejto nekoncepčnej tvorbe obsahu nebude možné v dohľadnej dobe dobehnúť obsahovú ponuku pre školy s vyučovacím jazykom slovenským, bolo by potrebné vymedziť, pre ktoré predmety by bolo oficiálne možné prevziať digitálne učebné pomôcky zo zahraničia. Vzhľadom na špecifiká škôl s VJM by bolo treba zabezpečiť rovnaký balík finančných prostriedkov na vytvorenie kompletného digitálneho obsahu, ako pre školy „slovenské“. Keďže rovnaký balík financií pravdepodobne ministerstvo nikdy nebude mať k dispozícii, preto treba určiť, ktoré predmety sú výsostne špecifické pre školy s VJM (geografia, občianska náuka, slovenský jazyk a literatúra) a sústrediť zdroje a sily na zakúpenie digitálnych pomôcok pre tie učebné predmety, pre ktoré nie sú pomôcky z externých zdrojov dostupné.

Na vzdelávacej a informačnej platforme VIKI sú dostupné grafické edukačné materiály aj pre materské školy s výchovným jazykom maďarským (497 lekcí). Základné školy s vyučovacím jazykom maďarským môžu využívať portál VIKI a jeho podporné materiály a rozvojové aktivity aj na zlepšenie vyučovania slovenského jazyka a literatúry. V čase písania tejto správy sú dostupné materiály Slovenský jazyk a slovenská literatúra iba pre 5. ročník (208 lekcí), pre 6. ročník (118 lekcí) a materiály pre učebný predmet Finančná gramotnosť (77 lekcí).

Stredné školy podobné materiály k dispozícii nemajú vôbec.

V niektorých školách sa pedagógovia zapájajú do programov súkromného sektora a prekladajú ich učebné pomôcky do maďarčiny (napr. <https://programalf.com/alf/sk/>). Pri týchto aktivitách ale treba mať na zreteli to, že aplikácie distribuované na komerčnej báze sú pre žiakov dostupné iba v tých zariadeniach, pre ktoré boli zakúpené licencie. Zväz maďarských pedagógov na Slovensku odporúča pre učiteľov produkt *Okosdoboz* (<https://www.okosdoboz.hu/hu-HU/Hatarontuli>) z Maďarska, ktorý je zameraný na zachovanie kultúrnej identity. Učitelia na hodinách využívajú samozrejme aj iné, voľne dostupné pomôcky (<https://www.nkp.hu>, <https://wordwall.net/hu-hu/>, <https://www.seterra.com>). Na vyučovanie slovenského jazyka prevažne používajú materiály *Élő képek* (<https://www.ziveobrazky.sk/hu/>) a *Játékosan szlovákul* (<http://www.szlovakuljatekosan.sk>). Problémom je, že nie všetky programy a pomôcky sú dotované štátom, preto predstavujú finančnú záťaž pre rodičov.

Najzávažnejším problémom jednoznačne zostáva chronický nedostatok dobrých a moderných maďarských učebníc, nie je z čoho vyberať. Chaos stupňuje aj to, že keď sa nová učebnica slovenského jazyka začne používať na nižšom stupni, na vyššom už pokračovanie neexistuje.

Na zlepšenie technickej vybavenosti škôl sa využívajú rôzne dotačné schémy a granty. Takmer všetky významnejšie investície, moderný nábytok či technické vybavenie tried je zabezpečené z grantov. Informačné a komunikačné technológie sú priebežne obnovované cez RIAM kontá, ale často navzájom nekompatibilné zariadenia, ktoré školy dostávajú, nedokážu plne zosúladiť ani tí najkompetentnejší školskí digitálni koordinátori.

Možnosti vzdelávania budúcich pedagógov a možnosti ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania v menšinovom jazyku

Národná rada SR dňa 20. októbra 2021 schválila zákon č. 414/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 138/2019 Z. z.“) s nadobudnutím účinnosti od 1. januára 2022. Profesionálny rozvoj sa riadi podľa plánu profesijného rozvoja, ktorý vyplýva zo zamerania školy, resp. školského zariadenia. Riaditeľ vydáva plán profesijného rozvoja po prerokovaní v pedagogickej rade, ak je zriadená, so súhlasom zástupcov zamestnancov a po schválení

zriaďovateľom najmenej na jeden školský rok a najviac na päť školských rokov. Po prerokovaní možno plán dopĺňať a meniť v súlade s aktuálnymi potrebami školy, resp. školského zariadenia. Vzdelávanie sa organizuje prezenčnou, dištančnou alebo kombinovanou formou. V maďarskom jazyku takéto vzdelávanie organizuje *NIVaM pracovisko Komárno* a *MPC Komárno*.

Na *Univerzite J. Selyeho* (ďalej len UJS) majú pedagógovia možnosť v rámci jednotlivých predmetov využiť e-learningový portál (vytvorený na báze LMS Moodle e-learning.ujs.sk). Spomedzi mimovládnych školení vyzdvihli pedagógovia akcie neziskových organizácií *Indícia* (<https://www.indicia.sk>) a *Človek v ohrození* (<https://clovekvohrozeni.sk/co-robime/globalne-vzdelavanie/>).

Zväz maďarských pedagógov na Slovensku organizuje pravidelné školenia za účasti domácich aj zahraničných lektorov. Väčšina týchto kurzov sa uskutočňuje v juhozápadných regiónoch Slovenska, preto sú pre učiteľov z východu ťažšie dostupné.

Špecifiká výchovy a vzdelávania detí príslušníkov maďarskej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským

V školách a v školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským je možnosť vzdelávania detí maďarskej národnosti z hľadiska výučby maďarského jazyka, literatúry a histórie obmedzené, možno povedať, až nemožné. Riešenie, aby sa na slovenských školách vyučoval maďarský jazyk, je politicky nepriechné, lebo napriek tomu, že každým rokom viac a viac maďarských detí začína školskú dochádzku v školách s vyučovacím jazykom slovenským, politická reprezentácia maďarskej menšiny a *Zväz maďarských pedagógov na Slovensku* bojuje proti zavedeniu výučby maďarského jazyka v slovenských školách na zmiešaných územiach z obavy, že rodičia budú pri zápise preferovať slovenské školy.

Podľa štatistík je základná škola s vyučovaním maďarského jazyka na Slovensku len jedna, súkromná, v bratislavskej mestskej časti Ružinov.

Vzťah škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom slovenským a škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom maďarským

Vzhľadom na konkurenčné prostredie, v oblastiach, kde sa prevádzkujú slovenské a maďarské školy paralelne, je ich spolupráca minimálna. Nemajú veľa spoločných aktivít, deti sa stretávajú len na aktivitách organizovaných mestom či obcou. Dotačný systém odvodený od počtu žiakov núti školy bojovať o každého žiaka a to neprispieva spolupráci. Sú prípady, kde školy prevádzkované v spoločnej budove, striktne oddeľujú svoje priestory. Slovenské školy vyčítajú školám s VJM dotácie, ktoré dostávajú z Maďarska. Maďarskí pedagógovia oproti tomu tvrdia, že slovenské školy sú na tom z hľadiska metodiky aj výbavy oveľa lepšie, ako školy s VJM.

Priority, riešenia v ďalšom období?

Veková štruktúra učiteľského zboru je nepriaznivá, preto technické zručnosti starších generácií učiteľov robia problémy pri používaní informačných a komunikačných technológií (ďalej len „IKT“) aj na tých najlepších školách. Odborné semináre navštevujú tí, ktorí k modernej technike majú vzťah a nie tí, ktorí by to najviac potrebovali. Kontinuálnym problémom je ďalej neustále sa meniaci metodika výučby slovenského jazyka, riešenie ktorej by potreboval komplexnejší prístup a hlbší výskum príčin neúspechu vo vyučovaní.

Ďalším, osobitným problémom maďarských škôl – hoci sa o tom veľa nehovorí – je to, že Zväz maďarských pedagógov na Slovensku, ktorý má 3 460 členov) je z právneho hľadiska len občianskym združením a nie odborovým zväzom, ktorý by zastupoval záujmy zamestnancov maďarských škôl. V národných odborových organizáciách je spomedzi Maďarov zastúpená len necelá polovica školských zamestnancov a pedagógov.

Čo sa týka dostupnosti škôl, školy s VJM nutne potrebujú vzhľadom na ich štruktúru využívať školské autobusy. Financovať túto formu dopravy však nie je možné vyžadovať od miestnych samospráv. Mal by na to vytvoriť špeciálnu dotačnú schému štát. Prevádzkovanie a zachovanie málotriednych škôl nie je ekonomicky únosné ani vtedy, ak sa na to čiastočne používajú zahraničné zdroje získané politikmi.

Niektorí odborníci upozorňujú aj na jav, ktorý sa v pohraničných oblastiach stáva stále častejším: maďarské rodiny zapisujú svoje deti už aj do základných škôl v Maďarsku. Doteraz bola táto tendencia viditeľná len pre stredné a vysoké školstvo.

Najnovšia metóda vyučovania slovenského ako cudzieho jazyka ešte neukazuje výsledky. Podľa učiteľov sa učebné osnovy nezredukovali, k vyučovaniu komunikatívnej slovenčiny sa pridala rovnaká hĺbka a množstvo literatúry a gramatiky ako doteraz, ale počet hodín sa nezvýšil. Domnievajú sa, že kvantita učebných osnov znemožňuje aplikovať metódy výučby cudzieho jazyka. Sťažujú sa aj na to, že sa od detí očakáva základná pasívna znalosť slovenského jazyka už na prvom stupni, pričom deti z prevažne maďarsky hovoriaceho prostredia neovládajú slovenčinu na takej úrovni, na ktorú sú učebné osnovy postavené.

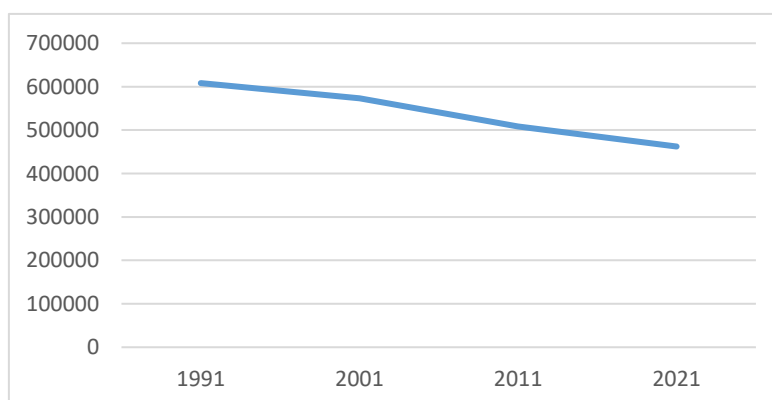
V oblastiach, napríklad v okolí Komárna, nie je bežné, aby sa deti stretávali so slovenčinou okrem jednej alebo dvoch hodín predškolskej prípravy týždenne. Na to, aby si osvojili pasívne jazykové zručnosti vyžadované v učebných osnovách, je to málo. Špeciálnym prípadom sú rómsky hovoriace deti, z ktorých mnohé majú problémy v čase začiatku školskej dochádzky aj s maďarčinou.

Používanie jazyka maďarskej národnostnej menšiny

Autor : Ábel Ravasz

1. Všeobecná pozícia maďarského jazyka na Slovensku

Maďarská komunita patrí medzi tie národnostné menšiny na Slovensku, ktoré disponujú svojim vlastným, zákonom uznaným materinským jazykom.¹⁹ Podľa najnovších údajov zo sčítania obyvateľstva v roku 2021 má maďarský materinský jazyk 8,5 % obyvateľstva – vyše 462 tisíc obyvateľov. Maďari tak tvoria najsilnejšiu jazykovú menšinu na Slovensku. V porovnaní s rokom 2011 (keby sa konalo predošlé sčítanie obyvateľstva) však musíme konštatovať pokles v počte občanov, ktorí sa hlásili k tomuto materinskému jazyku.

¹⁹ Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, § 1 ods. 2.

Graf. Vývoj počtu občanov Slovenska s maďarským materinským jazykom, 1991-2021.

V metodike sčítania sa objavila výrazná zmena. Kým v roku 2011 sa v dotazníku vyskytli tri otázky na jazyk (materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk v domácnosti, najčastejšie používaný jazyk na verejnosti), v roku 2021 sa to zredukovalo iba na jednu otázku týkajúceho sa materinského jazyka. Dôvodmi tejto zmeny boli zjednodušenie a skrátenie dotazníka, možnosť dezinterpretácie údajov z otázky na jazyk vo verejnosti a taktiež nízka analytická pridaná hodnota údajov z ostatných dvoch otázok. Úvahy o možnosti uvedenia viacerých materinských jazykov sa napokon do metodiky tiež nedostali.²⁰

Maďarčina sa vyskytuje na všetkých úrovniach života na Slovensku. Základný rámec používania jazykov národnostných menšín na Slovensku určuje zákon o používaní jazykov národnostných menšín (184/1999, ďalej: „menšinový jazykový zákon“) a zákon o štátnom jazyku (270/1995, ďalej: „jazykový zákon“). V skúmanom období 2021-2022 bol menšinový jazykový zákon novelizovaný raz, s účinnosťou od januára 2022. Zmenou § 4 sa zavádza nové právo a to označiť v menšinovom jazyku aj meno častí obcí, nielen samotných obcí. Ďalšou zmenou v rovnakom paragrafe je, že „sa môžu na navádzanie účastníkov cestnej premávky k vyznačeným cieľom používať informačné dopravné značky s názvami vyznačených cieľov v štátnom jazyku aj v jazyku menšiny“.²¹

2. Maďarčina na úrovni obecných samospráv

Právo obyvateľov použiť ich maďarský materinský jazyk v úradnej komunikácii definuje menšinový jazykový zákon, a viaže sa to na výsledky sčítania obyvateľstva. Národnostná komunita potrebuje zo zákona dosiahnuť v obci kvórum 15 % v dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľstva na to, aby vzniklo takéto právo. Keďže toto pravidlo sa zaviedlo po sčítaní v roku 2001, hore uvedenú podmienku mohli obce splniť najskôr práve po sčítaní v roku 2021.

Dá sa konštatovať, že obce so zastúpením maďarskej komunity boli pomerne silne zastúpené na zozname obcí, kde sa môže menšinový jazyk (maďarčina) používať aj

²⁰ Metodika sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk. https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3560/metodika_scitania_obyvatelov_z_hladiska_ich_prislusnosti_k_narodnosti_alebo_etniku_so_zreteľom_na_materinsky_jazyk.pdf?csrt=10455417702956132504

²¹ Menšinový jazykový zákon, § 4 ods. 3.

v úradnom styku, aj doteraz. K 512 obciam, kde mala miestna maďarská komunita takéto právo, teraz pribudlo 5 ďalších, menovite Belín, Malá Mača, Obid, Potônske Lúky a Štitáre.²² Štyri z týchto obcí na zoznam pribudli kvôli tomu, že vznikli až po sčítaní v roku 2001 (a tak sa k jazykovým právam mohli dostať najskôr práve v roku 2021), výnimkou je obec Belín v okrese Rimavská Sobota, ktorej demografický profil sa za posledné dekády postupne mení. V týchto 517 obciach žije 412 tisíc občanov maďarskej národnosti, čo znamená aj to, že niečo vyše 90 % všetkých Maďarov na Slovensku žije v obciach, kde si môžu uplatniť svoj materinský jazyk v úradnom styku. Zvyšných 44 tisíc občanov maďarskej národnosti, ktorí žijú mimo týchto obcí, stále môžu uplatňovať svoje jazykové práva, ale iba v rozsahu diktovanom Ústavou SR a medzinárodnými záväzkami krajiny.

Do nariadenia vlády č. 35/2023, ktoré vymenuje zoznam obcí kde občania patriaci k národnostnej menšine tvoria aspoň 15 % obyvateľstva, po novele zákona pribudli aj časti obcí. V prípade maďarskej menšiny je to 302 častí obcí, označenie ktorých má byť podľa menšinového jazykového zákona tiež dvojjazyčné.

V roku 2022 vykonal Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny monitorovanie dodržiavania jazykových práv v obciach, kde je v platnosti právo občanov využívať maďarský jazyk aj v úradnom styku. Ide o dotazníkový prieskum vyplnený samotnými obcami. Správne označenie v maďarskom jazyku na začiatku a konci obce hlásilo až 97 % obcí. Obecné časti, ktoré v čase prieskumu ešte nemali jasný štatút zo zákona, boli označené v maďarskom jazyku iba v 30 % oslovených obcí. Informácie ohľadom „ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti alebo majetku občanov SR“, ktoré sa zo zákona musia uvádzať aj v jazyku národnostnej menšiny, v maďarčine uvádzalo iba 18 % obcí. Treba však pridať, že väčšina obcí (63 %) hlásila, že sa ich táto problematika „netýka“, čo – s možnou výnimkou najmenších obcí – musí vyplývať z nie úplne presného pochopenia otázky. Železničná stanica je označená aj v maďarčine v 102 obciach (20 % – ale väčšina obcí ju ani nemá), autobusová zastávka v 176 obciach (čo je 36 % oslovených obcí). Budova obecného resp. mestského úradu je dvojjazyčne označená v 98 % oslovených maďarských obciach. Dvojjazyčné

²² Nariadenie Vlády SR č. 35/2023 Z.z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 15% obyvateľstva.

označenie ulíc využíva 119 obcí s prítomnosťou maďarskej komunity (23 %), tu však treba prízvukovať, že malé obce ani nemajú osobitne označené ulice.²³

Prieskum Úradu splnomocnenca pre národnostné menšiny sa dotkol aj úradného styku v maďarskom jazyku v týchto obciach. 71 % zamestnancov skúmaných obecných úradov ovláda menšinový jazyk plnohodnotne (slovom aj písmom), ďalších 17 % iba slovom (bez schopnosti písať v maďarčine), a iba 11 % maďarčinu neovláda vôbec. Prieskum však ukazuje, že sa v praxi využíva najmä hovorená dvojjazyčnosť. Písomné podanie od občanov v maďarskom jazyku obdržalo iba 20 % skúmaných obcí. Maďarský jazyk využíva v písanej úradnej agende iba 14 % obcí, kroniku 35 % obcí. Dvojjazyčné formuláre sú dostupné v 47 % maďarských obciach, v ďalších 37 % „čiasťočne“. Občania však tieto dvojjazyčné formuláre reálne využili iba v 10 % obcí. 24 % obcí hlásilo vydanie dvojjazyčných rodných listov, sobášnych listov či úmrtných listov – treba však konštatovať, že nie každá obec má svoju vlastnú matriku. Verejne záväzné nariadenia (VZN) sa vydávajú v dvojjazyčnej forme iba v 17 % obcí, a aj z toho zväčša (13 %) iba sčasti. Maďarčina sa však výraznejšie využíva pri rokovaniach obecných samospráv, 65 % skúmaných obcí s prítomnosťou maďarskej komunity tak robí pravidelne, ďalších 19 % čiastčne. Na obecných budovách sa spravidla dvojjazyčne uvádzajú aj informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti alebo majetku, 63 % obcí hlásilo plnú dvojjazyčnosť, 24 % ďalších čiastčnú.²⁴

Vyššie čísla vidíme v prípade všeobecnej vizuálnej dvojjazyčnosti v rámci týchto obcí. Dvojjazyčné informačné dopravné značky nájdeme v 44 % obciach s prítomnosťou maďarskej komunity. Informačné nápisy na obchodoch, športoviskách, reštauráciách a podobných zariadeniach nájdeme v až 84 % týchto obcí. Informácie v maďarčine sú súčasťou miestneho verejného rozhlasového hlásenia v až 96 % skúmaných obcí. Dvojjazyčnú úradnú tabuľu má 80 % obcí. Na pomníkoch a pamätných tabuliach sa maďarčina objaví v 67 % skúmaných obcí. Správa vo všeobecnosti konštatuje zlepšenie v oblasti dvojjazyčnosti obcí v skúmanom období.²⁵

²³ Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2021 – 2022, str. 33-37.

²⁴ Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2021 – 2022, str. 38-57.

²⁵ Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2021 – 2022, str. 58-63.

3. Maďarčina na úrovni štátnych orgánov

V obciach, ktoré sú na zozname obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 15% obyvateľstva, sa menšinové jazyky ako maďarčina využívajú nielen v komunikácii s miestnou samosprávou, ale aj s orgánmi územnej samosprávy, miestnej štátnej správy a verejnej správy.²⁶ V praxi to znamená, že väčšina krajských a štátnych orgánov a organizácií v týchto obciach majú dvojjazyčné nápisy a komunikujú aj v jazyku národnostnej menšiny.

Podľa prieskumu Úradu splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny z roku 2022 má dvojjazyčné označenie 99 % orgánov verejnej správy, ktoré sa nachádzajú v menšinových obciach. Je to výrazný úspech najmä ak to porovnáme s rokom 2016, kedy tento údaj bol iba na úrovni 74 %. Čo sa týka jazykových schopností pracovníkov týchto úradov, slovom a písmom ovláda maďarčinu 31 %, len slovom ďalších 22 %.²⁷

Špecifická je situácia okresných súdov, a prokuratúr, ktoré explicitne nepodliehajú povinnosti dvojjazyčnosti podľa menšinového jazykového zákona, nakoľko nie sú orgánmi verejnej správy. Napriek tejto skutočnosti sa maďarčina používa v časti z nich a sú na nich čiastočne umiestnené aj dvojjazyčné označenia.²⁸

Ďalšiu špecifickú situáciu znamenajú ústredné orgány krajskej samosprávy. Maďarská menšina predstavuje vyše 15 % obyvateľstva v dvoch samosprávnych krajoch (Nitra, Trnava) a v Banskobystrickom kraji má podiel vyše 10 %. Súčasné územné členenie Slovenskej republiky však znamená, že ani jedno krajské mesto nedosahuje kvórum 15 % maďarského obyvateľstva, a preto krajské orgány umiestnené v sídle kraja nie sú obsiahnuté v zmienenom § 2 menšinového jazykového zákona. Kraje preto dvojjazyčnosť spravidla využívajú iba v prípade regionálnych pracovísk.

Podobne je to aj v prípade niektorých okresných miest. Pomyselné kvórum 15 % spĺňajú príslušníci maďarskej komunity v okresoch Trebišov (24 %), Lučenec (23 %), Levice (21 %), a Revúca (19 %), keďže v okresných mestách týchto okresov maďarská komunita nedosiahla 15 % podielu, okresné úrady v týchto mestách nemajú povinnosť dvojjazyčnej

²⁶ Menšinový jazykový zákon, § 2.

²⁷ Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2021 – 2022, str. 75-79.

²⁸ Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2021 – 2022, str. 113-115.

komunikácie s občanmi. Ďalšie výrazné maďarské komunity nájdeme aj v okresoch ako Bratislava, Košice (a okolie), Nitra či Michalovce. Dá sa konštatovať, že vyše 150 tisíc (33 %) Maďarov žije v okresoch, kde si na okresnom sídle nemôže uplatniť právo na komunikáciu v materinskom jazyku.

4. Problémy a riešenia

4.1. Podpora obecnej samosprávy v dvojjazyčnosti

Dvojjazyčná komunikácia je nielen právom občana, ale aj povinnosť pre obce. Znamená to nemalú finančnú ťarchu pre samosprávy, ktoré sú v kontexte maďarskej menšiny často malé a v menej rozvinutých regiónoch. Preto ak chceme zabezpečiť rozvoj dvojjazyčnosti v týchto lokalitách, je potrebné vytvoriť dostatočné finančné krytie na jej financovanie. Navrhujeme vytvoriť grantovú schému na Úrade splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny na rozvoj dvojjazyčnosti národnostne zmiešaných samospráv.

4.2. Jazykové práva na báze materinského jazyka

V súčasnosti sa obciam jazykové práva pridelujú na báze deklarovanej národnosti obyvateľstva. Toto štatistické riešenie však spôsobuje rôzne chyby v prípade komunit, kde národnosť „nepasuje“ s pripísaným materinským jazykom. Ide v prvom rade o komunity maďarsky hovoriacich Rómov na južnom Slovensku, ktorí rómčinu veľmi často vôbec neovládajú, avšak deklarováním národnosti „vytvárajú pre seba“ rómske jazykové práva, ktoré vôbec nepotrebujú. Ďalej tak zvyšujú aj ťarchu na samosprávach, kde vznikajú aj prípady povinnosti trojjazyčnej komunikácie. Preto navrhujeme zmeniť menšinový jazykový zákon tak, aby sa jazykové práva obciam pripisovali podľa deklarovaného materinského jazyka obyvateľstva, nie ich národnosti.

4.3. Špecifikácia orgánov, ktorých sa týka povinnosť dvojjazyčnosti

Dnešné znenie menšinového jazykového zákona, a špecificky jeho § 2, vytvára priestor pre interpretačné problémy ohľadom rozsahu povinnosti dvojjazyčnosti v prípade niektorých štátnych orgánov. Typickými príkladmi sú okresné sudy, ktoré explicitne nespĺňajú definíciu orgánu, ktorý podľa zákona má byť dvojjazyčný v obciach podľa nariadenia vlády, avšak je dosť jasné, že zákonodarca mal inú intenciu, a niektoré sudy túto

povinnosť (de jure možnosť) aj spĺňajú. Navrhujeme novelizovať dotýčny paragraf tak, aby platil na širší rozsah štátnych orgánov v obciach podľa nariadenia vlády.

4.4. Dvojazyčnosť krajských a okresných orgánov

Menšinový jazykový zákon dnes vôbec nemyslí na orgány krajov a okresov, ktorých menšinové obyvateľstvo síce spĺňa pomyselnú podmienku mať 15 % podielu, avšak majú krajské resp. okresné mesto etnicky slovenského charakteru. V týchto prípadoch krajské resp. okresné orgány v ich ústrednom sídle nemajú povinnosť dvojazyčnej komunikácie s klientmi. Navrhujeme zmeniť menšinový jazykový zákon tak, aby v takýchto prípadoch vznikla povinnosť krajských a okresných orgánov komunikovať s klientmi aj v jazyku národnostnej menšiny.

MORAVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Ján Chúpek

Podpora kultúry moravskej národnostnej menšiny

V rokoch 2021-2022 aktivity v oblasti podpory a zachovania kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku úspešne napredovali a skvalitňovali svoje výstupy.

Najmä v roku 2021 sa pokračovalo v osвете a šírení informácií o pripravovanom elektronickom sčítaní obyvateľstva. Za týmto účelom bo aj zriadený nový webový portál www.moravaci.sk kde sa podrobne informovalo o možnostiach prihlásiť sa k jednotlivým národnostným menšinám . Taktiež sa verejnosť upozornila na to , že výsledky sčítania budú mať priamy a nepriamy vplyv aj na každodennú aplikáciu menšinových práv, na používanie menšinových jazykov a tiež na rozvoj kultúry a školstva menšín. Reagovali sme aj na dezinformačnú kampaň proti elektronickému sčítaniu obyvateľstva, a aktívne sme spolupracovali na informovanosti s Úradom splnomocnenca pre národnostné menšiny a štatistickým úradom SR. Výsledky sčítania ukázali že k moravskej národnostnej menšine sa prihlásilo celkom 2049 čo je takmer o tretinu menej ako v roku 2011. To nasvedčuje tomu, že aj moravská menšina napriek snahám o revitalizáciu postupne asimiluje. Najviac je zastúpená v bratislavskom, trenčianskom a žilinskom kraji. Okrem aktivít ohľadom sčítania domov a obyvateľstva sme tradične pokračovali v prezentácii moravskej kultúry formou živých koncertov a kultúrnych podujatí, vydaním publicisticko-dokumentárnych filmov, periodickej a neperiodickej tlače .

V roku 2021 vyčíňalo tornádo na Morave. Zorganizovali sme benefičný koncert s výtťažkom na pomoc postihnutým obciam. Predstavitelia občianskeho združenia Morava krásna zem dňa 3. septembra 2021 odovzdali výtťažok z verejnej zbierky – Pomoc pre Moravu, ktorá sa konala 13. augusta počas festivalu Morava krásna zem v Považskej Bystrici a 22. augusta v obci Plevník-Drienové, počas Dní obce. V Považskej Bystrici sa vyzbieralo 1700,-€ a v obci Plevník-Drienové 400,-€. Členovia občianskeho združenia Morava krásna zem prispeli do zbierky sumou 900,-€ Eur. Zbierka bola venovaná obci Mikulčice. Celkovú sumu 3000,- € prevzal starosta obce Ing. Bc. Josef Dvořáček.. Finančné prostriedky boli použité pri odstraňovaní škôd spôsobených tornádom a rekonštrukciách poškodených stavieb.

Počas obdobia 2021-2022 sa prehĺbila vzájomná spolupráca s Veľvyslanectvom ČR na Slovensku ako s materskou krajinou Moravanov, Úradom splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, taktiež s krajskými a regionálnymi inštitúciami, ktoré mali snahu podporiť a zviditeľniť aktivity moravskej národnostnej menšiny na Slovensku. Väčšina aktivít národnostných spolkov bola hradená z FPKNM a z podpory Veľvyslanectva ČR na Slovensku okrem toho však bolo zrealizovaných mnoho podujatí, najmä kultúrneho charakteru, ale i športových a iných spoločenských aktivít, stretnutia Slovákov a Moravanov v hraničných oblastiach, ktoré boli hradené rôznymi štátnymi aj neštátnymi organizáciami a vlastnými zdrojmi. Všetky tieto aktivity výrazne napomáhajú k posilňovaniu identity a kultúrneho povedomia Moravanov žijúcich na Slovensku.

Najvýznamnejšie inštitúcie pôsobiace v oblasti kultúry Moravskej národnostnej menšiny na Slovensku:

Morava Krásna Zem – Plevník-Drienové 558, 018 26 Plevník-Drienové

Občianske združenie Horenka – Zakvašov 1518/51, 017 07 Považská Bystrica

Občianske združenie Dúbravček – Plevník-Drienové 237, 018 26 Plevník-Drienové

Občianske združenie Bagar - Azalková 4, 821 01 Bratislava

Forfolk s.r.o. – Plevník-Drienové 177, 018 26 Plevník-Drienové

Občianske združenia úzko spolupracujú aj s mnohými inštitúciami, ktoré prezentujú moravský folklór a kultúru na Slovensku:

Mužáci MORAVIA – Mužský spevácky zbor

Notečka – hudobná skupina

Detský folklórny súbor Dúbravček a folklórny súbor Dúbravček

Dychová hudba Hoľazňanka

Dychová hudba Kolárovičanka

Ľudová hudba Dúbravienka

Folková skupina Drienky

Seniorský súbor Machnáč

Spevácka skupina Drienovka

heligonkár Jožko Halák

spevák Milan Oravec

Najdôležitejšie aktivity v oblasti kultúry moravskej národnostnej menšiny v roku 2021 – 2022:

FESTIVAL MORAVA KRÁSNA ZEM

Festival MORAVA KRÁSNA ZEM je zameraný na prezentáciu tradičnej ľudovej kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku a prezentáciu Moravy a jej nehmotného kultúrneho dedičstva. V kultúrnom programe vystupujú hudobné skupiny zo Slovenska a z Moravy, a to folklórne súbory, detské folklórne súbory, dychové hudby, ľudoví rozprávači a folkové skupiny. Účastníci mali možnosť okoštovať tradičné gastrošpeciality moravskej kuchyne i kvalitné moravské víno. Počas festivalu sa rôznymi formami prezentuje kultúrne dedičstvo Moravanov – tradičné zvyky a obyčaje i prvky nehmotného kultúrneho dedičstva: verbuňk, masopust, myslivost i sokolníctví. Každoročne na festivale si pripomíname aj príchod Sv. Cyrila a Sv. Metoda na Veľkú Moravu.

9. ročník v roku 2021 sa konal v meste Považská Bystrica, kde pri bohatom programe plnom spevu a hudby mohli diváci aj vzhľadom na pandemické opatrenia a obmedzenia trochu pookrieť a zabudnúť na svet okolo a vhlbiť svoje pocity do melódie pekných pesničiek.

10.ročník festivalu Morava krásna zem – jubilejný ročník festivalu, na ktorom sa stretli Moraváci z Českej Republiky, Moraváci žijúci na Slovensku, ale aj sympatizanti tradičnej moravskej kultúry z radov majoritného obyvateľstva.

Záštitu nad festivalom prevzali: veľvyslanec ČR na Slovensku - Genpor. Mgr. Bc. Tomáš Tuhý, Ph.D. MBA , splnomocnenec pre národnostné menšiny na Slovensku - PhDr Lászlo Bukovszky, predseda Trenčianskeho samosprávneho kraja Ing. Jaroslav Baška a primátor mesta Trenčín Mgr. Richard Rybníček.

Okrem nich navštívili festival aj zástupcovia priláhlých miest a obcí v rámci regiónov Horného Považia, Trenčianskeho a Žilinského samosprávneho kraja a členovia národnostných

združení z okolitých regiónov (český spolek v Žiline a v Martine ...), hostia z prihraničných regiónov Českej republiky (Moravskosliezsky kraj, Zlínsky kraj a Juhomoravský kraj) a zástupcovia moravských kultúrnych, historických a mediálnych inštitúcií. Účastníkom festivalu sme priblížili kultúru moravskej národnostnej menšiny a súčasne zabezpečili kontakt detí a mládeže so staršou generáciou. Hlavným cieľom bola prezentácia špecifických prvkov moravského folklóru a jeho vplyv na slovenský folklór, prostredníctvom spevu, tanca, zvykoslovia, tradičných remesiel a činností, a to vystúpeniami vytvorenými z hudby, spevu, tanečných choreografií, ľudových vyprávačov, etnológov, prezentáciou nehmotného kultúrneho dedičstva a interaktívnym zapojením obecnstva do choreografie programu formou zážitku. Sekundárnym cieľom bolo pripomenutie si výročia 1200.-rokov od prvej písomnej zmienky o Moravanoch z roku 822 a to formou kultúrneho programu a vybudovaním Veľkomoravskej dediny v areáli Trenčianskeho hradu s autentickými dobovými ukážkami.

MORAVSKÁ HUDOBNÁ TOUR (-2022)

Séria koncertov a vystúpení v rôznych mestách a regiónoch Slovenska. Programová koncepcia je prioritne zameraná na prezentáciu tradičnej hudobnej kultúry príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V roku 2021 sa séria vystúpení nekonala najmä z dôvodu covidových protipandemických opatrení.

V roku 2022 v rámci 7.ročníka projektu Moravská hudobná tour bolo zorganizovaných osem kultúrnych programov prioritne zameraných na prezentáciu tradičnej hudobnej kultúry, prezentácia kultúry z obdobia Veľkej Moravy a pripomenutie si výročia 1200 rokov prvej písomnej zmienky o Moravanoch. Na koncertoch účinkovali hudobné zoskupenia, ktoré sa zaoberajú prezentáciou a šírením moravskej kultúry na Slovensku i hostia z Moravy a taktiež sokoliarske a historické skupiny. Hlavnou aktivitou je združovanie Moravanov žijúcich na Slovensku, ich sympatizantov a ostatnej verejnosti na podujatiach, ktoré prezentujú moravskú hudbu a piesne. Koncerty sa uskutočnili v rôznych lokalitách na Slovensku, čo prispieva k sekundárnemu cieľu projektu, a to zvyšovaniu informovanosti o kultúre moravskej menšiny a práce miestnych spolkov prezentujúcich moravskú kultúru na Slovensku. Sekundárnym cieľom bolo pripomenutie si výročia 1200.-rokov od prvej písomnej zmienky o Moravanoch z roku 822.

MORAVSKÁ BESEDA (2021-2022)

Pokračovanie v organizovaní stretnutí sa príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku a ich sympatizantov najmä na regionálnej úrovni. Celkom sme zorganizovali 20 besied s rôznymi témami, napr. problematika tradícií, kultúry, histórie, vidieka, cestovného ruchu, gastronómie a iné témy. Stretnutia boli realizované formou voľnej diskusie, obohatené kultúrnym programom alebo ukázkami k danej problematike, týkajúcich sa života moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, edukačné aktivity zamerané na vzdelávanie detí, mládeže a dospelých v oblasti národnostnej kultúry.

LUDÉ POVÍDAJÚ

Periodikum pod názvom „Ludia hovoria - Ludé povídajú“ vydávané vo forme štvrťročníka. Časopis je zameraný na prezentáciu aktivít príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, tradícií, zvykov a obyčajov, súčasnej kultúry a životných príbehov ľudí, ktorí sa hlásia k moravskej menšine. Celkom sme vydali 8 ks štvrťročnenky + 4 ks prílohy k časopisu, ktoré sa samostatne venujú rôznej problematike. Časopis Ludé povídajú má veľmi pozitívny ohlas u príslušníkov moravskej národnostnej menšiny, ale aj u čitateľov z radov ostatnej verejnosti.

KTO SI TÚ PĚSNIČKU

Neperiodické vydanie znotovaného spevníka pre viachlasný mužský zbor s notovým zápisom pre základnú zostavu doprovodnej cimbalovej muziky. Publikácia obsahuje 36 piesní, z toho je 7 piesní upravených a-capella- len pre zbor bez doprovodu hudby. Ostatné piesne obsahujú notový zápis pre základnú zostavu cimbalovej hudby - 1. Husle, 2. Husle, Klarinet B, Bas, Cimbal a Viola. Publikácia je vydaná prioritne pre zbormajstrov, spevácke súbory, ľudové zoskupenia a hudby ale i laickú verejnosť za účelom skvalitnenia prednesu moravských ľudových piesní. Publikácia je nepredajná, určená na distribúciu pre mužské spevácke zbory, ľudové súbory a hudby, školstvo a príslušníkov moravskej národnostnej menšiny.

EBOOK - DEDIČSTVO MORAVANOV

Vydanie elektronickej publikácie, v ktorej sa prezentujú tradičné zvykoslovie príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, ich tradície, zvyky, obyčaje, súčasná kultúra ľudí, ktorí sa hlásia k moravskej menšine. Elektronická publikácia je obohatená o prílohy (fotodokumentácia, zvukový záznam a videozáznam). Vydanie elektronickej publikácie / e-knihy/ o tradičných zvykosloviach moravskej národnostnej menšiny, opis tradičných zvykosloví ich priebeh, ktoré sú určené pre jednotlivé vekové kategórie. Výsledkom generačného prenosu sú rôzne kultúrne vzory, návyky, hudobné, tanečné, obrazové i slovné symboly, ktoré sa na Slovensko dostali z Moravy migráciou obyvateľstva v stáročnej histórii spoločnej hranice, počas spoločného štátu Československa, resp. individuálnym prenosom. Využitie výstupov projektu bude slúžiť i pri tvorbe choreografií folklórnych skupín a súborov, prípadne pre ZUŠ, ktoré majú svoje zameranie aj na tradičné zvykoslovie. Elektronická kniha je zameraná prioritne na prezentáciu aktivít príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, ich tradícií, zvykov a obyčajov

HORENKA - detské letné tábory a tvorivé dielne

Denné tábory a tvorivé dielne zamerané na spoznávanie prírodných krás, ľudových tradícií a zvykov Moravanov na Slovensku, vytvorenie platformy pre zmysluplné využívanie voľného času pre deti, a to formou poznávania prírody, vidieckych aktivít a ľudových tradícií spojených so životom Moravanov na Slovensku. Hlavnými aktivitami sme dosiahli skutočnosť, že deti sa dozvedeli veľa informácií o kultúre, vidieku a lesnom hospodárstve (lesná pedagogika), ktoré boli prepojené s výučbou a ukázkami ľudových piesní, tancov a výrobou ručných prác. Deti boli priamo účastní pri tvorbe a praktických činnostiach na vidieku / (starostlivosť o dravé vtáky, kone a iné domáce zvieratá). Cieľovou skupinou boli deti od 5 do 15 rokov.

MOBILNÁ VÝSTAVA - MORAVA KRÁSNA ZEM

Mobilná výstava MORAVA KRÁSNA ZEM zameraná na prezentáciu významných osobností, historických faktov, aktivít realizovaných moravskou národnostnou menšinou, a to konkrétne tieto oblasti: Kultúrne pamiatky, Moravo Moravěnko, Od dediny k mestu, Osobnosti, Prírodné krásy, Veľká Morava, Z venkova, Moraváci na Slovensku. Celkom je už

k dispozícii 33 ks výstavných panelov z daných oblastí. Výstava sa prezentuje na rôznych kultúrnych podujatiach, ale i v školách kde slúži ako edukačný materiál.

WWW.MORAVACI.SK

Vytvorenie webového portálu www.moravaci.sk, zameraného na prezentáciu aktivít moravskej národnostnej menšiny na Slovensku realizovaných OZ Morava krásna zem a ostatných subjektov, ktoré realizujú aktivity súvisiace s prezentáciou moravskej kultúry na Slovensku. Prínosom je proces pravidelného informovania príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku ale i širokej verejnosti. Web portál prináša aktuálne informácie a novinky zo všetkých druhov umenia, pozvánky na kultúrne podujatia, reportáže z nich, upútavky, recenzie i podcasty. Webový portál je prepojený na sociálne siete ako je facebook, instagram a youtube. Taktiež ponúka možnosť pre záujemcov aktívne sa zapojiť do tvorby webovej stránky a to najmä prispievaním fotografií, videí alebo textovými informáciami. Celkovým prínosom projektu je zvýšenie otvorenej komunikácie s príslušníkmi moravskej menšiny a zvyšovanie uvedomovania si svojho národnostného potenciálu aj u obyvateľom majoritnej väčšiny, ktorých tradičná kultúra Moravanov zaujíma. Výhodou elektronického obsahu je jeho celosvetová dostupnosť 24 hodín denne, aktuálnosť, promptnosť a flexibilita.

MORAVÁCI NA SLOVENSKU I.

Vytvorenie 11 ks audiovizuálnych reportážnych dokumentov (profesionálny formát H.264), ktoré sú obsahovo zamerané na prezentáciu aktivít príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, folklórnych tradícií spojených s vidiekom a taktiež prezentáciu artefaktov postmoderny, viažucich sa ku kultúre Moravanov. V rámci výstupov sú odprezentované vybrané aktivity a osobnosti, ktoré sa hlásia k moravskej národnostnej menšine a sú aktívny v oblasti organizovania kultúrnych a spoločenských podujatí, resp. sú výnimoční svojimi záujmami a tvorivou činnosťou. Celkovým prínosom projektu je medializácia a zviditeľňovanie prítomnosti príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku a zároveň problematikou národnostných menšín na Slovensku. Všetky dokumenty sú voľne prístupné na webovom portáli www.moravaci.sk.

VLÁDCOVIA KRÁĽOV

Publicisticko-dokumentárny film s názvom Vládovia kráľov - Po stopách Veľkomoravanov, ktorý mapuje obdobie Veľkej Moravy, pozostatky slovanskej kultúry, ktoré sa zachovali dodnes, ako aj sokoliarske umenie. Rozpráva príbeh sokoliara Filipa, ktorý objavuje čierky z histórie Veľkej Moravy. Spolu s manželkou Majkou buduje repliku Veľkomoravskej osady v lokalite Oravského Podzámku. Okrem tejto lokality sa film nakrúcal aj v archeoskanzene Modrá v blízkosti Starého mesta Uherského Hradišťa a v Bojnjej, kde sa nachádza hradisko Valy s jedným najväčším slovanským náleziskom. Dokument prezentuje najmä bytovú kultúru a život ľudí na Veľkej Morave, ich zvyky, obliekanie a gastronómiu. Navyše bol odprezentovaný prvok nehmotného kultúrneho dedičstva, a to sokoliarstvo, ktorého základy položili na Slovensku významní predstavitelia Veľkej Moravy - vierozvestca Svätý Cyril a knieža Svätopluk. Film zachytáva historický vývoj sokoliarstva na našom území, jeho vplyv na spoločenský život i kultúrny vývoj, až po súčasnosť - jeho praktické využitie pri organizovaní kultúrnych podujatí, rozvoji tradičných remesiel, vplyv na úžitkové, výtvarné a hudobné umenie i kultúrne prejavy a tradície. Súčasťou filmu je zaznamenanie zápisu sokoliarstva na národný zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva SR, ČR a svetového žijúceho dedičstva UNESCO. Prínosom projektu je prezentácia minulých i súčasných významných osobností Veľkej Moravy a ich netradičnej záľuby, zároveň žijúceho umenia založeného na vzájomnom vzťahu človeka a živočícha, prezentácia sokoliarskych skupín, ktorých členmi sú aj príslušníci moravskej národnostnej menšiny, prelínanie sokoliarskych tradícií a zvykov z Moravy na Slovensko a naopak. Odvysielanie filmu prebieha prostredníctvom sociálnych sietí i regionálnych televízií.

Aktivity Občianskeho združenia Bagar 2021/2022

Občianske združenie Bagar vzniklo v roku 2004 v Trenčianskych Tepliciach, rodisku spoluzakladateľa SND a slovenského divadelníctva, významného kultúrneho dejateľa a bojovníka proti fašizmu Andreja Bagara. Venuje sa okrem iného národnostným a etnickým menšinám a na poprednom mieste kultúre moravskej národnostnej menšiny. Jedným z dôvodov je, že rodina Bagarovcov pochádza z Moravy a Andrej Bagar je v nemalej miere symbolom kultúrnej vzájomnosti. Venujeme sa tiež folklóru a tu je príležitosť ukázať mimoriadnu blízkosť prejavov ľudového umenia, najmä regiónov slovensko-moravského pomedzia.

V rokoch 2021 a 2022 OZ Bagar realizovalo spolu štyri kultúrne programy v rámci cyklického projektu Moravia bez hraníc. V Trenčianskych Tepliciach v dvoch z nich vystúpil miestny seniorský súbor Machnáč s piesňami a tancami trenčianskeho regiónu, moravsko – slovenského pomedzia, heligonkár Jožko Halák a spevák Milan Oravec so slovenskými a moravskými piesňami a hudobno-spevácke Duo Harmon s obdobným repertoárom. Dlhodobo spolupracujeme s OZ Morava Krásna Zem, v cyklickom projekte Moravia bez hraníc v tomto období v T. Tepliciach i v Bratislave vystúpila jeho skupina Notečka a tiež Mužáci Moravia. V Bratislave to bola aj spevácka skupina Urban zo Skalice, reprezentujúca ľudové umenie toho mesta a regiónu, takého blízkeho Morave. A tiež detský folklórny súbor Dolina so spevmi a tancami zo slovensko-moravského pomedzia.

Na rok 2021 sme pri príležitosti 120. výročia narodenia Andreja Bagara 55. výročia jeho úmrtia pre covidové obmedzenia presunuli projekt Andrej Bagar ako symbol vzájomnosti. Mal dve časti: besedu a seminár o živote a diele A. Bagara a slovensko – moravských kultúrnych stykoch a kultúrny program moravského a slovenského folklóru. Spoluprácu s OZ Morava Krásna Zem reprezentovalo vystúpenie mužského speváckeho zboru Mužáci Moravia, predstavil sa tiež lokálny FS Machnáč.

V roku 2022 sme pri príležitosti 100. výročia založenia Slováckého krúžku v Bratislave pripravili projekt Slovácko na Slovensku, kde v kultúrnom programe dominovali členovia a členky tohto krúžku, spevácka a tanečná zložka aj cimbalová muzika. A keďže dnes je názov zoskupenia Slovácký krúžek a Skaličané, účinkoval tiež už spomenutý súbor Urban zo Skalice. Spolupráca s krúžkom sa ukázala ako perspektívna a aj v ďalších rokoch by sme chceli verejnosti spoločne prezentovať verejnosti ľudové umenie a tradície Slovácka ako jedného z najcharakteristickejších regiónov Moravy.

V roku 2022 ukázal svoj potenciál i pre ďalšie roky tiež kultúrny a vzdelávací projekt Spoločné korene. Opäť mal dve časti, prvá bola vzdelávacia, beseda a seminár pri príležitosti 1200. výročia prvej písomnej zmienky o Moravanoch. V kultúrnej časti dominovali zástupcovia OZ Morava Krásna Zem a FS Machnáč. Projekt Spoločné korene chceme premeniť na cyklický, a pripomínať v ňom významné výročia a iné dôležité momenty pre Moravu a moravskú národnostnú menšinu a jej kultúru.

V činnosti OZ Bagar má významné miesto komunikácia, propagácia a medializácia aj vzhľadom na to, že viacerí jej členovia a spolupracovníci sú profesionálmi v tejto oblasti. V roku 2020 s podporou Fondu vznikol web www.kulturamensin.sk, ktorý ďalej vedieme z

vlastných prostriedkov a dobrovoľnícky a komunikujeme na ňom spomínané projekty a aktivity, rovnako je to na webe www.senior.sk a tiež na stránkach magazínu aktívnych seniorov Generácie. Viaceré videozáznamy programov vysielali lokálne televízie a možno ich vidieť na YouTube / kanál Generácie/ a tak ich zásah výrazne rastie nielen množstvom videní, ale aj geografickým rozšírením.

Formy podpory Moravskej národnostnej menšiny:

Hlavným zdrojom podpory pre aktivity Moravskej národnostnej menšiny je Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Z alokácie fondu pre moravskú menšinu boli použité prostriedky vynaložené na takmer všetky projekty, ktoré súviseli so šírením Moravskej kultúry na Slovensku, jej prezentáciou i vnímaním pred majoritnou spoločnosťou. V roku 2021 to bolo v celkovej sume 121 428,49 eur – podporených 12 projektov z 12-tich žiadostí, v roku 2022 suma 135 126,62 eur- podporených 11 projektov z 11-tich žiadostí.

Ďalšou časťou podpory bola pridelená dotácia z fondu Ministerstva zahraničných vecí ČR pre krajské spolky, na podporu festivalu Morava krásna zem, v roku 2021 sumou 100 000 Kč a v roku 2022 sumou 90 000 Kč.

Určitú finančnú čiastku sa nám podarilo získať i z rozpočtu krajských, miestnych a regionálnych samospráv, ktoré slúžili k prezentácii nielen moravskej národnostnej menšiny, ale i k osvete vnímania menšín na Slovensku voči majoritným obyvateľom – tzv. stretnutia kultúry národnostných menšín, ktoré v regióne Horného Považia absentovali a boli privítané a úspešne začlenené do spoločnosti. Mnoho podujatí bolo dofinancovaných súkromným sektorom a z dobrovoľných príspevkov samotných združení a ich členov. Časť prostriedkov bola použitá najmä na materiálne zabezpečenie jednotlivých spolkov.

Taktiež sa stretáme s rôznymi formami podpory a pomoci pri realizácii podujatí rôznymi inštitúciami a spolkami pôsobiacimi v danom regióne, najmä dobrovoľníckou činnosťou, napr. Obec Plevník-Drienové a jej pracovníci, Mesto Považská Bystrica, Trenčiansky samosprávny kraj, Miestny spolok Červeného kríža v Plevníku-Drienovom, hasiči, športové kolektívy, kultúrne centrá, a iné subjekty. Bez práce týchto dobrovoľníkov by bola organizácia podujatí omnoho zložitejšia a niekedy až nereálna.

Po roku 2022 by sme chceli pokračovať v tradičných aktivitách prezentácie moravskej kultúry na Slovensku, najmä :

- Festival MORAVA KRÁSNA ZEM
- Moravská hudobná tour - séria koncertov v rámci SR a ČR;
- Moravské Besedy
- Ludé povídajú – pokračovanie vo vydávaní periodika. Vzhľadom na oneskorené vyplácanie dotácii z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín musíme prikrčiť k zmene vydávania zo štvrťročníka na občasník aby sme mohli dodržiavať zákonom stanovené podmienky na vydávanie periodickej tlače.
- Moraváci na Slovensku – pokračovanie vo výrobe dokumentárnych audio-vizuálnych diel o aktivitách a osobnostiach z radov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku
- Udržiavanie webovej platformy www.moravaci.sk a www.moravakrasnazem.eu , ktoré budú dostatočne informovať o všetkých prebiehajúcich i pripravovaných aktivitách týkajúcich sa Moravskej menšiny

Ostatné priority pokračujú z minulých rokov:

- Vytvorenie vlastnej základne pre Moravskú menšinu na Slovensku
- Vytvorenie priestorov na stálu expozíciu výstav a iných produktov týkajúcich sa Moravy, ako sú kroje, výšivky ornamenty, tradičné výrobky a produkty, významné osobnosti, historické fakty a pod.
- Vybudovanie Moravského centra kultúry, tradícií a cestového ruchu na Slovensku.
- Nadviazať spoluprácu s Ministerstvom kultúry a Ministerstvom školstva ohľadom vnímania Moravanov ako jedinečného prvku prejavu moravského národa v oblasti histórie, kultúry i jazyka.
- podpora existujúcich moravských spolkov a ich materiálne, technické a personálne zabezpečenie.
- vytvorenie archívnych materiálov z prebiehajúcich aktivít a života občanov hlásiacich sa k Moravskej národnosti.

- revitalizáciu príslušníkov moravskej národnostnej menšiny. Vzhľadom na zvyšujúci sa priemerný vek a rozmiestnenie príslušníkov moravskej menšiny takmer po celom území Slovenska v malom počte, v jednotlivých regiónoch, spôsobuje sťažnú komunikáciu medzi príslušníkmi menšiny a organizáciami, ktoré organizujú podujatia a propagujú moravskú kultúru na Slovensku. Chceme povzbudiť ich potomkov a sympatizantov k aktívnemu zapájaniu sa do života a aktivít Moravskej menšiny na Slovensku.

NEMECKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Rastislav Fiľo

Podpora kultúry nemeckej národnostnej menšiny

Reprezentantom nemeckej menšiny na Slovensku je *Karpatskonemecký spolok* (*Karpatendeutscher Verein*) (ďalej aj ako „KNS“). Po niekoľkých miestnych iniciatívach bol založený 30. 9. 1990 v Medzeve. Je to občianske združenie občanov Slovenskej republiky, ktorí sú nemeckej národnosti, nemeckého pôvodu alebo ich spája rovnaký materinský jazyk, alebo aj občanov iných národností, ktorí majú pozitívny vzťah ku karpatskonemeckému kultúrnemu dedičstvu. Je to kultúrny spolok so sídlom v Košiciach, ktorý je nezávislý od straníckej príslušnosti, svetonázorového presvedčenia a vierovyznania. Je to dodnes najvýznamnejší reprezentant Nemcov žijúcich na Slovensku. Organizačne sa člení do piatich regiónov s miestnymi skupinami: Bratislava a okolie, Hauerland, Horný Spiš, Dolný Spiš a Údolie Bodvy. KNS mal v roku 2021 okolo 4 000 členov v 33 miestnych skupinách. Plošne najväčší je región Hauerland s viac ako 1 000 členmi.

Spolková republika Nemecko zakúpila pre KNS začiatkom 90. rokov 20. storočia na Slovensku sedem tzv. Domov stretávania: v Bratislave, Nitrianskom Pravne, Handlovej, Kežmarku, Mníšku nad Hnilcom, Medzeve a v Košiciach. Sú to miesta kultúrnych aktivít a stretávania, jazykových kurzov a ďalších aktivít nielen pre občanov nemeckej národnosti, ale i pre ostatných spoluobčanov Slovenska.

Kontakt:

Karpatskonemecký spolok, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

kdv@kdv.sk

www.kdv.sk

Aktívnu činnosť v oblasti podpory kultúry nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku vyvíjalo aj *Karpatskonemecké kultúrne združenie* (ďalej aj ako „KNKZ“) založené 17. 9. 2019 v Košiciach. Hlavné aktivity smerovali k podpore identity karpatských Nemcov organizovaním podujatí, ktoré významným spôsobom prispievali k šíreniu povedomia o hodnotách kultúrneho dedičstva, tradíciách a jazyka nemeckej národnostnej menšiny.

Kontakt:

Karpatskonemecké kultúrne združenie, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

spolokknkz@gmail.com

Slovenské národné múzeum - Múzeum kultúry karpatských Nemcov (ďalej aj ako „SNM-MKKN“) je špecializované múzeum s celoštátnou pôsobnosťou. V súlade so svojou špecializáciou je dokumentačným, vedecko-výskumným a metodickým pracoviskom zameraným na dejiny a kultúru karpatských Nemcov od ich príchodu na územie Slovenska po súčasnosť. Jeho poslaním je cieľavedomé nadobúdanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovanie a sprístupňovanie múzejných zbierok a fondov dokladujúcich dejiny a kultúru karpatských Nemcov žijúcich na Slovensku alebo v iných krajinách prostredníctvom expozícií, výstav, vydavateľskej, publikačnej a propagačnej činnosti, kultúrno-výchovných a vzdelávacích aktivít, odborných seminárov a kultúrno-spoločenských podujatí. Týmito aktivitami prispieva múzeum k pozitívnemu vnímaniu karpatských Nemcov zo strany majoritnej spoločnosti. SNM-MKKN má svoje sídlo v Bratislave na Žižkovej ul. č. 14 so stálou expozíciou dejín a kultúry karpatských Nemcov. Svoje pobočky má zriadené v Domoch stretávania KNS v Nitrianskom Pravne a v Handlovej, kde sú expozície zamerané na dejiny a kultúru Hauerlandu. SNM-MKKN má zariadený aj nemecký dom z Horného Turčeka v Múzeu slovenskej dediny v Martine. Stála expozícia „Huncokári – ľudia z našich hôr“, od apríla 2016 umiestnená na hrade Červený Kameň, ktorá súborne spracovala a prezentovala doterajšie poznatky o živote a kultúre nemeckých drevorubačov – huncokárov v malokarpatských lesoch, bola v apríli 2022 z priestorových dôvodov zrušená. SNM-MKKN sa úspešne podarilo túto výstavu umiestniť do novozriadeného obydlija huncokárov v Modre-Piesku, ktoré slúži na prezentačné aktivity spojené s touto etnickou minoritou v Malých Karpatoch. Činnosť múzea bola do mája 2021 výrazne ovplyvnená opatreniami proti pandémie COVID-19. Prezentačné aktivity a kontakt s návštevníkmi sa realizoval v online priestore, na sociálnych sieťach a webovej stránke. V rokoch 2021 – 2022 navštívilo expozície múzea 3 083 návštevníkov. SNM-MKKN realizovalo v tomto období 5 výstavných projektov. Múzeum sa v roku 2022 spolupodieľalo na prezentácii výstavy „Tekuté územia – mapy Podunajska 1650 – 1800“ dovezenej zo zahraničia na Slovensko. V rámci jubilejného 25. ročníka Festivalu kultúry a vzájomnosti v Kežmarku pripravilo pri príležitosti 30 rokov

vydávania jediného mesačníka v nemeckom jazyku na Slovensku – Karpatenblatt, výstavu o Nemeckej tlači na Slovensku. V októbri k sviatku znovuzjednotenia Nemecka pripravilo výstavu „Cesta k nemeckej jednote“. Celkom v rokoch 2021 a 2022 SNM-MKKN pripravilo alebo sa spolupodieľalo na 15 kultúrno-spoločenských podujatiach (napr. Noc múzeí, Sviatok kultúry a vzájomnosti v Kežmarku), vzdelávacích aktivitách (Škola v múzeu) a realizovalo množstvo lektorátov v slovenskom a nemeckom jazyku. V roku 2021 dostalo SNM-MKKN na svoju činnosť zo štátneho rozpočtu pridelených 151967 eur a v roku 2022 to bolo 154910 eur. Zníženie príspevku zo štátneho rozpočtu v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi o 10 percent a stúpajúce prevádzkové náklady mimoriadne nepriaznivo vplývali na činnosť múzea.

Súčasťou SNM-MKKN je aj dokumentačné a digitalizačné centrum špecializované na problematiku dejín a kultúry karpatských Nemcov. Základ tvorí knižnica, ktorá zahŕňa periodickú a neperiodickú literatúru a tlač vydanú na Slovensku a v zahraničí. Múzeum v spolupráci s KNS realizovalo digitalizáciu periodickej a regionálnej tlače karpatských Nemcov vydávanej v Nemecku a Rakúsku. SNM-MKKN je v tejto oblasti najkompletnejšie vybavenou inštitúciou na Slovensku. Knižnicu využívajú študenti a odborní pracovníci zo Slovenska a zahraničia. SNM-MKKN vydáva vlastnú edíciu ActaCarpatho-Germanica. V roku 2021 v rámci edície vyšla práca Huncokári – každodenný život zaniknutej minority. Doposiaľ v tejto edícii bolo vydaných 24 publikácií.

SNM-MKKN vyvíja činnosť na celom Slovensku, keďže jeho ťažisková orientácia sa sústreďuje na regióny života karpatských Nemcov, ktoré sú na západnom, strednom i východnom Slovensku. Je jedinou špecializovanou inštitúciou na Slovensku zameranou na muzeálnu dokumentáciu, prezentáciu a výskum kultúry a dejín karpatských Nemcov. V rokoch 2021 – 2022 získalo múzeum akvizičnou činnosťou 17 ks predmetov kultúrnej hodnoty, celkový zbierkový fond múzea tvorilo 6 574 ks predmetov. Vedecko-výskumná činnosť múzea a riešené úlohy zamestnancov sa zameriavali v tomto období najmä na politický život karpatských Nemcov a všeobecné témy k dejinám, kultúre a etnografii karpatských Nemcov. Výstupy boli publikované vo forme 3 štúdií, 7 článkov v odbornej tlači a 87 popularizačných článkov. Taktiež zamestnanci svoje poznatky prezentovali na rôznych odborných podujatiach ako prednášajúci.

SNM-MKKN z hľadiska etnicity je pre nemeckú menšinu významným nositeľom jej identity a tradície. To v nadväznosti na primárnej múzejnej funkcii vytvára omnoho širší záber pre jeho činnosť. Z toho sa odvíja aj úroveň jeho verejne uznávanej autority, pozícia

nezávislej odbornej a znaleckej inštitúcie, ktorá je nutným základom pre jeho prácu. Múzeum sa stalo kontaktným miestom pre všetkých karpatských Nemcov zo Slovenska a zo zahraničia a osoby zaujímavé sa o problematiku Nemcov na Slovensku. Na SNM-MKKN sa taktiež obracajú nemecké a rakúske diplomatické zastupiteľstvá, pracovníci slovenských vysokých škôl, akadémie vied a študenti. V týchto súvislostiach poskytuje SNM-MKKN početné konzultácie, expertízy, posudky a podobne.

Múzeum úzko spolupracuje s ostatnými múzeami nemeckých menšín, s Inštitútom pre národopis Nemcov vo východnej Európe (IVDE) vo Freiburgu, ako aj s Pracovným spoločenstvom nemeckých menšín (AGDM). Je napojené na koncept dokumentácie a prezentácie dejín a kultúry Nemcov vo východoeurópskych krajinách vypracované vládou Spolkovej republiky Nemecko. Zahraničná spolupráca predstavuje mimoriadnu príležitosť k rozvíjaniu medzinárodných vzťahov s ohľadom na výskum a prezentáciu ako nevyhnutná súčasť práce moderného múzea.

Na Slovensku múzeum spolupracuje s múzeami národnostných menšín Slovenského národného múzea, ako aj s múzeami v tradičných regiónoch karpatských Nemcov.

SNM-MKKN úzko spolupracuje s KNS a KNKZ, ktorým na väčších podujatiach zvyčajne realizuje špecializované výstavy alebo sa spolupodieľa na projektoch zachovania kultúrneho dedičstva karpatských Nemcov.

SNM-MKKN je akceptované a má veľmi dobrú a vzájomne prínosnú spoluprácu na Slovensku aj s Karpatskonemeckou mládežou a jediným vydávaným periodikom karpatských Nemcov – mesačníkom Karpatenblatt. Ako aj s karpatskonemeckými krajanskými združeniami (Karpatendeutsche Landsmannschaft) v Rakúsku a Nemecku a Karpatskonemeckým kultúrnym spolkom (Karpatendeutsches Kulturwerk) v Nemecku. Taktiež úzko spolupracuje so Slovenskými kultúrnymi inštitútmi v Nemecku a v Rakúsku.

Korešpondenčná adresa múzea:

Slovenské národné múzeum-Múzeum kultúry karpatských Nemcov

Vajanského nábrežie 2, 810 06 Bratislava

Telefón: 02/54415570

mkkn@snm.sk

www.snm.sk

Každá miestna skupina ako aj regionálna organizácia KNS má vlastné aktivity. Tradičným, najvýznamnejším a aj dobre navštevovaným podujatím je každoročne organizovaný *Sviatok kultúry a vzájomnosti (Kultur- und Begegnungsfest)* koncom júna v Kežmarku, na ktorom sa stretávajú príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku a v zahraničí. Týmto festivalom sa organizátori snažia prispieť k uchovaniu a rozvoju tradícií, výmene skúseností, k vzájomnému porozumeniu a poznaniu, úcty k odlišnej kultúre a zvykom a taktiež k vytváraniu atmosféry vzájomnej tolerancie, odstraňovaniu predsudkov v myslení a chápaní menšinovej kultúry. V roku 2021 plánovaný festival sa v dôsledku protipandemických opatrení nekonal. V júni 2022 sa uskutočnil jubilejný 25. ročník festivalu s bohatým kultúrnym a spoločenským programom za účasti početných zahraničných návštevníkov.

Jednotlivé regióny majú v priebehu roka množstvo kultúrnych a spoločenských podujatí a aktivít, ktoré v dôsledku pandémie COVID-19 nebolo možné v prvej polovici roka 2021 realizovať. Tradičnými sú tzv. *Regionaltreffen* – regionálne stretnutia. V regióne Bratislava a okolie je to *Pressburger Treffen – Stretnutie Prešporákov*, každoročne v septembri. V regióne Hauerland sa tretiu sobotu v auguste koná *Hauerlandfest*, každý rok v inej obci. V roku 2021 to bol 29. ročník v obci Tužina, v roku 2022 sa uskutočnil jubilejný 30. ročník v Handlovej. V regióne Horný Spiš sa v Chmeľnici každoročne konajú *Dni nemeckej kultúry – kultúry Spišských Nemcov (Tage der Deutschen Kultur – Kultur der Zipserdeutschen)*. V auguste 2021 sa konal 28. ročník a v júni 2022 sa uskutočnil 29. ročník. V regióne Dolný Spiš sa v septembri striedavo v niektorej obci alebo meste tohto regiónu koná *Stretnutie Nemcov Dolného Spiša*. V Mníšku nad Hnilcom sa uskutočnil v júni 2022 už 7. ročník *Prehliadky dychových súborov (Blaskapellenschau)*. V regióne Údolie Bodvy sa v Medzeve každý rok v júli koná *Stretnutie Nemcov z údolia Bodvy – Bodwataltreffen*. Významné je, že značná väčšina aktivít karpatských Nemcov sa koná v spolupráci s miestnou samosprávou, s miestnymi inštitúciami alebo spolkami za účasti mnohých domácich, ale aj zahraničných účinkujúcich a návštevníkov.

V rámci regiónov pôsobí 22 speváckych a tanečných skupín, ktoré významným spôsobom prispievajú k šíreniu kultúrnych hodnôt, tradícií a jazyka nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku.

Aktívnou mládežníckou organizáciou Karpatskonemeckého spolku na Slovensku je *Karpatskonemecká mládež (Karpatendeutsche Jugend)*, ktorá je nástupcom bývalej

mládežníckej organizácie IKeJA-KDJ. Tu mladá generácia prezentuje nemeckú kultúru, zvyky a jazyk. Základom jej činnosti sú kultúrne podujatia, poznávacie zájazdy a aktivity, prednášky na historické i súčasné aktuálne témy, organizovanie tvorivých dielní, workshopov a detských táborov. K tradičnému podujatiu patrí *Festival karpatskonemeckej mládeže (Jugendfest)*. Týmto festivalom sa snaží prispieť k uchovaniu a rozvoju tradícií, výmene skúseností, k vzájomnému porozumeniu a poznaniu, úcty k odlišnej kultúre a zvykom, a taktiež k vytváraniu atmosféry vzájomnej tolerancie, odstraňovaniu predsudkov v myslení a chápaní menšinovej kultúry. V roku 2021 plánovaný festival sa nekonal. V roku 2022 sa uskutočnili v poradí 9. ročník v Ľubovnianskych kúpeľoch pri Starej Ľubovni za účasti mnohých domácich a zahraničných účinkujúcich.

Mladá generácia na festivale mládeže prezentuje kultúru, zvyky a obyčaje nemeckej menšiny na Slovensku a v iných európskych krajinách. Prvýkrát sa uskutočnil v roku 2012 a odvtedy sa stal krásnou tradíciou a jedinečným zážitkom. Mládež Karpatských Nemcov chce týmto festivalom prispieť k výmene skúseností, vzájomnému porozumeniu a spoznávaniu a pomáhať prekonávať predsudky.

KNS udržiava kontakty s inými národnostnými menšinami na Slovensku i s nemeckými menšinami v Európe. Je členom Federalistickej únie európskych národností (FUEN) a jej Pracovnej skupiny nemeckých menšín (AGDM). *Karpatskonemecká mládež* spolupracuje s Youth of European Nationalities / JugendEuropäischer Volksgruppen.

Ohľadom financovania nemeckej národnostnej menšiny v rokoch 2021 – 2022 je potrebné konštatovať, že zdroje a výška finančných dotácií zostali na rovnakej úrovni ako v predchádzajúcich rokoch. Pre kultúrne aktivity a publikačnú činnosť sú najvýznamnejším zdrojom finančné prostriedky z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín vo forme projektov. V roku 2021 bolo nemeckej národnostnej menšine formou dotácie poskytnutých 155498 eur na 16 projektov a 1 štipendium, z ktorých sa 3 nerealizovali, a tak sa poskytnutá suma znížila o 21 268 eur. V nasledujúcom roku z finančných prostriedkov pre nemeckú národnostnú menšinu 173 734 eur bolo vyplatených o 2 600 eur menej na 18 projektov a 1 štipendium.

Pokiaľ ide o podporu z materskej krajiny, teda z Nemecka, táto je vo veľkej miere viazaná na prevádzku a činnosť siedmich Domov stretávania Karpatskonemeckého spolku na Slovensku a najmä niekoľkých projektov karpatskonemeckej mládeže, najmä takých, ktoré sú orientované na cezhraničnú spoluprácu.

Významným problémom je vnímanie karpatských Nemcov zo strany majoritnej spoločnosti. O nemeckej menšine na Slovensku pred rokom 1989 obyvateľstvo Slovenska vedelo len veľmi málo, a aj to sa na základe učebníc dejepisu a propagandy tvoril negatívny obraz karpatských Nemcov, čo však pri hodnotení vyše 800-ročného spolužitia so Slovákmi a ostatnými národnosťami nezodpovedá realite. Chceme vnímanie karpatských Nemcov v dejinách Slovenska čo najviac objektivizovať. Sme si vedomí, že takáto objektivizácia sa nedá dosiahnuť nejakým nariadením, alebo kampaňami, je to dlhodobý proces, v ktorom očakávame aj pomoc majoritnej spoločnosti. Významnou pomocou v tomto smere je zriadenie SNM-MKKN v Bratislave, ktoré sa svojimi výstavami snaží zobjektívniť obraz nemeckej národnostnej menšiny v SR. Ďalej je to publikačná činnosť, prednášky, semináre, vyučovanie na školách a pod.

KNS sa borí s tromi hlavnými problémami, ktoré sa však prejavujú aj u mnohých iných spolkov: Prvým je značne prestarnutá členská základňa. U karpatských Nemcov sa to dá sčasti dobre zdôvodniť postavením nemeckej menšiny na Slovensku po 2. svetovej vojne, avšak samozrejme sa s tým nemôžeme uspokojiť. Zapojenie mladšej generácie do činnosti spolku je pre nás životnou nutnosťou. Druhým problémom je malý záujem o prevzatie zodpovednosti, a teda funkcie na všetkých úrovniach spolkových štruktúr. Je často skutočnosťou, že funkcionári spolku vykonávajú svoje úlohy popri svojich zamestnaniach, čo pri náraste úloh a zodpovednosti vedie často k ich frustrácii. Nevyhnutné je hľadať členov spolku, ktorí budú ochotní prebrať na seba úlohy vo vedení spolku a tým aj rozdeliť zodpovednosť na viac ľudí. Tretím problémom sú dotácie. Prijatím zákona o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín sa situácia vyvinula pozitívne. Trvalým problémom však zostáva neskoré pridelovanie schválených dotácií a finančných prostriedkov z dotačných programov. Táto situácia dostáva zodpovedných funkcionárov KNS doslova do komplikovaných situácií: Karpatenblatt, časopis Nemcov na Slovensku, vychádza mesačne od januára, projekty viazaný na jarné mesiace, alebo aj skôr, predsa nie je možné realizovať na jeseň. Máme festivaly s dlhoročnou tradíciou, ktoré sa konajú v mesiacoch máj, jún, júl. Dobrovoľní funkcionári (a v konečnom dôsledku predseda KNS ako štatutár) preberajú na seba vážne finančné záväzky, riziká a nepríjemnosti, ktoré pretrvávajú z roka na rok.

Stav národnostného školstva nemeckej národnostnej menšiny

Stav nemeckého národnostného školstva na Slovensku sa v dôsledku vojnových a povojnových udalostí, následnej diskriminácie, ale aj prirodzenej asimilácie, vyvinul tak, že nemecká národnostná menšina už v žiadnej obci z dôvodu malej početnosti nemôže otvoriť triedy, v ktorých by boli výlučne žiaci s materinským jazykom nemeckým. Naším úsilím však je, aby deti z rodín karpatských Nemcov mali možnosť ovládať popri slovenskom jazyku aj jazyk nemecký.

V súčasnosti je v Slovenskej republike jedna materská škola s vyučovacím jazykom nemeckým v Bratislave-Starom Meste. Základné školy s vyučovacím jazykom nemeckým sú dve – Nemecká škola v Bratislave a Základná škola s materskou školou v Chmeľnici. Základné školy, v ktorých sa poskytuje rozšírené vyučovanie nemeckého jazyka, prípadne aj vyučovanie niektorých predmetov v nemeckom jazyku, pokiaľ je na to vhodný učiteľ, sú v Bratislave (Hlboká cesta), Nitrianskom Pravne, Kežmarku a Medzeve. Jediné gymnázium s vyučovacím jazykom nemeckým je súčasťou Nemeckej školy v Bratislave. Spojená škola v Poprade má organizačné zložky Základná škola a Gymnázium, kde vyučovanie niektorých predmetov prebieha v dvoch jazykoch – v slovenskom a v nemeckom, t. j. bilingválne – nie je to škola s vyučovacím jazykom nemeckým. Ďalšie školy, ktoré majú vyučovací jazyk slovenský a nemecký bilingválny, sú gymnáziá v Bratislave-Starom Meste (Palisády 51), Bratislave-Dúbravke (Bilíkova 21), Galante (Štvrť SNP 34), Novom Meste nad Váhom (Športová 41), Nitre (Farská 19), Banskej Bystrici (Skuteckého 5) a Košiciach-Vyšnom Opátskom (Opatovská cesta 7). Bilingválna stredná odborná škola je obchodná akadémia v Bratislave-Petržalke (Hrobáková 11). Nedá sa tu však povedať, že by tieto školy vo väčšej miere navštevovali deti z rodín príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku. Žiaľ, pre príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny chýbajú kvalitné učebnice. Ich prípravu považujeme za prioritu.

Štátny pedagogický ústav na základe žiadosti Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR vypracoval vzdelávacie štandardy pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie pre vyučovací predmet nemecký jazyk pre primárne a pre nižšie stredné vzdelávanie pre školy s vyučovaním nemeckého jazyka. Vzdelávanie v nemeckom jazyku sa v spolupráci s Karpatskonemeckým spolkom sporadicky organizuje v jeho Domoch stretávania. Jazykové kurzy nemeckého jazyka na Slovensku organizuje aj Goethe-institut.

KNS rozvinul od roku 2019 úzku spoluprácu s *Institut für Auslandsbeziehungen* v Stuttgarte, ktorý prostredníctvom kultúrnych manažérov a asistentov poskytuje nemeckej menšine na Slovensku účinnú pomoc v podpore nemeckého jazyka a kultúrnych aktivít.

Používanie jazyka nemeckej národnostnej menšiny

Príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku sú karpatskí Nemci, ktorí väčšinou ovládajú slovenský jazyk veľmi dobre, no majú paradoxne problémy s nemeckou gramatikou. Dôvodom sú zmeny v oblasti vzdelávania, kde pociťujeme nedostatok nemeckých menšinových škôl. Vzhľadom na rozptýlenosť príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny žijúcich na Slovensku sa len vo výnimočných prípadoch môže v školách učiť nemčina ako materinský jazyk. Príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku nemajú problém s používaním nemeckého jazyka v úradnom styku s orgánmi verejnej správy ani pri cirkevných obradoch, keďže sa konajú sväté omše v nemčine. Nemecký jazyk sa používa aj na väčších podujatiach najmä v Bratislave.

Podľa výsledkov sčítania obyvateľov Slovenska v roku 2021 sa k nemeckej národnosti prihlásilo 3318 obyvateľov. K ďalšej národnosti – nemeckej sa prihlásilo 5 255 obyvateľov. Nemecký materinský jazyk uviedlo 3 959 obyvateľov.

Na základe nariadenia vlády SR č. 35/2023, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády SR č. 535/2011 Z.z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 15 % obyvateľstva sa nemecké označenie obcí môže používať v 2 obciach – Chmeľnica a Kunešov.

Jediným periodikom – mesačníkom Nemcov žijúcich na Slovensku je *Karpatenblatt*, vydávaný je s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a má výbornú úroveň. Vychádza nepretržite od roku 1992. Svoj obsah prezentuje aj v online priestore, na sociálnych sieťach a formou podcastov. Jeho súčasťou je pravidelná príloha Karpatskonemeckej mládeže – *Jugendblatt*.

Korešpondenčná adresa redakcie:

Redakcia Karpatenblatt, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

karpatenblatt@gmail.com

www.karpatenblatt.sk

Spoločnosť učiteľov nemeckého jazyka a germanistov Slovenska (Verband der Deutschlehrer und Germanisten der Slowakei) vydáva od roku 2009 *Slowakische Zeitschrift für Germanistik*, ktorý ponúka germanistom možnosť publikovať svoje vedecké štúdie, odborné články, recenzie a správy.

Korešpondenčná adresa redakcie:

Katedra germanistiky Filozofickej fakulty Univerzita Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01

Banská Bystrica

info@sung.sk

wp.sung.sk

V národnostnom vysielaní RTVS, v rozhlasovom i televíznom, má nemecká menšina svoj priestor. Vyskytujú sa však problémy súvisiace s tým, že vysielané témy sú zväčša viazané iba na región východného Slovenska, kde má redakcia národnostného vysielania svoje sídlo.

POLSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Katarzyna Iwona Bielik

Podpora kultúry poľskej národnostnej menšiny

Do prvej svetovej vojny Poliaci na Slovensku nemali žiadne kultúrno-vzdelávacie organizácie ani poľské školy. Poľská čítareň bola prvou takouto inštitúciou založenou v roku 1925 pracovníkmi poľského konzulátu v Košiciach. Plnila funkciu knižnice, v ktorej sa sprístupňovali poľské knihy. Pri čítarni vznikol aj Krúžok poľskej mládeže a jej priateľov. Ďalšou organizáciou bol Poľský krúžok v Bratislave pôsobiaci v rokoch 1928-1938. Jeho činnosť bola zameraná na organizáciu kultúrneho života Poliakov na západe Slovenska a aktivity, ktorých cieľom bolo zblížovanie medzi poľským a československým národom. V roku 1931 na československých vysokých školách študovalo 2 365 poľských občanov. Poľskí študenti založili v Československu študentský spolok s názvom Poľská svojpomoc. Filiálky tohto zväzu vznikli v Prahe, Brne a Bratislave. V Bratislave spolok pôsobil pri Lekárskej fakulte Univerzity Komenského. Okrem toho v Bratislave existovali aj inštitúcie, ktoré vznikli z československej iniciatívy a do ich činnosti sa zapojili Poliaci. Napríklad v roku 1933 bola založená Poľsko-československá spoločnosť v Bratislave a v roku 1936 vzniklo Slovensko-poľské hospodárske združenie v Bratislave. To však existovalo iba rok. V rokoch 1945-1991 neexistovali na Slovensku žiadne poľské organizácie či spolky. Ich vznik bol možný až po roku 1989. Vo februári 1991 vznikol Poľský klub Adama Mickiewicza v Martine. Súčasnú poľskú národnostnú menšinu na Slovensku tvoria tí príslušníci, ktorí sem prišli v rôznom období za prácou alebo štúdiom, založili si tu rodiny a zostali tu žiť. Sú to aj potomkovia tých, ktorí sem prišli počas 2. svetovej vojny alebo bezprostredne po nej. V neposlednom rade sú to aj poľskí gorali zo slovensko-poľského pohraničia. V roku 1994 sa jeho členovia spojili s Poliakmi z Bratislavy a Košíc v novom združení s celoslovenskou pôsobnosťou s názvom Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku, ktorý pôsobí dodnes. V 2007 roku vzniklo Občianske združenie Polonus v Žiline, v 2013 Slovensko - poľské združenie obchodu a investícií Pro Polonia a v 2020 Občianske združenie BONITA - poľská jazyková škola.

Činnosť vyššie uvedených národnostných organizácií sa už tradične sústreďuje predovšetkým na podporu národnostnej kultúry medzi príslušníkmi poľskej národnostnej menšiny na Slovensku, podporu udržiavania poľského národného povedomia a poľských

tradií medzi príslušníkmi tejto menšiny, udržiavanie a propagáciu kontaktu s materskou krajinou, propagáciu histórie a kultúry materskej krajiny na Slovensku vo všetkých oblastiach, t. j. vzdelávanie, hudba, folklór, tanec, divadlo, literatúra, výtvarné umenie a pod. Dôležitým cieľom oboch zoskupení je taktiež udržiavať znalosť poľského jazyka u najmladšej generácie príslušníkov poľskej národnostnej menšiny. Dôležitým prvkom pre slovensko-poľské vzťahy je zapojenie sa OZ Polonus a Slovensko – poľského združenia obchodu a investícií Pro Polonia do projektov cezhraničnej spolupráce a medzinárodných projektov, vrátane projektov pre poľskú svetovú diaspóru. Umožňuje to prezentovať aktivity spolkov aj na medzinárodnej aréne a zapájať sa do medzinárodných aktivít. Aktivity oboch inštitúcií majú za cieľ napomáhanie vytvárania priateľstva a dobrých vzťahov medzi Slovákami a Poliakmi, medzi Slovenskou republikou a Poľskom, medzi príslušníkmi poľskej národnostnej menšiny na Slovensku a príslušníkmi iných národnostných menšín na Slovensku, šírenie pozitívneho obrazu Poľska a Poliakov v slovenskej spoločnosti.

1. Kultúrne inštitúcie

a) štátne

Okrem Poľského inštitútu v Bratislave financovaného poľskou vládou neexistuje stacionárne múzeum alebo ustanovizeň tohto druhu.

2. Štruktúra systému národnostných inštitúcií

V oblasti zachovania a prezentovania kultúry poľskej národnostnej menšiny na Slovensku pôsobí niekoľko organizácií. Medzi najvýznamnejšie patrí Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku, ktorý má svoje kluby v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Dubnici nad Váhom a v Košiciach. V roku 2007 vzniklo v Žiline Občianske združenie Polonus, ktoré funguje najmä v Žilinskom a Prešovskom kraji. Od 2013 pôsobí Slovensko-poľské združenie obchodu a Investícií Pro Polonia s celoslovenskou pôsobnosťou. Od 2020 funguje Občianske združenie BONITA - poľská jazyková škola, ktoré po pilotnom projekte OZ Polonus od roku 2020 prevádzkuje víkendovú škôlku, Občianske združenie Polonia.

Medzi tradičné aktivity a podujatia, ktoré každoročne organizujú tieto dve veľmi dobre spolupracujúce organizácie, patria Dubnické dni priateľstva, spolupráce a folklóru, Dni poľskej kultúry v Košiciach, Potykajme si s Poľskom, Priateľstvo bez hraníc v Trenčíne, Stretnutie poľskej mládeže, Dni poľskej kultúry v Žiline, Stretnutie žien podnikateľiek v Žiline a mnohé ďalšie.

Vzdelávanie detí a mládeže príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku je zabezpečované výlučne neziskovými organizáciami. Poľská sobotno-nedeľná škola v Žiline so sídlom v Cirkevnej základnej škole Romualda Zaymusa v Žiline, evidovaná v poľskom školskom systéme, prerušila fungovanie a Krúžok poľského jazyka pri Cirkevnom centre voľného času v Nitre utlmil svoje aktivity z dôvodu chýbajúcich prostriedkov na prevádzkovanie. Školské konzultačné stredisko pri Veľvyslanectve Poľskej republiky v Bratislave bolo zriadené v roku 2003 pre deti pracovníkov veľvyslanectva a poľských firiem delegovaných služobne na Slovensko i pre deti z radov poľskej menšiny na Slovensku. Aktuálne v rámci Akadémie Polonus sú realizované kurzy poľštiny, prednášky o literatúre a kultúre - online i stacionárne pre dospelých a záujemcov. Združenie BONITA prevádzkuje víkendovú škôlku pre deti.

3. Najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry poľskej národnostnej menšiny

Musíme podotknúť, že toto obdobie bolo zasiahnuté pandémiou COVID-19 a proti covidovými opatreniami, v dôsledku ktorých bola časť podujatí zrušená alebo preložená na ďalšie obdobie.

Kultúrne podujatia a projekty realizované vyššie uvedenými organizáciami združujúcimi príslušníkov poľskej národnostnej menšiny v SR majú dlhoročnú tradíciu a sú svojimi adresátmi priamo žiadané a každoročne očakávané. Najdôležitejšie projekty a podujatia poľskej národnostnej menšiny na Slovensku, ktoré boli realizované jednotlivými spolkami v období rokov 2021-2022, sú:

Občianske združenie Polonus v Žiline

A.Rudnaya 105, 01001 Žilina

Predsedníčka: Ing. Katarzyna Bielik

Tel.: 0910 932 574

E-mail: ozpolonus@gmail.com

www.ozpolonus.sk

2021

- Dni poľskej kultúry v Žiline / na hrade Budatín - obľúbené podujatie, kde sa prezentujú poľská hudba, jedlá a remeselníci.
- EKO PIKNIK v rámci projektu Eko Beskydy v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020 sa zaoberal zdravým štýlom života detí a rodín, workshopom o lese a jeho obyvateľoch, čo sa dá urobiť z odpadov, atď. A dve prednášky pre mládež a deti.
- Poľské dožinky počas Žilinských dožiniek sa prezentovali tradične pre toto obdobie roka - kroje a piesne Svätokrížskeho vojvodstva, bol zriadený informačný stánok.
- Bol spustený projekt Poľský právny konzultačný bod, kde bolo možné získať konzultácie od právnikov z Poľska (2 stretnutia).
- 23 Stretnutie poľských rodín a mládeže na Orave, spojený s prednáškami, krízami, atď. Jediný projekt podporený FKNM vo veľmi krátenej výške.
- Polonia Bike – Rodinná cyklotúra zo Slovenska do Poľska.
- V rámci projektu Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020 v stretnutí s podnikateľmi v Bielsko-Biala, PL.
- TV relácia DEDOVIZENĚ – varíme žurek.
- Účasť na záverečnej konferencii projektu Na styku kultúr v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020.
- Bezplatné online školenia v rámci projektu "Nová kvalita služieb v cestovnom ruchu" v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020.
- 2 Vydanie rozprávok W. Oszczedu "Po druhej strane Tatier".
- Výstava "Poľskí laureáti Nobelovej ceny" v Žilinskej knižnici.

2022

- Výstava NORWID 130 v Krajskej knižnici v Žiline.
- Výstava Lemov Beštiár v Kysuckej knižnici v Čadci.
- 4 Festival poľskej hudby v Žiline, čiastočne podporený FNPKNM.
- Dni poľskej spolupráce a priateľstva – seminár Média-kultúra-biznis v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020.
- Aktivity v rámci projektu Vitajte v našom vašom kraji v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020 – stretnutia, workshopy a Infocesta.
- Aktivity v rámci mikroprojektu Kojzske perly Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020 – 4 dielničky a workshopy, prednášky.
- Rodinný Piknik pri príležitosti Dňa Poľskej diaspóry a poľskej vlajky.

- 1. Konferencia pre knihovníkov – Nové formy propagácie poľskej literatúry, Poprad.
- Dni poľskej kultúry v Žiline / na hrade Budatín - toto obľúbené podujatie, kde sa prezentujú poľská hudba, jedlá a remeselníci.
- Výstava najlepších projektov Interreg na hrade Budatín.
- Aktivity v rámci mikroprojektu Kulinárske chute Beskýd v rámci Programu Inteteg V-A PL-SK 2014-2020 – prezentácia jedál, workshop v PL, kuchárska kniha.
- Aktivity v rámci mikroprojektu Made in Szczyrk – 4 dielničky v PL.
- Túra na Skrzyczne.
- Prezentácia aktivít OZ Polonus počas Inaugurácie a spustenia Programu Malých Projektov Interreg 2024-27 v Bielsko-Biala.

Slovensko - poľské združenie obchodu a investícií Pro Polonia

ul. J. Milca 27 01001 Žilina

Predsedníčka: Karolina Anna Bielik

Tel.: 0904652486

E-mail: propolonia.sk@gmail.com

www.propolonia.sk

2021

- Stretnutia v rámci Klubu Podnikateľov, PL.
- Účasť na Medzinárodnom veľtrhu ITM Poznaň – organizácia Business mixera PL-SK.
- 1. Stretnutie žien podnikateliek PL, SK, CZ v Žiline/Budatín.
- Aktívna účasť v XX Slovensko-poľskom biznis fóre, Poprad.
- Aktívna účasť v Slovensko-poľskom biznis fóre, Kielce, PL.
- Cena Slovensko-poľskej obchodnej komory za rok 2021 za prínos k rozvoju cezhraničnej spolupráce.

2022

- 2. Stretnutie žien podnikateliek PL, SK, CZ v Žiline/Budatín.
- Stretnutia v rámci Klubu Podnikateľov, PL.
- Vecná zbierka pre Ukrajinu.
- Účasť v 14. Kongrese žien, Wroclaw – organizácia slovenskej účasti.
- Organizácia – I. ročník Poľsko-slovenského ženského fóra, Tarnowskie Góry.
- Aktívna účasť – II. ročník projektu Odvážne ženy "Poviem ti môj príbeh", Kielce.
- Aktívna účasť – vystúpenie TV počas medzinárodnej akcie Kongres 590, Rzeszow.

Občianske združenie BONITA - poľská jazyková škola

Rudina 251 02331, Rudina

Predsedníčka: Silvia Subiak-Wtorekova

Tel. 0905595497

e-mail: silvia.wtorekova@gmail.com

2021

- Deň detí a rodín.
- Karneval pre deti.
- Rodinný piknik pre deti.
- Veľká noc pre deti.

2022

- Deň detí a poľsko-slovenských rodín.
- Karneval pre deti.
- Rodinný piknik pre deti.
- Veľká noc pre deti.
- Vydanie 2 autorských učebníc pre deti.

Občianske združenie Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku

Nám. SNP 27, 814 99 Bratislava

Predseda: Marek Berky

Tel. 0915 835 212

e-mail: klub.polski@mail.t-com.sk

2021

- Detské tvorivé dielne „Krokom k umeniu” - Liptovský Ján - júl 2021.
- Chlieb náš každodenný august 2021 – Beckov.
- Dni poľského folklóru, priateľstva a spolupráce 2021 - aug. Dubnica nad Váhom.
- Laugaricio quartet - koncert poľskej hudby - Bratislava, Trenčín, Žilina.
- Turíce v poľskom ľudovom zvykosloví 2021 - sept. Kočovce.
- S hudbou nás baví svet - prezentácia CD Poľského klubu „Tu i tam“ - sept. 2021.
- Priateľstvo bez hraníc - Przyjazn bez granic 2021 - okt. 2021, Trenčín.

- Zoznámme sa, prosím - moderovane Małgorzatou Wojcieszynskou stretnutie s akademickým maliarom, profesorom Jánom Bergerom a jeho dcérou, akademickou maliarkou Xeniou Bergerovou za prítomnosti publika - okt. 2021, Bratislava.
- S hudbou nás baví svet - premiéra videoklipu k pesničke „Kołysanka“ (Uspávanka) - nov. 2021, Bratislava.
- "Spotkanie przy wieńcu adwentowym 2021" - stretnutie na vianočnom námestí - Dubnica nad Váhom.
- Hudba poľských predkov - koncert dobovej hudby spojený s workshopom – online 2022.
- Umenie z našich radov. Impresie Agaty Siemaszko - Bratislava dec. 2021 - jan. 2022.
- Vianočne stretnutie -výstava, koncert a stretnutie poľskej menšiny v Košiciach a okolí - jan. 2022.
- Premiéra dokumentárneho filmu „Ryszard Zwiewka na salonach i za kulisami“ / „Ryszard Zwiewka na salonoch a v zákulisí“ - Bratislava, feb. 2022.
- Zoznámme sa, prosím - moderovane Małgorzatou Wojcieszynskou stretnutie s poľskými sprievodcami po Bratislave, apr. 2022, Bratislava.
- Turíce v poľskom ľudovom zvykosloví 2022 - Kočovce - jún 2022.
- Detské tvorivé dielne „Krokom k umeniu“ - Žiarska Dolina - júl 2022.
- Laugaricio quartet - koncert poľskej hudby - Bratislava, Trenčín, Žilina.
- Chlieb náš každodenný august 2022, Čachtický hrad.
- Dni poľského folklóru, priateľstva a spolupráce aug. 2022, Dubnica nad Váhom.
- Koncert „Tu i tam“ v Košiciach - koncert a verejná nahrávka vo Veľkej sále Slovenského rozhlasu, sept. 2022, Košice.
- Premiéra videoklipu k pesničke „W kinie życia“ - sept. 2022, Bratislava.
- V rytme mestskej ľudovej hudby, sept. 2022, Limbach.
- Priateľstvo bez hraníc - Przyjazn bez granic 2022, okt. 2022, Trenčín.
- Prezentácia knihy Rozhovory s Ninou / Rozmowy z Niną - okt. 2022, Bratislava.
- Zoznámme sa, prosím - moderovane Małgorzatou Wojcieszynskou stretnutie s Ryszardom Zwiewkou a Marcinom Bieniadem na tému komunistického režimu a úteku na západ cez Dunaj - nov. 2022, Bratislava.
- "Spotkanie przy wieńcu adwentowym 2022" - stretnutie na vianočnom námestí- dec. Dubnica nad Váhom.

- "Spotkanie oplatkowe 2022" - výstava, koncert a stretnutie poľskej menšiny v Košiciach a okolí - dec. Košice.
- Umenie z našich radov. Pri prameni / U zródla - výstava prác Anny Jagodovej, dec. 2022/ jan.2023.

Finančná podpora

Finančné zdroje podpory kultúrnych projektov poľskej národnostnej menšiny zostávajú oproti predchádzajúcim rokom nezmenené:

- štátna podpora – v rámci grantového programu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu SR prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín;
- podpora z komunálnej sféry – menšie finančné granty zo zdrojov samospráv;
- podpora z materskej krajiny – finančná podpora z Poľskej republiky pre podporu kultúry poľskej národnostnej menšiny na Slovensku pochádza zo zdrojov Ministerstva zahraničných vecí Poľskej republiky a Kancelárie predsedu vlády PR ,neziskového sektora- Nadácii a Fondov PR;
- podporu niektorých kultúrnych podujatí a národnostnej pastoračnej činnosti z cirkevných zdrojov.
- podpora z vlastných prostriedkov príslušníkov poľskej národnostnej menšiny.

Problémy

1. Jeden z najakútnejších problémov poľskej menšiny - starnutie jej príslušníkov, nezáujem o neziskovú, komunitnú činnosť.

2. Pochybnosti vyvoláva zloženie odbornej rady na hodnotenie projektov, ktorú obsadili zástupcovia a osoby prepojené na najväčší spolok. V odbornej komisii je len 1 zástupca iného spolku, čo prakticky nedáva žiaden priestor na transparentné hodnotenie.

Všetkým robí problém, že sú finančné prostriedky poskytované neskoro - koncom roka, bez nich nie je možné vlastnými prostriedkami financovať aktivity.

Riešenie:

Navrhujeme riešenia pre FNKNM:

- posunúť termín podávania a schvaľovania projektov pre Fond na podporu kultúry národnostných menšín na predchádzajúci rok tak, aby financie bolo možné čerpať v priebehu

celého roka, t. j. na rok 2023 podávať projekty napr. v septembri 2022, aby bolo možné realizovať projekty od začiatku 2023,

- pridať položky, aby bolo možné hradiť prevádzkové, administratívne a personálne náklady združení,
- overiť, ktorí prijímatelia a žiadatelia predstavujú národnostné spolky alebo dlhodobo robia aktivity pre poľskú menšinu, nie pre svoju auditóriu,
- overiť dopad na poľskú menšinu, či žiadatelia neriešia svoje vlastné aktivity a akcie pod zámenkou práce s poľskou menšinou,
- prerokovať oprávnenosť miest a obcí ako žiadateľov, nakoľko vedú hospodársku činnosť a majú svoje rozpočty i grantové schémy, prípadne možnosť zapojiť sa do cezhraničnej spolupráce, z čoho sú prakticky vylúčené národnostné spolky. Ako neziskové organizácie nemajú kde vytvoriť zisk a nakoľko nemajú sídla, majetok – nie sú zaujímavé pre banky na poskytnutie preklenovacích úverov atď.,
- identifikovať, na čo sa odborných komisií zúčastňujú zástupcovia FNKNM, keď nereagujú na netransparentnosť. Bolo by dobre ich oboznámiť s činnosťou jednotlivých národnostných spolkov a ich právomocami.

3. Pretrváva problém nedostupnosti vysielania poľských televíznych staníc v ponukách slovenských poskytovateľov služieb šírenia signálu (káblový, internetový rozvod), čo je na väčšine územia SR, kde nie je možné sledovať vysielanie poľských TV staníc terestriálne, pre príslušníkov poľskej národnostnej menšiny výrazný hendikep pre kontakt s materinským jazykom. Kontakt s poľským jazykom vo vysielaní RTVS je síce minimálny či skôr symbolický, ale oceňujeme ho. Uvítali by sme však výraznejšiu prítomnosť poľského jazyka vo vysielaní slovenských verejnoprávnych médií. V prípade Poľského magazínu v rozhlase je stanovená jeho periodicita na raz za štyri týždne, v prípade verejnoprávnej televízie doposiaľ kritéria stanovené neboli.

Riešenie:

Počas rokovaní s RTVS a inými poskytovateľov služieb šírenia signálu upozorniť na tento problém.

4. Chýbajúce sídla alebo priestory

Riešenie:

Navrhujeme v projektoch zohľadniť aspoň čiastočnú refundáciu nákladov na nájomné, médiá, telefóny.

5. Chýbajúce grantové schémy na regionálnej a mestskej úrovni

Riešenie:

Navrhujeme osloviť kraje a mesta o zriadení grantových schém na podporu kultúry národnostných menšín.

6. Otázka goralského etnika – nakoľko veľa projektov bolo a je podporovaných z čiastky pre podporu kultúry poľskej národnostnej menšiny a goralské etnikum požiadalo o priznanie goralov ako národnostnej menšiny, počas sčítania ľudu sa goralí nehlásili k poľštine ako k materinskému jazyku ani k poľskej národnosti – overiť prečo nie sú ich projekty financované napr. z financií vyhradených pre rusínsku, českú alebo inú menšinu.

Riešenie:

Vytvoriť fond pre etnické skupiny alebo pre dané etnikum, z ktorého budú môcť čerpať prostriedky ako etnikum.

Požiadat' o odborný posudok či goralí sú súčasťou len poľskej menšiny.

Stav národnostného školstva poľskej národnostnej menšiny

Vzdelávanie detí a mládeže príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku je zabezpečované výlučne neziskovými organizáciami. Poľská sobotno-nedeľná škola v Žiline so sídlom v Cirkevnej základnej škole Romualda Zaymusa v Žiline, evidovaná v poľskom školskom systéme, prerušila fungovanie a Krúžok poľského jazyka pri Cirkevnom centre voľného času v Nitre utlmil svoje aktivity z dôvodu chýbajúcich prostriedkov na prevádzkovanie. Školské konzultačné stredisko pri Veľvyslanectve Poľskej republiky v Bratislave bolo zriadené v roku 2003 pre deti pracovníkov veľvyslanectva a poľských firiem delegovaných služobne na Slovensko a pre deti z radov poľskej menšiny na Slovensku. Aktuálne sú v rámci Akadémie Polonus realizované kurzy poľštiny, prednášky o literatúre a kultúre - online a stacionárne pre dospelých a záujemcov. Združenie BONITA prevádzkuje víkendovú škôlku pre deti.

Používanie jazyka poľskej národnostnej menšiny

Poľský jazyk na Slovensku nie je v úradnom styku nikde používaný. Je používaný ako bohoslužobný jazyk pri pravidelných bohoslužbách v Nitre, príležitostne v Bratislave. V

nitrianskej rímskokatolíckej diecéze je aj miestnym biskupom poverený kňaz zodpovedný za pastoračnú starostlivosť o poľsky hovoriacich veriacich.

Veľmi oceňujeme použitie poľského jazyka v niektorých verejných informačných materiáloch štátneho podniku Slovenska pošta, ktoré pre poľskú národnostnú menšinu mali predovšetkým silne symbolický význam zdôraznenia prítomnosti poľskej národnostnej menšiny na Slovensku.

RÓMSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Štefan Vavrek

Podpora kultúry rómskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Zoznam inštitúcií pôsobiace v oblasti kultúry rómskej národnostnej menšiny, bez ohľadu na právnu formu, aj organizácií bez právnej subjektivity:

a) Múzeá:

- Múzeum kultúry Rómov na Slovensku (súčasť SNM Martin)
- Múzeum holokaustu v Seredi (súčasť SNM-MŽK)
- Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica
- Vihorlatské Múzeum Humenné

b) Knižnice:

- Verejná knižnica Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici (Banská Bystrica, Brezno)
- Knižnica Jána Kollára v Kremnici (Banská Štiavnica, Žarnovica, Žiar nad Hronom)
- Knižnica Mateja Hrebendu v Rimavskej Sobote (Rimavská Sobota, Revúca)
- Hontiansko-novohradská knižnica A. H. Škultétyho vo Veľkom Krtíši (Veľký Krtíš)
- Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene (Zvolen, Detva, Krupina)
- Novohradská knižnica v Lučenci (Lučenec, Poltár)
- Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach (Košice I-IV, Košice-okolie)
- Gemerská knižnica Pavla Dobšinského v Rožňave (okres Rožňava)
- Zemplínska knižnica Gorazda Zvonického v Michalovciach (Michalovce, Sobrance)
- Zemplínska knižnica v Trebišove (Trebišov)
- Spišská knižnica v Spišskej Novej Vsi (Spišská Nová Ves, Gelnica)
- Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch, Anton Bernolák
- Knižnica Józsefa Szinnyeiho v Komárne
- Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre (Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce)

- Tekovská knižnica v Leviciach (Levice)
- Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou (Vranov nad Topľou)
- Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove (Prešov, Sabinov)
- Ľubovnianska knižnica (Stará Ľubovňa)
- Okresná knižnica Dávida Gutgesela (Bardejov)
- Poduklianska knižnica vo Svidníku (Svidník, Stropkov)
- Podtatranská knižnica v Poprade (Poprad, Kežmarok)
- Vihorlatská knižnica v Humennom (Humenné, Snina, Medzilaborce)
- Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave (Trnava, Hlohovec a Piešťany)
- Záhorská knižnica v Senici (Senica a Skalica)
- Žitnoostrovská knižnica v Dunajskej Strede (Dunajská Streda)
- Liptovská knižnica Gašpara Fejérpataky Belopotockého v Liptovskom Mikuláši (Liptovský Mikuláš a Ružomberok)
- Malokarpatská knižnica v Pezinku

c) Osvetové strediská:

- Gemersko – malohontské osvetové stredisko v Rimavskej Sobote
- Pohronské osvetové stredisko v Žiari nad Hronom
- Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene
- Gemerské osvetové stredisko v Rožňave
- Hornošarišské osvetové stredisko v Bardejove
- Podduklianske osvetové stredisko vo Svidníku
- Hornozemplínske osvetové stredisko vo Vranove nad Topľou
- Galantské osvetové stredisko

d) Kultúrne centrá:

- Kultúrne centrum Medzibodrožia a Použia v Kráľovskom Chlmcí
- Kultúrne centrum Údolia Bodvy a Rudohoria v Moldave nad Bodvou
- Kultúrne centrum Abova v Bidovciach
- Krajské kultúrne stredisko v Žiline

e) Vzdelávacie centrá:

- Dokumentačné a informačné centrum rómskej kultúry pri Štátnej vedeckej knižnici v Prešove

- ROCEPO - Rómske vzdelávacie centrum Prešov

f) Vzdelávacie inštitúcie:

- Prešovská univerzita v Prešove (Ústav rómskych štúdií)
- Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (Ústav romologických štúdií)
- Súkromné gymnázium Zefyrína Mallu v Kremnici
- Súkromná spojená škola v Kremnici
- Súkromná základná škola v Košiciach
- Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium v Rimavskej Sobote
- Súkromná stredná odborná škola v Kežmarku
- Súkromná pedagogická a sociálna akadémia Košice
- Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium Košice

g) Divadlá:

- Divadlo Romathan Košice

h) Občianske združenia: V každom regióne Slovenska fungujú rôzne občianske združenia, ktoré sa aktívne zapájajú a organizujú podujatia zamerané na rómsku kultúru.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

a) charakteristika postavenia jednotlivých inštitúcií:

Inštitucionálne zabezpečenie rozvoja kultúry národnostných menšín zabezpečuje štát, regionálne samosprávy, obce a národnostné organizácie, zväzy a pod. V tejto oblasti sa v rámci Ministerstva kultúry SR (ďalej aj ako „MK SR“) inštitucionálne zabezpečenie v sledovanom období zmenilo vznikom Sekcie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín k 1. februáru 2019. Sekcia sa skladala z odboru kultúry národnostných menšín a z odboru rozvoja miestnej a regionálnej kultúry, ktorého pracovníci pôsobili v každom samosprávnom kraji a súčasťou bola aj koordinátorka pre najmenej rozvinuté okresy Slovenska. Sekcia zanikla ešte v roku 2019. Od roku 2020 je kultúra národnostných menšín v rámci MK SR zabezpečená v rámci odboru prierezových politík, kde okrem referátu štátneho jazyka a referátu kultúry Slovákov žijúcich v zahraničí pôsobí aj referát kultúry národnostných menšín v súčasnosti s dvoma internými zamestnancami a externým spolupracovníkom. V nadväznosti na uvedené VNMEŠ prijal uznesenie č. 160 z 28. júla

2020, ktorým vyslovil obavy v súvislosti s prebiehajúcimi zmenami inštitucionálneho zabezpečenia kultúry národnostných menšín v rámci organizačnej štruktúry MK SR a žiadal primerané inštitucionálne zabezpečenie kultúry národnostných menšín v rámci organizačnej štruktúry MK SR.

(zdroj:

https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3564/hodnotiaca_sprav_a_vnmes_2019-2020.pdf)

b) najvýznamnejšie inštitúcie a ich poslanie:

1. *Divadlo Romathan* – Divadlo Romathan v Košiciach je svetoznáme divadlo rómskej národnostnej menšiny a je jediným divadlom svojho druhu na Slovensku i v Európe. Vznik rómskeho profesionálneho divadla bol motivovaný snahou o zrovnoprávnenie podmienok pre šírenie, rozvoj a upevňovanie kultúry národnostných menšín žijúcich na Slovensku. DR v roku 2022 oslávilo 30. výročie svojho pôsobenia. (Zdroj: <https://www.romathan.sk/sk/historia>)

2. *SNM – Múzeum kultúry Rómov na Slovensku* - Múzeum kultúry Rómov na Slovensku je špecializovanou zložkou SNM v Martine s celoslovenskou pôsobnosťou. Od roku 2004 je dokumentačným a vedecko-výskumným múzejným pracoviskom, ktoré v rámci profilácie múzea kladie dôraz na metodicko-odbornú, kultúrno-výchovnú a akvizičnú činnosť. 94 Prezentuje rómsku kultúru a informuje o jej špecifikách. V súčasnosti sídli v areáli múzea v prírode v Múzeu slovenskej dediny v Jahodníckych hájoch.

3. *Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DICRK) pri Štátnej vedeckej knižnici v Prešove* - Založením DICRK sa rozšírilo portfólio činností knižnice o rozmer a aktivity zamerané na dokumentáciu, mapovanie a budovanie databázy digitálnych objektov z oblasti rómskej kultúry na Slovensku.

(Zdroj: https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3564/hodnotiaca_sprav_a_vnmes_2019-2020.pdf)

c) vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom, vzťahy medzi týmito inštitúciami a materskou krajinou, vzťahy so slovenskými podobnými inštitúciami a vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami:

- Rómska národnostná menšina nemá vzťah s materskou krajinou, totiž nemá vlastný štát.
- Jednotlivé inštitúcie, ktoré v sebe implikujú aj portfólio rómskej kultúry, rómskeho jazyka, tradícií, zvykov, obyčajov či audiovizuálny segment, medzi sebou často participujú na rôznych podujatiach či aktivitách v rámci pravidelného systémového alebo sporadického

projektového nastavenia. Participácia sa premieta spravidla v kontexte príležitostí (Deň Rómov, Spomienka na rómsky holokaust, Deň rómskeho jazyka...) alebo cyklických podujatí (festivaly, pravidelné výstavy rómskych expozícií, výtvarné súťaže, postupové akcie...).

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry rómskej národnostnej menšiny

- a) aktivity s dlhoročnou tradíciou, aktivity, ktoré priťahujú veľký počet príslušníkov danej národnostnej menšiny alebo iným spôsobom majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny

Festivaly:

- *Balval fest* - medzinárodný rómsky festival. V roku 2022 sa konal už 21. ročník Balval festu v Kokave nad Rimavicou. Hlavným organizátorom festivalu je Vladimír Sendrei.
- *Bihariho slávnosti* - 18. ročník Bihariho slávnosti sa konal v Dunajskej Strede. Festival je organizovaný na počesť slávneho cigánskeho primáša Jánosa Bihariho. Zakladateľom a organizátorom festivalu je Občianskeho združenia Dunajskostredských Rómskych muzikantov. Koncepcia podujatia je zameraná na vystúpenia tradičných folklórnych alebo cimbalových rómskych zoskupení zo Slovenska a z Maďarska, hrajúcich inštrumentálne skladby. Hostujúci speváci spievajú po slovensky, po rómsky a po maďarsky. (zdroj: https://www.portalsvk.sk/fileadmin/dokumenty/kniha_Romska_hudba_na_Slovensku/book.pdf)
- *Gypsy fest* - Gypsy Fest patrí k štyrom najväčším rómskym festivalom na svete. Od roku 2008 na Gypsy Feste vystúpili umelci z Indie, Brazílie, Argentíny, Švédska, Španielska, Ruska, Srbska, Macedónska, Litvy, Lotyšska, Rumunska, Bulharska, Nemecka, Poľska, Maďarska, Českej republiky a Slovenskej republiky. O festivale informovala vo svojom vysielaní aj prestížna spravodajská televízia CNN. Cieľom Gypsy Festu je zlepšiť pozitívny obraz o Rómoch prostredníctvom realizovaných projektových aktivít, posilnenie identity rómskej národnostnej menšiny, uchovávanie a prezentácia rómskej kultúry a tradícií na profesionálnej úrovni, propagácia pozitívnych rómskych vzorov. Mali už 13 úspešných ročníkov, 40 sprievodných

podujatí, 320 špičkových umelcov zo 17-tich krajín sveta, 66 000 tisíc nadšených návštevníkov, 13 televíznych záznamov galaprogramu pre RTVS (zdroj:<https://www.gypsyfest.eu/>)

- *Cigánsky oheň* – v roku 2022 sa konal 16. ročník Cigánskeho ohňa v Banskej Bystrici. Hlavným organizátorom je Alexander Daško.

Ocenenia:

- *Roma Spirit* – ocenenie, ktoré upriami pozornosť na osobnosti, organizácie, médiá, obce a zamestnávateľov, ktorí dokážu realizovať aktivity a projekty, ktoré prinášajú efektívne a fungujúce riešenia výziev nielen rómskych komunít. (zdroj: <https://www.romaspirit.sk/>)
- *Lúč z tmy* - Lúč z tmy je ocenenie, ktoré každoročne udeľujú rómske organizácie a nezávislé osobnosti tým, ktorí sa dlhodobo zasadujú o zlepšenie postavenia Rómov v rôznych oblastiach života alebo sa významným spôsobom podieľajú na budovaní mostov medzi Rómami a väčšinou spoločnosťou. (zdroj: <https://www.luczty.sk/ocenenie-luc-z-tmy/>)

Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru rómskej národnostnej menšiny

1. štátna podpora:

- Finančné prostriedky poskytnuté zo strany FPKNM:

2021 - 1 705 550,00 eur

2022 - 1 833 183,00 eur

- Iné dotačné programy:

MK SR:

MS SR

Dotačný systém Ministerstva kultúry SR

Ministerstvo kultúry SR prostredníctvom dotačného programu Kultúra znevýhodnených skupín v rámci oblasti „kultúra marginalizovaných rómskych komunít“ podporilo v roku 2022

celkovo 15 projektov v súhrnnej výške 67 800 eur nasledovne: V podprograme Živá kultúra bolo podporených 7 projektov v celkovej výške 30 500 €, v podprograme Vydavateľská a publikačná činnosť bol podporený 1 projekt vo výške 1 800 € a v podprograme Neformálne vzdelávanie a výskum MK SR podporilo 7 projektov v celkovej výške 35 500 €. Podporené boli kultúrne aktivity s dôrazom na interaktívne zapájanie znevýhodnených skupín detí a mládeže 63 žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách. Zámerom bolo rozvíjať ich motorické, tvorivé a intelektuálne schopnosti s cieľom podporiť ich začlenenie do spoločnosti. Podporené boli tvorivé dielne, neformálne kultúrno-spoločenské a vzdelávacie aktivity, výskumy a kreatívne podujatia v predmetnej oblasti. (zdroj: https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3561/vlastny_material.pdf?csrt=11217827913734754840)

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody:

- potreba inštitucionalizácie rómskeho jazyka, jeho širšie zavádzanie a uplatňovanie v priemete všetkých segmentov vzdelávania, administratíve, kultúrno-spoločenskom styku - návrhy riešení: vytvorenie inštitúcie zaoberajúcej sa rozvojom a udržateľnosťou rómskeho jazyka v kontexte plnohodnotného jazyka národnostnej menšiny
- potreba založenia Rómskeho domu ako jednotnej inštitúcie, ktorá bude zabezpečovať a koordinovať rozvoj kultúry, histórie a jazyka.

Priority

- systémová (nie projektová) a plnohodnotná podpora inštitúcií šíriacich kultúru rómskej národnostnej menšiny vrátane diapazónu uchovávaní tradícií, zvykov, obyčajov, jazyka.

– Zameranie na:

- printové médiá
- elektronické médiá
- divadlá
- múzeá

- televízne relácie, magazíny

(zdroj:

https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3564/hodnotiaca_sprava_vnmes_2019-2020.pdf)

Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny

Možnosti vzdelávania v rómskom jazyku

- Na Slovensku neexistujú žiadne materské školy s vyučovacím jazykom rómskym.
- základné a stredné školy, v ktorých rómsky jazyk sa vyučuje, ako cudzí jazyk:
 - Súkromná základná škola v Košiciach •
 - Súkromné gymnázium Zefyrína Mallu v Kremnici •
 - Súkromná spojená škola v Kremnici •
 - Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium v Rimavskej Sobote •
 - Súkromná stredná odborná škola v Kežmarku 96 •
 - Súkromná pedagogická a sociálna akadémia Košice •
 - Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium Košice
- vysoké školy:
 - Prešovská univerzita v Prešove (Ústav rómskych štúdií) - študijný program pedagogického zamerania – Rómsky jazyk, literatúra a reálie v študijnom odbore Učiteľstvo akademických predmetov, ako jediná vzdelávacia inštitúcia s vyučovacím jazykom rómskym •
 - Prešovská univerzita v Prešove – Pedagogická fakulta – Rómsky jazyk ako cudzí jazyk v študijnom odbore Predškolská a elementárna pedagogika •
 - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (Ústav romologických štúdií) – Rómsky jazyk ako cudzí jazyk v študijnom odbore Sociálna práca
 - Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety – Rómsky jazyk pre sociálnych pracovníkov v študijnom odbore Sociálna práca
- iné druhy vzdelávania:
 - ROCEPO – Metodicko-pedagogické centrum Prešov - Rómsky jazyk ako cudzí jazyk súčasťou školení, atestačných skúšok

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov rómskej národnostnej menšiny

a) na úrovni ústrednej štátnej správy:

- Materské školy: Suportivita zabezpečenia výstavby predškolských zariadení.
- Základné školy: Zhodnotenie obsahu existujúcich programov ISCED 2 a ich súlad so vzdelávacími štandardmi a edukačnými špecifikami rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Dlhodobým problémom zostáva nedostatok pedagogických a odborných zamestnancov a pomáhajúcich profesií, ktorým chýbajú zručnosti potrebné pri vzdelávaní žiakov z rôzneho sociokultúrneho, etnického, náboženského či jazykového prostredia.

b) na úrovni miestnych samospráv:

- Materské školy: od 1. januára 2021 vstúpila do platnosti novela školského zákona o povinnom roku predprimárneho vzdelávania, ktorá je z hľadiska zvyšovania predprimárnej zaškolenosti detí z MRK a realizácie desegregačných opatrení významným krokom.
- Základné školy: Potreba eliminácie dvojzmennosti ZŠ, ktorá má negatívny dopad na kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu.

Vybavenosť škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny alebo s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny

a) technické a materiálne vybavenie škôl: Prevažná väčšina materských a základných škôl bola zapojená do Národných projektov MRK1 – MRK4 Metodicko-pedagogického centra (MPC) s benefitom technického a materiálneho vybavenia v kontexte vzdelávania rómskych žiakov v intenciách inkluzívnej edukácie.

b) učebnice a učebné pomôcky: V priebehu rokov 2011 – 2018 v rámci implementácie Národných projektov MRK1 – MRK4 bola väčšina materských a základných škôl zaradená do celodenného výchovného systému, vybavená kurikulumom multikultúrnej výchovy v kontexte inkluzívneho vzdelávania a v rámci implementácie bola vytvorená široká škála učebných zdrojov

(zdroj:

https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3564/hodnotiaca_sprava_vnm_es_2019-2020.pdf)

c) v súvislosti s pandémiou Covid-19 sa odkryl problém tzv. offline detí, pričom až 60 % rómskych detí nemalo žiadny alebo veľmi ojedinelý kontakt s učiteľmi a 70% rómskych žiakov sa počas pandémie do vyučovania vôbec nezapojili. V oboch prípadoch ide prevažne o žiakov 2. stupňa základnej školy. V priemere iba 30 % žiakov z rómskych komunít bolo počas vzdelávacej krízy zapojených do dištančného vzdelávania - buď online alebo offline formou alebo sa títo žiaci neskôr v posledný júnový mesiac pred skončením školského roka rozhodli dobrovoľne navštevovať prezenčnú formu vzdelávania v škole. Výsledky prieskumu, predovšetkým z východného Slovenska, nám ukazujú, že v niektorých konkrétnych vylúčených komunitách sa počas krízy nezapojilo do vzdelávania 90 %, a v niektorých až 100 % žiakov. Dôvodom neúčasti na online vzdelávaní bola nízka alebo žiadna materiálno-technická vybavenosť domácností žiakov z marginalizovaných lokalít.

(zdroj: <https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>)

Možnosti na ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v menšinovom jazyku

- a) možnosti vzdelávania budúcich pedagógov a možnosti ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania:

Od akademického roka 2019/2020 bol zavedený nový akreditovaný študijný odbor Rómsky jazyk a literatúra ako pedagogický, teda učiteľský odbor v kombinácii s viac ako dvadsiatimi špecializáciami. V školskom roku 2024/2025 budú pripravení prví učitelia s aprobáciou Rómsky jazyk, ktorí budú môcť vyučovať rómsky jazyk na základných a stredných školách.

Špecifiká výchovy a vzdelávania detí príslušníkov rómskej národnostnej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským

- a) charakteristika špecifik:
- bilingválne prostredie rómskych žiakov s materinským jazykom rómskym
 - marginalizované rodinné prostredie s nedostatkom jazykových podnetov
 - špecifický jazykový kód žiaka, ktorý je obmedzený izoláciou prostredia, v ktorom býva
 - absencia predprimárneho vzdelávania

b) riešenie špecifických otázok za súčasných podmienok:

- personálne zabezpečenie jazykovo zdatných pedagógov a vychovávateľov
- dôraz na pedagogických a odborných zamestnancov na osvojenie si rómskeho jazyka

c) nedostatky v riešení špecifických otázok:

- nezaujem pedagogických zamestnancov o rómsky jazyk
- diverzita dialektov rómskeho jazyka
- nerešpektovanie štandardizovanej formy rómskeho jazyka
- nejednotnosť aplikácie rómskeho jazyka vo výchovno-vzdelávacom procese
 - segregácia rómskych detí

d) návrhy riešení:

- inštitucionalizácia rómskeho jazyka, dohľad nad dodržiavaním jeho kodifikovanej formy vo všetkých vzdelávacích segmentoch
- vytvorenie odborného kurikula s väčším dôrazom na bilingválnosť
- rozšírenie prieniku prvkov multikultúrnej výchovy

Vzťah škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom slovenským a škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom rómskej národnostnej menšiny

a) spoločné programy alebo iné spôsoby spolupráce:

Keďže základné školy s vyučovacím jazykom rómskym neexistujú, takýto vzťah je irelevantný, ale v niektorých školách rómsky jazyk používajú ako pomocný prostriedok pri vzdelávaní. Vtedy majú dve školy s rozdielnym vyučovacím jazykom možnosť vzájomnej interakcie prostredníctvom multikultúrnej výchovy, kedy sú žiaci navzájom obohacovaní príslušnými prvkami opozičného jazyka.

Priority

Najdôležitejšou prioritou je desegregácia rómskych detí, žiakov a študentov vo vzdelávacom systéme. Než sa začne realizovať vzdelávanie a výchova príslušníkov rómskej národnostnej menšiny v rómskom jazyku, je potrebné vyriešiť segregáciu rómskych detí vo vzdelávacom systéme.

Používanie jazyka rómskej národnostnej menšiny

Oblasti výskytu rómskeho jazyka

a) v úradnom styku: v rozsahu úradných oznámení, vyhlásení, vývesiek, označovaní názvov úradných budov a príležitostných formulárov či inštruktážnych oznamov v rámci aktuálnych udalostí ako napr. voľby, sčítavanie obyvateľstva, zdravotnícke formuláre pre ženy (informovaný súhlas pacienta/ky pred lekársnym zákrokom)

b) v obchodnej, ekonomickej, sociálnej sfére: v sociálnom rozmedzí sa používajú príležitostné oznámenia v čase náhlych udalostí či havarijných situácií (pandémia, uzávery, povodne, požiare...)

c) v kultúre:

- kultúrne (divadelné) predstavenia v rómskom jazyku
- hudobné produkcie, folklórne udalosti
- audiovizuálne diela prezentované v rómskom jazyku
- múzejníctvo, výstavy s rómskou mutáciou
- bilingválna literatúra

d) jeho vzťah k štátnemu jazyku:

- Rómsky jazyk sprístupňuje zrozumiteľnosť predovšetkým v prostredí, kde existuje jazyková bariéra, t. j. neporozumenie štátnemu jazyku, najmä explicitne v rómskych segregovaných komunitách.
- Rómsky jazyk je v pozícii asistenčného nástroja v rámci porozumenia pri administratívnych úkonoch.
- Rómsky jazyk nemá tendenciu nahrádzať štátny jazyk, ale skôr plniť úlohu porozumenia.
- Rómsky jazyk ako každý iný jazyk patriaci národnostnej menšine je rovnocenný s inými jazykmi a má právo na svoje uchovanie ako kultúrne dedičstvo.

Informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné, dôležité informácie v menšinovom jazyku

Príležitostné oznámenia, upozornenia a vývesky pri náhlych udalostiach či príležitostiach (povodne, požiare, obchádzky, výstražné upozornenia, zákazy) a to predovšetkým v lokalitách, kde sa predpokladá jazyková bariéra

Možnosti používania rómskeho jazyka v styku s orgánmi verejnej správy

a) ovládanie jazyka menšiny zamestnancami obcí, miestnych orgánov štátnej správy: V súčasnosti zamestnanci samospráv, ktorí môžu ovládať rómsky jazyk, sú terénni sociálni pracovníci alebo terénni pracovníci a pracovníci MOPS (miestna poriadková služba), ktorí intervedujú v rómskych komunitách.

b) možnosti komunikácie v jazyku menšiny: asistenčné služby terénnych sociálnych pracovníkov pri sprevádzaní klientov – Rómov

c) dostupnosť informácií v jazyku menšiny:

- úradné formuláre v rómskom jazyku (napr. voľby, sčítavanie obyvateľstva)
- informačno-propagačné letáky a tlačoviny v rómskom jazyku (pracovné ponuky na úradoch práce)

d) používanie označení v jazyku menšiny: Na dopravných značkách označujúcich začiatok obce a koniec obce, iných označení, používanie jazyka menšiny v obecnom rozhlase a v iných oblastiach:

- Označovanie názvov obcí v rómskom jazyku je identické so slovenským jazykom a teda sa neuvádza
- Vyhlásenie oznamov obecným rozhlasom v rómskom jazyku je zriedkavé a je realizovateľné v obciach výlučne len s rómskym obyvateľstvom (Lomnička, Jurské, sídlisko Luník IX....)

Výskyt rómskeho jazyka v tlači, v médiách a v kultúrnom živote

a) písaná tlač: periodikum pre širokú verejnosť Romano nevo l'il, periodikum pre deti Luluđi-Kvietok, periodikum vydávané MV SR Romane Nevipena

b) televízia a rozhlas: Národnostný magazín RTVS, Rádio Patria – Amare hangi (naše hlasy), TV ROMANA

c) elektronické médiá: Gipsy.sk, Rádio Roma, www.amariluma.romanokher.sk, www.romanoforum.dennikn.sk

Možnosti na používanie rómskeho jazyka v sociálnej sfére

a) Formuláre s rómskou mutáciou určené predovšetkým pre ženy na gynekologickopôrodných oddeleniach vyjadrujúce oboznámenie sa s pripravovaným zákrokom a príslušný súhlas.

- b) Verbálne použitie rómskeho jazyka: Asistent osvetly zdravia (program Zdravé komunity), pôsobiaci v marginalizovaných rómskych komunitách využíva rómsky jazyk v rámci uľahčenia komunikácie s klientmi a zároveň individuálne sprevádza rómske matky s deťmi k pediatrovi, príp. gynekológovi a asistuje prostredníctvom rómskeho jazyka pri vzájomnej komunikácii.

Priority

- a) Asistencia v rómskom jazyku pre Rómov s obmedzenou znalosťou štátneho jazyka najmä v administratívnom styku.
- b) Elementárne administratívne formuláre v inštitúciách štátnej správy i samosprávy aj v rómskom jazyku, príp. bilingválnej forme.
- c) Tlačoviny a informačno-propagačné materiály v rómskej mutácii v inštitúciách štátnej správy i samosprávy v nevyhnutnom rozsahu.

(zdroj:

https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3564/hodnotiaca_sprava_vnmes_2019-2020.pdf)

RUSÍNSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autori : Peter Medviď, Zdenka Ctriaková

Podpora kultúry rusínskej národnostnej menšiny

Autor: Peter Medviď

Rusíni sú autochtónnym obyvateľstvom, ktoré na Slovensku žije predovšetkým na severovýchode, na hraniciach s Poľskom a Ukrajinou. K rusínskej národnostnej menšine sa podľa údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 prihlásilo spolu 63 556 osôb, z čoho 23 746 obyvateľov si rusínsku národnosť uviedlo v prvej otázke sčítacieho formulára a 39 810 v druhej otázke. 38 679 osôb si v sčítaní obyvateľov uviedlo rusínsky jazyk ako materinský.

V rámci rusínskej kultúry pôsobia profesionálne organizácie a taktiež mimovládne organizácie, predovšetkým sú to občianske združenia.

V nasledujúcej tabuľke uvádzame databázu s aktuálnymi údajmi rusínskych profesionálnych ustanovizní a najaktívnejších mimovládnych organizácií, prípadne organizácií, ktoré sú členmi Okrúhleho stola Rusínov Slovenska (ďalej aj ako „OSRS“). Zoznam a zástupcovia sú k 31. 12. 2022.

	Názov	Meno zástupcu	e-mail	Poznámka
1.	Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove	Anna Plišková - riaditeľka	anna.pliskova@unipo.sk	organizačná zložka Prešovskej univerzity
2.	Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry	Ľuba Kráľová - riaditeľka	luba.kralova@snm.sk	štátna príspevková organizácia
3.	Divadlo Alexandra Duchnoviča Prešov	Marko Marián - riaditeľ	dad@divadload.sk	organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského

				samosprávneho kraja
4.	Poddukelský umelecký ľudový súbor	Juraj Švantner – riaditeľ	riaditel@puls-slovakia.sk	organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja
5.	Rádio Patria, NEV, rusínske vysielanie	Kristína Mojžišová – tím líder od 3. 7. 2023 Robert Haas	kristina.mojzisova@rtvs.sk od 3. 7. 2023 Robert.Haas@rtvs.sk	zložka RTVS, Rádio Patria
6.	NEV – RTVS – Dvojka	Ľuba Kol'ová – šéfredaktorka od 3. 7. 2023 Robert Haas	luba.kolova@rtvs.sk od 3. 7. 2023 Robert.Haas@rtvs.sk	zložka RTVS
7.	Akadémia rusínskej kultúry v Slovenskej republike	Alexander Zozul'ak, predseda	zozulakpo@gmail.com	občianske združenie
8.	Karpatské drevené cerkvi	Miroslav Buraľ, štatutár	info@karpatskecerkvi.org	nezisková organizácia
9.	KOLYSOČKA - KOLÍSKA	Ľuba Kráľová – predsedníčka	kralovaluba@gmail.com	občianske združenie
10.	molody.Rusyny	Marek Hrebík – predseda	marek.hrebik@rusyny.org	občianske združenie
11.	Okresná organizácia Rusínskej obrody Svidník	Miloš Stronček – predseda	milosstr@centrum.sk	občianske združenie

12.	Rusínska obroda – regionálny klub v Bardejove	Viera Juričová - predsedníčk a	juricovaviera@stonline .sk	občianske združenie
13.	Rusínska obroda na Slovensku	Martin Karaš – predseda	mato.karas@gmail.co m	občianske združenie
14.	Rusyňsky Holosy - Humenné	Kristián Huňara – predseda	rusinskeholosy@gmail .com	občianske združenie
15.	Ruský klub - 1923 v Prešove	Anna Gaľová - predsedníčk a		občianske združenie
16.	Rusyn Media	Peter Štefaňák	peter.pstefanak@gmail .com	občianske združenie (prevádzkuje internetové rádio)
17.	RUSINIJA Humenné – mužský spevácky súbor	Ladislav Fedič, Juraj Lancoš – štatutári	rusinija@gmail.com	občianske združenie
18.	Spolok rusínskych spisovateľov Prešov	Kvetoslava Koporová – predsedníčk a	kvetoslava.koporova@ unipo.sk	občianske združenie
19.	Spolok sv. Jána Krstiteľa	Jaroslav Popovec - predseda	jaroslav.popovec@gm ail.co	občianske združenie
20.	Združenie inteligencie	Ján Lipinský - predseda	rusyn@centrum.sk	občianske združenie

	Rusínov Slovenska			
21.	Ruthenia ensemble	Peter Štefaňák – predseda	peter.pstefanak@gmail.com	občianske združenie
22.	Okrúhly stôl Rusínov Slovenska	Peter Štefaňák – predseda	info@okruhly-stol.sk	občianske združenie (členmi sú fyzické osoby, o. z. a inštitúcie)
23.	Svetový kongres Rusínov	Štefan Ljavinec - predseda	lavinec2@gmail.com	občianske združenie (združuje občianske združenia z ďalších členských štátov kongresu)
24.	tota agentura	Ľudmila Šandalová - predsedníčka	ludka.sandalova@gmail.com	občianske združenie

Profesionálne rusínske organizácie, ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja, boli v rokoch 2021 a 2022 financované prostredníctvom svojich rozpočtov od zriaďovateľa, pričom ich projekty boli dofinancované aj cez projekty podané na Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Kultúrne projekty mimovládnych rusínskych organizácií boli v rokoch 2021 a 2022 financované cez Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Niektoré organizácie využili aj iné zdroje financovania z grantov.

Profesionálne rusínske organizácie

V oblasti rusínskej kultúry pôsobia aktívne štyri profesionálne organizácie: vedecko-pedagogické, výskumné a dokumentačné pracovisko Prešovskej univerzity – *Ústav rusínskeho jazyka a kultúry*, ktoré je súčasťou Centra jazykov a kultúr Prešovskej univerzity v Prešove, špecializované *Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove* a kultúrne inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja: *Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove* a *Poddukelský umelecký ľudový súbor v Prešove*.

Pre kultúrne a národnostné potreby Rusínov sú zriadené rusínske redakcie RTVS – v jeho rozhlasovej i televíznej zložke, t. j. rusínske vysielania v RTVS, v Rádiu Patria a na televíznej Dvojke v Košiciach.

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry

Keďže ÚRJJK PU je vedecko-pedagogické, výskumné a dokumentačné pracovisko, o jeho činnosti sa viac dočítate v časti o rusínskom školstve.

Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry

Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove (ďalej len SNM – MRK) má celoštátnu pôsobnosť, je dokumentačným, vedeckovýskumným a metodickým pracoviskom zameraným na dejiny a kultúru Rusínov žijúcich na Slovensku. Zameriava sa na získavanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovávanie a sprístupňovanie múzejných zbierok, ktoré dokladujú vývin materiálnej a duchovnej kultúry Rusínov v Slovenskej republike a vo svete.

Personálna štruktúra

SNM – MRK mal v roku 2021 7,6 zamestnanca, v roku 2022 7,1 zamestnanca. Vo funkcii riaditeľky je PhDr. Mgr. Ľuba Kráľová, PhD. Riaditeľka intenzívne komunikuje s rusínskymi organizáciami a dáva im priestor v múzeu.

Činnosť v roku 2021

K 31. 12. 2021 v I. stupňovej evidencii múzeum vykazovalo 839 prírastkových čísel a 933 kusoch zbierkových predmetov. Skatalogizovaných v II. stupňovej evidencii bolo 801 predmetov. Predmety nadobudnuté v roku 2021 v počte 132 kusov (nadobudnuté darom a kúpou) zatiaľ neboli skatalogizované v druhostupňovej evidencii.

Dvom Vedeckým radám pri SNM – HM (VR pre umeleckú históriu a výtvarné umenie a VR pre historické vedy) boli predložené z Múzea rusínskej kultúry tri vedecko-výskumné projekty.

Začiatkom júna 2021 bola otvorená výstavu s názvom Dubayovci – Anna a jej deti inštalovaná v nových opravených priestoroch na prízemí budovy. Prostredníctvom výstavy Zuzany Osavčukovej-Hapákovéj s názvom „Cesta k cieľu“ bol návštevníkom predstavený výber z tvorby známej prešovskej výtvarníčky a vysokoškolskej pedagogičky, Zuzany Osavčukovej. Výstava bola zrealizovaná pri príležitosti darovania 21 výtvarných diel autorky jej manželom Emilom Osavčukom do zbierkového fondu Múzea rusínskej kultúry v Prešove.

Výstava s názvom „Na konci rána“ mladého autora s rusínskymi koreňmi Ľuboslava Krajňáka, ktorá bola jeho prvou samostatnou autorskou výstavou. Ľuboslav Krajňák vyštudoval maľbu na Fakulte výtvarných umení Akadémie umenia v Banskej Bystrici. V októbri 2021 bola sprístupnená fotografická výstava Daniely Kapráľovej – Zuzanka. Zuzana Kapráľová bola maliarka kraslíc, ľudová speváčka a výšivkárka. Cez ňu autorka prezentuje autentickú ľudovú tvorbu rusínskej menšiny, dotýka sa problémov staroby, kultu mladosti, generáčnych vzťahov a vnútornej slobody ženy, bez ohľadu na vek. Výstava pozostáva z farebných dokumentárnych fotografií zo života Zuzany.

V rámci obmedzených možností sa podarilo v júni 2021 zrealizovať besedu s karikaturistom Fedorom Vicom ako odmenu za účasť v literárnej súťaži Il'ko Sova z Bajusova. Zúčastnili sa na nej žiaci základných škôl, kde ocenení zo súťaže prečítali svoje literárne práce, ktorými sa zapojili do súťaže Il'ko SOVA z Bajusova. Deti posielali do múzea svoje príbehy na základe karikatúr Fedora Vica. Dňa 4. júna 2021 bola otvorená výstava Dubayovci, Anna a jej deti. Pri derniére výstavy Dubayovci, Anna a jej deti a odhalenia reliéfu Michala Dubaya pri príležitosti vyhlásenia Výstavnej siene Michala Dubaya bol usporiadaný koncert huslistu Samuela Bandyho z Prešova. V auguste 2021 sa uskutočnil koncert folkovej skupiny RUSNACKS. Múzeum zrealizovalo ďalší medailón rusínskej osobnosti, ktorý bol venovaný 85. výročiu narodenia doc. PhDr. Vasil'a Jabura, CSc., jedného z dvoch kodifikátorov spisovného rusínskeho jazyka na Slovensku.

Činnosť v roku 2022

V hodnotenom období múzeum nadobudlo 115 kusov zbierkových predmetov, ktoré boli zaradené do zbierky Etnografia (53 kusov) a do zbierky Dejiny umenia (42 kusov) – ide prevažne o obrazy Michala Dubaya (olejomalby a akvarel 39 kusov darovaných jeho dcérou MUDr. Annou Dubayovou z Prahy a jeden obraz od Zuzany Osavčukovej - Večer v Buchare) a 2 kusy predmetov boli zaradené do iných spoločenských vied - ide o cirkevné predmety (prikrývadlo, reverenda). V odbore história je zaradených 15 prírastkov v počte 29 kusov (dokumenty, vysvedčenia, rodné listy, legitimácie...) a v dejinách hudby sú 3 predmety (pišťalky, heligónka). Na základe rozhodnutia Akvizičnej komisie SNM boli pridelené finančné prostriedky na nákup predmetov kultúrnej hodnoty pre SNM – MRK v Prešove vo výške 3 341,50€. Za uvedené prostriedky boli zakúpené diela v počte 12 kusov, ide prevažne o obrazy "Sediaci muž v kroji" - autor M. Čabala; "Ešte sa smejte" autor S. Stankóci; Rozprávka 21 na dobrú noc - autor S. Stankóci; Skicár kresieb rusínskeho umelca Vojtecha

Boreckého (Orest Dubay); grafiky "Dvojica", "Grave" a "No neutron bomb"- autor Orest Dubay st., Dukelská krajina, Krajina od Svidníka, Jesenná krajina, Nenájdenny začiatok - autor M. Čabala Dúbravské ženy - autor Štefan Hapák.

Dvom vedeckým radám pri SNM – Historickom múzeu (VR pre umeleckú históriu a výtvarné umenie a VR pre historické vedy) boli predložené zo SNM – Múzea rusínskej kultúry v Prešove tri vedecko -výskumné projekty.

27. 01. 2022 sa uskutočnila Derniera výstavy ZUZANKA. Výstava návštevníkom ponúkla subjektívno-intímny dokument, šesťročný fotografický príbeh autorky o svojej mame Zuzane Kapraľovej a jej insitnej tvorbe, priamo realizovanej na pasparte Danieliných fotografií. Výstava Zuzanka bola prvýkrát prezentovaná v roku 2008, v MRK v Prešove - ide o 22. výstavu. Zuzana Kapraľová z rusínskej obce Stakčín v okrese Snina bola maliarka kraslíc, ľudová speváčka a výšivkárka. Cez jej osobu autorka prezentuje autentickú ľudovú tvorbu rusínskej menšiny, dotýka sa problémov staroby, kultu mladosti, generačných vzťahov a vnútornej slobody ženy, bez ohľadu na vek. Výstava pozostáva z farebných dokumentárnych fotografií zo života mamy Zuzany od autorky Daniely Kapraľovej a zároveň insitných kresieb Zuzany Kapraľovej, ktoré dokresľujú príbeh fotografie na jej pasparte. Zároveň výstava obsahuje videoprojekciu z tvorby Zuzany Kapraľovej, a to jej výšiviek s ľudovými motívmi z obce Stakčín, Stakčínka Roztoka a ich okolia, kraslíc a zvukových záznamov - Zuzaninho spevu, ako aj knihu fotografií Zuzanka. Súčasťou derniéry bola prezentácia knihy Zuzankine múdrosti vydané Občianskym združením Kolysočka - Kolíska. V marci (10. 03. 2022) po uvoľnení hygienických opatrení bola otvorená výstava "Lemkovia", ktorá vznikla v spolupráci so súkromným Etnografickým múzeom lemkovskej kultúry v Zydranovej a jeho majiteľom Bohdanom Gočom, s Ruskou Bursou (v preklade s Rusínskym internátom) v Gorliciach, zásadnou lemkovsko-rusínskou organizáciou v juhovýchodnom Poľsku a s Muzeom Okrengowym w Nowym Saczu, teda Oblastným múzeom v Novom Sonči. Lemkovia sú najzápadnejšia vetva Rusínov, žijúca na severnej strane Karpát na území Poľska. Spomedzi európskych karpatských Rusínov sú Lemkovia známi svojou tragickou, až neuveriteľnou a nezávideniahodnou históriou – v rokoch 1944, 1945 a 1947 boli manipulatívne, aj násilne vystáňované všetky lemkovské dediny (vyše 300) z juhovýchodu Poľska - buď na Donbas na Ukrajinu alebo k západným, nemecko-poľským hraniciam - od juhozápadu až po severozápad Poľska - 5 členovia jednej rodiny v jednej obci a ďalší členovia tej istej rodiny - minimálne 50 km ďalej - z dôvodu násilnej polonizácie

rusínsko-lemkovského obyvateľstva v Poľsku. Po skončení 2. svetovej vojny v roku 1947 po Akcii Visla, historický lemkovský región, (teda územie, kde po stáročia prevládalo karpatorusínske obyvateľstvo a kultúra na území Rakúsko-Uhorska, potom Poľska) prestal existovať. Dôvodom bola násilná, stalinistická národnostná politika Poľska, smerujúceho v 50. rokoch 20. storočia k mononacionálnemu štátu, ovplyvneného stalinistickou národnostnou politikou v ZSSR. V rámci výstavy bola prezentovaná aj tvorba a diela svetoznámeho insitného lemkovského maliara Nikifora Krynického (vlastným menom Epifanija Drovňaka), ktorého v roku 1947 trikrát deportovali do Štetína, no on sa trikrát vrátil do rodnej Krynice.

24. 06. 2022 bola sprístupnená výstava " Rusíni v zbierke obrazov Petra Mikulu pri príležitosti jeho 60. narodenín, známeho rusínskeho zberateľa z Beloveže v okrese Bardejov, ktorý vyše 20 rokov zbiera rusínskych autorov z teritória Slovenska, Poľska a západnej Ukrajiny, teda Podkarpatska. Na tejto výstave sú vystavení aj známi predstavitelia Podkarpatskej rusínskej realistickej maliarskej školy, vysoko cenenej vo výtvarnom svete. Tiež aj slovenských maliarov, ktorí vo svojej výtvarnej tvorbe zobrazovali rusínske regióny alebo rusínske témy.

08. 09. 2022 sa vernisážou sprístupnila nová stála výstava "Z dejín Rusínov", ktorá návštevníkom objasní historické súvislosti a pôvod Rusínov. Všetky názvy, ktorými sa karpatskí Rusíni sami označujú, alebo ktorými sú označovaní inými ako Karpatorusi, Rusnáci, Ruténi, Uhrorusi, Rusíni či „rusky ľude“ sa dotýkajú ich tradičného spojenia s východoslovanským, „ruským“ svetom. Napriek zdanlivému zmätku v názvoch, najvhodnejším označením je termín karpatskí Rusíni, alebo jednoducho Rusíni. Použil ho vo svojej básni národný rusínsky buditeľ z 19. storočia Alexander Duchnovič. Slová "Ja Rusyn byl, jesm i budu" sa stali národným krédom a slovami súčasnej rusínskej hymny. Výstava (hlavnou autorkou je Mgr. Radka Onderková) ponúka prierez dejinami Rusínov od najstarších čias po súčasnosť. Zapožičaním artefaktov sa na jej príprave podieľal aj doc. PhDr. Martin Javor, PhD. z Kasigardy – Múzea vysťahovalectva z územia Slovenska do Severnej Ameriky.

06. 10. 2022 bola sprístupnená výstava "10 rokov - Boris SIRKA". Autor vystavovaných diel patrí medzi aktívnych výtvarníkov strednej generácie slovenskej výtvarnej scény s rusínskymi koreňmi. K výtvarnému umeniu sa dostal už ako dieťa na základnej škole. Jeho výtvarná tvorba je známa nielen doma, ale i v zahraničí – v Českej republike, Bulharsku, Japonsku, Nórsku. Charakteristickým znakom tvorby Borisa Sirku sú "temné" témy inšpirované literárnymi a filmovými predlohami, alebo legendami rôznych kultúr. Sirku fascinuje horor, duchárske historky, desivé príbehy a povery, okultizmus. Kurátorkou výstavy Desiat rokov - Borisa Sirku bola PaedDr. Mgr. Anna Simková.

10. 11. 2022 bola otvorená putovná výstava ilustrácií Andersenových rozprávok, realizovaná v spolupráci s občianskym združením

molodý.Rusyný a s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín 2022. K výstave bola v roku 2021 vydaná kniha Rozprávky H. Ch. Andersena v rusínskom preklade. Súčasťou vernisáže bolo aj dramatizované čítanie Andersenovej rozprávky "Niečo"hercami DAD a kolegom zo SNM-MRK v Prešove Miroslavom Morochovičom. 08. 12. 2022 bola pre milovníkov výtvarného umenia prístupná výstava s názvom "AKVÁRIUM - Milan Bandurčin". Tvorba autora sa vyznačuje osobitným rukopisom a technickou zručnosťou. Prostredníctvom symboliky, vložených textových posolstiev či piktogramov zhmotňuje odpozorované vnemy prežívanej reality. Figurálne kompozície skrývajú v sebe množstvo výpravných príbehov, odkrývajúcich posolstvá autora. Diela vyhotovené kresbou, tušom, akvarelom, pastelom, technikou leptu, mezzotinty, litografie, suchej ihly, predstavujú kreatívne vnímanie sveta a jeho výtvarné majstrovstvo. Samotný názov výstavy objasňuje ideu organického života v ohraničenom priestore geometrického tvaru. Návštevník tak môže pri pozorovaní vystavovaných diel podnieť svoju fantáziu a predstavy pri vnímaní farebných a tvarových prvkov tvoriacich okolitý svet, čo priam vyzýva k hlbšiemu zamyslenia sa nad sebou a životom.

Začiatkom roka (január) sa v múzeu uskutočnil Novoročný koncert Anky Servickej a skupiny LH Dribna. V rámci vyjadrenej solidarity k utečencom z Ukrajiny sa zrealizovala tvorivá dielňa s názvom "Namaľuj si kraslicu" pre ukrajinské matky s deťmi, na ktorej boli predstavené rôzne techniky zdobenia kraslíc a maľovanie ornamentov. Zúčastnilo sa jej spolu 28 osôb. Múzeum sa zapojilo do celosvetového podujatia Noc múzeí a galérií, pre návštevníkov pripravili zaujímavý program – vystúpenie folklórnych skupín – FS VORODAJ, FS TICHOPOTOČAN a skupiny ROLLAND a dievčenské trio z Čirča, ktoré na podujatí vystúpili s programom. Na podujatie prišlo 146 návštevníkov. V júni sa v priestoroch múzea uskutočnilo podujatie s názvom "Verní tradíciám" pri príležitosti 160 rokov od vzniku Spolku sv. Jána Krstiteľa. V auguste sa v priestoroch múzea uskutočnila beseda o živote a tvorbe významného Rusínskeho umelca pod názvom "Čabala" - prešovský Toulouse - Lautrec ...chýba nám už 20 rokov. 10. 11. 2022 sa uskutočnilo špecializované podujatie v rámci vernisáže Putovnej výstavy ilustrácií Andersenových rozprávok. K výstave bola v roku 2021 vydaná kniha rozprávok H. Ch. Andersena v rusínskom preklade. Je to prvé dielo svetovej literatúry preložené do spisovného rusínskeho jazyka na Slovensku. Zároveň sa rusínsky jazyk zaradila medzi viac ako 150 jazykov, do ktorého bol tento trvalý poklad svetovej literatúry preložený. Z najznámejších rozprávok si tu detský čitateľ nájde Škaredé káčatko, Princeznú na hrášku, Snehovú kráľovnú, Malú morskú vílu, Statočného cínového

vojačika či Dievčatko so zápalkami. Rozprávky nie sú len krásnymi príbehmi, ale obsahujú aj nadčasové morálne ponaučenia aktuálne pre každú dobu a nie sú určené len pre deti, ale aj pre dospelých. Priebeh podujatia spestrilo dramatizované čítanie Andersenovej rozprávky " Niečo" v podaní hercov z Divadla Alexandra Duchnoviča v Prešove a kolegu z múzea, Miroslava Morochoviča. Kultúrne podujatie s názvom Fragmenty v ničote sveta - koncert piesní Vladislava Sivého s recitálom jeho vlastných veršov sa uskutočnilo 30. 11. 2022. 15. 12. 2022 sa v múzeu uskutočnil vianočný koncert Dominiky Novotnej s hudobným doprovodom Antona Konyu. 19. 12. 2022 bolo podujatie "Vitaj vitaj Mikolaju - Mikuláš v múzeu" s programom pre deti z rusínskej škôlky OZ Kolysočka. Na propagáciu múzea boli využívané rôzne spôsoby - články v tlači (periodiká - Kam za kultúrou v Prešove, noviny - dvojtyždenník InfoRusyn,, Prešovský Korzár /SME/, Go Prešov, TASR...) rozhlasové alebo televízne vstupy (RTVS- v rámci NEV (národnostnoetnického vysielania) - rusínske vysielanie v rádiu Patria či Regina v Košiciach, Rádio Devín, Rusínsky magazín v RTVS v Košiciach, Lem-FM - rusínske rádio v Poľsku, ...), ako aj internet (sociálne siete - web stránka SNM, Facebook, Youtube a pod.).

Problémy

SNM – MRK v Prešove sídli v bývalej kasárenskej budove a táto budova je nevyhovujúca. V hodnotiacom období sa podarilo zrekonštruovať prízemnú časť jedného z troch traktov budovy, kde sa otvorila dôstojná Výstavná sieň Michala Dubaya, obchod so suvenírmi, ktorý slúži aj ako reprezentačný priestor pre zasadnutia a miestnosť pre tvorivé dielne, no budova potrebuje celkovú rekonštrukciu.

V spomínanej zrekonštruovanej časti nie sú ani dokončené toalety, keďže SNM – MRK na to nemalo financie.

Vnímame ako momentálne najväčšiu prioritu, aby Ministerstvo kultúry SR zabezpečilo financie potrebné na vypracovanie projektu celkovej rekonštrukcie budovy a následne boli zabezpečené financie na realizáciu projektu.

Znova opakujeme, že dlhodobým problémom v rámci rusínskeho múzejníctva je to, že podstatná časť rusínskych exponátov, ktoré boli vyzbierané v druhej polovici 20. storočia na severovýchode Slovenska z rusínskych obcí, je stále majetkom SNM – Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku a jeho skanzenu. Tento problém zostal aj naďalej neriešený. Rusínske

exponáty sa vo Svidníku prezentujú ako ukrajinské, čo pokladáme za formu odnáródňovania Rusínov.

Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove

Divadlo Alexandra Duchnoviča (ďalej ako „DAD“) vzniklo ako Ukrajinské národné divadlo v roku 1945. Dnešné DAD je tradičnou profesionálnou, kultúrnou a umeleckou ustanovitzňou v oblasti divadelnej činnosti.

Základným poslaním divadla je utváranie podmienok na vznik a verejné šírenie divadelných diel v rusínskom jazyku s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov žijúcich na území Slovenskej republiky. Divadlo je známe kvalitnými vystúpeniami na malej a veľkej scéne a vystúpenia sú orientované na mnohé tematické situácie s rusínskymi reáliami, ale i všeobecnými ľudskými a spoločenskými témami.

Veľkú časť svojho divadelného života herecký tím DAD cestuje so svojimi hrami do rusínskych obcí a na svojich výjazdových predstaveniach umožňuje i Rusínom zo vzdialenejších obcí zažiť kultúrny zážitok z hry, ale i z toho, že je predstavená v ich materinskom jazyku.

Riaditeľom DAD je Mgr. art. Marián Marko. DAD spolupracuje so všetkými rusínskymi organizáciami pôsobiacimi na Slovensku, taktiež s rusínskymi organizáciami pôsobiacimi v Poľsku či Srbsku. DAD spolupracuje aj s divadlami na Slovensku a taktiež s niektorými zahraničnými divadlami.

DAD je príspevkovou organizáciou Prešovského samosprávneho kraja, je ním aj financované. Ďalšie financie, na realizáciu premiér divadelných predstavení, získalo divadlo v rokoch 2021 a 2022 od Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín.

Rozpočet DAD z PSK bol v roku 2021 704 575,52 eur, v roku 2022 775 184,86 eur. Divadlo malo 34 zamestnancov.

Činnosť DAD

DAD v rokoch 2021 a 2022 uviedlo tieto premiéry v rusínskom jazyku:

Ani mak (2021), Pávi kráľ (2021), 12 stoličiek (2021), Láska k blížnemu (2022), Červená kalina (2022) a 6obráčka opera (2022).

Činnosť divadla bola v roku 2021 ešte značne obmedzená pandemickými nariadeniami, čiastočne aj v roku 2022. To sa prejavilo aj na zájazdových vystúpeniach v obciach. V roku 2021 ich bolo len 10, v roku 2022 26, čo predstavuje málo vystúpení v porovnaní s predošlými rokmi, ale nie je to zavinené divadlom.

Problémy

Dlhoročným problémom DAD v Prešove je absencia vlastnej divadelnej sály (divadlo si divadelnú sálu – veľkú scénu a príslušné priestory musí prenajímať), s čím úzko súvisí nedostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie ešte kvalitnejšieho chodu celého divadla a jeho bohatej divadelnej činnosti.

Znova pripomínáme, že z dlhodobého hľadiska pokladáme za najlepšiu možnosť pre zabezpečenie chodu divadla, aby bolo priamo v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR, ako tomu bolo pred reorganizáciou kultúrnych ustanovizní, keďže je to jediné profesionálne rusínske divadlo na svete, čomu by malo zodpovedať aj jeho postavenie a financovanie.

Poddukelský umelecký ľudový súbor

Poddukelský umelecký ľudový súbor (ďalej aj ako „PULS“) vznikol v roku 1955 ako balet a spevohra Ukrajinského národného divadla v Prešove, neskôr Divadla Alexandra Duchnoviča, od 1. 1. 2008 je príspevkovou organizáciou v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja a je samostatným profesionálnym umeleckým telesom.

Okrem financovania z Prešovského samosprávneho kraja tento súbor pravidelne žiada o dofinancovanie prostredníctvom grantov, ktoré sú určené pre podporu kultúry národnostných menšín. Jeho hlavnou činnosťou je vokálno-tanečná umelecká produkcia – vytváranie a prezentácia folklórnych programov vokálnej, tanečnej a hudobnej produkcie na scénach doma i v zahraničí s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov žijúcich na území Slovenskej republiky.

PULS sídli v priestoroch Divadla Jonáša Záborského. Podmienky na prácu telesa sú postačujúce a zodpovedajú podmienkam profesionálneho telesa.

PULS mal v hodnotiacom období 58 zamestnancov. Zamestnancov tvoria tri umelecké zložky – balet, orchester, spevácky zbor. Ostatní zamestnanci pracujú v technickej zložke a administratíve. Riaditeľom PULS je Mgr. Juraj Švantner. Rozpočet z PSK bol v roku 2021 390 452 eur, v roku 2022 836 467 eur.

Súbor mal v rokoch 2021 a 2022 po jednej premiére nového programu. V roku 2021 premiéroval program *Živé návraty*, v roku 2022 program s názvom *rub & líce*.

Aj tu treba pripomenúť, že činnosť divadlo v danom období ovplyvňovali pandemické nariadenie. To vidieť aj na počte vystúpení v danom období. V roku 2021 ich bolo len 10, v roku 2022 58 (to sú vystúpenia v obciach a na festivaloch).

PULS taktiež spolupracuje na predstaveniach Divadla Jonáša Záborského v Prešove, v ktorého budove sídli.

Problémy

PULS rovnako ako DAD nemá vlastné priestory. Z dlhodobého hľadiska pokladáme za najlepšiu možnosť pre zabezpečenie chodu súboru, aby bol priamo v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR.

PULS vznikol ako balet a spevohra dnešného Divadla Alexandra Duchnoviča. Žiaľ dlhodobo po rozdelení týchto telies rusínsky profesionálny súbor robí spevohru a balet slovenskému Divadlu Jonáša Záborského a spolupráca na tvorbe profesionálnej rusínskej kultúry s DAD nie je.

Rusínske vysielanie RTVS – Dvojka

RTVS je verejnoprávnu inštitúciou, ktorá si plní svoju funkciu zo zákona aj tým, že vysielala pre všetkých 13 na Slovenku uznaných národnostných menšín. Jednou z nich je aj rusínska národnostná menšina.

Televízne programy pre Rusínov a o Rusínoch sa vyrábajú v spolupráci s autormi, redaktormi, kameramanmi, prekladateľmi a režisérmi v košickom televíznom štúdiu. Šéfkou tohto vysielania bola v rokoch 2021 a 2022 Mgr. Ľuba Koľová. Boli to relácie *Rusínsky magazín*, *Od prameňa* a *Národnostné správy*.

Rusínsky magazín sa vysielal trikrát v mesiaci s minútážou približne 26 minút. Pribudla relácia *Od prameňa*, ktorá nasleduje hneď po Rusínskom magazíne s rovnakou minútážou. Vysielali sa aj *Národnostné správy*, v ktorých sa objavujú aj reportáže v rusínskom jazyku, s približnou minútážou 7 minút a vysielali sa týždenne.

Premiérové relácie aj v danom období neboli vysielané počas letných prázdnin, sviatkov ako Vianoce, prípadne v čase, kedy RTVS dala prednosť športovým a iným podujatiam.

Okrem toho RTVS zabezpečila aj spravodajstvo z podujatí ako *Deň Rusínov Slovenska*, televízne prenosy z bohoslužieb Gréckokatolíckej cirkvi a Pravoslávnej cirkvi.

V roku 2021 a 2022 reálne, pridaním novej relácie *Od prameňa*, narástol počet odvysielaných hodín v rusínskom jazyku.

Problémy

Znova upozorňujeme na to, že vysielanie národnostného programu v televízii vrátane rusínskeho nie je zabezpečené počas dvoch letných mesiacov a taktiež v období Vianoc – na konci a začiatku nového kalendárneho roku.

V rusínskom televíznom vysielaní sa nevyrábajú žiadne nové reportážne, literárne programy, či dokumenty v rusínskom jazyku.

Od roku 2021 sa naozaj zvýšila časová dotácia televízneho vysielania pre národnostné menšiny, aj pre rusínsku.

Rusíni mali dovtedy trikrát v mesiaci približne polhodinový Rusínsky magazín, raz v mesiaci šiel v tom čase Ukrajinský magazín. Premiéra aj repríza išla v popoludňajších

hodinách na okruhu Dvojka. Po zvýšení časovej dotácie ide okrem Rusínskeho magazínu aj program Od prameňa, takže máme necelú hodinu vysielania trikrát do týždňa.

No s touto zmenou prišla aj zmena vysielacieho času. Vysielanie začína o 8.05 Rusínskym magazínom, po ňom nasleduje relácia Od prameňa. Pokiaľ fungoval okruh Trojka, aspoň repríza išla v popoludňajších hodinách na Trojke. Zmenou Trojky na :24 po začiatku vojny na Ukrajine a neskôr úplným zrušením tohto okruhu sa reprízy týchto národnostných programov, nielen rusínskych, dostali do takých časov, ako napríklad 5.00 hod. ráno.

Taktiež nebolo veľmi menšinami prijaté, že tento ranný menšinový blok, každý deň pre inú menšinu, dostal jednotný názov Dobrý deň, Patria. Je to neprehľadné, človek musí skúmať, ktorá menšina vysielala. Keby mali jednotlivé menšiny samostatné názvy svojho vysielaného bloku, bolo by to určite prehľadnejšie.

Negatívne hodnotíme aj archív tohto vysielanie na webovom sídle RTVS. Namiesto toho, aby sa dal samostatne nájsť napríklad Rusínsky magazín, treba hľadať Dobrý deň, Patria, a navyše rusínske Dobrý deň, Patria.

Taktiež treba upozorniť na fakt, že napriek tomu, že RTVS „plní koncepciu“, žiadnym spôsobom sa to neprejavilo na personálnom posilnení. Ten istý počet ľudí, ktorý vyrábala polovičnú minútáž pred spustením hodinového denného bloku, dnes robí dvojnásobnú prácu.

Keď pán Lovász v roku 2021 predstavoval, ako sa rozšíri televízne vysielanie v RTVS, reč bola o tom, že RTVS bude mať 5 televíznych okruhov – Jednotka, Dvojka, Trojka, :Šport a :24, čím sa uvoľní priestor na Dvojke a tam budú potom vznikáť aj nové národnostné relácie, bude toho viac. Nový pán generálny riaditeľ RTVS zrušil Trojku, a tak aj daný prísľub menšinám

Nemyslíme si, že aj v tejto situácii, kedy ešte nepribudli sľubované nové relácie, dokonca diskusie, musí byť národnostné vysielanie len o publicistike. Na východe máme maďarské divadlo, rusínske, rómske, a je pre nás nepochopiteľné, že občasný záznam z divadelného predstavenia musí byť v Bratislave ťažko vybojovaný.

Musíme pripomenúť aj fakt odvysielania relácie S úsmevom po Slovensku III z 9. 6. 2022. V tomto programe účinkujúci navštívili aj Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku. V relácii sa zhovárali so zamestnankyňou spomínaného

múzea. Tá najprv uviedla, že drevené chrámy sú vrcholom architektúry „Rusínov-Ukrajincov“, neskôr v relácii povedala, že rusínska a ukrajinská kultúra je jedno a to isté.

Rusínska menšina sa nemohla prizerať na rétoriku, ktorá napriek tomu, že patrí do bývalého režimu, bola použitá v súčasnosti, dokonca v štátnych inštitúciách.

Vďaka aktivitám splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny bolo zorganizované stretnutie zástupcov Rusínov so zástupcami RTVS, produkčnej spoločnosti, ktorá reláciu pripravuje a zástupcami SNM. Je potešujúcim faktom, že dotknuté inštitúcie sa za výroky v relácii ospravedlnili na svojich webových sídlach a relácia bola vrátená do archívu až po odstránení nepravdivých tvrdení, ktoré ubližovali príslušníkom rusínskej národnostnej menšiny.

Rusínske vysielanie RTVS – NEV Rádia Patria

RTVS zo zákona poskytuje verejnú službu, v rámci ktorej zabezpečuje aj vysielanie pre národnostné menšiny. Redakcia národnostného vysielania v Košiciach v súčasnosti zabezpečuje vysielanie v nasledujúcich jazykoch: rómsky, rusínsky, ukrajinský, český, poľský, nemecký. Tím líderkou tohto vysielania bola v rokoch 2021 a 2022 PhDr. Kristína Mojžišová, PhD. V rámci rusínskeho vysielania v rokoch 2021 pôsobili traja interní redaktori a ďalší externí spolupracovníci, v roku 2022 to už boli štyria interní redaktori.

V rokoch 2021 a 2022 sa vysielali v rámci rusínskeho rozhlasového vysielania tieto relácie:

Beseda s NEV – dvakrát v mesiaci, časová dotácia 60 min;

Rusínska hitparáda – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;

Rádioviny – trikrát v týždni, časová dotácia 25 min;

Hudba národností – dvakrát v mesiaci – nie je to len rusínsky program, časová dotácia 30 min;

Hudobné pozdravy NEV – raz do týždňa, časová dotácia 60 min;

Klub osobností – raz za mesiac, časová dotácia 60 min;

Liturgia NEV – raz v mesiaci, časová dotácia 60 min;

My, Rusíni – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;

Na slovičko – nielen pre rusínsku menšinu, raz v mesiaci, časová dotácia 60 min;

Občiansky klub – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;

Zvony nad krajinou (rusínske) – raz za mesiac, časová dotácia 60 min.

Tam u nás – raz za mesiac, časová dotácia 60 min.

NEV v Košiciach v posledných rokoch pripravuje v spolupráci s Rádiom Regina aj celodenné vysielaťia o Rusínoch na Deň Rusínov Slovenska, v rámci ktorého sa prezentuje menšina a jej kultúra počas dňa na okruhu Reginy.

V danom období boli v rusínskom vysielaťii pripravené dve nové rozhlasové hry, čo ale bolo urobené príležitostne, a nevrátilo sa k systematickej príprave dramatického obsahu.

Problémy

Pri rozhlasovom vysielaťii sú dlhé roky vážne výhrady predstaviteľov menšín. Vysielaťie časy sú taktiež zásadným problémom. Ilustrujeme to na rusínskom vysielaťii.

Rusínske Rádionoviny idú v pondelok, stredu, štvrtok o 18.15 hod. na Rádiu Regina. Televízne vysielaťie v tomto čase je asi konkurentom, ktorý sa dá ťažko poraziť. Diskusie v stredu večer o 19.00 hod. čiže presne vtedy, keď začínajú hlavné spravodajské relácie vo väčšine televízií.

Dodávame, že tu je podobný problém s identitou ako v televíznom vysielaťii. Napríklad názov Zvony nad krajinou sa používa pre reláciu, ktorá je vysielaťaná po slovensky v rámci Reginy, ale aj pre reláciu po rusínsky v rámci Národnostno-etnického vysielaťia. Takéto miešanie považujeme sa chaotické a škodlivé. A to nie je jediný prípad a netýka sa len rusínskeho vysielaťia.

Nedeľné vysielaťie, napríklad programu My, Rusíni, od 22.00 hod. je tiež na uváženie, či to nie je plnenie kvóty, namiesto reálneho dosahu na poslucháča. Program Hudba národností je vlastne program pre nikoho a pre všetkých.

Bolo tiež sľubované v roku 2021, že v roku 2022 bude väčšie percento územia Slovenska pokrytého DAB+ a v rámci východu vznikne digitálny okruh, v rámci ktorého bude len národnostné vysielaťie, bude ho viac, celodenné atď. Nestalo sa.

Je to už 10 rokov, čo bola zrušená pozícia interného režiséra, ktorý mal na starosti výrobu literárnych dramatických, zábavných programov pre rusínske a ukrajinské vysielaťie. Lenže nešlo len o zrušenie pozície a nahradenie externistom. Išlo o zrušenie takýchto typov programov celkovo. Nemyslíme si, že vysielaťie by malo byť len o spravodajstve

a publicistike, ako to je teraz. Ved' my máme dlhodobú tradíciu, že v Prešove a po presune v Košiciach sa vyrábali aj takéto formáty. A boli obľúbené. Pre deti sa vyrábali krátke rozprávky, robili sa rozhlasové hry. Literárne programy s čítaním diel našich autorov atď.

Argumenty sú dva. Prvý, že išlo o prekonané formáty. Zábavníky v slovenskom vysielaní prekonané nie sú, v národnostnom vysielaní sú. Druhý, že na to treba veľké peniaze. S tým nemožno súhlasiť. Veľké peniaze treba napríklad na rozhlasovú hru, ale pozvať spisovateľa, čítať jeho diela, rozprávať sa s ním nie je až tak finančne náročné.

Opakujeme, že časy pridelené pre národnostné vysielanie sú naďalej v mnohých prípadoch nevyhovujúce, keďže takéto vysielanie nemôže konkurovať programom v televíziách v prípade mladších poslucháčov.

Aj tento raz pripomíname, že na ďalšie skvalitňovanie rusínskeho vysielania možno odporučiť viac intenzívnejšej spolupráce redakcie s ÚRJK PU, čoho výsledkom by bola kvalitnejšia jazyková príprava redaktorov.

Neprofesionálne rusínske organizácie

Rusínske organizácie tretieho, občianskeho sektora, ktoré pôsobia na poli rusínskej kultúry, sú prevažne občianske združenia, mimovládne organizácie alebo neziskové organizácie. Tieto organizácie a ich aktivity sú financované predovšetkým prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, no využívajú aj iné grantové schémy, prípadne fungujú bez grantov.

Spolok sv. Jána Krstiteľa

Spolok svätého Jána Krstiteľa (ďalej ako „spolok“) je národnostno-cirkevná organizácia zameraná na náboženské, národné a kultúrne pozdvihnutie gréckokatolíkov rusínskej národnosti. Spolok sa riadi schválenými stanovami a v súčasnosti eviduje okolo 650 členov a je druhou najväčšou rusínskou organizáciou na Slovensku. Spolok vykonáva svoju činnosť len na základe sponzorských príspevkov a dobrovoľných darov, bez akejkoľvek finančnej podpory zo strany štátnych orgánov.

Hlavnou aktivitou spolku je vydavateľská, publikačná a prekladateľská činnosť duchovnej literatúry. Spolok vydáva svoj časopis *Artos* (štvrt'ročne) v náklade 500 kusov a raz za rok *Gréckokatolícky rusínsky kalendár* v počte 500 kusov. V ostatnom čase dokončil

kompletný preklad *Nového zákona* do rusínskeho jazyka, a čaká sa na jeho cirkevné schválenie a vydanie.

Spolok taktiež vydal liturgické knihu *Apoštolár* v rusínskom jazyku a rusínsky modlitebník *Radujte sa v Hospodi*, ktorý už obsahuje aj preklad častí Liturgie sv. Jána Zlatoústeho do rusínskeho jazyka.

Spolok sa v roku 2021 aktívne zapojil do kampane pred sčítaním obyvateľstva a propagoval prostredníctvom svojho periodika aj kalendára, aby sa ľudia deklarovali ako Rusíni a uviedli materinský jazyk rusínsky.

Rusínska obroda na Slovensku

Rusínska obroda na Slovensku je najstaršou porevolučnou rusínskou organizáciou s najpočetnejšou členskou základňou a miestnymi organizáciami po celom severovýchode Slovenska a v Bratislave. Združuje približne 1000 členov v 22 miestnych organizáciách. Je jednou z mála rusínskych organizácií, ktorá pracuje prostredníctvom svojich miestnych a regionálnych štruktúr. Jej čelní predstavitelia zastupujú jednotlivé regióny a svojich členov. ROS sa v rámci svojich aktivít zaoberá rozvojom viacerých oblastí – rusínskej kultúry, histórie, literatúry, jazyka, medzinárodnej spolupráce, umenia a pod. ROS je tiež zakladajúcim členom *Svetového kongresu Rusínov* (1991, Medzilaborce). Táto organizácia stála pri mnohých významných udalostiach vrátane kodifikácie rusínskeho jazyka na Slovensku v januári roku 1995.

ROS vykonáva svoju činnosť na základe Stanov ROS, kde sú okrem iného zakotvené i základné ciele a program organizácie.

ROS je vydavateľom jediného rusínskeho dvojtýždenníka na Slovensku, taktiež vydáva neperiodickú tlač a je organizátorom *Dňa Rusínov Slovenska*, celoslovenskej a jedinej súťaže v recitácii v rusínskom jazyku *Duchnovičov Prešov*, organizuje jedinú rusínsku hudobnú súťaž *Spevy môjho rodu* a taktiež mnohé regionálne kultúrne a kultúrno-vzdelávacie podujatia.

ROS v rokoch 2021 a 2022 financovala svoje projekty z dotácií z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. V roku 2021 a 2022 sa niektoré projekty nepodarilo zrealizovať kvôli pandémie.

Treba pripomenúť, že ROS sa spolu s Okrúhlym stolom Rusínov Slovenska výrazne podieľala na kampani pred sčítaním obyvateľov v roku 2021, ako prostredníctvom svojho periodika, tak aj prostredníctvom kultúrnych podujatí a personálnym zabezpečením kampaňových aktivít.

V roku 2021 ROS realizovala tieto projekty:

Spoznaj laboreckých Rusínov, Rusínske regióny v meste, Christos raždajetsja - séria rusínskych vianočných koncertov, Rusínske reálie v materských školách, Celonárodné oslavy Dňa Rusínov Slovenska, Šmogovec i okolica (kniha), Labirsky spivanky, voda kryštálová (kniha), Kvietok pre mamku, Festival kultúry a športu Medzilaborce, Chodníkom rusínskych predkov, Prehliadka rusínskeho a šarišského folklóru, Rusíni na Makovici, NN info Rusín (vydávanie novín), Rusíni Humenného, 7. ročník Rusínskeho folklórneho festivalu, Rusínske farby.

V roku 2022 ROS realizovala tieto projekty:

Workshopy folklóru, Na figľarsku i tradičnu notu, Rusínsky jazyk na Slovensku v praxi, Rusíni na Makovici, Prehliadka rusínskeho a šarišského folklóru, Život Rusínov vo farbách, Regionálne dni rusínskych tradícií, Dni Rusínov s mládežou, Letný tábor s umením, Začíname s divadlom, 8. ročník Rusínskeho folklórneho festivalu, Rusíni Humenného, My pastyre prichodime, Barvinok 70, Duchnovičov Prešov 2022, NN info Rusín, Škola, to je môj druhý domov, Po cestičkách rusínskych predkov.

Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku

Okresná organizácia RO vo Svidníku existuje rovnako dlho ako ROS, no v roku 2013 sa od ROS odčlenila ako samostatný subjekt. Je hlavným organizátorom *Rusínskeho festivalu vo Svidníku a Betlehemskeho večera* v tom istom meste.

V roku 2021 realizovala tieto projekty:

Festival kultúry Rusínov Slovenska, Orfeus - hudobná prehliadka autorskej rusínskej hudby, 29. ročník Betlehemskeho večera, BECHEROV - Z histórie a kultúry obce Becherov (publikácia).

Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku je členom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska a aktívne sa podieľala na kampani pred sčítaním obyvateľov 2021.

V roku 2022 realizovala tieto projekty:

30. ročník Betlehemskeho večera, Orfeus - hudobná prehliadka autorskej rusínskej hudby, Festival kultúry Rusínov Slovenska.

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska (ďalej ako „ZIRS“) vzniklo 27. novembra 1995 v Bratislave. Je to občianske združenie podporujúce kultúrne a spoločenské aktivity v Bratislave, ale aj v ďalších regiónoch Slovenska obývaných Rusínmi. Je zapojené do viacerých národnostných projektov celoslovenského významu, vydáva internetové noviny *e-rusyn FÓRUM* (e-noviny) dostupné na www.rusyn.sk (od roku 2005) a vedie diskusné fórum na Facebooku. V súčasnosti sa združenie venuje hlavne propagácii histórie Rusínov a obhajobe ich ľudských práv. Hlavným obsahom činnosti ZIRS, je snaha o zachovanie identity Rusínov na Slovensku. Dlhodobo sa venuje aj oral history. ZIRS pre svoje aktivity využíva aj iné dotačné schémy.

V roku 2021 ZIRS zrealizovalo tieto projekty:

Sakrálna tvorba Jozefa Bokšaja na južnom Zemplíne, Významné rusínske rodiny (pilotný projekt), Vojnové deti spod Dukly (Pamäti svedkov 20. storočia), e-rusynFORUM (elektronické periodikum), Hospodársky a sociálny vývoj Podkarpatskej Rusi v rokoch 1919 – 1939.

V roku 2022 ZIRS zrealizovalo tieto projekty:

Stretnutia pri dokumentárnom filme, Rusínska otázka na Slovensku (1944-1952). Postoje rusínskej reprezentácie k národnostnému vývoju, Orálna história: Ruské štátne gymnázium Humenné (1945-53), Významné rusínske rodiny II, e-rusynFORUM (elektronické periodikum).

Spolok Rusínskych spisovateľov Slovenska

Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska vznikol v roku 2001. Zameriava sa na rozvoj umeleckej literatúry v materinskom jazyku Rusínov – poézie a prózy. Spolok vyvíja aktívnu činnosť v literárnej oblasti, organizuje stretnutia spisovateľov, súťaž *Literárna cena Márie Maľcovskej*, ktorou motivuje začínajúcich autorov k tvorbe v rusínskom jazyku, v spolupráci s ÚRJK PU organizuje vedecké semináre zamerané na súčasnú rusínsku literatúru, vydáva publikácie krásnej literatúry, odbornej a odbornopopulárnej literatúry, zameranej na rusínsku literatúru na Slovensku.

V roku 2021 spolok zrealizoval tieto projekty:

Súťaž o literárnu cenu Márie Maľcovskej - 8. ročník, Miro Žolobanič: *Záchranka* (kniha), Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska - webová stránka.

V roku 2022 spolok zrealizoval tieto projekty:

Súťaž o literárnu cenu Márie Maľcovskej - 9. ročník, Miro Žolobanič: *Búľavá vřba* (kniha), Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska - webová stránka.

Akadémia rusínskej kultúry v SR

Občianske združenie Akadémie rusínskej kultúry v SR pôsobiaca v rusínskom hnutí od 10. septembra 2005 sa zaoberá najmä šírením rusínskej kultúry, a to hlavne za pomoci svojej webovej stránky www.rusynacademy.sk. V rokoch 2021 a 2022 bolo združenie aj vydavateľom časopisu *Rusín*.

Akadémia sa prostredníctvom svojho periodika zapojila do kampane pred sčítaním obyvateľov 2021.

V roku 2021 akadémia zrealizovala tieto projekty:

Žyvot - to teater (kniha), *Vydávanie časopisu Rusín*, *Rozvoj webovej stránky Akadémie rusínskej kultúry v SR*, *Pravdyva vypovid'* (kniha), *I take sja (ne)stavat'* (kniha), *Nadhority moji dni* (kniha), *Pid skalov roste sverbohuza* (kniha), *Poklad rusyňskoj matery* (kniha), *100 vyznamnych Rusyniv očamy sučasnykiv IV.* (kniha).

V roku 2022 akadémia zrealizovala tieto projekty:

Monika (kniha), Spomyny serdecja (kniha), Moji pišnyky (kniha), Mamko moja, čom pravi ja? (kniha), Ľude, buďme ľudmy (kniha), Kapky rosy (kniha), Vydávanie časopisu Rusín, Rozvoj webovej stránky Akadémie rusínskej kultúry v SR.

Občianske združenie molody.Rusyny

Občianske združenie molody.Rusyny vzniklo neformálne ako sekcia ZIRS v septembri 2007, oficiálne bolo ako občianske združenie zaregistrované na Ministerstve vnútra SR 18. novembra 2008. Molody.Rusyny je jediným mládežníckym rusínskym občianskym združením, ktoré má riadnych členov, kolektívnych i členov – sympatizantov. Počtom členov sa zaraďuje medzi väčšie rusínske organizácie.

Medzi najvýznamnejšie podujatia OZ molody.Rusyny patrí organizovanie *Rusínskej vetry v Malom Lipníku*, festivalu, na ktorom sa prezentuje len rusínska kultúra, *Tábora s mladými po rusínsky*, či ďalších kultúrnych podujatí ako *Večer rusínskych hlasov*. Združenie má svoju internetovú stránku a aplikáciu pre mobilné platformy, kde sa okrem informácií nachádza aj slovník rusínskeho jazyka.

Z dôvodu pandémie niektoré tradičné podujatia ako *Rusínska vatra v Malom Lipníku* v roku 2021 nemohli byť realizované.

Združenie je členom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska a aktívne sa zapojilo do kampane pred sčítaním obyvateľov 2021.

Združenie v roku 2021 zrealizovalo tieto projekty:

Cerkov s molodyma IV., Tábor s mladými po rusínsky XII., Andersenove rozprávky (vydanie prvého prekladu rozprávok Hansa Christiana Andersena v rusínskom jazyku), Život a dejiny Rusínov v historických prameňoch a dobovej literatúre. Kritický pohľad na preloženú publikáciu Oreszt Szabó: O Uhorských Rusoch (Rusínoch).

Združenie v roku 2022 zrealizovalo tieto projekty:

Andersenove rozprávky 2 (nahlas), Večer rusyňských holosiv, Putovná výstava - Ilustrácie Andersenových rozprávok, Animovane a po rusínsky! (realizácie animovaných rozprávok po rusínsky – unikátny projekt v rusínskom prostredí), O Uhorských Rusoch

(Rusínoch) - vydanie knihy v slovenskom jazyku, Rusínska vatra XI., Rusínska knižnica, Cerkov s molodyma V.

Rusyn media

Rusyn Media – je prevádzkovateľom internetového rádia *Rusyn fm*, čo je významnou aktivitou, vzhľadom na to, že Rusíni nemali do vzniku tohto rádia svoje celodenné vysielanie ani vo verejnoprávnych, ani v komerčných médiách. Rádio Rusyn FM vysielalo oficiálne od 3. decembra 2012, ako občianske združenie Rusyn Media vzniklo 21. augusta 2013.

V rokoch 2021 a 2022 pracovalo v redakcii rádia priemerne 14 ľudí – redaktori, technické zabezpečenie. Rádio v rokoch 2021 a 2022 vysielalo viac ako 20 premiérových relácií týždenne z vlastnej produkcie a ďalšie programy od partnerských rádii. Dlhodobu sa v rebríčku internetových rádii udrzuje na popredných miestach a predbehlo tak mnohé rádiá, ktoré nie sú žánrovo minoritné.

Rádio sa snaží dosiahnuť plnohodnotnú vysielaciu štruktúru a prinášať stále nové formáty relácií, ktoré nemajú len zábavný, ale aj edukatívny a duchovný charakter. Rádio vyvinulo a prevádzkuje aj svoju aplikáciu pre mobilné platformy. Každý deň tvorí aj písaný obsah krátkych správ zo sveta, z domova, z regiónu a predpoveď počasia v rusínskom jazyku. V rádiu sa vysielajú aj programy partnerských rusínskych rádii z Poľska, Srbska, USA a svoju korešpondentku má rádio aj na Ukrajine. Financie na prevádzku rádia si zabezpečuje z grantovej schémy Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Rusyn media je členom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska a prostredníctvom svojho rádia sa aktívne zapojilo do kampane pred sčítaním obyvateľov v roku 2021.

Organizácia taktiež v roku 2022 vydala vďaka grantu z fondu Almanach dnešnej podkarpatskej rusínskej literatúry.

Ruthenia ensemble

Ruthenia ensemble – folklórny súbor Ruthenia funguje oficiálne od 23. októbra 2010, ako občianske združenie Ruthenia ensemble bolo zaregistrované 16. augusta 2013. Má členov v hudobnej, speváckej a tanečnej zložke. Vyvíja aktivity v oblasti rusínskeho folklóru v

hlavnom meste Slovenska, v Bratislave. Aj napriek tomu, že nie všetci členovia sú Rusíni, repertoár súboru je čisto rusínsky, čím sa združenie stáva veľmi špecifické.

Súbor v roku 2022 odpremiéroval nový program, tanečno-dramatické pásmo s názvom Chrbtom k horám. Počas premiérového večera, kde súbor oslavoval oneskorene (vďaka pandémie) aj svoje 10. výročie, bol FK Ruthenia ocenený splnomocnencom vlády SR pre národnostné menšiny Lászlom Bukovszkym Zlatou medailou Slovenskej republiky. Medaila je uznaním a poďakovaním za prácu pre rozvoj kultúry a folklóru Rusínov na Slovensku.

Ruthenia v hodnotiacom období založila aj detský folklórny súbor Rutheniačik a venuje sa najmladšej generácii Rusínov v Bratislave, vstúpuje im jazyk, folklór a tradície našich predkov.

Zrealizované projekty v roku 2021:

Výskum hudobného a tanečného folklóru rusínskych obcí 3.

Zrealizované projekty v roku 2022:

Rutheniačik workshopy, Výskum hudobného a tanečného folklóru rusínskych obcí 4.

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska bolo zaregistrované na MV SR začiatkom roka 2013. Svoju činnosť od začiatku zameralo na deti rusínskych rodičov a výučbu rusínskeho jazyka v ich voľnom čase. Združenie organizovalo v rokoch 2021 a 2022 *Večerné školy rusínskeho jazyka pre deti a dospelých*, čo bola jeho hlavná a najväčšia aktivita. Okrem toho v rokoch 2021 a 2022 vydávalo detský časopis *Kolysočka*, ktorý využívalo aj pri výučbe jazyka. Taktiež v tomto období prevádzkovalo aj internetovú stránku www.rusinskyjazyk.sk a vydávalo publikácie.

Združením zrealizované projekty v roku 2021:

Daniela Kapraľová - Matkine múdrosti (kniha), Ivan Bodnár: Staré príbehy a príhody z Ruského (zozbieral Ján Bodnár) (kniha), Jožko Byc'ko: Spivanký spid Biloj horý II. (kniha), www.rusinskyjazyk.sk, Kolysočka - časopis pre rusínske deti - 5. ročník, Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých - IX. ročník.

Združením zrealizované projekty v roku 2022:

Mária Šmajdová: Maxove (nové) čižmičky (kniha), Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých - 10. ročník, Kolýsočka - časopis pre rusínske deti - 6. ročník, www.rusinskyjazyk.sk.

Okrúhly stôl Rusínov Slovenska

V roku 2012 vznikol Okrúhly stôl Rusínov Slovenska (ďalej ako „OSRS“) ako konzultačná platforma zástupcov organizácií a nezávislých osobností, ktoré spája záujem o rozvoj národnej identity, obhajobu ústavných práv a zvyšovanie kvality života Rusínov v Slovenskej republike.

OSRS bola do roku 2020 platformou bez právnej subjektivity, v ktorej bola združená väčšina aktívne pôsobiacich rusínskych občianskych združení, základných škôl, verejných inštitúcií, cirkevných inštitúcií a osobností. V roku 2020 sa OSRS zaregistroval ako občianske združenie, keďže bez právnej subjektivity nastávali mnohé administratívne problémy a platforma bez nej nemohla ani vstúpiť do medzinárodných národnostných organizácií, čo je jej cieľom. Ďalej sú členmi občianskeho združenia aktivisti, občianske združenia či inštitúcie.

V roku 2021 žiadal OSRS financie na jediný projekt, ktorým bola Spoločenská informačná kampaň ku sčítaniu obyvateľstva 2021.

Na tejto kampani sa podieľali členské organizácie OSRS, ako aj Rusínska obroda na Slovensku, ktorá má v OSRS štatút pozorovateľa.

Na rôznych online a off-line aktivitách tohto projektu, aj napriek pretrvávajúcej pandémie spolupracovalo viac ako 30 subjektov – občianske združenia a profesionálne inštitúcie, 60 dobrovoľníkov, predstavitelia samospráv. Kampaň dokázala osloviť viac ako 200 000 ľudí cez sociálne siete, zaznamenala niekoľko miliónové počty zobrazení vizuálov kampane. Cesty a frekventované miesta boli lemované viac ako 110 billboardami a prvýkrát aj bigboardom. Schránky sme v rámci kampane zásobovali 60 000 kusmi letákov, obce plagátmi, rozhlas spotmi, televíziu video spotmi, printové médiá popularizačnými článkami, sociálne siete množstvom zaujímavostí. Veľkým a v histórii Rusínov výnimočným úspechom je realizácia spoločnej kampane, na ktorú nadviazali postupne Rusíni v Poľsku, Českej republike, Maďarsku, Srbsku, Chorvátsku či Rumunsku. Využitie jednotného vizuálneho

konceptu a hesla podčiarklo dôležitosť spolupráce Rusínov žijúcich v rôznych enklávach v rámci krajín Európy.

Potešujúcim faktom je, že táto kampaň bola úspešná, keďže počet Rusínov po sčítaní obyvateľov v roku 2021 znova narástol.

Aktivity v oblasti rozvoja rusínskej kultúry, pôvodných zvykov a tradícií

Do prvej kategórie, celoslovenských podujatí, možno zaradiť najmasovejší a najstarší festival rusínskej obrody celoslovenského charakteru *Festival kultúry a športu v Medzilaborciach* – podujatie organizované každoročne koncom júna spolu s mestom Medzilaborce. Festival každoročne navštívi niekoľko tisíc divákov a účinkuje na ňom množstvo rusínskych interpretov za účasti Rusínov nielen zo Slovenska, ale aj z Poľska, Rumunska, Srbska a Ukrajiny. Spolupráca tradičného partnera – ROS, s mestom Medzilaborce na tomto festivale je v poslednom čase problematická.

Najväčším rusínskym festivalom je *Festival kultúry Rusínov Slovenska*, ktorý organizuje Okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku. Tento festival prebieha vždy celý týždeň v mesiaci máj. Festival počas týždňa ponúka okrem kultúrnych aj výchovno-vzdelávacie podujatia. Čo je zo strany rusínskych organizácií kritizované, je fakt, že hlavný víkendový program bol dlhodobo postavený na interpretoch slovenskej populárnej hudby a rusínsky program ostával bokom. V posledných rokoch vidíme pozitívne zmeny aj v tomto. Festival bol podporený v rokoch 2021 a 2022 z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, no nie plnou požadovanou sumou práve z dôvodu, že odborná rada odporučila podporiť len rusínsky program festivalu.

Čisto rusínskym festivalom je *Rusínska vatra* v Malom Lipníku, ktorú organizuje združenie molody.Rusyny. Dnes už nejde o regionálny, ale celoslovenský festival, ktorý je podporený čiastočne fondom, no vždy využíva aj iné grantové schémy. Z dôvodu pandémie sa v roku 2021 neorganizoval.

Druhou kategóriou festivalov sú podujatia regionálneho charakteru. Tie vytvárajú priestor najmä na prezentáciu rusínskych umelcov – jednotlivcov i kolektívov z daného regiónu. Prezentujú tu svoju tvorbu, stretávajú sa a vytvárajú aktívnu regionálnu rusínsku

komunitu. Podujatia sú dobrým príkladom aj pre iné národnostné menšiny žijúce v daných regiónoch a sú výbornou prezentáciou rusínskej národnostnej menšiny.

Miestna organizácia ROS v Bardejove organizuje začiatkom januára podľa juliánskeho kalendára v Bardejove už tradične *Novoročnú rusínsku zábavu*, ktorá sa teší veľkej obľube. Kvôli pandemickým nariadeniam toto podujatie v rokoch 2021 a 2022 nebolo realizované.

Tretou kategóriou festivalov a slávností sú podujatia miestneho charakteru, ktoré organizujú miestne organizácie Rusínskej obrody na Slovensku najčastejšie v spolupráci s miestnou samosprávou. Tieto spravidla zvyrazňujú rusínsky pôvod obyvateľov, ako aj samotných obcí, resp. podporujú myšlienku aktívnych rusínskych komunít v rámci miest a obcí. Na tomto type podujatí sa spravidla prezentujú miestni obyvatelia spolu s kvalitnými rusínskymi umelcami. Prostredníctvom podujatí miestneho charakteru buduje ROS aj svoje štruktúry a nadväzuje dobrú spoluprácu s predstaviteľmi samospráv v regiónoch, kde žijú Rusíni. Do tejto kategórie však zaraďujeme aj ďalšie akcie, na organizácii ktorých sa podieľala ROS či ďalšie organizácie a realizovali sa s finančnou podporou miestnej a regionálnej samosprávy, resp. sponzorov. Miestnych alebo regionálnych festivalov, ktoré sa hlásia k rusínskej kultúre, sa každoročne organizuje mnoho. Existujú pozitívne aj negatívne príklady týchto festivalov, sú určite potrebné, no niekedy sa žiaľ vytráca rusínsky obsah.

Aktivity v oblasti periodickej a neperiodickej tlače

Rusínska menšina na Slovensku považuje vydávanie periodickej a neperiodickej tlače za svoju prioritu. Jednak je potrebné, aby sa jazyk udržiaval, rozvíjal a rozširoval aj v písomnej forme, na druhej strane ide aj o podporu rusínskej žurnalistiky, či autorov krásnej literatúry.

V rokoch 2021 a 2022 bola Rusínska obroda na Slovensku vydavateľom dvojtýždenníka *NN info Rusín*, ktorý pravidelne distribuovala predplatiteľom prostredníctvom Slovenskej pošty, a. s. a tiež ďalším čitateľom v obciach a mestách, kde žijú Rusíni, a to prostredníctvom miestnych a regionálnych štruktúr. Dvojtýždenník sa k svojim čitateľom dostával aj prostredníctvom širokej škály podujatí, ktoré ROS organizovala, a to cez partnerské organizácie na Slovensku i v zahraničí. *NN Info Rusín* na svojich stránkach prinášal informácie o dianí Rusínov nielen na Slovensku, ale i hodnotné informácie z iných

krajín, kde žijú Rusíni. Informoval svojich čitateľov najmä o problematike, ktorá sa týka rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku, jej histórie, kultúry, uverejňoval články venované významným rusínskym osobnostiam z rôznych oblastí kultúrno-spoločenského života, jubileám rusínskych dejateľov, literárnych tvorcov a významných udalostí z rusínskych dejín

Akadémia rusínskej kultúry na Slovensku vydávala dvojmesačník *Rusyn*, ktorý je zameraný na články odbornejšieho charakteru a taktiež na prezentáciu rusínskej literatúry, prevádzkovala vlastnú informačnú stránku a vydávala knihy.

Občianske združenie Kolysočka

Kolíška vydávalo plnofarebný ilustrovaný časopis pre deti *Kolysočka*, ktorý pomáhal pri výučbe vo večerných školách rusínskeho jazyka, prevádzkovala stránku rusinskyjazyk.sk.

Rusyn media má okrem prevádzkovania rádia na svojom internetovom sídle aj denník – informačný servis krátkych správ, ktorý je v rusínskom jazyku aktualizovaný každý deň.

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska v rokoch 2021 a 2022 naďalej prevádzkovalo svoj portál *rusyn.sk* a vydávalo newsletter, ale väčšina článkov je v slovenskom jazyku.

V rokoch 2021 a 2022 Rusínska obroda na Slovensku, O.Z. molody.Rusyny, O.Z. Kolysočka, Akadémia rusínskej kultúry na Slovensku a Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska, *Rusyn media*, Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, OO Rusínskej obrody vo Svidníku vydali aj knižné publikácie.

Aktivity v rámci postupových súťaží

ROS každoročne organizuje dve celoslovenské postupové súťaže *Duchnovičov Prešov* a *Spevy môjho rodu*. Iné postupové súťaže nie sú.

Ide o podujatia, ktoré sú veľmi významné pre celú rusínsku národnostnú menšinu, pretože vytvárajú priestor pre prezentáciu všetkých vekových kategórií, vyhľadávajú nové talenty, oslovujú regióny, kde žijú Rusíni. V rámci týchto podujatí má ROS možnosť aktívne spolupracovať aj s ďalšími organizáciami a inštitúciami, ako aj s miestnou a regionálnou

samosprávou. Keďže ide o postupové súťaže, je potrebné realizovať súťaže, resp. výbery od miestnej, cez okresnú, resp. regionálnu úroveň, až po celoslovenské kolo.

Najpopulárnejším podujatím, najmä medzi žiakmi základných škôl, je *Duchnovičov Prešov* – celoslovenská súťaž v umeleckom prednese rusínskej poézie, prózy, vlastnej tvorby, ľudového rozprávania a malých scénických foriem. Celoslovenskej súťaži predchádzajú školské a okresné kolá, víťazi ktorých postupujú na celoslovenskú súťaž, ktorá sa realizuje na rusínskej profesionálnej scéne v priestoroch DAD v Prešove. Prínosom tejto súťaže je vzbudenie záujmu o najnovšie diela v rusínskej literárnej tvorbe, pričom sa nezabúda na významné jubileá klasikov rusínskej literatúry. Toto podujatie v roku 2021 z dôvodu pandémie nemohlo byť zrealizované.

Festival *Spevy môjho rodu* – postupová celoslovenská súťaž v speve rusínskych ľudových piesní, sa v roku 2021 z dôvodu pandémie neuskutočnila, projekt z roku 2022 bol presunutý na rok 2023.

Je škoda, že sa vynechala táto súťaž od roku 2019 (posledná zrealizovaná), pretože organizovanie tejto súťaže sa zameriava na vyhľadávanie nových talentov najmä z radov detí a mládeže, zachytenie nového piesňového materiálu z rôznych regiónov, na propagáciu jedinečnej kultúry Rusínov a na prezentáciu najlepších spevákov rusínskych piesní. Veríme, že v ďalších rokoch sa *Spevy môjho rodu* vrátia na mapu kultúrnych podujatí Rusínov na Slovensku.

Najvýznamnejšie problémy v oblasti podpory kultúry z pohľadu rusínskej národnostnej menšiny

Od roku 2018 existuje Fond na podporu kultúry národnostných menšín a financovanie projektov je realizované už prostredníctvom tejto verejnoprávnej inštitúcie. Fond priniesol väčšiu autonómiu pre národnostné menšiny, keďže si orgány FPKNM vo väčšej miere formujú menšiny samé, väčší obsah financií, no napriek tomu sme sa nevyhli niektorým problémom.

Napriek tomu, že menšiny na problémy upozorňovali od samého začiatku fungovania fondu v rokoch 2021 a 2022 pretrvávali problémy, napríklad s neskorým vyplácaním schválených dotácií. No taktiež treba povedať, že mnohé administratívne problémy sa vyriešili.

Znova upozorňujeme, že v rokoch 2021 a 2022 boli naďalej Fondom na podporu kultúry národnostných menšín z rozpočtu vyhradeného pre ukrajinskú národnostnú menšinu naďalej podporované projekty zamerané na neexistujúcu „rusínsko-ukrajinskú“ menšinu a „rusínsko-ukrajinskú“ kultúru. Podporu takých organizácií a takých projektov vnímame ako podporovanie odnárodňovania rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Vnímame ako premrhanú šancu, že počas rokov 2021 a 2022, napriek tomu, že to mala vláda v programovom vyhlásení, nebol prijatý zákon o postavení národnostných menšín, ktorý by mohol v mnohých oblastiach pomôcť národnostiam a ich kultúram. Neriešenie prijatia takého zákona je zo strany slovenských politikov obrovskou chybou, ktorá poškodzuje rozvoj národnostných menšín.

V rámci rusínskeho vysielania RTVS by sme privítali posilnenie tímu ľudí, ktorí sa starajú o televízne vysielanie, a taktiež rozšírenie národnostných programov o nové žánre. V oblasti rozhlasu je pre nás prioritou, aby popri existujúcich publicistických a informačných programoch bola obnovená aj výroba literárno-dramatická, bez ktorej sa nemôže rozvíjať rusínska literatúra.

Čo sa týka našich profesionálnych umeleckých telies – DAD a PULS, sme presvedčení, že ako rusínske profesionálne a vo svete jedinečné telesá by mali prejsť pod zriaďovateľskú pôsobnosť Ministerstva kultúry SR. Znova pripomíname, že PULS nemá žiadne vlastné priestory na vystúpenia, DAD mal v rokoch 2021 a 2022 svoju veľkú scénu len v prenájme a patrila mu len malá scéna.

V SNM – Múzeu rusínskej kultúry je naďalej potrebné doriešiť zbierkové fondy, ktoré predstavujú rusínske kultúrno-duchovné dedičstvo a ktoré sa dnes nachádzajú v SNM – Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Tieto artefakty by sa mali stať zbierkovým fondom SNM – MRK v Prešove. Taktiež je potrebná celková rekonštrukcia budovy SNM – MRK.

Nedoriešeným zostáva aj rozvoj rusínskeho školstva – základných a stredných škôl, čo môže ohroziť aj existenciu nášho jediného vysokoškolského ústavu.

Stav národnostného školstva rusínskej národnostnej menšiny

Autor: Zdenka Citriaková

Vzdelávanie v rusínskom menšinovom jazyku a) materské školy

Materská škola Čabiny (10 žiakov)

Základná škola s materskou školou Kalná Roztoka (12 žiakov)

Základná škola s materskou školou Klenová (19 žiakov)

ZŠ s MŠ Michala Sopiru Radvaň nad Laborcom (20 žiakov)

Súkromná MŠ Kolysočka Prešov (17 žiakov)

- spolu navštevuje výučbu rusínskeho jazyka v materských školách 76 žiakov

b) základné školy

Základná škola s materskou školou Kalná Roztoka (10 žiakov)

Základná škola s materskou školou Klenová (61 žiakov)

Spojená škola OA Svidník (119 žiakov)

ZŠ s MŠ Michala Sopiru Radvaň nad Laborcom (48 žiakov)

ZŠ Duchnovičová Medzilaborce (84 žiakov)

ZŠ Komenského Medzilaborce (127 žiakov)

- spolu navštevuje výučbu rusínskeho jazyka na základných školách 449 žiakov

c) vysoké školy

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry fungujúci v rámci Centra jazykov a kultúr národnostných menšín Prešovskej univerzity realizuje tri akreditované študijné programy: bakalársky a magisterský medzifakultne v kombinácii v rámci študijného odboru Učiteľstvo akademických predmetov, spolu s FHPV PU a FF PU a vlastný doktorandský študijný program. Výučba sa realizuje v priestoroch Prešovskej univerzity, vybudovaných zo štátnych účelových finančných prostriedkov, určených špeciálne pre potreby vzdelávania príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny. Ústav disponuje vlastnou odbornou knižnicou karpatorusistiky jedinečnou svojho druhu. Podmienky pre prácu a výučbu zodpovedajú súčasným podmienkam pre štandardné a efektívne zabezpečenie vysokoškolského vyučovacieho procesu, ako aj pre pedagogickú a vedeckovýskumnú činnosť pracovníkov, čo sa pozitívne odzrkadľuje na publikačnej činnosti ústavu, ktorý počtom opublikovaných jednotiek na jedného tvorivého pracovníka každoročne prevyšuje priemer univerzity. Ústav ponúka aj rigorózne konanie a rozširujúce štúdium.

d) iné druhy vzdelávania

Studium Carpatho Ruthenorum - medzinárodná letná škola rusínskeho jazyka a kultúry - trojtýždenný vzdelávací projekt, ktorý na Prešovskej univerzite realizuje **Ústav rusínskeho jazyka a kultúry PU**, je zameraný na výučbu rusínskeho jazyka, histórie, literatúry, kultúry a etnografie karpatských Rusínov. Prednášky z daných disciplín zabezpečujú paralelne v rusínskom a anglickom jazyku zahraniční a domáci vysokoškolskí učitelia. Súčasťou projektu je množstvo sprievodných kultúrnych podujatí a poznávacie exkurzie v regióne severovýchodného Slovenska. Vyučovacie procesy na letnej škole je otvorený pre všetkých študentov Prešovskej univerzity, pre záujemcov z mimouniverzitného prostredia, ale aj pre záujemcov zo zahraničia. Letná škola má za 11. ročníkov tohto projektu už vyše 230 absolventov z viac ako 14 krajín sveta.

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny

- a) na úrovni ústrednej štátnej správy;
- b) na úrovni miestnej štátnej správy;
- c) na úrovni miestnych samospráv.

Vybavenosť škôl s vyučovacím jazykom rusínskej menšiny

Vďaka zapájaniu sa zriaďovateľov dotknutých škôl do rôznych európskych štrukturálnych a investičných fondov sa vybavenosť škôl darí priebežne zlepšovať, avšak na relevantné splnenie všetkých potrieb detí a žiakov to nie je postačujúce. Najpálčivejším problémom je akútny nedostatok učebných pomôcok pre vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra, absencia reedícií učebníc a pracovných zošitov potrebných pre učebnú prax. Na systémové riešenie uvedeného problému rusínska národnostná menšina apeluje už minimálne jedno desaťročie, čo považujeme za alarmujúce.

Možnosti vzdelávania budúcich pedagógov a možnosti ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania v rusínskom menšinovom jazyku

Ďalšie vzdelávanie učiteľov predmetu rusínsky jazyk a literatúra v rokoch 2021 a 2022 zabezpečovalo krajské pracovisko NIVaM v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry ponúka možnosť ďalšieho vzdelávania prostredníctvom 2 ročného programu rozširujúceho štúdia rusínskeho jazyka a literatúry a tiež možnosti profesionálneho rastu prostredníctvom rigorózneho konania so zameraním na učiteľstvo rusínskeho jazyka, literatúry alebo kultúry ukončené získaním titulu PaedDr.

Špecifiká výchovy a vzdelávania príslušníkov rusínskej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským

Na základe rôznych zaujímavých zistení si dovoľujeme identifikovať nasledujúce aktuálne špecifiká vyučovania rusínskeho jazyka s príslušnými návrhmi na riešenie jednotlivých problematických javov. Proces implementácie vyučovania predmetu rusínsky jazyk a literatúra v aktuálnych podmienkach edukačného systému Slovenskej republiky charakterizujú nasledujúce špecifiká, v súvislosti s ktorými formulujeme tieto konkrétne odporúčania:

- vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra je možné realizovať prostredníctvom rôznych legislatívou deklarováných foriem vzdelávania, ktoré je potrebné prispôbiť miestnym podmienkam a požiadavkám širokej školskej komunity
- najoptimálnejšou a najefektívnejšou formou vyučovania rusínskeho jazyka je v súčasnosti implementácia vyučovania rusínskeho jazyka a literatúry prostredníctvom učebného plánu pre základné školy s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny,
- najrelevantnejším dôvodom na úspešnú implementáciu vyučovania predmetu rusínsky jazyk a literatúra je primárne aj jeho lokalizácia v regióne s rusínsky hovoriacim obyvateľstvom,
- identifikovali sme vyváženosť sledovanej homogenity resp. heterogenity štruktúry tried resp. pracovných skupín detí a žiakov učiacich sa rusínsky jazyk, čo v konečnom dôsledku dokázateľne neovplyvňuje kvalitu vzdelávacieho procesu, práve naopak, heterogenita skupín je sčasti pridanou hodnotou uvedeného vzdelávania,
- v konečnom dôsledku sa na základe výskumných zistení potvrdilo, že učitelia rusínskeho jazyka sú v praxi aj naďalej vystavení zvýšenému pracovnému nasadeniu znižujúcemu ich pracovný komfort,
- v edukačnej praxi prebiehajúcej v rámci konkrétnych školských komunít je vo veľkej miere prítomný a evidentný súvis implementácie vyučovania rusínskeho jazyka s následným nárastom rusínskeho národnostného povedomia u detí a žiakov,
- medziročný nárast počtu detí a žiakov učiacich sa rusínsky jazyk môže byť pozitívne ovplyvnený viacerými faktormi a indikátormi konkrétnych školských prostredí, ako napr. špecifické prostredie jednotlivých školských komunít, miera asimilácie detí a

žiacov, koncipovanie a štruktúra školského učebného plánu, obsah školského vzdelávacieho programu konkrétnej školy a pod.,

- vyučovanie rusínskeho jazyka a literatúry je nevyhnutné kontinuálne podporovať aplikáciou netradičných inovatívnych metód prostredníctvom zaujímavých aktivít s deťmi a žiakmi,
- jednota vedenia školy a učiteľov vo vzťahu k vyučovaniu rusínskeho jazyka je pre učebnú prax nevyhnutná,
- deti a žiacov je v rámci vyučovania predmetu rusínsky jazyk a literatúra nevyhnutné neustále motivovať a pozitívne hodnotiť aj za každú čiastkovo realizovanú aktivitu a progres či úspech,
- vo vysokej miere je potrebné a opodstatnené implementovať rôzne rusínske reálie do vyučovania ďalších predmetov v rámci školských učebných plánov dotknutých škôl,
- orientácia na aplikáciu rusínskych reálií v školách, v ktorých sa s vyučovaním rusínskeho jazyka v pravom zmysle slova ešte z rôznych dôvodov nepodarilo začať, je často primeranou počiatočnou alternatívou,
- výsledky práce žiakov na hodinách rusínskeho jazyka a literatúry odporúčame relevantne systematicky prezentovať a publikovať,
- pri rôznych príležitostiach je v školskom prostredí vhodné a potrebné komunikovať so žiakmi a rodičmi v rusínskom jazyku so zameraním na prízvukovanie rovnocennosti jednotlivých jazykov prirodzene fungujúcich v konkrétnom školskom prostredí,
- učiteľ v procese výchovy a vzdelávania môže žiakov cielene motivovať a viesť k prezentovaniu a k sprostredkovaniu nimi nadobudnutých kompetencií na hodinách rusínskeho jazyka a literatúry pred ich spolužiakmi, rodičmi, ďalšími učiteľmi a priateľmi,
- učiteľ by mal vo vyučovaní predmetu rusínsky jazyk a literatúra na príslušnej škole kontinuálne pokračovať s jeho vyučovaním aj v prípade, že záujem o vyučovanie tohto predmetu z rôznych dôvodov postupne stagnuje.

Proces implementácie inovovaného štátneho vzdelávacieho programu a upravených príslušných školských vzdelávacích programov v aktuálnych podmienkach edukačného systému v Slovenskej republike charakterizujú nasledujúce špecifiká, v súvislosti s ktorými formulujeme konkrétne odporúčania:

- učitelia rusínskeho jazyka a literatúry deklarovali nižšiu mieru oboznámenia sa s inovovaným štátnym vzdelávacím programom z rusínskeho jazyka a literatúry,

odporúčame preto učiteľom, aby sa v budúcnosti iniciatívne zaoberali štúdiom tohto programu, pretože pre učebnú prax to považujeme za nevyhnutné,

- príslušné inovované štátne vzdelávacie programy z predmetu rusínsky jazyk a literatúra sú podľa názorov učiteľov skoncipované vhodne vo vzťahu k zaradeniu a výberu tém pre jednotlivé ročníky na príslušných stupňoch vzdelávania, predstavujú súlad jazykového, štylistického a literárneho učiva s inými predmetmi v oblasti Jazyk a komunikácia, majú jednoznačne stanovené formulácie jednotlivých kognitívnych, psychomotorických a afektívnych cieľov, oddelenie a formulácia optima a minima obsahového a výkonového štandardu sú vhodne spracované,
- špecifické prvky rôznych rusínskych reálií je možné úspešne implementovať v rámci ktorejkoľvek vzdelávacej oblasti, pričom jednoznačným faktorom úspechu tejto implementácie je samotný učiteľ a jeho majstrovstvo vhodne interdisciplinárne spojiť a sklbiť rôzne témy, súvislosti a problémy práve s rusínskymi reáliami (zistenia z uvedenej výskumnej problematiky potvrdzujú 40,13 % flexibilitu a kompetenciu učiteľov interdisciplinárne prepájať rusínske reálie s vyučovaním na izolovaných predmetoch jednotlivých vzdelávacích oblastí),
- interdisciplinárna aplikácia rôznych rusínskych reálií prebieha predovšetkým na výchovných predmetoch (HUV, VYV), na predmetoch v rámci vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia, na prírodovede, vlastivede a na regionálnej výchove, minimálnu mieru interdisciplinárnosti vyučovania evidujeme vo vzťahu k predmetom náboženská výchova a etická výchova, čo v budúcnosti odporúčame zmeniť.

Problematiku využívania a koncipovania učebných zdrojov a učebných pomôcok vo vzťahu k aktuálnym podmienkam edukačného systému v Slovenskej republike charakterizujú nasledujúce identifikované špecifiká, v súvislosti s ktorými formulujeme konkrétne odporúčania:

- spektrum používania rôznych materiálno-didaktických prostriedkov a učebných zdrojov učiteľmi v praxi je naozaj široké (predovšetkým so zameraním na učebnice vydané Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a na vlastnú prípravu pomôcok) avšak oklieštené narušením periodicity vydávania potrebných učebníc pre učebnú prax,
- v procese vyučovania rusínskeho jazyka a literatúry sa aktuálne najfrekventovanejšie využívajú učebnice pre ročníky prvého stupňa ZŠ vydané MŠVVaŠ SR, čo

potvrďuje, že vyučovanie rusínskeho jazyka v podmienkach základných škôl má výrazne primárny charakter,

- nižšiu mieru využívania učebníc pre druhý stupeň ZŠ plne reflektuje aj skutočnosť, že v Slovenskej republike sa v súčasnosti na tomto stupni vzdelávajú iba žiaci v dvoch základných školách – ZŠ s MŠ Klenová a ZŠ s MŠ Michala Sopiru Radvaň nad Laborcom,
- výsledky výskumu naznačujú a deklarujú akútny nedostatok mnohých učebníc vydaných MŠVVaŠ SR orientovaných na vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra,
- zo zistení a názorov respondentov vyplýva väčšinový názor, ktorý reflektuje nevyhnutnosť inovovať aktuálne platné učebnice a pracovné zošity pre vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra v súlade s aktuálnymi legislatívnymi zmenami, pretože staré vydania nekorešponďujú svojim obsahom i zameraním s inovovaným štátnym vzdelávacím programom, čo spôsobuje učiteľom a žiakom v procese vyučovania rusínskeho jazyka a literatúry množstvo procesuálnych problémov,
- plnenie inovovanej koncepcie rozvoja výučby rusínskeho jazyka vo vzťahu k aktuálnym potrebám Rusínov v otázke vydávania učebníc, pracovných zošitov a ďalších učebných zdrojov reflektujú výskumné zistenia na úrovni 50 %, keďže aktuálna koncepcia výučby rusínskeho jazyka sa postupne dostáva do povedomia a o jej úspešnom nastavení rozhodnú v budúcnosti predovšetkým systémové a ciele aktivy MŠVVaŠ SR nastavené v jej strategickom rámci až v nasledujúcich rokoch,
- je nevyhnutné kvalitne a odborne revidovať učebnice a učebné zdroje určené na vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra, bez uvedeného opatrenia sa postupne zníži samotná kvalita realizovaného vyučovacieho procesu,
- aktuálne nie je na vyučovanie rusínskeho jazyka a literatúry zabezpečený dostatok učebných pomôcok v digitálnej resp. elektronickej podobe, uvedený deficit odporúčame v najbližších rokoch primerane a dostupne akútne riešiť,
- na základe výskumných zistení sa rusínsky jazyk a literatúra v súčasnosti vyučuje prostredníctvom netradičných, inovatívnych a moderných učebných zdrojov a pomôcok len v minimálnej miere, odporúčame sa viac venovať rozvoju tejto oblasti prostredníctvom tvorby inovatívnych učebných pomôcok a podporou rozvoja kompetencií učiteľov rusínskeho jazyka a literatúry v oblasti využívania inovatívnych metód v procese profesijného rozvoja učiteľov rusínskeho jazyka,

- aktuálna ponuka učebníc pre vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra zverejnená v ponuke Edičného portálu MŠVVaŠ SR dlhodobo nereflektuje a neodzrkadľuje aktuálnu deklarovanú potrebu konkrétnych učebníc a pracovných zošitov pre vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra v praxi, považujeme preto v budúcnosti za nevyhnutné včas, systémovo a cyklicky zabezpečiť a aktualizovať ponuku učebníc a učebných zdrojov na Edičnom portáli MŠVVaŠ SR s motiváciou a cieľom stabilizácie vyučovania predmetu rusínsky jazyk a literatúra.

Problematiku procesu osvojovania si čítania a písania rusínskej azbuky žiakmi vo vzťahu k aktuálnym podmienkam edukačného systému v Slovenskej republike charakterizujú nasledujúce identifikované špecifiká, v súvislosti s ktorými formulujeme nasledujúce konkrétne odporúčania:

- porovnávací princíp vyučovania čítania a písania rusínskej azbuky so slovenskou latinkou je vhodný a je aj naďalej nevyhnutné uplatňovať ho v procese osvojovania si čítania a písania rusínskej azbuky žiakmi, pretože z výskumných zistení jednoznačne vyplýva opodstatnenie využívania porovnávacieho slovensko-rusínskeho hľadiska v procese osvojovania si čítania a písania písmen rusínskej azbuky tam, kde má svoje neodmysliteľné miesto,
- obsah učiva predmetu rusínsky jazyk a literatúra korešponduje a nadväzuje na obsah učiva predmetu slovenský jazyk a literatúra len čiastočne, uvedený problém bude nevyhnutné v budúcnosti procesuálne eliminovať, pretože dochádza k narušovaniu a k neodôvodnenej neuplatniteľnosti porovnávacieho slovensko-rusínskeho hľadiska v kontexte jazykového vyučovania,
- v súvislosti s komparáciou a prehodnotením vhodnosti výberu optimálneho ročníka vo vzťahu k prvopočiatkom písania a čítania písmen rusínskej azbuky v podmienkach základnej školy konštatujeme, že k tejto aktivite je najvhodnejším druhý ročník primárneho vzdelávania,
- čas nevyhnutne potrebný žiakom na fixáciu a osvojenie si písania a čítania rusínskej azbuky môže najviac negatívne ovplyvniť (podľa zohľadnenia závažnosti) týždenná časová dotácia hodín rusínskeho jazyka a literatúry, práca so žiakmi v heterogénnych skupinách, problematické osvojovanie si súbežnej fixácie dvoch grafemických systémov žiakmi, nedostatok učebných zdrojov a názorných učebných pomôcok,
- časový priestor nevyhnutne potrebný žiakom k fixácii a komplexnému zvládnutiu písania a čítania rusínskej azbuky je na základe výskumných zistení vhodnejšie

spremiť na rozmedzie 1 – 2 školských rokov v závislosti od lokálnych podmienok dotknutých škôl a spôsobu vyučovania predmetu rusínsky jazyk a literatúra na konkrétnej škole,

- pri osvojovaní si písania rusínskou azbukou odporúčame na základe preferencií žiakov uplatňovať z pohľadu pridanej efektivity nasledujúce aktivity: prepisovanie písaných textov pretlače v šlabikári a v pracovnom zošite, písanie na tabuľu a interaktívnu tabuľu, hľadanie analógií a podobností medzi písmenami slovenskej latinky a rusínskej azbuky a porovnávanie rozdielov v interpunkcii a diakritike jednotlivých grafemických systémov, prepis tlačeneho textu na písaný, problémové úlohy.

Vzťah škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom slovenským a škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom rusínskym je na základe spoločných programov alebo iných spôsobov spolupráce.

Prioritné riešenia v ďalšom období

- pristúpiť k postupnej systémovej reedícii a revízii učebníc pre vyučovanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra – ide o prioritný a najakútnejší problém,
- je nevyhnutné aj naďalej v praxi koordinovane a systematicky aplikovať jednotlivé závery a uznesenia jednotlivých vymedzených oblastí strategického rámca najaktuálnejšej Konceptie rozvoja výučby rusínskeho jazyka v MŠ, ZŠ a SŠ v Slovenskej republike,
- aj naďalej zabezpečovať a stimulovať kontinuitu vyučovania v rusínskom jazyku od materských škôl až po možnosť vysokoškolského vzdelávania v segmente,
- zabezpečiť rozširujúce kvalifikačné vzdelávanie pre nekvalifikovaných učiteľov predmetu rusínsky jazyk a literatúra, ide totiž o jediné „rýchle“ riešenie, ako zabezpečiť kvalifikovanosť vyučovania, ktorá je v segmente alarmujúca,
- zabezpečovať inovačné vzdelávania, odborné podujatia a učiteľské fóra pre učiteľov vyučujúcich predmet rusínsky jazyk a literatúra, venovať sa vybraným odborným témam vyplývajúcim z učebnej praxe,
- systémovo koordinovať a kooperovať (MPC, ŠPÚ, MŠVVaŠ SR, potenciálni zriaďovatelia materských, základných a stredných škôl) v procese transformácie, resp. pri zakladaní škôl na rusínskej národnostnej báze,
- založenie stavovskej organizácie učiteľov rusínskeho jazyka,

- dôsledne zohľadňovať špecifiká (porovnávajúce slovensko-rusínske hľadisko, problémy spojené s paralelným osvojovaním si dvoch grafemických noriem súčasne, rôzne didaktické špecifiká, špecifický obsah učiva so zameraním na historické a etnografické reálie) výchovno-vzdelávacieho procesu realizovaného v rusínskom jazyku v akejkol'vek relevantnej a legislatívou akceptovanej forme pri tvorbe a revízii kurikulárnych dokumentov (inovované štátne vzdelávacie programy, učebné osnovy, kritériá hodnotenia, cieľové požiadavky a pod.),
- v záujme zachovania a rozvoja materinského jazyka Rusínov na Slovensku je pre túto menšinu dôležité cielene a systematicky rozširovať počet škôl s vyučovaním rusínskeho jazyka, keďže sa uvedená forma aktuálne zdá byť najefektívnejšou, všade tam, kde to bude možné, stimulovať aj zakladanie škôl s vyučovacím jazykom rusínskym.

Používanie jazyka rusínskej národnostnej menšiny

Autor: Peter Medvid'

Používanie jazyka rusínskej národnostnej menšiny

Rusínsky jazyk sa používa medzi príslušníkmi rusínskej národnostnej menšiny navzájom pri ich vzájomnej komunikácii. Dlhodobu možno sledovať, že mladí ľudia vplyvom asimilácie, ale aj vďaka tomu, že k tomu mnoho krát nie sú vedení doma, strácajú svoj materinský jazyk.

O tomto fakte svedčia aj výsledky sčítania obyvateľov, ktoré prebiehalo v roku 2021. Pokiaľ v sčítaní obyvateľov z roku 2011 sa k rusínskemu materinskému jazyku prihlásilo 55 469 obyvateľov, v roku 2021 to už bolo len 38 679 osôb. Tento negatívny trend neteší predstaviteľov rusínskej národnostnej menšiny a je potrebné hľadať cesty, v spolupráci so štátnou správou a samosprávami, ako ho pozastaviť, prípadne zvrátiť.

Ústna komunikácia prebieha aj na úrovni niektorých miestnych samospráv na severovýchode Slovenska. Rusínsky jazyk sa používa aj pri kultúrno-spoločenských podujatiach.

Rusínsky jazyk je používaný aj v náboženskom živote, pri kázňach alebo používaním rusínskych liturgických prekladov, ktoré sú schválené Gréckokatolíckou cirkvou.

Používanie rusínskeho jazyka v médiách a literatúre

Rusínsky jazyk má na Slovensku svoje miesto aj v médiách. V rokoch 2021 a 2022 vychádzali na Slovensku s podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín tri periodiká:

NN info Rusyn – informačný dvojtýždenník

Rusyn – časopis s periodicitou dvojmesačníka

Kolysočka – časopis pre deti vydávaný ako kvartálnik

Po rusínsky vychádza aj štvrťročník *Artos*, vydávaný bez štátnych dotácií, ktorý je písaný vo väčšej miere grafickým systémom zapisovania pomocou latinských písmen, v menšej miere azbukou, v ktorej bol jazyk kodifikovaný.

Taktiež na Slovensku vychádza gréckokatolícky náboženský mesačník *Blahovistnyk*, v ktorom sa objavujú aj texty v rusínskom jazyku (azbukou aj latinkou), články po rusínsky nájdeme občasne aj v pravoslávnom mesačníku *Odkaz sv. Cyrila a Metoda* a v tlačenej mesačníku samosprávy v Medzilaborciach *Spektrum*.

Svoj občasník, ktorý nie je písaný v kodifikovanom rusínskom jazyku, no v miestnom dialekte, prípadne po slovensky, vydáva v posledných rokoch aj OO Rusínskej obrody vo Svidníku s názvom *Naše slovo*.

Rusínsky jazyk sa používa v rusínskom národnostnom vysielaní RTVS – v televízii a rozhlase, taktiež vo vysielaní internetového rádia rusyn.FM. Tento jazyk je používaný aj v knižných vydaniach, ktoré dostávajú podporu z dotačného programu, hoci niektoré vydania neperiodickej tlače zamerané na rusínsku národnostnú menšinu a podporené zo štátneho rozpočtu vychádzajú po slovensky.

Rusínsky jazyk na svojich internetových stránkach používa Akadémia rusínskej kultúry v SR, Okružly stól Rusínov Slovenska, rádio rusyn.FM, organizácia molody.Rusyny, Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska, čiastočne súbor Ruthenia a Združenie inteligencie Rusínov Slovenska (ZIRS) na svojom portáli rusyn.sk, čiastočne aj stránka Festivalu Rusínov Slovenska vo Svidníku. Rádio rusyn.FM a OZ molody.Rusyny tento jazyk používajú aj v mobilných aplikáciách pre Android a iOS.

Niektoré zo spomenutých stránok používajú rusínsky jazyk v kodifikovanom zápise – azbukou, niektoré v azbuke aj prepise do latinky, a niektoré len v prepise do latinky.

Rusínsky jazyk sa objavuje aj na sociálnych sieťach v rámci rôznych stránok a skupín, no žiaľ ide väčšinou o hovorovú formu s použitím zápisu latinskými písmenami.

Používanie rusínskeho jazyka v profesionálnych inštitúciách a na školách

Rusínsky jazyk sa spoločne so štátnym jazykom používa aj v rusínskych profesionálnych inštitúciách, ktorými sú Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove, SNM – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove (SNM – MRK), Divadlo Alexandra Duchnoviča (DAD), ktoré v tomto jazyku uvádza divadelné predstavenia a Puddukelskom umeleckom ľudovom súbore (PULS), ktorý tento jazyk propaguje cez folklór a ľudovú slovesnosť.

PULS a Ústav rusínskeho jazyka majú svoje internetové stránky čiastočne aj v rusínskom jazyku. SNM – MRK má len slovenskú verziu internetovej stránky (len podstránka SNM), no na oficiálnom profile na sociálnej sieti Facebook komunikuje aj v rusínskom jazyku, rovnako ako na tlačенých pozvánkach a taktiež označenia vystavovaných predmetov atď sú vždy aj v rusínskom jazyku.

DAD má stránku bez obsahu v rusínskom jazyku, po rusínsky sú na stránke uvedené len názvy divadelných hier. No divadlo taktiež na svojom oficiálnom profile na sieti Facebook komunikuje aj v rusínskom jazyku.

O rusínskom jazyku v rámci školstva sa môžete dočítať podrobnejšie v kapitole, ktorá je zameraná na rusínske školstvo.

Používanie na úrovni samosprávy a v úradnom styku

Podľa nariadenia vlády SR č. 534 z 19. decembra 2011, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva, sa rusínske označenie obcí mohlo v rokoch 2021 a 2022 používať v 68 obciach,

z čoho bolo jedno mesto – Medzilaborce. Nové nariadenie, ktorým sa rozšíril zoznam rusínskych obcí, bolo prijaté až v roku 2023.

V rokoch 2021 a 2022 môžeme konštatovať, že v prípade označovania obcí v rusínskom jazyku neboli badateľné žiadne väčšie nedostatky. Správcovia príslušných ciest zabezpečovali tieto označenia a systematicky ich zamieňali za novšie typy označení.

No stále bolo vidieť nedostatky v prípade označovania verejných budov v daných obciach, či prípade poskytovania základných informácií pre občanov aj v rusínskom jazyku. Žiaľ, musíme konštatovať, že v niektorých prípadoch to bol aj dôsledok negatívneho postoja starostov obcí, ktorí pre dvojjazyčnosť nemali pochopenie.

Mesto Medzilaborce, ako jediné mesto, ktoré mohlo mať v období rokov 2021 a 2022 označené v jazyku národnostnej menšiny aj ulice, svoj nedostatok z predošlého obdobia odstránilo a v súčasnosti sú všetky ulice, verejné budovy v meste aj v mestských častiach príkladne označené aj v rusínskom jazyku. Medzilaborce navyše urobili informačné tabule pre turistov, ktoré taktiež obsahujú aj texty v rusínskom jazyku. Tieto aktivity súviseli aj s aktivitami mesta s heslom Medzilaborce – hlavné mesto Rusínov.

Rusíni mali označené ulice aj v jazyku národnostnej menšiny aj v obci Vyšná Polianka.

Medzilaborce majú dvojjazyčné označenia zavedené okresného úradu a v tomto jazyku možno v meste vidieť aj základné informácie (napríklad k voľbám). Veľmi pomohlo, že ku koncu roka 2019 bola na okresnom úrade v Medzilaborciach prijatá zamestnankyňa, ktorá je absolventkou štúdia rusínskeho jazyka, a ktorá v rámci svojej práce robí aj oficiálne preklady do rusínskeho jazyka. Tieto preklady robí prvorado pre okresný úrad, ale s prekladmi pomáha aj mestu Medzilaborce, ako aj mnohým obciam, pokiaľ sa na ňu s prosbou o preklad obrátia starostovia.

V prípade informovania občanov cez internetové stránky samospráv, prípadne cez miestne vestníky, musíme naďalej konštatovať, že až na pár výnimiek sa rusínsky jazyk na obecných stránkach nenachádza, aj keď máme príklady obecných stránok, ktoré poskytujú

aspoň čiastočne informácie aj v rusínskom jazyku, prípadne majú na stránke aspoň názov obce aj po rusínsky.

Rusínsky jazyk sa takmer nikde nepoužíva ani pri hláseniach v miestnych rozhlasoch. V rusínskych obciach je možné žiadať aj úradné dokumenty (napr. rodný list) v rusínskom jazyku. S týmto naďalej pretrváva problém, keďže pracovníci obecných úradov vedia komunikovať po rusínsky, no neovládajú kodifikovaný jazyk a nie sú schopní úradnej komunikácie v tomto jazyku. Vo väčšine prípadov musia oslovovať Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity (ÚRJK PU), aby im s vypracovaním takýchto dokumentov pomohol.

Od roku 2023 je podľa posledných výsledkov sčítania obyvateľov a naň nadväzujúceho nariadenia vlády až 154 rusínskych obcí, z toho dve mestá. Pokladáme preto za veľmi potrebné, aby sa začalo rozvíjať rusínske školstvo a aby sa pravidelne robili aj školenia pre zamestnancov úradov samosprávy a úradov štátnej správy, ktorí by potom mohli vybavovať agendu týchto úradov v rusínskom jazyku.

Dvojjazyčnosť na okresnom úrade

V roku 2019 bol spustený aj úspešný pilotný program vzdelávania zamestnancov okresných úradov, ktorý prebiehal aj v Medzilaborciach v spolupráci s ÚRJK PU. Okresný úrad v Medzilaborciach prijal v decembri 2019 na pozíciu odborného radcu prvého zamestnanca, absolventa ÚRJK PU, ktorý má na starosti aj úradné preklady do rusínskeho jazyka, čo sme spomenuli vyššie.

V období rokov 2021 a 2022 tento jeden zamestnanec postačoval, ale čoraz viac bolo vidieť, že o takéto služby má záujem čoraz viac starostov. Navyše od roku 2023 sa rusínsky jazyk rozšíri aj na okresný úrad vo Svidníku.

Sme toho názoru, že minimálne okresné úrady vo Svidníku, ale aj v Bardejove, Humennom, Snine, Stropkove, teda v okresoch, ktoré majú rusínske obce, by bolo dobré mať zamestnanca, ako to má úrad v Medzilaborciach, ktorý by mohol pomáhať s úradnými prekladmi pre starostov daného okresu. V prípade Svidníka je to nevyhnutné riešiť už teraz.

Dvojazyčnosť na cestách

V zmysle novely menšinového jazykového zákona sa od januára 2022 zmenilo legislatívne prostredie používania menšinových jazykov na dopravných značkách. Predmetná novelizácia v sebe zahŕňa zmenu a pridanie ustanovení týkajúcich sa dopravných značiek. Podľa vyhlášky MV SR č. 30/2020 Z. z. o dopravnom značení sa nápisy na dopravných značkách uvádzajú v štátnom jazyku; iný jazyk možno použiť v súlade s osobitným predpisom a medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná. Jedným z osobitných predpisov je zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.

Ministerstvo dopravy a výstavby SR vydalo Usmernenie k používaniu jazykov národnostných menšín na dopravných značkách a požiadalo 36 okresných úradov a ZMOS postupovať pri výkone agendy určovania použitia dopravných značiek v menšinových obciach podľa platnej legislatívy a technického predpisu Vzorové listy pozemných komunikácií VL 6.1 Zvislé dopravné značky.

Musíme konštatovať, že tento fakt sa zatiaľ v prípade rusínskych obcí nepremietol do praxe a dvojazyčné môžeme na cestách zatiaľ vidieť len označenia obcí.

Rusínsky jazyk v obchode a službách

Rusínsky jazyk sa už v predošlom hodnotiacom období dostal aj do obchodov a služieb. Dvojazyčnosť sme v rokoch 2021 a 2022 mohli vidieť v sieti supermarketov, na benzínovej čerpacej stanici atď.

No znova musíme konštatovať, že v niektorých prípadoch neboli rusínske texty s nikým konzultované a nie sú uvedené správne. Na druhej strane vidíme aj fakt, že tieto nedostatky sa postupne snažia prevádzkovatelia riešiť. Oslovujú napríklad Ústav rusínskeho jazyka a kultúry PU či členov jazykovej skupiny s prosbou o preklad textov.

Rusínsky jazyk na železnici

Rusínsky jazyk sa v železničnej doprave na Slovensku používal v rokoch 2021 a 2022 len v okrese Medzilaborce. V tomto okrese boli v menšinových obciach označenia železničných staníc a železničných zastávok aj v rusínskom jazyku.

V poslednom čase boli kompetentné orgány oslovené zo strany rusínskej národnostnej menšiny, aby v daných spojoch, ktoré prechádzajú cez zastávky a stanice, ktoré sú označené aj v rusínskom jazyku, boli po rusínsky aj hlásania vo vlaku.

Rusínsky jazyk v autobusovej doprave

Označenia zastávok autobusovej dopravy v rokoch 2021 a 2022 boli zabezpečené len v meste Medzilaborce a v jeho mestských častiach.

Rusínsky jazyk na pošte

V rokoch 2021 a 2022 sa postupne rusínsky jazyk dostával aj na pobočky Slovenskej pošty. Potešujúcim faktom je, že rusínske oznámenia boli viditeľné aj na pobočkách v Prešove, pričom v tomto meste povinnosť dvojazyčnosti nebola.

Práca jazykovej skupiny

Aj v rokoch 2021 a 2022 fungovala poradná skupina pre zosúladenie praxe s platným zákonom o používaní jazykov národnostných menšín, ktorá má aj rusínsku sekciu. V nej pôsobili v tomto období Doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., Mgr. Peter Medvid', Mgr. Martin Dufala, PhD., PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD. a Mgr. Zdenka Citriaková PhD.

V rámci tejto poradnej skupiny pracovali aj v rokoch 2021 a 2022 na odborných prekladoch legislatívy, prípadne iných úradných dokumentoch.

Problémy s používaním rusínskeho jazyka

Znova musíme konštatovať, že za koreň väčšiny problémov spojených s používaním rusínskeho jazyka vo verejnom priestore, úradnom styku, okrem vplyvov asimilácie, naďalej pokladáme priveľmi slabú sieť škôl s rusínskym vyučovacím jazykom alebo aspoň vyučovaním rusínskeho jazyka, neexistenciu stredných škôl.

Rusíni na Slovensku potrebujú mladé generácie, ktoré sa budú učiť rusínsky spisovný jazyk, aby jeho používanie vo verejnom priestore nebolo problematické. Znova akcentujeme, že musí byť prioritou tak občianskych združení ako aj štátu čo najviac podporovať rozvoj rusínskeho školstva a hľadať spôsoby jeho realizácie.

Nad'alej zostáva prioritou aj to, aby rusínske profesionálne inštitúcie používali spisovný jazyk vo všetkých oblastiach svojej činnosti. Pomocou školení a vydávania metodických príručiek sa rusínsky jazyk musí stať aj bežnou praxou pre zamestnancov úradov samosprávy a štátnej správy, všade tam, kde Rusíni majú právo používať svoj materinský jazyk v úradnom styku.

RUSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Natália Balanová

Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka ruskej národnostnej menšiny

Ruska národnostná menšina má občianske združenia, ktoré sú spojené v Zväz Rusov na Slovensku. Ine združenia nie sú súčasťou Zväzu.

OZ Zväz Rusov na Slovensku

OZ Zväz Rusov v Bratislave

OZ Zväz Rusov Košice

OZ „RUSLANA“ (Martin)

OZ Ruská asociácia – BEREGA (Trenčín)

OZ „БЕРЁЗКА“ - Beriozka (Spišská Nová Ves)

OZ "Dedičstvo: ruská kultúra" (Bratislava)

OZ „FONARIK“ (Martin)

OZ „Globus“ (Nitra)

OZ Rossija (Banská Bystrica)

OZ Mladá Rossija (Banská Bystrica)

OZ Krajanský ruskojazyčný spolok OBČINA na Slovensku (Nitra)

OZ „KALINKA“ (Poprad)

Každé má viac aktivít a projektov, niektoré sa uskutočňujú v rámci mesta, obce alebo kraja, iné sú celoštátne. Aktivity ruskej národnostnej menšiny sú veľmi rôznorodé, zamerané na:

- podporu rozvoja ruského jazyka (letné tábory, jazykové kurzy, semináre a konferencie, krúžky)
- zachovanie tradícií, ako napríklad Novoročné detské podujatia – Новогодняя ёлка, Масленица (fašiangy), a pod.
- rozvoj talentu ruskej menšiny (festivaly, súťaže, divadelne predstavenia, tanečne krúžky a spevácke skupiny)
- vzdelávacie a kultúrne projekty pre deti a mládež v ruskom jazyku (detské vzdelávacie tábory a krúžky)

- udržanie národného povedomia – Deň víťazstva nad fašizmom, День памяти и скорби (Deň pamäte a smútku – 22 júna), Deň Ruska (12. júna) a podobne
- medializácia aktivít príslušníkov ruskej národnostnej menšiny prostredníctvom menšinovej tlače a webu.

V rokoch 2021-2022 sa uskutočnilo veľa projektov pre podporu rozvoja ruského jazyka, ako napríklad:

- medzinárodný vzdelávací projekt „Týždeň ruského jazyka v Európe a SNŠ“
- súťaž „Prečítajte si F.M. Dostojevského!“ a „Prečítajte si N.A. Nekrasova!“ Venované 200. výročiu narodenia spisovateľov
- Ruské slovo je celoslovenská súťaž v prednese ruskej poézie a prózy s bohatým sprievodným programom pre deti ruských krajanov a milovníkov ruštiny; organizuje sa s finančnou podporou Ministerstva školstva SR, Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, s podporou ruského veľvyslanectva na Slovensku a ruského centra Vedy a kultúry v Bratislave, mestskej rady Košice, Košickej samosprávy. Účastníci súťažili v tradičných kategóriách: próza, poézia, sólový spev a spev piesne v tíme podujatia
- Podujatie „Vo svete rozprávok“ (Deň ruského jazyka - 6 júna)
- medzinárodne online semináre a konferencie
- detské letné tábory (Zväz Rusov na Slovensku, Zväz Rusov Košice, Občianske združenie Rossia)
- krúžok ruského jazyka – projekt Ruština bez hraníc, OZ Ruslana, Martin
- vedomostne súťaže pre rusky hovoriacich
- a iné

Každé združenie národnostnej menšiny sa snaží aj o zachovanie tradícií a kultúry, a rozvoj talentu ruskej menšiny. Napriek zložitej epidemiologickej situácii prebehli nasledovné podujatia:

- Medzinárodný festival *Ruská pieseň nad Dunajom*, ktorého sa zúčastňujú profesionálni aj amatérski umelci. Výber účastníkov prebieha na základe súťaže. Súčasťou dvojdňového podujatia sú workshop s profesionálmi, vystúpenia interpretov z Ruskej federácie, Gala-koncert
- Literárny večer Zlaté storočie ruskej kultúry, Martin

- Fašiangové slávnosti Maslenica. Cieľom podujatia je pripomenúť a priblížiť hlavne mladej generácii tradície a kultúrne zvyklosti predkov
- Cyklus literárno-hudobných interaktívnych programov a koncertov "Divadlo ruskej piesne", Bratislava
- Vystúpenia hudobného súboru „Družba“ , Košice
- Večer ruskej piesne a poézie, Bratislava
- “Ruský film v škole” a výstava kresieb, akcia ktorá prebehá od roku 2003 v Košiciach
- Novoročné karnevaly pre deti- oslava novoročných sviatkov v Bratislave, Košiciach, Nitre, Poprade, a iných mestách
- Divadelná hra pre deti a mládež „Štvorlístok“, Martin
- Vedomostná súťaž pre intelektuálov «*Что, где, когда*».
- Stretnutia krajanov pri príležitostiach tradičných ľudových sviatkov

Vzdelávacie a kultúrne projekty pre deti a mládež

Sú to letné vzdelávacie tábory a rôzne medzinárodne vzdelávacie projekty, ktorých sa zúčastňujú aj naše deti, ako bolo uvedené vyššie.

Tábor milovníkov ruštiny Buratino organizuje pre deti ruských krajanov žijúcich na Slovensku a milovníkov ruského jazyka. S pomocou lektorov a vedúcich oddielov v deťoch prehlbuje lásku k Rusku, ruskej kultúre a jazyku.

Kinotabor (Zväz Rusov na Slovensku) projekt je zameraný, ako na úplne ponorenie sa do ruského jazyka, tak aj napomáha rozšíreniu vedomostí a záujmov. Program zahŕňa workshopy s režisérom, hercami, prípravu scenára a natáčanie filmu.

Letný tábor Rossija: letná akadémia detí a mládeže má veľký význam z hľadiska zachovania národného povedomia u detí z rusky hovoriacich rodín. Zamiera sa na uvedenie si identity cieľovej skupiny, vzdelávanie, zachovávanie tradícií a kultúry pomocou besied, prednášok a hier.

a taktiež:

- Folklórny krúžok ruských národných tancov, Bratislava
- Hudobno-Literárny krúžok, Nitra
- detský online festival „Moja obľúbená ruská rozprávka“

- krúžok ruského jazyka Ruština bez hraníc , ktorý je zameraný na rozvoj konverzačnej praxe ruského jazyka vďaka intenzívnej komunikácii s jeho nositeľmi. Projekt zahŕňal kultúrne a vzdelávacie aktivity pre žiakov a študentov, ktorí sa učia, Martin
- Knižničná noc alebo večery pod Bratislavským hradom
- divadelne predstavenie pre deti Repka - Marin, Nitra
- Zväz Rusov na Slovensku *Spolupracuje so školami a bilingválnymi gymnáziami vyučujúcim ruský jazyk*: Organizuje online stretnutia a zúčastňuje sa prípravy na účasti detí na olympiádach v RJ.

Okrem vzdelávania sa v ruskom jazyku prostredníctvom kurzov, ktoré organizujú vyššie uvedené organizácie, prípadne prostredníctvom jazykových škôl, alebo v rámci výučby cudzieho jazyka na rôznych základných a stredných školách je možné študovať ruský jazyk na viacerých univerzitách, napr. na Katedre rusistiky a východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Inštitútu rusistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedre rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Katedre rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre alebo Katedra slovanských jazykov v rámci Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici ako samostatný študijný program, prípadne v kombinácii.

Pre udržanie národného povedomia prebiehajú memoriálne podujatia - pravidelné spomienkové podujatie venované obetiam boja proti fašizmu, kladenie vencov, slávnostný večer pre veteránov a širokú verejnosť. Pamiatková činnosť – každoročná oslava počas Dňa víťazstva nad fašizmom, Deň nezvestného vojaka, Deň pamäte 22 júna. Taktiež spomienkové slávnosti pri príležitosti výročí oslobodenia miest a obcí Slovenska Červenou armádou, v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Martine, Poprade, Banskej Bystrice, Košiciach, Spišskej Novej Vsi atď.

Medializácia aktivít príslušníkov ruskej národnostnej menšiny prostredníctvom menšinovej tlače a webu.

- Náš program «Я живу в Словакии» /*Bývam na Slovensku*/ pre krajanov žijúcich na Slovensku, pokračoval vo vysielaní rádia aj v týchto rokoch. *Radio Slovakia International* (RSI) je vysielací program pre tých, ktorí žijú v rôznych častiach Európy a

sveta a sledujú správy a udalosti na Slovensku, zaujímajú ich súčasnosť a minulosť, jeho pamiatky a tradície. Raz za mesiac majú naši poslucháči možnosť dozvedieť sa, ako žijeme v tejto krajine, o tom, čo robíme, a kam vás môžeme pozvať, aby sme spolu trávili čas a komunikovali po rusky.

- Zväz Rusov na Slovensku Vydáva časopis (od r. 1999) v ruskom jazyku *VMESTE*, ktorý informuje o živote a podujatiach ruskej menšiny v oblasti kultúry, pedagogiky, aktivitách Zväzu Rusov na Slovensku v oblasti osvetu, zachovávaní ľudových kultúrnych tradícií a budovania atmosféry porozumenia a vzájomného obohacovania medzi menšinou a majoritným obyvateľstvom.
- Prevádzkovanie, vývoj a aktualizácia dvojjazyčnej webovej stránky *zvazrusov.sk*

V roku 2021 a 2022 boli niektoré projekty zrušené kvôli štátnym opatreniam pre pandémiu Covid-19 a finančné prostriedky pridelené na podujatia boli vrátené. Niektoré boli uskutočnené prostredníctvom internetu - online.

SRBSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Rajkó Salihbegovič

Podpora kultúry srbskej národnostnej menšiny

Práva národnostných menšín predstavujú súčasť ľudských práv a umožňujú menšinám realizáciu práva na vyjadrovanie, zachovanie a rozvíjanie ich identity, plnú rovnosť, ochranu pred asimiláciou, plné vyžitie vlastného potenciálu, možnosť rozhodovania o veciach, ktoré sa ich týkajú. Týka sa to aj srbskej národnostnej menšiny.

Vnútroštátna legislatíva Slovenskej republiky v oblasti postavenia a práv príslušníkov národnostných menšín upravuje práva príslušníkov národnostných menšín o používaní jazykov národnostných menšín a o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín, v oblastiach užívania menšinového jazyka, školstva, kultúry ako aj participácie na riešení vecí ktoré sa ich týkajú a to účasťou na zákonodarnej a výkonnej moci. V tomto období sa niektoré problémy týkajúce sa práv národnostných menšín - v rôznych oblastiach doriešili alebo sa riešia podľa zákona presadzovaním v praxi a v každodennom živote. Tak - tiež niektoré problémy, ktoré sa týkali práv Srbskej národnostnej menšiny pretrvávajú aj v tomto sledovanom období. Mnohé práva príslušníkov srbskej národnostnej menšiny boli nedostupné predovšetkým kvôli malej početnosti menšiny a jej nízkej koncentrácii v rámci územia Slovenskej republiky, čo sa týka škôl a používania jazyka v školách a vo verejnom styku.

To všetko malo svoj vplyv na možnosti vyžívania práv srbskej menšiny aj v oblastiach kultúry, používania srbského jazyka, školstva a vzdelávania sa v srbskom jazyku. Totiž srbská národnostná menšina ako aj iné, menej početné menšiny, nespĺňajú v žiadnej obci 15% kritérium na používanie jazyka v úradnom styku.

Podľa dostupných informácií v poslednom období sa situácia mení v pozitívnom smere a podmienky sa zlepšujú, nakoľko sa počet príslušníkov srbskej národnostnej menšiny na Slovensku zvyšuje. Podľa oficiálneho zdroja MV SR ku 31.12.2022 bolo na Slovensku 18215 osôb príslušníkov srbskej národnostnej menšiny (viď príloha č. XX).

Predovšetkým sú to ľudia, ktorí prichádzajú na Slovensko za účelom hľadania lepších životných podmienok, za prácou a podnikaním, a to v rôznych oblastiach (týchto bolo 16904 osôb). Sú to ľudia prevažne na dočasnom – prechodnom pobyte, ale nie zriedka aj cele mladé rodiny.

V súčasnosti príslušníci srbskej národnostnej menšiny aj tak nie sú sústredení na jednom mieste, ale sú prítomní na celom území Slovenska. Najvýznamnejšími regiónmi v ktorých aj naďalej pôsobia sú krajské mestá: Bratislava, Košice, Trnava, Nitra, Trenčín,

Banská Bystrica a okolie týchto miest. Aj z tohto dôvodu je užívanie práv v oblastiach srbskej kultúry, používania jazyka, školstva, výchovy a vzdelávania sa v srbskom jazyku na Slovensku náročnejšie ako pri iných menšinách.

Opätovne sa objavujú problémy z predchádzajúceho obdobia, ktoré neboli doriešené a týkajú sa práv každej jednej menšiny, ako aj srbskej bez ohľadu na početnosť. Ide o nedostatok priestorov pre kultúrne inštitúcie – národnostné múzeum, ak nie samostatne tak v rámci Slovenského národného múzea ako to majú niektoré národnostné menšiny, alebo prezentácia menšinovej kultúry v kultúrnych centrách v rámci VÚC, kde by sa prezentovala aj srbská kultúra, tradície, zvyky, folklór, srbský jazyk, vydateľská činnosť a knihy v srbskom jazyku a pod.

Kultúra je oblasť, v ktorej príslušníci srbskej národnostnej menšiny majú výraznejšie možnosti využívania svojich práv, a to prevažne cez financovanie projektov prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, ale aj z iných zdrojov. Aj tu sa však objavujú problémy s čerpaním finančných zdrojov pre srbskú národnostnú menšinu, nakoľko neexistujú pravidlá, ktoré by zabránili čerpaniu zdrojov FPKMN zo strany komerčných a podnikateľských subjektov (s.r.o. a inštitúcií) ako aj jednotlivcov, ktorí vo FPKNM vidia zdroje vlastného podnikania, a týmito finančnými prostriedkami, ktoré by mali byť určené výlučne pre projekty kultúry a vzdelávania srbskej národnostnej menšiny, financujú svoje podnikanie a svoj zárobok. Týmto spôsobom obmedzujú financovanie aktivít a projektov organizácií a združení, ktoré združujú príslušníkov srbskej národnostnej menšiny a sú neziskové. Tieto OZ a organizácie museli byť zaregistrované vo FPKNM ako kultúrne organizácie národnostných menšín, tak by bolo logické aby sa projekty len tých subjektov národnostnej menšinovej kultúry ktoré sú zaregistrované vo FPKNM financovali zo zdrojov FPKNM.

Kultúrne inštitúcie:

Existujú viaceré organizácie, ktoré sa aktívne podieľajú na udržiavaní a propagovaní srbskej kultúry na Slovensku. Organizujú rôzne aktivity a podujatia s cieľom dať do povedomia srbskú kultúru a tým aj jazyk a písmo. Organizujú projekty zamerané na udržiavanie srbskej kultúry a tradícií. Predovšetkým sú to: výstavy, koncerty, vydávanie publikácií, organizovanie festivalov a besied, spomienkové aktivity. Ide najmä o občianske združenia, z ktorých väčšina má vo svojom pôsobení dlhoročnú tradíciu.

V oblasti prezentácie kultúry srbskej národnostnej menšiny pôsobia predovšetkým občianske združenia, ktoré organizujú kultúrne a spoločenské podujatia zamerané na

zachovávanie srbskej kultúry, jazyka a písma. Svojimi aktivitami prezentujú srbskú kultúru nielen v rámci menšiny, ale aj všeobecne v slovenskej spoločnosti, predovšetkým vďaka finančnej podpore Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

V rokoch 2021 – 2022 boli jednými z najvýznamnejších a najdlhšie pôsobiacich organizácií, ktoré sa aktívne zapájali do procesu zachovania kultúry srbskej národnostnej menšiny:

- **Spolok Srbov na Slovensku** ako najstaršie a najaktívnejšie občianske združenie so sídlom v Bratislave ul. Tupého 12417/23. Spolku predsedá Stane Ribič.
- **Srbské kultúrno - informačné centrum** so sídlom v Trnave ul. Vladimíra Clementisa 6642/36. Spolku predsedá Anica Ribič.
- **Kultúrni inštitút Srbov na Slovensku „Podunavlje“** so sídlom v Bratislave ul. Legerského 12. Spolku predsedá Milan Tadić.
- **Srbsko-slovenský spolok „Sloga“** so sídlom v Trenčianskych Tepliciach, ul. Hurbanova 348/13. Spolku predsedá Rajko Salihbegovič.
- **„Sofronia“** občianske združenie so sídlom v Košiciach ul. Hlinkova 613/30.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií:

Spolok Srbov na Slovensku, svoju činnosť orientoval nielen na kultúrne aktivity, ale najmä na aktivity spojené so zachovávaním písma, jazyka, náboženských tradícií a pod. Spolok Srbov na Slovensku bol aktívny predovšetkým na poli kultúry a vyvíjal aktivity smerom k prezentovaniu Srbov žijúcich na Slovensku, srbskej kultúry, tradície a zvykov, a priblížiť ich k slovenskému spoločenstvu. Vďaka aktivitám spolku a v spolupráci s mestom Veľký Meder a Veľvyslanectvom Srbska bola v niekoľkých etapách kompletne realizovaná a dokončená rekonštrukcia srbského vojnového cintorína z 1. svetovej vojny. Okrem tradičných kultúrnych podujatí a vydávania publikácií spolok vyvíjal aj aktivity zamerané na nových migrantov zo Srbska, na podporu srbských študentov na Slovensku, šírenie aktuálnych informácií o podmienkach legálneho pobytu na Slovensku, a to najmä v súvislosti s legislatívnymi náležitosťami pobytu či podnikania. Spolok vyvíjal aj vydavateľské činnosti v srbskom jazyku.

Z finančných zdrojov FPKNM v roku 2021 boli financované projekty:

- X Festival Srbského dokumentárneho filmu,
- Diery v duši,
- Zo sna v sen / Iz sna u san,

A v roku 2022:

- Nikola Tesla,
- XI Festival Srbského dokumentárneho filmu,
- Aforizmy na každý deň – Bože, ľutujme svoje hriechy,
- Zbierka básní – Mužské básne,
- a webová stránka.

Srbské kultúrne – informačné centrum so sídlom v Trnave sa vo svojej činnosti orientoval najmä na vydavateľskú činnosť, predovšetkým vydávanie publikácií v srbskom jazyku a prekladovú literatúru, ako aj na cirkevné a historicky významné pamätihodnosti, ich zachovávanie a obnovu.

Kultúrny inštitút Srbov na Slovensku PODUNAVLJE sa orientoval na prezentáciu srbskej kultúry, zachovanie srbského kultúrneho dedičstva na Slovensku, spoluprácou inštitúcií Slovenska a Srbska. V tomto období bez čerpania finančných prostriedkov z FPKNM.

Srbsko-slovenský spolok SLOGA pôsobí v Trenčianskom kraji a svoje činnosti usmernil na rozvíjanie srbsko-slovenských vzťahov a priateľstva. Hlavnou činnosťou bolo podporovanie tradičného partnerstva a priateľstva miest Trenčína a Kragujevca, organizovanie aktivít zameraných na zachovanie kultúry Srbov žijúcich na Slovensku a kultúrnych pamiatok v regióne. Na iniciatívu Spolku v spolupráci s mestom Trenčín sa podarilo realizovať kompletnú rekonštrukciu Srbskej kaplnky – kostnice z 1. Svetovej vojny. V roku 2021 v spolupráci s mestom Trenčín a Veľvyslanectvom Srbská bol vysadený strom Slovensko – srbského priateľstva a postavená tabuľa pri kostnici – kaplnky SHS v Trenčíne. Svoje aktivity spolok usmerňoval aj na vytváranie podmienok a možností pre duchovné spolužitie občanov pravoslávneho vierovyznania. Bez čerpania finančných prostriedkov z FPKNM v 2021 a 2022 roku.

„**SOFRONIA**“ občianske združenie sa aktívne angažovalo v propagácii srbskej kultúry na východnom Slovensku, najmä v Košiciach, organizovalo tradičné podujatia, festivaly, besedy, výstavy, premietania Srbských dokumentárnych filmov a pod. Vo svojom portfóliu malo aj projekty zamerané na duchovnosť srbskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku.

S pomocou finančných prostriedkov FPKNM v roku 2021 boli financované projekty:

- Velikáni srbskej hudby – 3.ročník,
- Skvosty srbskej duchovnej kultúry – 2. Ročník,
- Prehliadka srbských dokumentárnych filmov,
- Míľniky srbskej histórie a kultúry – 4. Ročník,
- Festival srbskej kultúry.

Celkovo tomto spolku v roku 2021 bolo schválených 37.376,-€, čo predstavovalo takmer 69% zo všetkých prostriedkov z FPKNM pre Srbsku národnostnú menšinu za rok 2021.

Medzi podporenými žiadateľmi z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín boli spoločnosti s ručením obmedzeným – s.r.o., aj niektoré profesionálne komerčné agentúry a jednotlivci, ktorým boli pridelené finančné prostriedky z prostriedkov vyčlenených na podporu srbskej národnostnej menšiny.

Celkom v roku 2021 zo strany týchto podnikateľských organizácií, inštitúcií a jednotlivcov bolo z FPKNM vyčerpaných 11%, a v roku 2022 až 31.895,-€, čo predstavovalo až 70,5% všetkých finančných prostriedkov z FPKNM vyčlenených pre srbskú národnostnú menšinu. Sú to podnikateľské subjekty, nie sú to subjekty propagujúce kultúru výlučne srbskej národnostnej menšiny na Slovensku. Ich projekty boli zamerané na srbskú národnostnú menšinu len veľmi malým podielom a nemalo to veľkú odozvu a vplyv na zachovanie kultúry a jazyka srbskej národnostnej menšiny. Treba konštatovať, že išlo skôr o subjekty komerčného charakteru, ktoré odčerpávajú finančné prostriedky vyčlenené pre srbskú národnostnú menšinu a v ďalšom období bude potrebné hľadať možnosti ako tomu zabrániť. (Návrh: zmena bodu 5. a 6. – žiadatelia o poskytnutie finančných prostriedkov Fondu, v Zásadách poskytovania finančných prostriedkov z FPKNM) v rámci novelizácii Zákona o Fonde.

Vyššie uvedené občianske združenia, ktoré sa preukázateľne angažovali v podpore a zachovaní kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku, sú pre srbskú národnostnú menšinu významné práve z toho dôvodu, že ich počet nie je veľký. Sú nositeľmi väčšiny kultúrnych aktivít a podpory kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V rámci svojich aktivít občianske združenia taktiež spolupracujú s materskou krajinou a jej inštitúciami, ale aj s inými občianskymi združeniami, inštitúciami a organizáciami na Slovensku.

Medzi najdôležitejšie aktivity srbskej národnostnej menšiny na Slovensku, ktoré prispievajú k udržaniu a zachovaniu kultúry tejto menšiny, patrí aj publikačná činnosť a organizovanie tradičných kultúrnych aktivít.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry:

r. 2021:

V roku 2021 bolo z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín podporených 9 projektov v celkovej sume 54406,-€.

r. 2022:

V roku 2022 bolo z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín podporených 10 projektov v celkovej sume 45245,- €.

Niektoré projekty boli realizované aj bez podpory Fondu PKNM z vlastných a iných zdrojov alebo boli sponzorované.

Medzi najdôležitejšie kultúrne podujatia v roku 2021 a 2022 patria predovšetkým podujatia s dlhodobou tradíciou, ktoré organizoval predovšetkým Spolok Srbov na Slovensku a Občianske združenie „SOFRONIA“.

Treba spomenúť aj Spolok Srbsko – slovenského priateľstva „SLOGA“, ktorý bez podpory FPKNM organizoval tradičnú aukciu „pamiatku obetiam 1. Svetovej vojny“ na cintoríne v Trenčíne, vo Veľkom Mederi a Kragujevacu v Srbsku od 9.-11. Novembra 2021 a 2022 v spolupráci s kultúrnym inštitútom Srbov na Slovensku „Podunavlje“, mestami Trenčín, Veľký Meder a Veľvyslanectvom Srbska v Bratislave. V rámci tohto podujatia je zapojená aj tradičná spolupráca miest Trenčína a Kragujevca, v ktorom sa nachádza memoriálne centrum padlým obetiam počas vzbury - vojacom 71. trenčianskeho pešieho pluku.

Finančne a nefinančne zdroje podpory kultúry:

Kultúrne aktivity a podujatia v rokoch 2021 a 2022 boli financované z troch zdrojov:

- predovšetkým z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín (financovanie projektov v oblasti kultúry)
- prostriedkami ministerstva zahraničných vecí Srbska (financovanie projektov z oblasti srbskej tradície a kultúry)
- z vlastných zdrojov organizácií a jednotlivcov

1. Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Srbská národnostná menšina má niekoľko problémov v oblasti zachovania kultúry, zvykov, tradícií a jazyka, ktoré sú spojené okrem iného aj s tým, že príslušníci srbskej národnostnej menšiny sú rozmiestnení po menších skupinách po celom území Slovenska.

Vzhľadom na to, že príslušníci srbskej národnostnej menšiny nežijú koncentrovane na určitom území Slovenska, je používanie srbského jazyka, združovanie a organizovanie podujatí a iných aktivít náročnejšie.

Jeden z hlavných nedostatkov vidíme v absencii priestorov pre srbskú národnostnú menšinu, ktoré by slúžili pre činnosť občianskych združení, prípadne ako sídlo pre prípravu, či organizáciu aktivít, ale aj ako priestor pre stretávanie sa príslušníkov srbskej národnostnej menšiny, zachovanie srbského jazyka, prezentáciu kultúry, duchovný život pravoslávnych, vystavovanie diel, či inštalovanie stálych expozícií diel, ktorými občianske združenia disponujú.

Vzhľadom na zvýšený počet projektov a organizácií, ktoré žiadajú prostriedky v rámci srbskej národnostnej menšiny, je finančná podpora vyčlenená pre srbskú národnostnú menšinu nedostatočná a hrozí, že v budúcnosti nebudú podporené tradičné a významné projekty.

Jedným z podstatných problémov je aj čerpanie prostriedkov z FPKNM zo strany podnikateľských subjektov a inštitúcií, s.r.o., profesionálnych agentúr a jednotlivcov čomu treba zabrániť (zmenou v bode 5., a 6. Zásadách FPKNM).

Problém je, že o činnostiach organizácií a samotných organizáciách zastupujúcich srbskú národnostnú menšinu nie sú prístupné dostatočné informácie. Nie sú prístupné kontakty na zástupcov organizácií preukázateľne sa angažujúcich v oblasti zachovania a podpory kultúry srbskej národnostnej menšiny, je veľmi málo informácií o podujatiach, ktoré organizujú, o aktivitách združení, čo je veľmi veľká škoda, pretože aj informácie či už na webových stránkach, alebo na sociálnych sieťach podporujú propagáciu národnostných menšín a prispievajú tým k jej zachovaniu.

Nasledujúce odporúčania by mohli pomôcť riešiť situáciu pre komplexnejšie užívanie práv srbskej národnostnej menšiny:

- vybudovanie priestorov pre činnosť príslušníkov srbskej národnostnej menšiny a jej organizácií alebo pri kultúrnych centrách v rámci VÚC,
- vybudovanie priestorov pre muzeálnu činnosť buď v rámci Slovenského národného múzea alebo samostatné priestory,

- zabezpečenie, aby zo štátnych zdrojov boli podporované združenia, ktoré skutočne majú záujem o propagovanie srbskej kultúry a ktoré sú ako také zaregistrované vo FPKNM a nepodporovať vôbec komerčné subjekty,
- zabezpečenie, aby do odborných komisií FPKNM boli nominovaní hodnotitelia predovšetkým príslušníci srbskej národnostnej menšiny, ktorí budú hodnotiť projekty nezaujato, transparentne a nebudú presadzovať projekty len určitej skupiny žiadateľov, budú brať do úvahy priority srbskej národnostnej menšiny a rešpektovať tradičné podujatia ako aj vyváženosť projektov po celom území Slovenska, kde žije srbská národnostná menšina, a teda najmä krajské mesta,
- na základe aktuálneho stavu migrácie Srbov na Slovensko uskutočniť a finančne podporiť kvalitatívny výskum týkajúci sa Srbov žijúcich na území dnešného Slovenska v minulosti a dnes, ako aj sociálnej integrácie Srbov žijúcich na Slovensku;
- zabezpečenie, aby organizácie preukázateľne sa angažujúce v oblasti podpory a zachovania kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku zverejňovali informácie, ktoré budú dostupné všetkým obyvateľom Slovenska.
- vytvárať podmienky pre duchovný život nie len Srbov ale všetkých pravoslávnych v krajských mestách Trenčín, Žilina, Banská Bystrica, kde nie sú pravoslávne kostoly a žijú početnejšie menšiny: srbská, ukrajinská, ruská, rusínska, bulharská, ale aj iné menšiny pravoslávneho vierovyznania.
Prispelo by to komplexnému užívaniu menšinových práv a zachovaniu pravoslávia na Slovensku.

2. Priorita potreby riešenia v ďalšom období :

- Prioritná potreba riešenia problémov práv zachovania kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku je zabezpečenie priestorov pre prezentáciu kultúry, jazyka a tradície Srbov na Slovensku aspoň v rámci Slovenského narodeného múzea ako národnostne múzeum Srbov, tak ako to majú niektoré národnostné menšiny, alebo v rámci kultúrnych centier v rámci VÚC.
- Taktiež nájsť riešenia v rámci VÚC pre duchovné potreby pravoslávnych (kostoly – budovy alebo priestory pre bohoslužby nekomerčného charakteru ktorým disponujú mesta alebo VÚC).
- Z FPKNM podporovať projekty len kultúrnych organizácií a spolkov, ktoré sú ako také registrované vo FPKNM. Tým by sme odstránili možnosť zneužívania

a čerpania finančných prostriedkov z FPKNM zo strany podnikateľských subjektov a jednotlivcov. Ide predsa o financovanie menšinovej kultúry ktorú presadzujú v reálnom čase a priestore menšinové spolky a organizácie.

Stav národnostného školstva, výchovy a vzdelávania na Srbskom jazyku

- Vo vzťahu k národnostnému školstvu srbskej národnostnej menšiny sa prístup príslušníkov srbskej národnostnej menšiny v rokoch 2021 a 2022 oproti predchádzajúcemu obdobiu nezmenil. Príslušníci srbskej národnostnej menšiny v sledovanom období, nemali možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku v materských, základných a stredných školách na Slovensku a nebolo uskutočňované žiadne mimoškolské vzdelávanie pre deti, mládež a dospelých v srbskom jazyku. Je to dôsledkom predovšetkým nízkej početnosti príslušníkov srbskej národnostnej menšiny, ale aj nedostatkov finančných zdrojov, ktoré by pomohli pri realizácii vzdelávania v srbskom jazyku.
- Vzhľadom na zvyšovanie počtu príslušníkov srbskej národnostnej menšiny, predovšetkým príchodom mladých rodín s deťmi, navrhujeme v ďalšom období nájsť riešenia, finančné a personálne možnosti pre doplnkové školy po menších skupinách v krajských mestách, kde sú prevažne koncentrovaní príslušníci srbskej národnostnej menšiny, ako doplnkové školské hodiny v srbskom jazyku.

Používania jazyka srbskej národnostnej menšiny

Používanie srbského jazyka ako jazyka národnostnej menšiny na Slovensku je v súčasnej dobe stále v intenciách bežnej komunikácie medzi obyvateľmi Slovenska. V úradnom styku sa srbský jazyk ako jazyk národnostnej menšiny nepoužíva aj vzhľadom na to, že nie sú splnené zákonné podmienky pre jeho používanie. Avšak pre pripomenutie, Slovenská republika deklarovala uznanie srbského jazyka za menšinový jazyk v Slovenskej republike v zmysle II. časti jazykovej charty v roku 2015. Po prijatí 5. hodnotiacej správy o implementácii Charty na Slovensku (október 2019) sa od slovenských orgánov očakávalo, že predložia informácie o implementácii odporúčaní pre okamžité kroky, ktoré ukladá táto správa. Oficiálne informácie boli predložené 15. decembra 2020.

V prípade srbského jazyka, bolo orgánom vydané nasledujúce odporúčanie: Začať v spolupráci s rečníkmi rozvíjať štruktúrovaný prístup k ochrane srbčiny. V súvislosti s podporou a ochranou srbského jazyka oslovil Výbor expertov Rady Európy prostredníctvom Poradného výboru Európskej charty pre regionálne alebo menšinové jazyky zástupcu srbskej

národnostnej menšiny vo Výbore pre národnostné menšiny a etnické skupiny o zaslanie pripomienok k implementácii odporúčaní, resp. ich praktickému vykonávaniu. Zástupca srbskej národnostnej menšiny vo svojom vyjadrení uviedol, že by uvítal efektívnejší prístup zo strany slovenských orgánov vo veci ochrany srbského jazyka aj vzhľadom na to, že v posledných rokoch stále stúpa počet príslušníkov srbskej národnostnej menšiny na Slovensku. Zároveň by uvítal väčšiu informovanosť zo strany štátnych orgánov ohľadom možností ochrany srbského jazyka.

Zástupca srbskej národnostnej menšiny vo Výbore pre národnostné menšiny a etnické skupiny opätovne navrhuje niekoľko odporúčaní v oblasti podpory a zachovania srbského jazyka na Slovensku:

1. vyučovanie srbského jazyka ako výberového jazyka v základných, stredných alebo vysokých školách.
2. väčšia finančná podpora vydavateľskej činnosti kníh, časopisov – podpora zachovania srbského jazyka
3. založenie a otvorenie múzea srbskej kultúry – „Srbského Domu“ vzhľadom na historickú tradíciu a prítomnosť srbského národa v týchto priestoroch
4. zvýšenie počtu hodín srbského magazínu na RTVS
5. obnovenie činnosti srbskej knižnice v rámci Slovenskej knižnice Krajského mesta Trnava alebo Srbského kultúrneho - informačného centra v Trnave ktorá má už teraz cez 5000 titulov srbských kníh, ale kvôli nedostatku adekvátnych priestorov a finančných prostriedkov je činnosť knižnice pozastavená.

Používanie srbského jazyka v masmediálnej komunikácii sa uskutočňuje prostredníctvom národnostného vysielania RTVS v rámci *Srbského národnostného magazínu*.

V ekonomickej a obchodnej sfére sa srbský jazyk čoraz častejšie používa najmä v oblasti priemyselnej výroby, a to v styku so zamestnancami, ktorí žijú a pracujú na Slovensku a ich počet v poslednom období dosahuje také množstvo, že najmä v automobilovom priemysle sú celé tímy ľudí hovoriacich srbským jazykom. Nie je však jazykom oficiálne používaným.

Používanie srbského jazyka v sociálnej sfére naďalej evidujeme iba v náhodných prípadoch, a to najmä vtedy, ak ide o používanie srbského jazyka príslušníkmi srbskej národnostnej menšiny, ktorí sú zamestnaní v orgánoch štátnej alebo verejnej správy.

V oblasti podpory a zachovania srbského jazyka je viditeľný veľký prínos v minulom období, vo vydávaní dvojjazyčných publikácií. Práve publikačná činnosť v srbskom jazyku je jednou z hlavných priorít srbskej národnostnej menšiny v oblasti jazyka.

UKRAJINSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Pavol Bogdan

Podpora kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny

V oblasti kultúry Slovenska pôsobia nasledujúce inštitúcie:

Múzejníctvo:

- Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry (Svidník)

Divadlo:

- Divadlo Alexandra Duchnoviča (Prešov)

Folklór:

- Podduklianský umelecký ľudový súbor PULS (Prešov)

Masmédia:

- Rozhlas a televízia Slovenska – národnostno-etnické vysielanie
- Dukľa – literárno-publicistický dvojmesačník
- Nove žyt'ja – dvojtýždenník
- Veselka – detský mesačník

Kultúrne zariadenia:

- Slovensko-ukrajinské kultúrne a informačné centrum (Prešov)

Najvýznamnejšie kultúrno-národnostné organizácie:

- *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky;*
- *Zväz skautov PLAST rusínsko-ukrajinskej národnosti na Slovensku;*
- *Spolok ukrajinských spisovateľov na Slovensku;*
- *Priatelia Ukrajiny;*
- *Rusínsko-ukrajinská iniciatíva;*
- *Slovensko-ukrajinská spoločnosť;*
- *Ukrajinsko-slovenská iniciatíva;*
- *Združenie FEMAN;*
- *KARPATY Košice;*

Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku

Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku je národnostnou inštitúciou, ktorej poslaním je dokumentovať základné etapy kultúrno-historického, politického a sociálneho vývoja tohto obyvateľstva od najstarších čias po súčasnosť. Vzniklo v roku 1956 v Prešove, vo Svidníku sídli od roku 1964. 1. apríla 2002 bolo múzeum začlenené do Slovenského národného múzea ešte pod názvom Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry. Od 1. januára 2007 sa premenovalo na Múzeum ukrajinskej kultúry. SNM-MUK má tri expozície: historickú, skanzen ľudovej architektúry a galériu, ktorá nesie meno národného umelca Dezidera Millého.

Divadlo Alexandra Duchnoviča

Divadlo vzniklo 24. novembra 1945 na základe rozhodnutia Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny a bolo zapísane do obchodného registra ako „Ukrajinské národné divadlo, družstvo, s.r.o. v Prešove“. Zmena názvu sa uskutočnila 15. októbra 1990 na základe rozhodnutia ministra kultúry. Od 1. apríla 2002 je zriaďovateľom divadla Prešovský samosprávny kraj. Podľa zriaďovacej listiny je jeho činnosť zameraná na rozvoj a šírenie kultúry Rusínov a Ukrajincov na Slovensku, ale v praxi pracovníci divadla a predstavitelia rusínskych organizácií ho neoprávnene prezentujú len ako rusínske divadlo. DAD nie je dôsledné ani pri príprave propagačných materiálov, ktoré by mali byť, v súlade s poslaním divadla definovaným v zriaďovacej listine, uvádzané trojjazyčné - ak ide o všeobecné materiály o divadle, v prípade o predstavenia v jednotlivých jazykoch, potom by mali byť dvojjazyčné – v slovenskom jazyku a v jazyku predstavenia.

Poddukliansky umelecký ľudový súbor PULS

Je to profesionálne teleso, ktoré vzniklo na báze svojich predchodcov v roku 1955 v Prešove ako súčasť Ukrajinského národného divadla pod názvom Poddukliansky ukrajinský ľudový súbor. V súčasnosti jeho zriaďovateľom je Prešovský samosprávny kraj. Zameriava sa na javiskové stvárnenie vokálno-hudobného a tanečného bohatstva Rusínov a Ukrajincov Slovenska, ale tiež na folklór ostatných regiónov Slovenska a vo svojom repertoári má aj tance okolitých krajín. Ani PULS nie je dôsledný pri príprave propagačných materiálov, ktoré v súlade s poslaním súboru definovaným v zriaďovacej listine by mali byť trojjazyčné.

Rozhlas a televízia Slovenska – národnostno-etnické vysielanie

Spoločnosť Rádiožurnál začala sporadicky vysielat' relácie pre Podkarpatskú Rus v roku 1930. Redakcia „Vysielania pre Rusínov“ /podľa archívnych materiálov Rádiožurnálu tiež Rádioslužba pre Podkarpatskú Rus, Vysielanie pre Podkarpatskú Rus, Podkarpatoruské vysielanie, Karpatoruské vysielanie, Karpatoruská sekcia Rádiožurnálu/, predchodca dnešného rozhlasového vysielania pre Rusínov a Ukrajincov, bola utvorená v košickom rozhlasovom štúdiu 1. decembra 1934. Relácie boli vysielané „...vo všetkých troch jazykoch, ktoré sa vtedy používali v prostredí tohto obyvateľstva vtedajšej ČSR, t.j. v jazyku ukrajinskom, ruskom a v tzv. nedeľňajšom /jazyčie/“ (Andrej Rudlovčák: U borni – 30 rokov. In.: Hovoryť Prjašiv... 30 rokov Ukrajinskoho radiomovlenňa v Českoslovaččyni, str.21.) /Pozn.: A.Rudlovčák – zakladateľ a dlhoročný riaditeľ a pracovník redakcie./

Po presunoch redakcie do Prahy, Bratislavy, 55-ročnom pôsobení v Prešove je vysielanie pre Ukrajincov od roku 2003 zabezpečované zo štúdia v Košiciach. Od 1. septembra. 1998 sa toto vysielanie začalo diferencovať podľa vysielacích dní na rusínske a ukrajinské, pričom určujúcim prvkom je jazyk moderovania programu. Ukrajinské vysielanie počas pracovného týždňa je v utorok a štvrtok /18:15 – 18:40/, v stredu a štvrtok navyše aj od 19:00 – 20:00. Tieto sú podľa dní striedavo vedené po rusínsky a po ukrajinsky. Podobným striedavým spôsobom sú vedené aj vysielania počas víkendov: v sobotu 20:00 –23:00, v nedeľu 21:00 – 23:00 hod. /každú druhú nedeľu do 24:00/. Ukrajinské vysielanie sa šíri na VKV vysielateľoch v priestore celého Slovenska. V posledných rokoch bol jeho program zredukovaný a zameraný na spravodajstvo a publicistiku v rozsahu 530 minút mesačne. Boli zrušené takmer všetky relácie pre mládež, literárno-dramatické relácie a iné populárne relácie tohto vysielania. Pre rusínskych a ukrajinských poslucháčov je určený aj Koncert pre jubilantov, ktorý sa vysiela v sobotu od 14:00 – 15:00 a náboženské programy, vrátane liturgii /v nedeľu 9:00-10:00/.

Slovenská televízia začala vysielat' pre túto menšinu od roku 1992. V súčasnosti pre ukrajinskú menšinu vysiela 8 - 10 magazínov ročne (1 magazín - 25 min.), okrem toho občasník Od prameňa o významných osobnostiach a udalostiach tejto menšiny a ukrajinský jazyk sa objavuje aj v jazykovo zmiešaných národnostných správach.

K najvýznamnejším inštitúciám patri Slovenské národnostné múzeum - Múzeum ukrajinskej kultúry (SNM-MUK), ktoré má veľmi bohaté zbierkové fondy a Poddukliansky

umelecký ľudový súbor (PULS), ktorý je v častom kontakte s obyvateľmi, pre ktorých je určený ich program. Vzťahy medzi týmito inštitúciami majú viac-menej pracovný charakter.

Medzi najdôležitejšie kultúrne aktivity v oblasti kultúry našej národnostnej menšiny, ktoré priťahujú veľký počet nielen príslušníkov danej národnostnej menšiny a majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny, patria:

- Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska vo Svidníku – od r. 1956;
- Makovická struna v Bardejove a Prešove – prehliadka ľudových piesní – od r. 1973;
- Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov Slovenska v Kamienke – od r. 1965;
- Festival drámy a umeleckého slova A. Duchnoviča v Prešove – od r. 1961;
- Festival duchovnej piesne v Snine – od r. 1990;
- Struny srdca I. Nevickej – od r. 1990.

Tieto podujatia organizuje Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, ktorý je najväčšou a najvplyvnejšou kultúrno-národnostnou organizáciou tejto národnostnej menšiny. Finančné zdroje na organizáciu týchto podujatí a vydávanie periodickej a neperiodickej tlače tak ako aj iné organizácie získavajú prostredníctvom projektov z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Podpora z komunálnej sféry je sporadická a ide skôr o formu spoluorganizátorstva jednotlivých podujatí. Sporadická podpora formou projektov je aj zo strany Ukrajiny.

Medzi najvýznamnejšie problémy patria:

- prudká akcelerácia asimilácie,
- nedostatok finančných prostriedkov na národnostnú kultúru, tlač, vydavateľskú činnosť a školstvo,
- nesystémovosť financovania, ktorá neumožňuje plánovitú a cieľavedomú činnosť,
- zánik národnostných škôl a s tým súvisiaci nedostatok kvalifikovaných ľudí pre jednotlivé oblasti kultúrno-národnostného života s potrebnou jazykovou výbavou,

V záujme riešenia problémov by bolo potrebné:

- vypracovať analýzu súčasného stavu, prerokovať ju s príslušnými orgánmi, prijať účinné opatrenia,
- prijať zákon o postavení národnostných menšín,
- vytvoriť ústredný štátny orgán pre národnostné menšiny s väčšou právomocou ako má Úrad vládneho splnomocnenca pre národnostné menšiny a so zastúpením všetkých menšín,
- doriešiť zaradenie Slovensko-ukrajinského kultúrneho a informačného centra (Prešov) do systému kultúrnych zariadení a jeho financovanie.

Stav národnostného školstva ukrajinskej národnostnej menšiny

V roku 2021/22 boli v evidencii nasledujúce školy a školské zariadenia:

1. materské školy:

K 15. septembru 2022 v sieti škôl boli zaradené 3 materské školy s vyučovacím jazykom ukrajinským s počtom žiakov 82 (Prešov, Medzilaborce, Humenné). Pre porovnanie: pred desiatimi rokmi, v školskom roku 2011/2012, to bolo 8 materských škôl (z toho 3 boli slovensko-ukrajinské) s počtom žiakov 192, teda ide o pokles o 5 materských škôl a 110 žiakov. V školskom roku 1994/95 bolo ešte 46 MŠ s počtom 1200 žiakov. Najväčší skok je podľa štatistických ročeniek školstva viditeľný medzi školskými rokmi 2005/2006 (24 materských škôl) a 2006/2007 (10 materských škôl).

2. základné školy a stredné školy

a/ s vyučovacím jazykom ukrajinským:

- Spojená škola (ZŠ + Gymnázium) T. Ševčenka, Prešov (v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja),

b/ s vyučovaním ukrajinského jazyka:

- ZŠ Jarabina

c/ iné:

- ZŠ Ubl'a (krúžok)
- Nedeľná ukrajinská škola v Bratislave
- Nedeľná škola ukrajinského jazyka v Košiciach

Pre porovnanie: v školskom roku 1994/95 bolo 13 ZŠ s ukrajinským vyučovacím jazykom /750 žiakov/, 27 ZŠ s vyučovaním ukrajinského jazyka /2000 žiakov/, 3 gymnázia a 2 stredné odborné školy.

3. vysoké školy:

- Inštitút ukrajistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania:

a) na úrovni ústrednej štátnej správy

- Inštitút ukrajistiky FF PÚ

b) na úrovni miestnych samospráv

- Materské a základné školy – miestna samospráva,
- Spojená škola T. Ševčenka – Prešovský samosprávny kraj.

Technické a materiálne vybavenie škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo s vyučovaním ukrajinského jazyka je priemerné. Vybavenosť škôl učebnicami a učebnými pomôckami je nedostatočná. Súčasný systém nákupu učebníc je pre školy národnostných menšín diskriminačný. Normatív pridelený národnostným školám nestačí ani na nákup učebníc pre predmety vyučované v slovenskom jazyku, nieto na učebnice v ukrajinskom jazyku, ktoré sú drahšie, lebo sú vydávané v nízkych nákladoch.

V školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským, ktoré sa nachádzajú na území obývanom touto národnostnou menšinou, by bolo potrebné zaradiť do učebných osnov základy histórie a kultúry menšiny.

Priority v oblasti ukrajinského národnostného školstva:

- pripraviť analýzu súčasného stavu ukrajinského národnostného školstva a vypracovať návrh na jeho revitalizáciu,
- riešiť financovanie národnostných škôl podľa ich potreby na osobné (mzdy) a prevádzkové náklady,

- školy s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo s vyučovaním jazyka ukrajinského majú spravidla menší počet žiakov, a preto je nevyhnutné zvýšiť normatívy na žiaka a tiež ročný príspevok štátu na záujmovú a mimoškolskú činnosť,
- v procese nevyhnutnej asimilácie a zvýšenej migrácie, ktorá prináša vyľudňovanie obcí na národnostne zmiešanom území, je potrebné znížiť limit počtu žiakov v triedach ukrajinských národnostných škôl,
- na národnostne zmiešaných územiach v materských školách praktizovať výchovu aj v jazyku národnosti, v ktorom sa vedie vyučovanie v príslušných ZŠ. K tomu je potrebné obnoviť prípravu učiteliek materských škôl s výchovným jazykom ukrajinským na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Prešove,
- vytvoriť systém efektívneho riadenia a kontroly ukrajinských národnostných škôl s účasťou predstaviteľov tejto národnostnej menšiny. Na základe čl. 34 Ústavy Slovenskej republiky o práve podieľať sa na riadení vecí, ktoré súvisia so životom národnostnej menšiny, je potrebné zriadiť miesta pre pracovníkov z radov ukrajinskej národnosti v príslušných orgánoch zodpovedajúcich za riadenie školstva,
- navrhujeme, aby účastníkom správneho konania vo veci vyradenia zo siete školy s výchovno-vzdelávacím jazykom národnostnej menšiny bola aj príslušná kultúrno-národnostná organizácia (č. 34 Ústavy SR),
- uskutočniť pracovné stretnutie s pracovníkmi odboru národnostného školstva MŠVVaŠ SR.

Zhodnotenie situácie v súvislosti s dôrazom na perspektívy, možnosti a záujem o ukrajinský jazyk:

- snahou základných škôl je vychádzať v ústrety požiadavkám rodičov a žiakov o vyučovanie ukrajinského jazyka;
- školy zároveň upozorňujú na skutočnosť, že zaradenie ukrajinského jazyka do vyučovacieho procesu odčerpáva školám finančné prostriedky;
- školy s nižším počtom žiakov, kde aj na základe demografického vývoja bude každoročne ich počet klesať (a následne aj pridelené finančné prostriedky v rámci normatívneho financovania) to národnostné školy vnímajú negatívne a uvažujú o zrušení vyučovania jazyka národnostnej menšiny;

- väčšina základných škôl, ktoré vyučujú niektorý z jazykov národnostných menšín, zaznamenávajú pokles záujmu zo strany rodičov a detí o vyučovanie v jazyku národnostných menšín;
- dôvodom ich zníženého záujmu je veľmi malé alebo takmer nulové uplatnenie národnostného jazyka v bežnom živote a praxi.

Používanie jazyka ukrajinskej národnostnej menšiny

Aj keď v štátnych orgánoch a orgánoch samosprávy na východnom Slovensku pracujú ľudia, ktorí absolvovali ukrajinské školy, a ukrajinský jazyk slovom i písmom ovládajú, v úradnom styku sa tento jazyk takmer nepoužíva.

V obchodnej, ekonomickej, sociálnej sfére sa požíva iba v styku s Ukrajinou. V oblasti kultúry sa používa na kultúrnych podujatiach, v národnostnej literatúre a médiách, na divadelných predstaveniach. V oblasti náboženského života sa liturgie vedú v cirkevno-slovanskom jazyku, niektoré časti v nárečí, čoraz častejšie, najmä v grécko-katolíckych chrámoch, sa prechádza na slovenský jazyk. Avšak práve táto cirkev po príleve vojnových utečencov z Ukrajiny počas väčších sviatkov slúži v Prešove liturgie aj v jazyku ukrajinskom. V jazyku ukrajinskom sa vedú bohoslužby aj v chráme sv. Rozálie v Bratislave-Lámači a v Košiciach. Počas pandemickej situácie boli preložené do ukrajinského jazyka niektoré informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné, dôležité informácie. Do ukrajinského jazyka bola preložená Ústava Slovenskej republiky a niekoľko ďalších zákonov.

Ukrajinský jazyk je pomerne blízky k slovenskému, preto sa častejšie nemusí využívať v uvedených oblastiach.

Používanie označení v jazyku menšiny na dopravných značkách označujúcich začiatok obce a koniec obce sa realizuje podľa príslušného zákona.

Výskyt menšinového jazyka v tlači, v médiách a v kultúrnom živote:

a) v písanej tlači,

- v dvojtýždenníku *Nove žytt'a* /25 čísel ročne v rozsahu 4–6 strán/;
- v detskom časopise *Veselka* /10 čísel ročne v rozsahu 12 strán/;
- v literárnom a publicistickom dvojmesačníku *Dukl'a* /6 čísel ročne v rozsahu 96 strán/;

b) v televízii a rozhlase,

- televízia: 8–10 magazínov po 25 min. + spravodajstvo;
- rozhlas: v pracovné dni – dvakrát týždenne po 25 min. = 200 min. mesačne; + víkendy 330 min.

c) elektronické médiá:

web–stránky:

<https://www.rusini-ukrajinci.sk>,

<https://www.facebook.com/rusiniukrajincislovenskejrepubliky/>

<https://www.ukrajinci.sk/index.html>, <https://zakarpattia.net.ua>

V zdravotníckych zariadeniach a zariadeniach sociálnej služby alebo zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa ukrajinský jazyk nepoužíva.

Za prioritu resp. potrebu riešenia považujeme najmä:

- zmeniť systém financovania národnostnej tlače, zvýšiť príspevky na úroveň odporúčanú Výborom expertov Rady Európy,
- neznižovať rozsah rozhlasového vysielania, naopak zvýšiť ho na úroveň do roku 2008, presunúť program do výhodnejších vysielacích časov, personálne posilniť redakciu, zvýšiť financovanie,
- vybudovať plnohodnotnú redakciu národnostného vysielania v televízii, rozšíriť rozsah, zvýšiť periodicitu vysielania.

ŽIDOVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Autor: Matej Beránek, Juraj Weis

Podpora kultúry židovskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Zoznam kultúrnych inštitúcií s právnou subjektivitou, ako aj organizácie bez právnej subjektivity:

Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike (ďalej len „ÚZ ŽNO“) je organizácia, ktorá zastupuje celú slovenskú židovskú komunitu navonok, a to vo veciach náboženských, národnostných, sociálnych, kultúrnych a vzdelávacích aktivitách. Okrem toho komunikuje a spolupracuje so zástupcami štátnej správy a samosprávy, ako aj so slovenskými a zahraničnými organizáciami. Medzi jeho ciele patrí:

- „vytvárať podmienky pre plnohodnotný duchovný život všetkých generácií komunity a umožniť dodržiavanie a zachovanie židovských organizácií
- zabezpečiť sociálnu a zdravotnú starostlivosť pre preživších holokaust a iných členov komunity v núdzi
- aktívne chrániť židovskú komunitu proti prejavom antisemitizmu, xenofóbie, neonacizmu a bojovať proti diskriminácii v akejkoľvek podobe
- pripomínať si obeť holokaustu a chrániť ich pamiatku
- starať sa o židovské pamiatky a judaiká (vo vlastníctve komunity)
- podporovať vzdelávanie v oblasti judaizmu, židovskej komunity a dejín
- podporovať pozitívny obraz judaizmu a židovskej kultúry medzi majoritným obyvateľstvom.“²⁹

Židovské náboženské obce Bratislava, Nitra, Žilina, Dunajská Streda, Nové Zámky, Rimavská Sobota, Komárno, Trenčín, Prešov, Galanta, Banská Bystrica a Košice – zabezpečujú predovšetkým rozvoj kultúrneho a náboženského života, alebo sociálnu starostlivosť o svojich členov v rámci územnej pôsobnosti židovských náboženských obcí. Rovnako sa podieľajú na vzdelávaní svojich členov v židovských tradíciách, čím aktívne prispievajú k rozširovaniu vzdelávania verejnosti o židovskej kultúre, histórii a judaizme. Židovské náboženské obce na Slovensku aktívne vystupujú proti akýmkoľvek prejavom

²⁹ Ústredný zväz židovských náboženských obcí. [online] [dostupné online](#)

a náznakom antisemitizmu, rasizmu, neznášanlivosti, nacizmu, diskriminácii a chránia pamiatku židovských obetí holokaustu.

V roku 2021 prebehlo sčítanie ľudu a podľa jeho výsledkov sa k židovskej národnosti hlásilo 596 obyvateľov (0,01 %) ³⁰, ako ďalšiu národnosť uviedlo 1242 obyvateľov (0,41 %). ³¹ K Židovskej náboženskej obci na Slovensku sa hlásilo 2007 obyvateľov (0,04 %). ³²

Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike a jednotlivé Židovské náboženské obce na Slovensku sa podieľali medzi rokmi 2021 – 2022 na organizácii rôznych podujatí spojených s židovským náboženstvom, históriou a kultúrou.

K jedným z najvýznamnejších podujatí, resp. návštev patrila návšteva pápeža Františka na Slovensku, ktorý sa stretol aj so zástupcami Židovských náboženských obcí na Slovensku. Ich stretnutie prebehlo na Rybnom námestí v Bratislave, kde kedysi stála synagóga a dnes sa tam nachádza Pamätník obetí holokaustu. Pápež na tomto stretnutí vyhlásil: *„Som tu ako pútnik, aby som sa dotkol tohto miesta a aby sa ono dotklo mňa. Námestie, na ktorom sa nachádzame, je pre vašu komunitu veľmi významné. Udržiava živú spomienku na bohatú minulosť: počas stáročí bolo súčasťou židovskej štvrte: tu pracoval slávny rabín Chatam Sofer. Tu bola synagóga, hneď vedľa korunovačnej katedrály. Ako bolo povedané, architektúra vyjadrovala pokojné spolunažívanie dvoch komunit, vzácny symbol veľkého významu, úžasný znak jednoty v mene Boha našich otcov. Tu cítim aj ja, ako mnohí z nich, potrebu „vzruť si sandále“, lebo sa nachádzam na mieste požehnanom bratstvom ľudí v mene Najvyššieho...Následne, však, bolo Božie meno zneuctené: v šialenstve nenávisťi, počas druhej svetovej vojny, bolo zabitých viac než stotisíc slovenských židov. A keď sa potom chceli zmazať stopy komunity, bola tu zbúraná synagóga.“* ³³

Predseda Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku Richard Duda vyhlásil: *„Sme presvedčení, že najdôležitejšou zásadou, ktorou sa rozvoj židovsko-kresťanských vzťahov má riadiť, je neustála komunikácia. Len ňou sa dá dosiahnuť stav trvalého zblížovania a pokojného súžitia. Veríme, že nefalošná ochota viesť úprimný dialóg*

³⁰ Počet obyvateľov podľa národnosti k 1.1.2021, dostupné online:

<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SKO/SR#>

³¹ Počet obyvateľov podľa ďalšej národnosti v SR k 1.1.2021, dostupné online:

<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-dalsej-narodnosti/SR/SKO/SR>

³² Počet obyvateľov podľa náboženského vyznania v SR k 1.1.2021, dostupné online:

<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-nabozenskeho-vyznania/SR/SKO/SR>

³³ Príhovor pápeža Františka pri stretnutí so židovskou komunitou na Slovensku. In Vatican News, dostupné online: <https://www.vaticannews.va/sk/papez/news/2021-09/prihovor-papeza-frantiska-zidovskej-komunity-na-slovensku.html>

umožní jedného dňa dať definitívnu bodku aj za tienistým obdobím spolužitia, ktoré pred 80 rokmi, počas hrôzostrašného svetového vojnového konfliktu, vážne poznačilo vzťahy medzi obyvateľmi na tomto území.“³⁴

Dňa 13. apríla 2022 sa uskutočnilo slávnostné otvorenie Slovenského kultúrneho inštitútu v Jeruzaleme. Na otvorení boli prítomní aj vedenie ÚZ ŽNO, na čele s jeho predsedom Richardom Dudom.

Židovský kultúrny inštitút je organizácia zriadená ÚZ ŽNO, ktorá realizuje kultúrne, vzdelávacie a výskumné aktivity. Spolupracuje so Židovským komunitným múzeom (organizácia výstav), ŽNO Prešov (management a reštaurovanie zbierkových predmetov zbierky judaík), ŽNO Trenčín (obnova synagógy v Trenčíne) a Teologickou fakultou Trnavskej univerzity (židovsko-kresťanský vzdelávací program Otvárame dvere). Každoročne organizuje konferenciu Židovské kultúrne dedičstvo na Slovensku spojenú s udelením Ceny a Plakiet Eugena Bárkányu.

Židovské komunitné múzeum sa zameriava na históriu a kultúru židovskej komunity v Bratislave a regióne. V múzeu je inštalovaná stála expozícia s názvom *Židia v Bratislave a ich dedičstvo*. Každoročne múzeum organizuje aj sezónnu výstavu. Výstavné priestory múzea sa nachádzajú v priestoroch synagógy na Heydukovej ulici a synagóga je dodnes využívaná ako miesto židovských bohoslužieb. Vydavateľom výstavných katalógov múzea a spoluorganizátorom výstavných projektov je partnerský N.f. židovského kultúrneho dedičstva – Menorah.

EDAH, o. z. je občianske združenie, ktoré vzniklo v roku 2008. Medzi jeho aktivity patria predovšetkým výroba vzdelávacích filmov, organizovanie výchovno-vzdelávacích podujatí, ktoré sú zamerané na oboznámenie verejnosti so židovskou kultúrou, identifikácia a udržiavanie pamätných miest holokaustu doma i v zahraničí. EDAH, o. z. úzko spolupracuje s SNM – MŽK a s SNM – MŽK – Múzeom holokaustu v Seredi, s ktorými sa podieľa na tvorbe vzdelávacích programov.

Dokumentačné stredisko holokaustu o. z. je pridruženou organizáciou Ústredného zväzu židovských náboženských obcí v Slovenskej republike a vzniklo v roku 2005. Jeho činnosť je zameraná predovšetkým na výskum a bádanie v oblasti holokaustu, či publikačnú a vzdelávaciu činnosť v tejto oblasti.

³⁴ R. Duda označil prítomnosť pápeža za historickú chvíľu pre židov., In Teraz.sk, Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky. Dostupné online: <https://www.teraz.sk/slovensko/papez-v-sr-r-duda-oznacil-pritomno/576502-clanok.html>

Klub Atid – bol založený v roku 2012 a združuje ľudí z celého Slovenska. Medzi jeho hlavné aktivity patrí organizovanie rôznych vzdelávacích, spoločenských, sociálnych a kultúrnych aktivít, ktoré sú spojené so židovskou tematikou.

Slovenská únia židovskej mládeže – je organizáciou, ktorá združuje židovskú mládež na Slovensku vo veku od 15 do 35 rokov.

Slovenské židovské vzdelávacie centrum (Chabad Slovensko) bolo založené v roku 2000 a predstavuje centrum židovského vzdelávania na Slovensku.

Hidden Child je občianske združenie, ktoré združuje osoby, ktoré prežili ako deti holokaustu. Členovia tohto združenia sa počas holokaustu ukrývali, alebo prešli rôznymi pracovnými a koncentračnými tábormi.

B'nai 'B'rith Tolerancia Bratislava – humanitárna organizácia.

B'nai 'B'rith Concordia Košice – činnosť tejto organizácie sa venovala predovšetkým prednáškam o B'nai 'B'rith a jeho funkcii v židovskej spoločnosti, neskôr rozšírila svoje aktivity o humanitárnu činnosť, ktorá zahŕňa mnohostrannú pomoc založenú na finančnej, zdravotnej, psychickej a pedagogickej podpore.

Slovak Maccabi Organization - je športové združenie na Slovensku, ktoré je zameraná na organizovanie športových aktivít pre svojich členov. Je zároveň členom Svetovej Maccabi únie a Európskej Maccabi organizácie.

Maccabi Slovakia – je občianske združenie založené v roku 2011. Je športovým klubom združujúcim osoby židovského vierovyznania alebo židovského pôvodu. Jeho hlavným cieľom je organizovanie a zaisťovanie pravidelných športových aktivít pre svojich členov. Maccabi Slovakia organizuje Letné a Zimné hry Maccabi na Slovensku, ako aj iné športové podujatia v športoch ako futbal, futsal, tenis, plávanie, volejbal a ďalšie.

Chatam Sofer – Pamätník Chatama Sofera, ktorý bol významným učencom a rabínom v 18. a 19. storočí. V tomto období viedol bratislavskú židovskú náboženskú obec a ješivu.

Združenie žien Ester, Košice – je organizáciou, ktorá združuje židovské ženy na Slovensku. Jeho hlavným cieľom je predovšetkým snaha o udržiavanie židovských tradícií a bohatého kultúrneho dedičstva. Tento cieľ realizuje na základe vzdelávania celej spoločnosti o židovskej histórii, kultúre a tradíciách. Združenie žien Ester považuje práve vzdelávanie za najefektívnejšiu zbraň proti prejavom antisemitizmu, rasizmu, intolerancie a xenofóbie v spoločnosti.

OHEL DAVID – je zariadením pre seniorov, ktorí dosiahli dôchodkový vek a sú odkázaní na pomoc inej osoby, alebo poskytovanie služieb z iných vážnych dôvodov, so zvláštnym zreteľom na preživších holokaustu. Zriaďovateľom OHEL DAVID je Ústredný zväz

židovských náboženských obcí v Slovenskej republike. Taktiež organizuje koncerty, prednášky a podujatia pre obyvateľov OHEL DAVID. Jedným z výsledkov ich práce je výstava Stopy/reflexie minulosti. Išlo o arteterapeutický projekt pre ľudí, ktorí prežili holokaust. Obrazy maľovali obyvateľky a obyvatelia domova seniorov OHEL DAVID.

SLOVAK KLEZMER ASSOCIATION – je združením venujúcim sa od roku 2006 rozvíjaniu židovskej ľudovej hudby zvanéj *klezmer* na Slovensku. Zastrešuje tiež činnosť hudobného zoskupenia Preßburger Klezmer Band, známeho v celosvetovom meradle, nositeľa prestížneho hudobného ocenenia Radio_Head Award, ktoré pôsobí na hudobnej scéne už viac ako 25 rokov a reprezentovalo Slovensko v dvadsiatich krajinách sveta. Okrem toho je usporiadateľom medzinárodného festivalu židovskej hudby KlezMORE s viac ako 15-ročnou tradíciou konaného súčasne tak vo Viedni, ako aj v Bratislave.

Najvýznamnejšou štátnou inštitúciou, ktorá sa venuje židovskej kultúre na Slovensku je *Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave (ďalej len „SNM – MŽK“)*, ktoré je jedným zo špecializovaných múzeí v rámci Slovenského národného múzea. Hlavná oblasť činnosti múzea je zameraná na vývoj hmotnej a duchovnej židovskej kultúry. Jednotlivé činnosti sú zamerané na odbornú správu zbierkových predmetov, vedecko-výskumnú, prezentačnú, edičnú, odbornú-metodickú, vzdelávaciu činnosť a činnosť archívu a knižnice SNM – MŽK. SNM – MŽK je štátna inštitúcia a patrí pod Ministerstvo kultúry SR.

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry – Múzeum holokaustu v Seredi (SNM – MŽK – Múzeum holokaustu v Seredi) je súčasťou SNM - Múzea židovskej kultúry. Vzniklo v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Seredi, ktoré predstavuje autentické miesto viažuce sa k tragickému obdobiu *riešenia židovskej otázky na Slovensku* počas druhej svetovej vojny. V múzeu sú vystavené dobové dokumenty, fotografie a predmety súvisiace s prenasledovaním Židov na území Slovenska. Jedným z vystavených artefaktov je dobytčí vagón, v ktorom deportovali Židov do koncentračného tábora Auschwitz. Súčasťou múzea je vzdelávacie stredisko, ktoré poskytuje výchovno-vzdelávacie podujatia, semináre a školenia zamerané na oboznamovanie verejnosti so židovskou kultúrou a dopadom holokaustu na život Židov na území Slovenska. Múzeum zároveň slúži aj ako pamätník zavraždeným Židom zo Slovenska, pričom len táborom v Seredi ich prešlo približne 16 000, z ktorých bola väčšina zavraždená počas holokaustu.

Na konci roku 2021 (23.12.2021) prešla pod SNM-MŽK-Múzeum holokaustu v Seredi Slovenská národná expozícia v Štátnom múzeu Auschwitz-Birkenau v Osvienčime. Expozícia s názvom *Tragédia slovenských Židov* sa nachádza v budove bývalého bloku č. 16, ktorý bol

súčasťou kmeňového tábora Auschwitz I, založeného v roku 1940. Pôvodný kmeňový tábor sa neskôr rozrástol o časť Auschwitz II-Birkenau, kde bolo zriadené vyhladzovacie centrum. Jeho súčasťou boli plynové komory a krematóriá. Táborový komplex Auschwitz-Birkenau tvorili ešte desiatky ďalších pobočných táborov. Celkovo ním prešlo 1,3 milióna ľudí, pričom 1,1 milión z nich bolo zavraždených, približne 90% z obetí tvorili Židia. Zo Slovenska počas dvoch vln deportácii medzi rokmi 1942 – 1944 bolo do tábora transportovaných 26 661 Židov zo Slovenska, väčšina z nich v tábore aj zahynula.

Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike, jednotlivé židovské náboženské obce na Slovensku, SNM – MŽK, SNM – MŽK – Múzeum holokaustu v Seredi a ďalšie organizácie sa každoročne podieľajú a spolupracujú v rámci organizovania dôležitých podujatí, pamätných dní a pietnych spomienok, ktoré sa viažu na židovskú kultúru a históriu:

27. január – Medzinárodný deň pamiatky obetí holokaustu, ktorý vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN v roku 2005 a viaže sa k dátumu oslobodenia najväčšieho nacistického koncentračného a vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau. V rokoch 2021 – 2022 uskutočnili Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike, SNM – MŽK, SNM – MŽK – Múzeum holokaustu v Seredi, Veľvyslanectvo Štátu Izrael na Slovensku niekoľko pietnych podujatí viažuce sa k 27. januáru. Na začiatku roka 2021 sa konali tieto podujatia v online priestore a k 27. januáru 2022 sa uskutočnili prezenčné podujatia, medzi ktorými boli sprístupnená výstava *Jindřicha Buxbauma – Sedmero požehnaní* v priestoroch Múzea holokaustu v Seredi a výstava *Nad rámeč povinností*, ktorá bola otvorená v priestoroch Bratislavského hradu.

25. marec – Odchod prvého transportu židovských žien a dievčat z Popradu do tábora Auschwitz. Pietna spomienka na obeť 1. transportu Židov zo Slovenska sa uskutočnila 25. marca 2022 v Poprade v spolupráci s viacerými inštitúciami (Prešovský samosprávny kraj, Ústredný zväz židovských náboženských obcí na Slovensku, Veľvyslanectvo Štátu Izrael v Slovenskej republike, Mesto Poprad a Tatranská galéria v Poprade). Pietnej spomienky sa zúčastnili najvyšší štátni predstavitelia, medzi nimi prezidentka SR Zuzana Čaputová. Zároveň sa uskutočnilo viacero sprievodných podujatí ako otvorenie výstavy *Zneužívanie holokaustu a jeho chybné prirovnávanie k pandémie Covid-19!* a prednášky v Tatranskej galérii a premietanie filmu *999: Dievčatá z prvého transportu*.

14. máj – Vznik štátu Izrael. Pripomínanie si výročia vzniku štátu Izrael, ktorý bol vyhlásený dňa 14. mája 1948.

Prvá septembrová nedeľa – Európsky deň židovskej kultúry a dedičstva. Každoročne sa začiatkom septembra organizujú podujatia v rámci Európskeho dňa židovskej kultúry, do ktorého sa zapájajú jednotlivé židovské náboženské obce a židovské inštitúcie.

9. september – Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násillia v Slovenskej republike, ktorý sa viaže ku dňu prijatia Nariadenia č. 198/1941 o právnom postavení Židov, známom ako Židovský kódex. Dňa 9. septembra 2021 bolo 80. výročie od prijatia jedného z najprísnejších rasových opatrení v celej Európe. Pri tejto príležitosti prebehlo celoslovenské podujatie s názvom *Nezabudnutí susedia*, ktoré prebehlo v takmer sedemdesiatich mestách na Slovensku. Podujatie bolo sprevádzané rozozvučaním zvonov (v rovnakom čase na všetkých miestach), minútou ticha, príhovory preživšieho holokaustu prof. MUDr. P. Traubnera a generálneho biskupa ECAV na Slovensku Mgr. I. El'ka, čítanie mien obetí holokaustu, zapálenie sviečok, polozenie kamienkov, čítanie mien záchrancov a modlitbou kadiš. Spomienkové podujatia prebehli aj na Rybnom námestí (pod záštitou a účasťou predsedu vlády SR Eduarda Hegera) a v priestoroch Múzea holokaustu v Seredi za účasti prezidentky SR Zuzany Čaputovej. Deň predtým (8.9.2021) prijali ministri vlády Eduarda Hegera vyhlásenie k tzv. židovskému kódexu, v ktorom sa ospravedlnila za jeho prijatie vládou slovenského štátu pred 80 rokmi. Vo vyhlásení vlády SR sa uvádza: „*Vláda Slovenskej republiky dnes cíti mravnú povinnosť verejne prejavíť žiaľ nad zločinmi, ktorých sa dopustila vtedajšia štátna moc, osobitne nad tým, že 9. septembra 1941 prijala hanebné nariadenie obmedzujúce základné ľudské práva a slobody občanov židovského pôvodu.... Členovia vlády vo vyhlásení odsúdili konanie vtedajšej štátnej moci a vyjadrili hlbokú ľútosť nad tragédiou, ktorá postihla nevinné obeť. „V čase smutného 80. výročia prijatia tzv. Židovského kódexu si spytujeme svedomie za zločiny spáchané na našich spoluobčanoch, ktoré vyvrcholili deportáciami do táborov smrti.“³⁵*

V rovnaký deň, v predvečer 80. výročia prijatia Židovského kódexu zorganizovalo Ministerstvo zahraničných vecí Ocenenie. Udelilo ich prezidentke celoslovenskej organizácie židovských žien Združenia Ester Marte Györiovej, hudobníkovi a dirigentovi Jackovi Martinovi Händlerovi, Naftalimu Fürstovi, ktorý sa ako chlapec dostal do pracovného a koncentračného tábora v Seredi, odkiaľ ho deportovali do koncentračného a vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau. Minister zahraničných vecí ocenil in

³⁵ Vláda SR sa ospravedlnila za vojnový Židovský kódex, 8.9.2021, Dostupné online <https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr-sa-ospravedlnila-za-vojnovy-zidovsky-kodex/>

memoriam slovenského diplomata Jána Spišiaka, ktorý počas svojej diplomatickej služby v Budapešti pomáhal so zachraňovaním Židov.

Priority, potreby a navrhované spôsoby riešenia

- Udržanie aktívneho komunitného života židovskej menšiny na Slovensku, ktorá je hlavným nositeľom židovskej kultúrnej identity
- Uchovanie pamäte na komunitu v lokalitách zaniknutých židovských obcí
- Autentická a kvalitná židovská kultúra na Slovensku
- Ochrana židovského kultúrneho dedičstva
- Vytvorenie stratégie trvalej udržateľnosti židovskej kultúry na Slovensku
- Zabezpečenie financovania židovskej kultúry z verejných a komunitných zdrojov
- Vytvorenie priestoru na spoluprácu medzi inštitúciami

Riešenia vzniknutých problémov je možné riešiť podporou systematického vzdelávania, ktoré by bolo určené pre žiakov a študentov, pedagógov, odbornú, ako aj laickú verejnosť. SNM – MŽK – Múzeum holokaustu v Seredi sa od svojho vzniku zameriava na vzdelávanie v oblasti ľudských práv, čím sa snaží posilňovať boj proti prejavom antisemitizmu, rasizmu a xenofóbie v spoločnosti. Múzeum holokaustu v Seredi sa zaradilo k jednej z popredných inštitúcií v tejto oblasti. V sledovanom období medzi rokmi 2021 – 2022 navštívilo múzeum 20 096 žiakov a študentov a 22 167 absolvovalo vzdelávanie. Z dôvodu pandémie v roku 2021 veľká časť žiakov absolvovala online vzdelávanie.

Dokumentačné stredisko holokaustu medzi rokmi 2021 – 2022 zorganizovalo niekoľko podujatí. Patrili medzi nich napríklad vedecká konferencia *Holokaust na Slovensku (1938 – 1945): príčiny, priebeh, dôsledky* (organizovaná cez Facebook), didaktický *workshop Listy Jozefovi Tisovi a „židovská otázka“*, online konferencia *Kam až dospela nenávisť*, ktorá sa konala pri príležitosti 80. výročia vypravenia prvého transportu do koncentračného a vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau.

Okrem vzdelávania, ktoré je zamerané na potlačanie prejavov antisemitizmu, rasizmu a neznášanlivosti v spoločnosti, je potrebná podpora aktivít a podujatí zameraných na šírenie židovskej kultúry a jej odkazu, ochranu a starostlivosť duchovného a hmotného židovského kultúrneho dedičstva. V tomto prípade k tomuto aktívne prispieva predovšetkým Ústredný zväz židovských náboženských obcí, jednotlivé židovské náboženské obce na Slovensku, SNM – MŽK, ako aj mnohé ďalšie menované židovské organizácie. Príkladom môžu byť podujatia, či výstavy zamerané na podobné aktivity:

Židovské komunitné Múzeum v Bratislave sprístupnilo od júla do októbra 2021 novú výstavu s názvom *Poklady Židovského múzea v Prešove III*. Išlo o výstavu tridsiatich vzácných exponátov, ktoré pochádzali zo zbierky prvého židovského múzea na Slovensku.

SNM – Múzeum židovskej kultúry otvorilo 8. októbra 2021 v spolupráci s hlavným bratislavským rabínom Baruchom Myersom a podporou Židovskej náboženskej obce v Bratislave výstavu *Košer – známy vs. neznámy*. Výstava približovala pravidlá ortodoxných židovských komunít v najrozmanitejších sférach každodenného života s dôrazom na stravovanie, dietetické zásady v kuchyni a odievanie. Od mája 2022 bola v priestoroch SNM – Múzea židovskej kultúry otvorená výstava *Ženy – príbehy žien, ktoré ovplyvnili svet*. Výstava vznikla s podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a záštitu nad ňou prevzala prezidentka SR pani Zuzana Čaputová. Prostredníctvom výstavy múzeum predstavuje ženské osobnosti židovského pôvodu, ktoré majú spojitosť so Slovenskou a ich dielo a pôsobenie malo medzinárodný dosah. Pričom v mnohých veciach inšpirovali a ovplyvnili svet.

Stav národnostného školstva židovskej národnostnej menšiny

Materská škola Lauder Gan Menachem na Slovensku sa nachádza v Bratislave a je súkromnou židovskou materskou školou, ktorá je akreditovaná Ministerstvom školstva SR. Učebné osnovy sa skladajú zo všeobecných učebných osnov a náboženskej výchovy (Judaizmus), ktorá zahŕňa hebrejskú abecedu, šábes a sviatky, židovskú domácnosť a komunitu, ľudskosť – Mentch. V rámci vyučovania sa deti zoznamujú aj s hebrejskou abecedou a rozširujú si slovnú zásobu o hebrejské slovíčka.

Školský klub „Tora Or“ – mimoškolské vyučovanie určené pre školopovinné deti, kde sa deti zdokonaľujú v čítaní a písaní v hebrejskom jazyku a rozširujú si svoju slovnú zásobu v hebrejčine.

Materská škola v budove ŽNO Bratislava – v ktorej sú deti vedené k rozšíreniu ich vedomostí a posilneniu ich citovej väzby k judaizmu. Materská škola kladie dôraz na rozvoj jazykových schopností detí, preto v nej deti nadobúdajú prvý kontakt s anglickým a hebrejským jazykom.

Lekcie hebrejského jazyka/judaizmu s rabínom Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku Mišom Kapustinom.

Na Slovensku nie je možnosť štátneho vzdelávania v hebrejskom jazyku. Existujú iba možnosti súkromného vzdelávania na niektorých jazykových školách.

Používanie jazyka židovskej národnostnej menšiny

Hebrejský jazyk sa používa predovšetkým v náboženskej a kultúrnej oblasti. Podľa posledného sčítania ľudu v roku 2021 uviedlo hebrejský alebo jazyk jidiš ako materinský jazyk 273 obyvateľov (0,01 %).³⁶ Židovskej národnostnej menšine a židovstvu sa venuje česko-slovenská židovská televízia Tachles, Kóšer podcast Denníka N, či národnostný magazín RTVS – vysielanie však býva v slovenskom, alebo českom jazyku. Okrem toho Ústredný zväz židovských náboženských obcí využíval ďalšie elektronické komunikačné nástroje ako oficiálnu facebookovú stránku Židia na Slovensku, internetovú platformu www.uzzno.sk a Newsletter, ktorý bola zasielaný takmer na 500 adries. Prostredníctvom týchto komunikačných kanálov informoval o aktivitách týkajúcej sa židovskej komunity a reagoval tlačovými správami na závažné celospoločenské témy. Predovšetkým počas covidu sa využívala facebooková stránka, kam sa presunuli napr. aktivity rabína ÚZŽNO Mišu Kapustina.³⁷

Najzávažnejšie problémy a ich dôvody

K najzávažnejším problémom, ktoré sa dlhodobo objavovali a objavujú v spoločnosti je antisemitizmus a protižidovské postoje určitej skupiny obyvateľstva. Tieto prejavy antisemitizmu, rasizmu, xenofóbie a neznášanlivosti sa rozširujú predovšetkým prostredníctvom sociálnych sietí a na rôznych ďalších platformách.

Na začiatku roka 2020 prepukla pandémia ochorenia COVID – 19. Pandémia pretrvávala aj počas roku 2021 a počas jej priebehu sa objavovali prirovnávania protipandemických opatrení k holokaustu, ktoré boli prepojené na rôzne konšpiračné teórie. V tejto súvislosti vydal 28. júna 2021 Ústredný zväz židovských náboženských obcí na Slovensku vyhlásenie, v ktorom jeho predseda vyzval: *„politikov i širokú verejnosť, aby emotívnymi vyhláseniami nespájali povinnosť nosiť Dávidovu hviezdu v čase holokaustu s dnešnou snahou vedcov a lekárov zabrániť ďalším vlnám pandémie. Židia si museli počas vojny vyložiť na viditeľné miesto označenie pôvodu, pretože boli pri moci ľudia, ktorí ich najprv takto označili, zbavili ľudských práv a neskôr hromadne vyvážali do vyhladzovacích táborov, kde ich životy predčasne končili v plynových komorách. Ich situácia sa nedá porovnať s dnešným úsilím o zamedzenie šírenia nebezpečného vírusu, teda s úsilím*

³⁶ Počet obyvateľov podľa materinského jazyka v SR k 1.1.2023, dostupné online: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-materinskeho-jazyka/SR/SKO/SR>

³⁷ Komunikačné aktivity ÚZŽNO

o záchranu životov. Akékoľvek spájanie týchto dvoch fenoménov je prejavom hrubého cynizmu alebo absolútneho zatemnenia mysle.“³⁸

Jednou z kauzou, ktorú reflektoval ÚZ ŽNO bol názov ulice vo Varíne po prezidentovi slovenského štátu Jozefovi Tisovi. ÚZ ŽNO na ňu reagovalo komunikačnou kampaňou WeRemember prostredníctvom tlačovej správy a billboardov pri vstupe do obce Varín. Predseda ÚZ ŽNO Richard Duda 27. januára 2022 pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatky obetí holokaustu uviedol: *„Dnes, keď existuje konsenzus o tom, že Tisov režim a jeho činy boli zlom, z ktorého sa treba poučiť, sa varínske zastupiteľstvo rozhodlo stať celoslovenským symbolom zaslepenosti a obmedzenosti myslenia. Odmieťa premenovať ulicu pomenovanú po človeku, ktorý bol schopný stáť na čele štátu, ktorý odňal svojim občanom ľudské práva, ukradol majetok, zakázal vykonávať povolanie, vstupovať do verejných priestorov a vzdelávať sa. Vraj Tiso nevedel o existencii plynových komôr? Na „nútené práce“ do Poľska posielal postojáčky vo vagónoch pre dobytok aj starcov, starenky a malé deti. Domy a osobný majetok si delili miestni obyvatelia ledva posledný vagón opustil stanicu. Môže niekto tvrdiť, že sa s návratom deportovaných rávalo? Čo je to za človeka a ako musí zmýšľať, ak dopustí, aby bola po protagonistovi takého režimu pomenovaná ulica? Ak je argumentom pre nečinnosť nutnosť vybaviť si nový občiansky preukaz, je to asi ten najrozpačitejší a najsmutnejší argument. Veríme, že mienka absolútnej väčšiny Slovenska zvíťazí nad morálnym suterénom, na ktorý, ako sa zdá, sú aj zákony prikrátke.*“³⁹

³⁸ Tlačová správa - Vyhlásenie ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku (ÚZ ŽNO) Nosenie Dávidovej hviezdy viedlo k smrti, dodržiavanie opatrení a očkovanie je cesta k životu, 28. júna 2021, In Židia na Slovensku. Dostupné online: <https://www.facebook.com/zidianaslovensku/photos/a.1788792161394152/2950638538542836/>

³⁹ Vyhlásenie Richarda Duda, predsedu Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku (ÚZ ŽNO), 27. januára 2022, In Židia na Slovensku. Dostupné online: <https://www.facebook.com/zidianaslovensku/photos/a.1788792161394152/3107110182895670/>

Zoznam autoriek a autorov

Denitza Sekoulitchka	Bulharská národnostná menšina
Hana Zelinová	Česká národnostná menšina
Radoslav Jankovič	Chorvátska národnostná menšina
Ábel Ravasz, Július Haraszi	Maďarská národnostná menšina
Ján Chúpek	Moravská národnostná menšina
Rastislav Filo	Nemecká národnostná menšina
Katarzyna Iwona Bielik	Poľská národnostná menšina
Štefan Vavrek	Rómska národnostná menšina
Peter Medvid', Zdenka Citriaková	Rusínska národnostná menšina
Natália Balanová	Ruská národnostná menšina
Rajkó Salihbegovič	Srbská národnostná menšina
Pavol Bogdan	Ukrajinská národnostná menšina
Matej Beránek, Juraj Weis	Židovská národnostná menšina

Stanoviská rezortov štátnej správy

Členkami a členmi štátnej správy v dočasnej pracovnej skupine na vypracovanie Hodnotiacej správy boli zástupkyne a zástupcovia nasledovných ústredných orgánov štátnej správy:

- Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny;
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity;
- Úrad vlády Slovenskej republiky;
- Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky;
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky;
- Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky;
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky;
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Stanoviská zástupcov štátnej správy k obsahovej stránke dokumentu (napr. možné nezhody, dopĺňujúce informácie, aktualizácia údajov a pod.), ktoré boli zastúpené v dočasnej pracovnej skupine sú neoddeliteľnou súčasťou Hodnotiacej správy vo forme samostatnej prílohy.

Stanovisko Ministerstva kultúry SR

K bodu 2. Štruktúra systému národnostných inštitúcií v časti Podpora kultúry rómskej národnostnej menšiny (str. 115):

Spracovateľ v bode *a) charakteristika postavenia jednotlivých inštitúcií* uvádza neaktuálne informácie čerpané z predošlej hodnotiacej správy mapujúcej stav do roku 2020. Úlohou súčasnej správy je mapovanie stavu v období rokov 2021 – 2022. Odporúčame aktualizovať informácie o referáte kultúry národnostných menšín, ktorého pôsobenie v rámci odboru prierezových politík trvalo do roku 2021. V priebehu celého roku 2022 bol tento odborný útvar v priamej riadiacej pôsobnosti štátnej tajomníčky Ministerstva kultúry SR.

K podkapitole Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v časti Podpora kultúry rusínskej národnostnej menšiny (str. 136):

Vzhľadom na skutočnosť, že budova SNM – Múzea rusínskej kultúry nie je vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku, nie je možné žiadať o príspevok na jej opravu z plánu obnovy. Z tohto dôvodu je potrebné najskôr získať financie na projektovú dokumentáciu a po jej vypracovaní požiadať o financie na celkovú rekonštrukciu objektu. Uvedené odznelo aj v rámci 49. zasadnutia Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny, ktorého sa osobne zúčastnil aj generálny riaditeľ Slovenského národného múzea.

K materiálu ako celku:

Rezort kultúry vytvára snahu o dosiahnutie objektívnych podmienok rozvoja kultúrnych hodnôt národnostných menšín. V roku 2022 bol navýšený príspevok zo štátneho rozpočtu zo sumy 8 000 000 eur na sumu 8 300 000 eur a o jedno percento navýšený podiel, ktorý je fond oprávnený použiť na vlastnú prevádzku. V zmysle zmien vyplývajúcich z uznania vietnamskej národnostnej menšiny, Ministerstvo kultúry SR začalo proces zmeny zákona č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a pripravilo návrh novely zákona, o ktorom poskytlo informáciu na 50. zasadnutí Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny. V nadväznosti na úlohu B.1 uznesenia č. 225/2023 prijatého Výborom pre národnostné menšiny a etnické skupiny na predmetnom zasadnutí, zriadila ministerka kultúry prierezové pracovné zoskupenie za účelom vypracovania nového návrhu novely predmetného zákona. Členmi pracovnej skupiny sú odborníci nominovaní členmi komory národnostných menšín Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny, ako aj zástupcovia vecne príslušných organizačných útvarov Ministerstva kultúry SR, splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny a riaditeľka Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Úvodné zasadnutie pracovnej skupiny sa uskutočnilo v októbri 2023 a jeho cieľom bolo zahájenie spolupráce a získanie komplexných podkladových informácií odrážajúcich priority a potreby jednotlivých národnostných menšín.

Ministerstvo kultúry SR považuje Fond na podporu kultúry národnostných menšín za jeden z najdôležitejších nástrojov realizácie podpornej politiky štátu vo vzťahu ku kultúre národnostných menšín žijúcich v SR a zároveň aj za nástroj plnenia medzinárodnoprávných záväzkov SR v tejto oblasti. Zámerom Ministerstva kultúry SR je, aby bol návrh novely zákona o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín pripravený participatívnym spôsobom a aby sa ním vytvorili objektívne podmienky rozvoja kultúrnych hodnôt národnostných menšín.

Stanovisko Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR

Stanovisko Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (MZVEZ SR) k Hodnotiacej správe Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny 2021-2022:

Všeobecná pripomienka:

MZVEZ SR v rámci svojich kompetencií a potreby efektívnej implementácie Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín (rámcový dohovor) a Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov (charta) podporuje všestranný rozvoj práv osôb patriacich k národnostným menšinám a zlepšenie ich postavenia. Ochrana národnostných menšín a práv a slobôd osôb patriacich k týmto menšinám tvorí integrálnu súčasť medzinárodnej ochrany ľudských práv a patrí do rámca medzinárodnej spolupráce.

Slovenská republika si plní povinnosti vyplývajúce z kľúčových dohovorov Rady Európy v oblasti ochrany práv osôb patriacich k národnostným menšinám, ktorých je zmluvnou stranou, a to rámcového dohovoru a charty.

Pridanou hodnotou predkladanej správy by však malo byť priame prepojenie na odporúčania a závery z piateho kola monitorovania implementácie rámcového dohovoru a charty.

Pripomienky k textu správy:

1/ str. 204, ods. 3:

- odporúčame preformulovať odsek 3 nasledovne:

„V rovnaký deň, v predvečer 80. výročia prijatia Židovského kódexu, zorganizovalo Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR slávnostné podujatie a komorný koncert venovaný pamiatke obetí holokaustu a rasového násillia. Koncert dirigoval bratislavský rodák Jack Martin Händler, ktorému minister ZVEZ SR Ivan Korčok udelil zlatú plaketu za mimoriadny prínos pre rozvoj kultúrneho dialógu, podporu a presadzovanie tolerancie a ľudskosti. Cenu získala aj prezidentka celoslovenskej organizácie židovských žien Združenie ESTER Marta Gyorióová za významný prínos pre budovanie tolerantnej spoločnosti bez rasizmu, antisemitizmu a xenofóbie. Minister udelil Zlatú plaketu i preživšiemu holokaustu a bývalému väzňovi seredského tábora Naftali Fürstovi za jeho celoživotný významný prínos pre vzdelávanie o holokauste. In memoriam bol ocenený slovenský diplomat Ján Spišiak za mimoriadnu odvahu a ľudskosť pri pomoci p r e n a s l e d o v a n ý m Ž i d o m p o č a s j e h o d i p l o m a t i c k e j služby v Budapešti.“

2/ str. 206, ods. 2:

- na konci odseku 2 odporúčame doplniť vetu:

„Výstavu Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR predstavilo prostredníctvom svojich zastupiteľských úradov aj vo svete.“

Stanovisko Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR si neuplatnilo pripomienky a doplnenia k Hodnotiacej správe Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 – 2022.

Stanovisko Úradu vlády Slovenskej republiky

k Hodnotiacej správe Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 — 2022

Úrad vlády Slovenskej republiky (ďalej len „úrad vlády“) vytvára inštitucionálne a materiálne predpoklady pre podporu a rozvoj ochrany práv národnostných menšín a vytvára podmienky pre zlepšenie postavenia národnostných menšín na Slovensku a to tak, aby bol zaručený ich všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie v súlade s čl. 34 Ústavy Slovenskej republiky.

Úrad vlády v rámci svojich kompetencií ustanovených v 24 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 575/2001 Z. z.“) vykonáva povinnosti súvisiace s koordináciou uskutočňovania inklúzie marginalizovaných rómskych komunít.

V súlade s 2 ods. I zákona č. 575/2001 Z. z. plní úlohy v oblasti práv národnostných menšín splnomocnenec vlády pre národnostné menšiny a úlohy pri výkone pôsobnosti koordinácie uskutočňovania inklúzie marginalizovaných rómskych komunít splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. Na zabezpečenie činnosti splnomocnencov vlády SR sú na úrade vlády zriadené úrady splnomocnenca vlády SR pre každú oblasť pôsobnosti samostatne; úrady sú organizačne začlenené do organizačnej štruktúry úradu vlády.

V rámci posúdenia predloženej Hodnotiacej správy Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúr národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2021 — 2022 upriamujeme pozornosť na dodržiavanie pravidiel spracúvania a ochrany osobných údajov. Odporúčame preto pri spracúvaní hodnotiacej správy dodržiavať zásady spracúvania osobných údajov a spracúvané osobné údaje využívať primerane, relevantne a obmedzene na nevyhnutný rozsah daný účelom, na ktorý sa spracúvajú. V tejto súvislosti dávame do pozornosti aj skutočnosť, že poskytnuté osobné údaje je možné spracúvať iba so súhlasom dotknutej osoby a pri spracúvaní osobných údajov by mal byť preukázaný súhlas dotknutých osôb so spracovaním poskytnutých osobných údajov na účel spracovania hodnotiacej správy. Ďalej dávame v tejto súvislosti na zváženie, prehodnotiť aj rozsah spracúvaných osobných údajov na účely vypracovania hodnotiacej správy.

Stanovisko odboru rozvoja národnostného školstva MŠVVaŠ SR k Hodnotiacej správe

V prvom odstavci „Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny“ (str. 67) je potrebné upresniť text. Upozorňujeme, že názov sekcie národnostného a inkluzívneho vzdelávania bol od r. 2020 do 1. marca 2023 sekcia národnostného a celoživotného vzdelávania. Ďalej, Štátny pedagogický ústav (ďalej len „ŠPÚ“), Štátny inštitút odborného vzdelávania, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, ako aj Metodicko-pedagogické centrum (ďalej len „MPC“) sa zlúčili a od 1. júla 2022 sa organizácia nazýva „Národný inštitút vzdelávania a mládeže (NIVaM). Na str. 69 je vhodné spomenúť, že portál VIKI je vzdelávacia platforma Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Odporúčame v texte pri edukačných publikáciách (napr. s. 70 „Najzávažnejším problémom jednoznačne zostáva chronický nedostatok dobrých a moderných maďarských učebníc.“) pripomenúť otvorený trh s učebnicami. MŠVVaŠ SR schválilo Smernicu č. 33/2020 o didaktických prostriedkoch, ktorou sa upravuje postup MŠVVaŠ SR a priamo riadených organizácií pri výbere a posudzovaní didaktických prostriedkov. Predmetná smernica sa týka aj didaktických prostriedkov vydávaných pre potreby vzdelávania v jazykoch národnostných menšín. Smernica pod č. 5/2021 bola aktualizovaná okrem iného aj o schvaľovacie protokoly (odporúčacie protokoly) pre preklad didaktického prostriedku, ktorý sa vydáva na základe posúdenia odbornosti prekladu zo slovenského jazyka do jazyka príslušnej národnostnej menšiny. V nadväznosti na novelu zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov MŠVVaŠ SR schválilo novú Smernicu č. 1/2022 o edukačných publikáciách, ktorá zrušila Smernicu č. 33/2020 z 1. septembra 2020 o didaktických prostriedkoch v znení smernice č. 5/2021, smernice č. 31/2021 a smernice č. 34/2021, rovnako obsahuje povinnosť predkladať na posúdenie preklad edukačnej publikácie do jazyka národnostnej menšiny na účel vydania doložky. Zmenou sa umožnil voľný výber edukačných publikácií schválených ministerstvom školstva zaradených do registra edukačných publikácií s vydanou doložkou zverejnených na ním určenom webovom sídle, ale aj edukačných publikácií, ktoré nie sú súčasťou registra, ale sú v súlade s princípmi výchovy a vzdelávania, pričom súlad posúdi ministerstvo. Vo vzťahu k národnostnému školstvu to znamená, že trh edukačných publikácií je v zásade otvorený pre odborníkov a autorov z radov národnostných menšín ako aj pre edukačné publikácie vydané v zahraničí, pokiaľ sú v súlade s princípmi a cieľmi vzdelávania definovaných v školskom zákone.

Pasáž textu v časti „Špecifiká výchovy a vzdelávania detí príslušníkov maďarskej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským“ (str. 71) poukazuje na veľmi komplexný a zložitý problém a podľa nášho názoru obsahuje niekoľko zjednodušujúcich tvrdení a súdov. Navrhujeme upraviť na základe konzultácií všetkých členov výboru za maďarskú menšinu. Následne je potrebné upraviť aj výraz "špecifiká" pojmom "osobitosti" v súlade so Zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Pravdivosť informácie, že väčšina kurzov uskutočnených Zväzom maďarských pedagógov na Slovensku je organizovaných v juhozápadných regiónoch Slovenska, je potrebné overiť. Lokalita kurzov by mala byť zabezpečená v závislosti od aktivity oblastného výboru a členstva ZMPS.

Na str. 73 odporúčame upresniť text „Najnovšia metóda vyučovania slovenského ako cudzieho jazyka ešte neukazuje výsledky.“ Hoci v školskom zákone je zadefinované „Súčasťou výchovy

a vzdelávania v základných školách a stredných školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk, je aj povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra v rozsahu vyučovania

potrebného na jeho osvojenie alebo vyučovací predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra,

ktorý sa vyučuje metódami a formami výchovy a vzdelávania ako cudzí jazyk.“, nie je to najnovšia metóda vyučovania slovenského jazyka. V pasáži na str. 73 začínajúca slovami „Podľa učiteľov sa učebné osnovy nezredukovali“ nie sú informácie presné. V zmysle školského zákona: Učebné osnovy sú súčasťou školských vzdelávacích programov. Učebné osnovy obsahujú rozpracovanie obsahových štandardov do ročníkov podľa učebného plánu školského vzdelávacieho programu. Učebnými osnovami materskej školy môžu byť vzdelávacie štandardy jednotlivých vzdelávacích oblastí. Ak sa časová dotácia vyučovacieho predmetu v učebnom pláne základnej školy alebo strednej školy vzhľadom na časovú dotáciu v rámcovom učebnom pláne nezvyšuje alebo sa zvyšuje bez rozšírenia obsahových štandardov, učebnými osnovami tohto vyučovacieho predmetu môžu byť vzdelávacie štandardy. Vo vete „Špeciálnym prípadom sú rómsky hovoriace deti, z ktorých mnohé majú problémy

v čase začiatku školskej dochádzky aj s maďarčinou“ (str. 73) odporúčame nahradiť „s maďarčinou“ slovným spojením „s vyučovacím jazykom školy, t. j. v prípade škôl s VJM s maďarčinou“.

V časti „Možnosti na ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v menšinovom jazyku“ (str. 122) navrhujeme uvádzať nasledovné „Vďaka projektu „Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov“ sa podarilo zvýšiť počet učiteľov a učiteľiek, ale aj ďalších zamestnancov škôl v oblasti využívania rómskeho jazyka, začleňovania informácií o

rómskej histórii a kultúre do vyučovacieho procesu. V rámci projektu sa počas školského roka 2021/2022 realizovalo na troch základných školách pilotné overovanie učebných textov k čítankám, ktoré sú pripravované v rómskom a slovenskom jazyku. Súbežne prebiehalo v spolupráci s učiteľkami rómskeho jazyka aj pilotné overovanie učebnice určenej pre žiakov stredných škôl, ktorí sa pripravujú na maturitnú skúšku z rómskeho jazyka. Projekt sa realizuje v rámci programu Miestny rozvoj, odstraňovanie chudoby a inklúzia Rómov financovaného z Nórskeho grantov a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.“

V texte na str. 115 navrhujeme doplniť „V roku 2022 došlo k zlúčeniu priamo riadených organizácií pod Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM) vrátane ROCEPO, na krajské pracovisko v Prešove.“ Na str. 120 v časti „Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny“ v bode a) nahradiť časť textu ...“vyučovacím jazykom rómskym“ textom ...“s vyučovaním rómskeho jazyka“. Na str. 120 v časti „Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny“ v bode c) nahradiť časť textu „Rómsky jazyk, literatúra a reálie v študijnom odbore Učiteľstvo akademických predmetov, ako jediná vzdelávacia inštitúcia s vyučovacím jazykom rómskym“ upraveným textom „Rómsky jazyk, literatúra a reálie v kombinácii s inými predmetmi v študijnom odbore Učiteľstvo akademických predmetov, ako jediná vzdelávacia inštitúcia v SR a tretia v Európe pripravujúca učiteľov rómskeho jazyka“.

odbor rozvoja národnostného školstva

sekcia národnostného a inkluzívneho vzdelávania

5.12.2023